

**A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
KIADVÁNYA**

A TARTALOMBÓL

Az I. világháború kezdetének 100. évfordulójára
Oroszország és a közép-ázsiai országok kapcsolata az
ukrajnai események tükrében
A keresztények biztonsági helyzete Szíriában
Gázai terrorista szervezetek
A Huthi lázadás Jemenben
A pszichés viselkedések szerepe katasztrófhelyzetekben
A löálló mellény használatának tapasztalata a honvédségi
és belügyi egységeknél

2014
3. szám

***A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata***

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató
A Tudományos Tanács elnöke

Szerkesztőbizottság

- Elnök:** Dr. Béres János vezérőrnagy
- Tagok:** Dr. Kobolka István ezredes
Dr. Magyar Sándor mk. Alezredes
Dr. Tóth Sándor mk. Alezredes
Keszman Oszkár alezredes, PhD hallgató
Dr. Sabjanics István hadnagy, PhD hallgató
Dr. Dövényi Zoltán DSc
Prof. Szakály Sándor
Dr. Sz. Kovács Éva
- Szerkesztő:** Dr. Kobolka István ezredes
- Olvasó szerkesztő:** Ledács Kiss Jenő nyá. ezredes
- Tördelő szerkesztő:** Szabó Beatrix törzsszászlós

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

AZ I. VILÁGHÁBORÚ KEZDETÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁRA

NAGY JÓZSEF – TURCSÁNNÉ SEIDNER KATALIN AZ ANTANT HATALMAK TITKOSSZOLGÁLATAI AZ I. VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSEKOR	6
SZABÓ KÁROLY HOGYAN DOLGOZNAK A KÉMEK? A HADSEREG FELKÉSZÍTÉSE A KÉMVÉDELEMRE	16
DR. SUBA JÁNOS RENDVÉDELMI SZERVEK AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG TITKOSSZOLGÁLATÁBAN	34
DR. BÉKÉSI LÁSZLÓ MUTASD A SISAKOD, MEGMONDOM KI(VEL) VAGY! EGY SZIMBÓLUM, MINT GEOPOLITIKAI DINAMIKA-JELZŐ	48
DR. HAJDÚ ZOLTÁN GEOPOLITIKA KÖZÉPISKOLAI DIÁKOK SZÁMÁRA (ZSEBATLASZ 1913-1919)	57
DR. SZŰCS ANITA AZ I. VILÁGHÁBORÚ FELÉ SODRÓDÓ FRANCIA KÜLPOLITIKA CÉLJAI ÉS IRÁNYVONALAI	70
KÖVÁRINÉ DR. IGNÁTH ÉVA BELGIUM AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ SODRÁSÁBAN	85
DR. HORVÁTH JENŐ A GEOPOLITIKAI GONDOLKODÁS ELEMEI AZ OLASZ KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBA VALÓ BELÉPÉS ELŐTT	96

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

DR. SPINDLER ZSOLT OROSZORSZÁG ÉS A KÖZÉP-ÁZSIAI ORSZÁGOK KAPCSOLATA AZ UKRAJNAI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN	110
DR. TOMOLYA JÁNOS GÁZAI TERRORISTA SZERVEZETEK	120

DR. UJHÁZI LÓRÁND A KERESZTÉNYEK BIZTONSÁGI HELYZETE SZÍRIÁBAN.....	137
DR. VOGEL DÁVID KÉSZÜLŐDÉS A NAGYHATALMI STÁTUSZRA: AZ ÁTALAKULÓ BRAZIL VÉDELMI SZEKTOR	156
DR. TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN AZ UZBIN-I CSAPDA FRANCIA TAPASZTALATAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI 6 ÉV TÁVLATÁBÓL.....	185
DR. PRANTNER ZOLTÁN A HUTHI LÁZADÁS JEMENBEN	196
VECSEY MARIANN DE MI LETT MALIVAL?.....	206
 <i>DOKTORANDUSZOK FÓRUMA</i>	
ZSÁKAI RÓBERT – DR. MUHORAY ÁRPÁD A PSZICHÉS VISELKEDÉSEK SZEREPE KATASZTRÓFAHELYZETEKBEN	214
GOTTESMAN DÁVID CÉGES TAKARÍTÓK, AVAGY PISZKOS MUNKÁK MAGÁNKÉZBEN	224
 <i>TUDOMÁNYOS KUTATÁS-FEJLESZTÉS</i>	
PROF. DR. SANDRA SÁNDOR – HORVÁTH ATTILA – DR. CSONKA ILDIKÓ – DELI MÁRIA A LŐÁLLÓ MELLÉNY HASZNÁLATÁNAK TAPASZTALATA A HONVÉDSÉGI ÉS BELÜGYI EGYSÉGEKNÉL	238
<i>CONTENTS</i>	271
<i>SZERZŐINK</i>	273
<i>A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI</i>	275

Az első fejezet az I. világháború kezdetének 100. évfordulója alkalmából a Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Katonai Tanszék szervezésében 2014. október 02-án megrendezésre kerülő „AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA HÍRSZERZŐ ÉS ELHÁRÍTÓ SZOLGÁLATA AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN” című, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem által 2014. szeptember 18-án megrendezett „GEOPOLITIKAI JÁTSZMÁK: AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ” című szakmai-tudományos konferencián elhangzott előadásokból nyújt válogatást.

NAGY JÓZSEF – TURCSÁNNÉ SEIDNER KATALIN

**AZ ANTANT HATALMAK TITKOSSZOLGÁLATAI AZ I. VILÁGHÁBORÚ
KITÖRÉSEKOR**

Absztrakt

A tanulmány bevezetőjében röviden vázolja a hírszerző, felderítő és elhárító szolgálatok kialakulásának és fejlődésének általános jellemzőit. Ezt követi az Antant hatalmak katonai titkosszolgálati ismertetése, a szervezeteik, az általuk alkalmazott eszközök és módszerek bemutatása. A tanulmány foglalkozik az I. világháború titkosszolgálatok fejlődésére gyakorolt hatásaival és betekintést enged két híres kém/ügynök tevékenységébe

Kulcsszavak: Antant, MID - Katonai Hírszerző Osztály, MI6(hírszerzés), MI5(elhárítás), Deuxième Bureau, Berlitz-iskola, Ohrana, rejtjelzés, Arábiai Lawrence, Mata Hari

Abstract

The introduction of this study outlines the general characteristics of the establishment and development of the intelligence, reconnaissance and counterintelligence services. Later on, it describes the secret services of the Entente Powers, including their organization, equipment and methods. The study deals also with the effects the First World War exercised on the development of secret services, and allows us to inspect the activities of two famous spies/agents.

Keywords: Entente, Military Intelligence Division (MID), MI6 (intelligence), MI5 (counterintelligence), Deuxième Bureau, Berlitz-School, Ohran, coding, Arabian Lawrence, Mata Hari

„Az antant az angol-francia-osztrák háromhatalmi katonai-politikai szövetség, mely 1893-1907 között alakult ki, szemben a német-osztrák-magyar-olasz un. központi hatalmakkal. Nevét az "entente cordiale" (szívélyes egyetértés) elnevezésű angol-francia egyezményről kapta, amelyet 1904. április 8-án Londonban írtak alá.”¹

Az évszázadok fejlődése folyamán a katonai hírszerző és felderítő szolgálat elsőrendű fontosságú katonai szolgálattá vált. A politikai és katonai vezetők a XIX. század közepéig megelégedtek azzal, ha csak esetenként jutott el hozzájuk kémjelentés az ellenség helyzetéről, valamint hogy időnként sikerült leleplezniük az ellenség egy-egy kémjét, de a hadművészet, hadviselés fejlődésével ennek a szolgálatnak is fejlődnie, módosulnia kellett.

¹ <http://www.kislexikon.hu/antant.html>

A francia forradalom után — különösen I. Napóleon háborúiban — a vonalharccsztat kezdte idejét múlni, és a hadseregek mind összetettebb manővereket hajtottak végre egy-egy ütközet előtt. Ebből eredően a felderítés módszerein is változtatni kellett. Egyrészt a külön-külön manőverező csoportoknak saját felderítő szervezetekkel kellett rendelkezniük, a megszerzett adatokat pedig a központi vezetéshez kellett továbbítani, ahol azokat elemezték és értékelték, majd jelentést készítettek az illetékes parancsnokságok számára. Különösen jelentős változások következtek be a XIX. század végén és a XX. század elején, amikor is a központi felderítő és hírszerző szervezetek kezdtek kialakulni.

Megjelentek a vezérkarok állományában a különleges feladatokat ellátó osztályok, amelyek akkor még csak a katonai felderítést szervezték és irányították. A szervezeten belül ugyancsak két ágazat kezdett kifejlődni: a támadólagos, vagyis a *hírszerző*, és a védőleges, vagyis az *elhárító*. A titkosszolgálatok alapvető feladata volt, hogy békében a külföldi államok haderőit tanulmányozza, és azok állapotát folytonosan nyilvántartsa, háborúban pedig, hogy az ellenségről, a terepről és egyéb katonailag fontos dolgokról és körülményekről adatokat gyűjtsön a hadvezetésnek a győzelem kivívásához szükséges döntések támogatására.

Az első világháború kitörésekor sok nemzetnek gyenge vagy nagyon tapasztalatlan hírszerző közössége volt. A francia kormány és hadsereg ugyan tartott fenn kiképzett hírszerző erőket, de nem volt olyan központi ügynökség, ami feldolgozta volna a megszerzett információkat, valamint nem volt arra lehetőség, hogy eljuttassák azokat az illetékesekhez. Oroszországban a cár speciális ügynökei, valamint a titkos rendőrség dolgoztak, de külföldi hírszerző infrastruktúra gyakorlatilag nem létezett.

Nagy-Britannia

„A brit katonai titkosszolgálatot 1872-ben Lord Carwell, akkori hadügyminiszter hozta létre. A szolgálat neve kezdetben Military Intelligence Department (MID - Katonai Hírszerző Osztály) volt, amely válogatott fiatal tiszteket alkalmazott, akik a századforduló táján főleg turistának álcázva bejárták az európai államokat felderítési adatok gyűjtése céljából. A katonai hírszerzést az 1905-ben végrehajtott haderőreform keretében átszervezték, és a MID-t két új szervezetre osztották fel: a külföldi hírszerzéssel a Secret Intelligence Service/Military Intelligence, Section 6 (MI6); az elhárítással pedig a Security Service/Military Intelligence, Section 5 (MI5) foglalkozott. (Lényegében ez a két szervezet mind a mai napig megmaradt.)”² A MI5 munkájának a segítségére a rendőrség, a Scotland Yard keretében megszervezték egy különleges osztályt Special Branch elnevezéssel, amely mint végrehajtó szerv segítette (és segíti ma is) a fenti szerv munkáját: letartóztat, házkutatásokat hajt végre, titkos eszközöket alkalmaz stb. A MI6 és MI5, mint nevükből is kitűnik, katonai szervezetekként jöttek létre, de a brit külügyminisztérium alárendeltségébe kerültek

Az MI6 első igazgatója Sir George Mansfield Smith-Cumming volt, aki levelezését zöld „C”-vel írta alá. A MI-6-nak akkoriban hat főosztálya volt:

² A katonai felderítés, hírszerzés története ZMNE egyetemi jegyzet 2001. p. 24.

1. „F.O.I.D. Foreign Office Intelligence Department: feladata a külföldi külügyminisztériumok figyelése és kémlelése volt.
2. N.I.D., vagyis Naval Intelligence Department és ennek alosztálya, a Fleet Intelligence: a tengerészeti kémosztály. Minden hajóraj Anglia eleven részét képezte, így mindegyiknek megvolt a maga hírszerzőszolgálat.
3. W.O.I.D., vagyis War Office Intelligence Department, a háborús kémkedés osztálya; feladata ugyanaz volt, mint a külföldi háborús kémirodáké.
4. B.O.T.I.D., vagyis Board of Trade Intelligence Department: a kereskedelmi és ipari kémkedés főosztálya volt.
5. The Home Intelligence, vagyis a belső titkos, politikai kémszolgálat; ennek egyik főszervét alkotta a Scotland Yard.
6. C.I.D., vagyis a Colonial Intelligence Department, a gyarmati hírszerző iroda és alosztálya, az I.I.D., vagyis Indian Intelligence Department. Az egyik legfontosabb főosztály, feladatát képezte, hogy a dinamikus kémkedés útján biztosítsa a birodalom egységét és szilárdságát.”³

Az Intelligence Service a hírszerzők és kémek számtalan fajtájával dolgozott; emberei közt voltak diplomaták, katonai és tengerészeti szakértők, letelepedett kémek, mozgó kémek, kereskedelmi és ipari kémek. A szervezet állandó keretét alkotta a főnök, a helyettes főnök, a külügyi, gyarmatügyi és belügyi titkos szolgálat főnöke, a hírszerző alosztályok vezetői: a katonai és tengerészeti attasék, konzulok, a kereskedelmi, pénzügyi és igazságügyi attasék és végül a nemzetközi titkos ügynökök. Ezen a kereten belül a Special Intelligence Department gyűjtötte és összesítette a világ minden részéből beérkező adatokat és okmányokat, a gyarmati szolgálat és az indiai szakosztály főnökének vezetésével. Ez volt az állandó keret.

Ebbe illeszkedtek bele az alkalmi hírszerzők - ugyancsak az Intelligence Service emberei -, akik különleges feladatok megoldásával voltak megbízva. Diplomáciai ügynökeik, tengerészeti és technikai hírszerzőik, letelepített és mozgó kémeik, kereskedelmi és ipari kémeik behálózták az egész világot, valamint az említett alkalmi kémeknek is egész légióját alkalmazták.

Ezek között voltak:

1. stratégiai és diplomáciai ügynökök, akiknek feladata békeidőben nem csupán az volt, hogy politikai és katonai híreket szerezzenek, hanem hogy bizonyos országokban zavargásokat szítsanak, és megérleljék a helyzetet arra, hogy a brit kormány az ország belső békéje érdekében kellő ürüggyel közbe tudjon lépni;
2. taktikai ügynökök, akik a katonai és tengerészeti attasék, valamint a külföldi nagykövetségek mellett dolgoztak; tanulmányozták az adott ország

³ PILCH Jenő: A hírszerzés és a kémkedés története. II. kötet. pp. 119-120.. Kassák Kiadó, Bp., 1998

katonai helyzetét, továbbá értesítették az Intelligence Service-t az idegen haderők reformjairól és megmozdulásairól, ami Anglia nemzeti védelmét és imperialista politikáját befolyásolta;

3. a tulajdonképpeni kémek, akiket a szépen hangzó "háborús hírszerző" névvel jelöltek; háború esetén katonai jellegű információkat szereztek.⁴

Az első világháború jelentős próbatétel volt a titkosszolgálat számára. Ugyan Németországba nem tudtak ügynököket beszivároztatni, de jelentős sikereket értek el a katonai és gazdasági felderítésben. Ezeket a sikereket a semleges országokban, a megszállt területeken, valamint Oroszországban működő ügynökhálózataik tevékenységének köszönhették.

Az MI5 különösen sikeres kémelhárító tevékenységet folytatott az első világháború előtti években. A német megszállás előtt téves elképzelések keringtek a német kémhálózat hatalmas méreteiről, ugyanis valójában csak mintegy húsz német ügynök volt aktív. Az MI5 gyorsan azonosította ezt a csoportot. Főnökük, Kelly azt az ésszerű döntést hozta, hogy ne tartóztassák le, hanem a háború kitöréséig csak figyeljék őket. Azzal érvelt, hogy letartóztatásuk esetén Németország új, ismeretlen ügynököket küldene. Így a letartóztatásukkal vártak a háború kitöréséig, és ezzel gyakorlatilag elvágták Németországot a megbízható nagy-britanniai titkosszolgálati információktól.

A hírszerzésre szánt összegek nagysága attól függött, hogy az adott állam milyen jelentőséget tulajdonított a hírszerzésnek. Anglia például az "Intelligence Service" számára mindenkor óriási összegeket bocsátott rendelkezésre, mert ennek az intézménynek a politikai, katonai és gazdasági kémkedésen kívül a propagandával is foglalkoznia kellett.

Franciaország

„A franciáknál már III. Napóleon egységesen kiképzett, és egész Franciaországra kiterjedő különleges rendőrséget szervezett, amely az 1871. évi német-francia háborúban a katonai kémkedés központi szerve volt.”⁵ 1871-ben elnöki rendelettel újjászervezték a hadügyminisztériumot, és felállították a vezérkar főnökének "II. számú irodáját" (Deuxième Bureau), amelynek feladata az idegen államokra és hadseregekre vonatkozó történelmi, statisztikai, katonai, földmérési és helyrajzi adatok gyűjtése volt. Az 1893. évi rendezés a Deuxième Bureau hatáskörébe utalta a politikai ügyeket és hírszerzést is, tíz év múlva pedig elnyerte legfontosabb feladatát, az ellenséges hadseregek és a hadművelési területek tanulmányozását. Általában úgy foglalták össze a Deuxième Bureau feladatát, hogy mindennel foglalkoznia kellett, ami a nemzeti védelmet és az állam külső biztonságát befolyásolta, valamint biztonsági hírszerző tevékenységet kellett végeznie határain mentén; továbbá meg kellett szerveznie a kémelhárítást Franciaországban és külföldön.

⁴ PILCH Jenő: A hírszerzés és a kémkedés története. II. kötet. p.120. Kassák Kiadó, Bp., 1998

⁵ PILCH Jenő: A hírszerzés és a kémkedés története. II. kötet. p. 6. Kassák Kiadó, Bp., 1998

A Deuxième Bureau-nál (másképpen "Service de Renseignements"-nél) a XX. század elején egészen különös biztonsági rendszabályokat léptettek életbe, amelyek ma már minden ország katonai jellegű hivatalában érvényben vannak: a hivatal helyiségeibe idegen nem léphetett be, az idegenek részére külön szobát alakítottak ki a kapus fülkéje mellett, ahol a vendégek beszélhettek a szervezet tisztjeivel.

A Deuxième Bureau-ban az iroda főnökén kívül öt tényleges tiszt teljesített szolgálatot, akiknek mindegyike egy-egy osztály vezetője volt; a legnevezetesebb három osztályt a német, az angol és az olasz képezte. Bár a tisztek mindegyike elsősorban saját osztályának ügyeivel foglalkozott, kötelességük volt megismerkedni a többi osztály tevékenységével is, így az osztályvezető tisztek bármikor helyettesíthették egymást. Ennek a berendezkedésnek megvolt az az előnye is, hogy a hírszerzőszolgálat összes anyagáról átfogó ismeretre tettek szert. Minden tisztnak megvolt a maga páncélszekrénye, amelyben az osztályára vonatkozó iratsomókat tartotta; a páncélszekrény kulcsát maga a tiszt őrizte, még az iroda főnöke is csak rajta keresztül juthatott az iratsomókhoz. A tiszteken kívül még egy levéltáros is működött az irodában, akinek a kémkedésre és kémelhárításra vonatkozó iratok őrzése és rendezése volt a feladata, valamint egy beosztott tiszt, aki a hírszerző szolgálat birtokába került idegen nyelvű iratokat lefordította, illetve a csonka, tépett, darabokból álló kéziratokat összeállította, és szükség esetén az irodában alkalmazott fényképpel lefényképeztette. Az iroda mindennap közölte friss anyagát a hadügyminiszterrel, a vezérkari főnökkel és néha még a külügyminiszterrel és a köztársasági elnökkel is. Iktatókönyvet az iroda nem használt, hogy az iratok felől illetéktelenek ne tájékozódhassanak. Minden iratot, amely a hírszerzőktől érkezett, áttanulmányozás és feldolgozás után azonnal megsemmisítettek, csak azokat őrizték meg hosszabb-rövidebb ideig, amelyek kétségesek vagy hiányosak voltak, tehát alaposabb vizsgálatra szorultak.

A Deuxième Bureau minden esetben feljegyezte azokat a pénzüsségeket, amelyeket ügynökeinek kiutalt, de természetesen az ügynökök megnevezése nélkül. Itt is, mint más országok titkos szolgálatainál fedőneveken szerepeltek az ügynökök. A könyvelést és a kifizetéseket a levéltáros végezte, tehát ha az irodahírszerzés a főnökének nagyobb összeget kellett sürgősen kiutalni valamelyik ügynöknek, ezt csak a levéltáros közreműködésével tehette, mert a páncélszekrény másik kulcsa nála volt.

A francia hírszerzőszolgálat nem csupán korlátlan pénzeszközökkel dolgozott, hanem a módszereiben sem volt válogatós. Azon kívül, hogy már évszázados tapasztalatokra támaszkodhatott, kíméletlen eszközök használatától sem riadt vissza; ez tökéletesen megfelelt a franciák politikai elszántságának és ősi németgyűlöletének. Gyakran előfordult, hogy francia kémek betörték a hatóságok irodáiba vagy tisztek lakásaiba, sőt a francia ügynökök mérgező és bódítószerek alkalmazásától sem riadtak vissza. A háború előtti francia kémkedést azok a szenvedélyes módszerek és romantikus eszközök jellemezték, amelyek a detektívregényekből és detektívfilmekből ismertek.

Táncosnőket és fiatal színésznőket telepítettek Berlinbe, akik kifogástalanul oldották meg feladatukat. Számptalan - különösen műszaki - tiszttel ismerkedtek meg, akiktől sok érdekes adatot szereztek. A tűzériskola két fiatal tisztjét például olyan teközlásra csábították, hogy anyagi eszközeik lassan kimerültek. Amikor már kétes

hírű kártyabarlangokban vesztettek óriási összegeket, becsületük megmentése érdekében minden áron pénzt kellett szerezniük: ekkor megjelent egy titokzatos ember, aki óriási pénzüsszeget ajánlott fel nekik a tűzériskola bizonyos rajzaiért és okmányaiért cserébe. A két tiszt ezután rendszeresen lopkodta az iratokat, a terveket és rajzokat, és amit nem tudtak elvinni, azt lefényképezték. Lefényképezték még a legújabb és legszigorúbban titokban tartott német ágyúk modelljeit és szerkezetét is. Óriási volt a megdöbbenés, mikor felfedték a két fiatal tiszt üzelmeit. A német vezérkar ebből láthatta, mily mélyen behatolt a francia kémiszolgálat Németország területére és mily szívósan, rendszeresen és nagyvonalúan dolgozott.⁶

Néhány elem szinte önkéntelenül szegődött a francia kémiszolgálat szervezetébe. Ilyenek voltak például azok a német állampolgárok, akik valamikor a francia idegenlégióban szolgáltak. Szolgálatuk leteltével vagy franciabarátkkává váltak, és ebben az esetben kitűnő eszközök voltak a francia kémiszolgálat kezében arra, hogy Németországban kémkedjenek. A francia hírszolgálat eszköze volt az úgynevezett Alliance Française is, amely úgyszólván a világ minden nagyobb városában fenntartott szervezeteket, klubokat abból a célból, hogy az idegenben élő franciákat tömörítse és összetartsa. Nagyjórészt kereskedők, nyelvtanárok és nyelvtanárnők voltak a tagjai, akik aztán a Berlitz-iskolákkal találták meg az összeköttetést. Ezeknek a szervezeteknek igen sok német tisztet sikerült francia társalgás ürügye alatt katonai titkok elárulására csábítania.

A francia kémkedés hatékony eszköze volt a kaszárnyai kantinosok megnyerése is. Ha a kantinost nem sikerült megvesztegetni, akkor a Deuxième Bureau a maga ügynökét telepítette a kaszárnya közelébe, kocsmát vásárolt neki, amelyet természetesen elsősorban a katonák látogattak, így az illető zavartalanul elleshette beszélgetéseiket, és kellő módon alkalmazott eszközeivel szóra is bírhatta őket.

Oroszország

„Az orosz katonai felderítés és hírszerzés lényegében az 1882-ben megalakult titkosrendőrség — amelyet röviden Ohranának neveztek — részeként jött létre. Ezt megelőzően az orosz titkosszolgálat tulajdonképpen állambiztonsági feladatokat (belső elhárítás, forradalmi mozgalmak elnyomása, felderítése stb.) látott el. Az Ohrana belső biztonsági feladatok mellett már a katonai felderítést is irányította (titkos ügynökökkel, besúgókkal stb.). Az orosz-japán háború befejezéséig (1906) a szomszédos államok területén az orosz kormány nem fektetett nagy súlyt sem a politikai, sem a katonai hírszerzésre, bár a XIX. század közepe után már számolniuk kellett azzal, hogy Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával előbb-utóbb kenyértörésre kerül sor. Az orosz katonai vezetés mindjobban felismerve a háború közeledtét, hatalmas mennyiségű anyagi eszközt kezdett fordítani a hírszerzésre. Hamarosan Berlinben, Bécsben, Bernben, Hágában és más európai nagyvárosokban is hírszerző ügynökségeket telepítettek, és kialakították az irányító szerveket is: a németek ellen Péterváron, Vilnában és Varsóban, a Monarchia ellen Varsóban és Kijevben. Emellett a határmentén a csendőrség, a határőrség és a vám- és pénzügyőrség szervei tevékenykedtek és hajtottak végre közel-felderítési feladatokat. Igen fontos szerepet játszottak a különböző nagykövetségeken működő

⁶ www.zmne.hu/tanszekek/Hadtortenelem/tematika/spy/2001.RTF

katonai attasék, akik általában magas rendfokozatot viselve bejutottak császári vagy a királyi udvarokba, és az ott szerzett híreket továbbították haza, előljáróiknak”.⁷

Oroszország kémiszolgálatának fő célja az volt, hogy pontos adatokat szerezzen a Monarchia és Németország katonai erejéről. Ebből a célból az orosz-japán háború után az orosz vezérkar szerteágazó szervezetet épített ki, minden határmenti katonai kerületében kémosztályt állított fel. Minden ilyen kémosztály 8-10 tisztből állt, akiket egy vezérkari törzstiszt vezetett, és természetesen mindegyikhez megfelelő segédszemélyzet és az ügynökök egész hadserege tartozott.

A varsói orosz kémosztály a Monarchia és Németország kikémlésével foglalkozott, míg a kijevi osztály feladata az Osztrák-Magyar Monarchia és a balti államokkal szomszédos német területek felderítése volt. Ezekkel az osztályokkal szorosán együttműködött a Monarchia és Németország határain elhelyezkedő orosz katonaság és csendőrség, amik a határon állomásozó német és osztrák-magyar csapatok körében fizetett kémeket toborzott. A polgári kémek toborzását az Ohrana végezte, viszont munkáját a Monarchiában és Németországban működő orosz katonai attasé is támogatta. Az orosz kémiszolgálat sikerét nagyban előmozdította, hogy felismerték a kémkedés jelentőségét, és állományukat elméleti és gyakorlati kiképzésben részesítették.

Munkájuk különösen a Monarchia nemzetiségei körében található termékeny talajra, akiket a pánszláv gondolat fűzött Oroszországhoz. Ebből adódik, hogy az orosz kémiszolgálat és az Ohrana nagyjából a lengyelek, rutének és általában a szlávok körében talált igen használható ügynökökre. A zsidók szerepét már említettük: mint katonailag iskolázatlan elemek nem voltak alkalmasak önálló szerepre, de részben, mint csempészek, részben, pedig mint pénzületekkel foglalkozók, különösen alkalmasak voltak arra, hogy az eladósodott tisztek körében áldozatokat szedjenek. A kijevi orosz kémiroda módszereire jellemző, hogy karöltve dolgozott az Ohrana külföldi megbízottaival, sőt gyakran még a központi hatalmak hatóságait is felhasználta céljai érdekében. Nagyon gyakran állított nőket is szolgálatába, különösen tisztek özvegyeit.⁸

Oroszország is óriási összegeket fordított a hírszerzésre és kémkedésre. Kémkedési perekből kiderült, hogy például a varsói orosz katonai kerületi parancsnokság évenként ötmillió rubelt költött hírszerzésre és kémkedésre. Nicolai ezredes azt állította, hogy 1912-ben Oroszország 13 millió rubelt, 1914. első felében pedig mintegy 25 millió rubelt fordított hírszerzésre.

Eszközök, módszerek

A világháború kitörésekor a békebeli hírszerzés eszközei a következők voltak: a diplomácia, vagyis a követségek személyzete, beleértve természetesen a különféle attasékat is, a konzulátusok személyzete és végül a kémek, akiket “hírszerzőknek” vagy “megbízottaknak” is neveztek. Háború esetén a békében kialakult elmélet alapján, a hírszerzés és a felderítés a következő eszközöket alkalmazta: kémeket,

⁷ A katonai felderítés, hírszerzés története ZMNE egyetemi jegyzet 2001. p. 51.

⁸ <http://www.viszavzsodor.blogspot.com/2013/12/a-nok-kemkedes-szolgalataban.html>, letöltés: 2014. 08. 16.

gyalog- és lovas katonákat, őrszemeket, felderítő őrsöket, (motor)kerékpárosokat, gépkocsikat, – igen korlátolt számban és módon, de – repülőgépeket, kötött és szabad léggömböket, postagalambokat, kutyákat, a távirót, távbeszélőt, a szikratávírókat, a fény- és zászlójeleket, a lovashadosztályokat, valamint a hadifoglyok, szökevények és az ellenség felől jövő polgári lakosság vallomásait, zsákmányolt okmányokat, újságközleményeket stb. Az említett eszközök közül csak a kémek voltak azok, akik titokban vagy leplezetten gyűjtöttek hírszerzői anyagot, a többiek a felderítés és hírszerzés nyíltan alkalmazott eszközei, személyei voltak, mert egyenruhában jelentek meg, így nem lehetett őket kémeknek nevezni⁹.

Az I. világháború hatása a titkosszolgálatok fejlődésére

Az első világháború során a nemzeti hírszerző szolgálatoknak modernizálniuk kellett a kém- illetve hírszerző szakmát. Ennek részeként alkalmazkodni kellett a változó harcászati taktikákhoz, illetve technológiai fejlesztéseket kellett eszközölni. Az első világháború tapasztalatai alakították az első modern hírszerző szolgálatokat, ezek lettek az elődei a francia, a brit, a német és az amerikai hírszerző közösségeknek.

A kommunikációs és szállítási eszközök fejlődése szükségszerűvé tette az információvédelmet, és az üzenetek továbbításának védelmét, hogy azok ne kerülhessenek az ellenség kezébe. A távirás megjelenése elősegítette az üzenetek továbbítását, ugyanakkor nagy volt az esély arra, hogy a vonalakat lehallgatják. Az érzékeny információk védelmére kódokat használtak: komplex matematikai kódrendszereket fejlesztettek ki az eddigi egyszerű titkosírás helyett. A kódok feltörésére matematikus és nyelvész szakembereket alkalmaztak: központosított rejtjelző irodák jöttek létre, ahol közösen dolgoztak kódfejtők, fordítók, elhárítók és ügynökök. Mind a rejtjelzés, mind a kódfejtés speciális rejtjelkönyvek használatát kívánta meg, amelyek biztonságos őrzésére is nagy gondot fordítottak.

Az első világháborúban a repülőeszközök (különösen az alacsony magasságban repülő) használata is segítette a felderítést. A brit hadsereg kísérletezett légi felvételek készítésével, de ezek az eszközök akkoriban még nem voltak sikeresek.

Az állóháború emelte igen nagy jelentőségre a postagalambok alkalmazását, a hadifoglyok, az átutazók és a hadszíntér lakosságának vallomásait, a zsákmányolt és talált iratok, levelek, okmányok és térképek anyagát. Ezen a téren olyan lehetőségek bontakoztak ki a katonai vezetők előtt, amelyek roppant nagyarányú munkát igényeltek, és amelyek a magasabb parancsnokságok elhatározásaira nagy és döntő befolyással voltak.

Együttműködés

A szövetséges államok hírszerző szolgálatainak együttműködése fontos lett volna az első világháború idején is, de minden nagyhatalom zártan működő szolgálatokkal rendelkezett, illetve saját nemzeti érdekeit védte. A baráti országok együttműködése három szinten zajlott: stratégiai, műveleti, illetve taktikai szinten.

⁹ PILCH Jenő: A hírszerzés és a kémkedés története. II. kötet. pp. 314. Kassák Kiadó, Bp., 1998

1915. december elején az Antant hatalmak úgynevezett Szövetségi Irodát hoztak létre, amelybe minden ország képviselőket küldött: Franciaország ötöt, Nagy-Britannia és Oroszország hármat-hármát, Olaszország kettőt, Belgium hármát és Szerbia egyet. Valójában az angolok még egy civil adminisztrátort is küldtek, aki gazdasági kémkedéssel foglalkozott, és az olaszok is delegáltak egy harmadik tagot, aki katonai rendőrséget képviselte.

Szakértők állítják, hogy az antant-hatalmak hírszerzőszolgálat nemcsak a körülmények szerencsés összejárása folytán kerekedett a középponti hatalmak hasonló szolgálatai fölé, hanem azért is, mert céltudatosan, tervszerűen és szívósan dolgozott, nem kímélve az anyagi eszközöket sem. A sikert a középponti hatalmak ingadozó magatartása, hiányos kémelhárítása is előmozdította, valamint az a tény, hogy irányításuk nem volt egységes, és a katonai és polgári hatóságok nem működtek együtt.

A legismertebb kémek

A titkosszolgálatok történetének egyik legismertebb és legkiemelkedőbb alakja Thomas Edward Lawrence, akit Arábiai Lawrence néven ismerünk. Diplomás régészként 1914-ben a Közel-Keleten térképészként dolgozott. Sikerei és képességei alapján a brit titkosszolgálat gyorsan felfigyelt rá. Lawrence annyira jól beépült a bennszülött beduin népek közé, hogy ő vezette őket a török uralom elleni felkeléshez. Még életében mítosszá, és az angol arisztokrácia kedvenc témájává vált.¹⁰

Másik híres ügynök a „H21” vagy Mata Hari néven ismert jávai templomtáncosnő, aki az első világháborúban magas rangú tiszteteket és diplomatákat csábított el. Egy indonéz király unokájának adta ki magát, akit távol-keleti buddhista templomokban vezettek be a szent táncok rejtelmébe. (Valójában 1867-ben a hollandiai Leeuwardenben, egy kalapkészítő lányként született, és Margareta Geertruida Zelle névre keresztelték.) Táncával megbabonázta az embereket, tisztek, milliomosok és miniszterek heverték a lábánál. Nemzetközi sikerei és nagyvonalú hódolói ellenére állandó anyagi gondokkal küzdött. Az európai nagyhatalmak magas rangú tisztjeivel folytatott kapcsolatai révén 1916-ban a német titkosszolgálattól megkapta első ajánlatát. „Utazzon, hozzson nekünk új híreket!” kapta az instrukciót Karl Cramertől, Németország hollandiai konzuljától. A németektől a „H21” kódnevet kapta. Az általa szállított hírek értéke kétséges és kevés értékelhető információt tartalmazott az aktuális háborús bevetésekről vagy a fronton uralkodó hangulatról.

Még ugyanebben az évben Georges Ladoux, a francia titkosszolgálat főnöke két ügynököt állított Mata Harira, akik éjjel-nappal követték. Feltűnt nekik, hogy a háború ellenére Mata Hari nagy lábon élt. Ladoux találkozott a kémnővel, beszervezte és 2.500 Franc-ot ajánlott neki minden ellenséges kémért. Mivel Mata Harinak anyagi gondjai voltak, elfogadta az ajánlatot és ezzel kezdetét vette a német-francia kettősügynöki karrierje – legalábbis ő így gondolta. A franciák azonban nem bíztak a táncosnőben: erősödött bennük a gyanú, hogy a nő a

¹⁰ http://mult-kor.hu/20140818_10_tenyarabiai_lawrencerol, letöltés.: 2014.08.16.

németeknek is dolgozik. ¹¹Bebizonyosodott, hogy Mata Hari von Kroon hadnaggyal, a német titkos ügynökség főnökével találkozott Spanyolországban. A sorsát egy, a párizsi Eiffel-torony rádióállomása által elfogott távirat pecsételte meg. Ebben a német titkosszolgálat megbízta amszterdami ügynökét, hogy utaljanak át számlájára 1500 Márkát. Később, mikor Mata Hari át akarta venni a pénzt, elfogták. 1917. július 24-25-én a nyilvánosság kizárásával zajlott a pere, majd 1917. október 15-én egy 12 tagú kivégzőosztag végzett vele.

Felhasznált irodalom:

- PILCH Jenő: A hírszerzés és a kémkedés története. I—III. kötet. Kassák Kiadó, Bp., 1998.
- HAJMA Lajos: A hírszerzés története. ZMNE, Egyetemi tankönyv, Bp. 1998.
- J. PIEKALKIEWICZ: A kémkedés világtörténete I—II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1999.
- Stuart HARRINGTON: A katonai titkosszolgálatok története. Püldo Kiadó, Bp., 2002. 5.
- Richard, HAACK: Kémek könyve. Amon Kiadó, Bp., 1994.
- ÓNÓDY György: A hírszerzés története. Változó Világ 24. Útmutató Kiadó, 1998.
- POKORNY Hermann: Emlékeim. Petit Real Kiadó, Bp., 2000.
- <http://www.faqs.org/espionage/Vo-Z/World-War-I.-html>
- <http://de.m.wikipedia.org/wiki/Spionageabwehr>
- <http://www.faqs.org/espionage/Vo-Z/World-War-I.-html>
- <http://sr.fondedin.ru/new/admin>
- <http://www.focus.de/politik/ausland>
- <http://www.focus.de/mensch/mata-hari>

¹¹ <http://taboru.blogrepublik.eu/2011/08/13/mata-hari/>, letöltés: 2014.08.18.

SZABÓ KÁROLY

HOGYAN DOLGOZNAK A KÉMEK? A HADSEREG FELKÉSZÍTÉSE A KÉMVÉDELEMRE

Absztrakt

A tanulmány az I. világháború időszakában mutatja be az Osztrák-Magyar Monarchia titkosszolgálati tevékenységének egyik alappillérét, a kémvédelmet. Átfogó képet kapunk a kémvédelem helyéről, szerepéről, és a hadsereg kémvédelmi felkészítéséről. Áttekintésre kerülnek a kémvédelmi szempontból védendő területek és információk, valamint bemutatásra kerül a kémvédelem mindennapi működési környezete. Az olvasó megismerkedhet a kémvédelem során alkalmazott legfontosabb titkosszolgálati eszközökkel és módszerekkel.

Kulcsszavak: kémvédelem, kémkedés, I. világháború, Osztrák-Magyar Monarchia, titkosszolgálat, hadsereg

Abstract

The study describes one of the basic pillars of the secret service activity pursued under the First World War by the Austro-Hungarian Monarchy: the counterintelligence. We can get a comprehensive picture about the place and role of counterintelligence and the preparations of the soldiers for protecting the troops against espionage. The study shows us also those fields and pieces of information that had to be protected and the every day's activity of the counterintelligence sections. The readers can get acquainted with the most important equipment, devices and methods used by the secret services at that time.

Keywords: counterintelligence, espionage, First World War, Austro-Hungarian Monarchy, secret service, army

A kémkedés, valamint a kémvédelem¹ szereplője minden esetben az ember. A kémtevékenység megismeréséhez és megértéséhez magát az ember kell minél jobban kiismerni. Az embert tulajdonságai határozzák meg. Amikor az I. világháború titkosszolgálati dimenzióit vizsgáljuk, akkor is az emberi tevékenységet helyezük górcső alá.

A régi történelmi idők kémei is ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkeztek, mint a huszadik század első évtizedeinek kémei. Fondorlatosnak, ravasznak, ötletesnek és merésznek kellett lenniük ahhoz, hogy feladataikat eredményesen megoldhassák. Ugyanakkor azt is tapasztaljuk, hogy a kémek iránti bizalom nem volt egysíkú, értesüléseiket – ha tudták – ellenőrizték.

¹ A kémvédelem mai értelmezéseként a kémelhárítás terminus technikusát vehetjük alapul. Írásomban a korabeli kémvédelem kifejezést használom.

A *Hogyan dolgoznak a kémek?* címmel 1940-ben megjelent tanulmányában székeli Nyíry László vezérkari ezredes² a jó kém tulajdonságait ismertetve olyan pozitív értékekkel társítja a titkokat kifürkészni képes személyt, mint a bátorság, a leleményesség, az ötletesség, a lángoló hazaszeretet, az önuralom, a gyors felfogóképesség és a hidegvér. Ugyanakkor a kémek munkáját legjobban gátló tulajdonságok között kerül feltüntetésre többek között a kapzsiság, a dölyf, a túlzott önérték, a kalandvágy és az előítélet.³ Ez utóbbiak miatt a kémkedést ördögi tevékenységnek is titulálta a kor embere.

A történelmi korokban az egymással vívott háborúk prioritása határozta meg a kémkedés helyét és szerepét, amely a háborúk, valamint a technika folyamatos fejlődésével természetesen lépést tartott. A hadviselés elengedhetetlen tartozékává, egyes korokban előkészítőjévé vált. Minél nagyobb a háború kockázata, annál alaposabb előkészítést igényel. Ennek egyik alapköve a kémszervezetek kiépítése és folyamatos fejlesztése. A totális háborúra való felkészülés totális kémszervezeteket igényelt. Ez a magyarázata annak, hogy a kémkedés a történelem előtti idők kezdetleges állapotából az idő előrehaladtával a fejlődés mértékéhez igazodva izmosodott és tökéletesedett. Természetesen ezzel a folyamattal párhuzamosan, a kém fogalmának is számos változata keletkezett.

Nyíry tanulmányában a kém fogalmát csokorba gyűjtve – egy magyar, egy német és egy nemzetközi példát felhasználva – az alábbi megállapításokat teszi.⁴

Az általa rögzített régebbi magyar megfogalmazás szerint kémnek nevezték azt, *”aki titokban valamely államra vonatkozó katonai és polgári híreket, melyeknek titokban maradása az illető államnak érdekében áll, oly célból gyűjt, hogy azokat rendes jutalomért más állam megbízottjával közölje.”* Német forrásmunkák *„kémnek, ügynöknek azt nevezik, aki hírszerző szolgálatot (kémszolgálatot) végez, vagyis általában katonai titkokat kikémlel.”* (Hermann Franke: Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften.)

„A hágai békeértekezlet (landkriegordnung) szárazföldi háborús fejezete szerint nemzetközi értelemben kémnek kell tekinteni azt, aki titokban és álürügy alatt egy hadviselő fél hadművelési területére behatol, vagy behatolni törekszik, hogy ott híreket szerezzen, melyeket megbízójához juttat.” (1889. július 29-én kelt jegyzőkönyv 29. fejezete szerint.)

A kémkedés és abban az emberi tényező e rövid tárgyalása után, az Osztrák-Magyar Monarchia titkosszolgálatának az I. világháborúban kifejtett kémvédelemi tevékenységéről érdemes szólni. Ennek megértéséhez szükséges néhány szót ejteni az Evidenzbüro⁵ szervezetéről is.

² székeli NYÍRY László (Miskolc, 1882.04-05- ?) hivatásos katonatiszt, legmagasabb katonai rendfokozata szolgálaton kívüli ezredes (1937.12. hó). Minősítvényi táblázata száma 11782.; Utolsó rendelkezésre álló, 1913. március 08-án kelt bejegyzés szerint, minősítését a vezérkarhoz való beosztásba és áthelyezésekor készítették. A kémtevékenységgel kapcsolatos ismereteit, az I. világháborút követően külföldi tanulmányutakkal bővítette.

³ A kémkedés erkölcsi kategória is volt. A kémvédelem súlypontját az egyén erkölcsi alapja képezte.

⁴ székeli NYÍRY László: *Hogyan dolgoznak a kémek?*, Budapest, 1940., Pantheon, p. 14.

⁵ Az osztrák-magyar katonai titkosszolgálat 1850 és 1919 között.

Az Evidenzbüro (Nyilvántartó Iroda) az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közös haderejének egy igen fontos és sajátos helyzetben lévő eleme volt. Az Evidenzbüro struktúráját, apparátusát nem annyira a katonai közigazgatásban elfoglalt helye, hanem inkább egyre növekvő feladatai határozták meg.

A kémvédelmi struktúra megszervezésére a háború előtt is voltak kezdeményezések. Már 1914 első felében egyértelművé vált, hogy az egyre növekvő kémkedési ügyek miatt, az Evidenzbüro és az egyes hírszerző központoknál működő állomások nem képesek ellátni a számukra elsődleges felderítő és kémvédelmi tevékenységüket. Maximilian Ronge⁶ szerint szükségessé vált, hogy az elhárítással összefüggő tevékenységbe más, elsősorban rendőri szerveket is bevonjanak. Az Evidenzbüro és a rendőrség közötti együttműködés azonban nem a háborút kitörésének évében alakult ki. A Nyilvántartó iroda már az 1800-as évek vége óta kapcsolatban állt a belügyminisztériummal. Az 1889. évi *Anleitung*⁷ volt az első utasítás, ami kifejezetten feladatul szabta a Nyilvántartó Irodának az ellenséges kémtevékenység elleni fellépést, vagyis a katonai elhárítást. Eddig ez a feladat még kizárólag a rendőrhatalóságok hatáskörében volt.⁸ Ezután az Evidenzbüro hatásköre az idegen haderőkről vezetett nyilvántartás és a katonai felderítés mellett kibővült az ellenséges – nem csak katonai – kémtevékenység elhárításával, leleplezésével.

A titkosszolgálat a közigazgatás szinte minden szervezetével, így a bíróságokkal, az államügyészséggel, a rendőrséggel, a csendőrséggel, a pénzügyi intézményekkel, valamint a posta- és távíró-szolgálatokkal is együttműködött. Ezeket a szerveket kötelezték arra, hogy titkosszolgálati ügyekben segítsék az Evidenzbürot. A katonai elhárítás kapacitásának véges volta miatt az Evidenzbüro komoly mértékben rászorult a polgári hatóságok támogatására, ami azzal járt, hogy feladat- és hatásköreinek egy részét megosztotta a rendőr és csendőrhatalóságokkal.⁹ Kijelenthetjük azonban, hogy ennek szervezeti keretei 1914-ig nem alakultak ki. A

⁶ Maximilian RONGE (1882-1953) az Evidenzbüro egyik - a kémvédelmi funkció kialakítása és működtetése tekintetében - legmeghatározóbb vezetője volt. A közvélemény mint Alfred Redl tanítványát, majd leleplezőjét ismeri. Életéről lásd Moritz, Verena - Leidinger, Hannes - Jagschitz, Gerhard: *Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge*, Residenz Verlag, St. Pölten- Salzburg, 2007.; A kötet kuriózuma, hogy az abban szerzőként szereplő Gerhard Jagschitz (1940-) osztrák történészprofesszor, Ronge tábornok unokája. További érdekesség, hogy Verena Moritz és Hannes Leidinger kezdték meg a Redl-üggyel kapcsolatos, orosz levéltári dokumentumok feldolgozását, amelyek a cári titkosszolgálat, az Ohrana szemszögéből világítja meg a korabeli eseményeket.

⁷ Az *Anleitung* volt az Evidenzbüro alap szolgálati utasítása. Az utasítást több alkalommal átdolgozták. Az 1872-ben kiadott első *Anleitung* hazai vonatkozású könyvészeti szempontból is egyedülálló feldolgozása Boda József-Parádi József-Regényi Kund Miklós (szerk.): *1872 Felderítő-szolgálati utasítás Anleitung zum Kundschaftsdienste*. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat-Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.

⁸ MORITZ, Verena – LEIDINGER, Hannes – JAGSCHITZ, Gerhard: *Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge*, Residenz Verlag, St. Pölten- Salzburg, 2007. p. 17.

⁹ KRONENBITTER, Günther: „Krieg im Frieden”. *Die Führung der k. u. k. Armee und die Großmachtspolitik Österreich-Ungarns 1906–1914*, Oldenbourg, München, 2003, p. 234.

már működő és az akkoriban felállítani tervezett hatóságok szervezése tárgyában, majd egy évvel Alfred Redl ezredes halála után (sic!), 1914. május 18-án zajlott le egy tanácskozás Maximilian Ronge, az osztrák és a magyar belügyminisztérium, valamint az illetékes rendőri szervek, továbbá a horvát és boszniai illetékes hatóságok képviselői részvételével.¹⁰

Ami az Evidenzbüro elhárító tevékenységét illeti, ezt kezdetben a Kundschaftsgruppe¹¹ látta el. Ebből vált ki 1917-ben és alakult külön csoporttá az elhárítás, amely hat referatúrára tagolódott. Az 1917. októberi szervezeti felépítés¹² alapján az Evidenzbüro elhárító csoportjának főnöke felelt a kémelhárítás megszervezéséért, az ő feladatát képezte a kiemelt ügyek kezelése, az elhárítás érdekképviselése a különböző szakmai egyeztetéseken és a többi részleggel való kapcsolattartás éppúgy, mint a szakértőként való részvétel a jelentősebb kémperekben.

Az első referatúra alapfeladata az elhárítás szervezése volt, szabályozta a jelentéstétel rendszerét, itt felelték a katonai titkok védelmének megszervezéséért. Ide tartozott a katonai elhárítás, a csendőrség, valamint a rendőrség és a szövetséges államok elhárítási szervezetének nyilvántartása is.

A második referatúra vezette a nyilvántartást az ellenséges kémhálózatról és kémelhárításról, segédleteket készített az ellenséges hírszerzőszolgálatok felépítéséről. A mai kor szellemét tekintve itt érhető tetten a támadólagos elhárító tevékenység. Ennek az egységnek konkrét javaslatokkal kellett előállnia az ellenséges kémtevékenység letörésére, továbbá ide tartozott a szabotázsakciók és merényletek elleni elhárító munka is.

A harmadik referatúra egyfajta szakszolgálati tevékenységet végzett. Az egység hatáskörébe tartozott a posta-, távíró- és telefonszolgáltatás területére vonatkozó kémelhárítási feladatok végrehajtása. Itt irányították a levelek, táviratok, sürgönyök és csomagok átkutatásának feladatait. További szakfeladat volt a titkosírásra, a határ- és útellenőrzésre, a Monarchián belüli forradalmi mozgalmak nyilvántartására, valamint a vegyi laboratórium vezetésére vonatkozó szakfeladat.

A negyedik referatúra végezte a kémkedési ügyekkel összefüggő jogi előkészítő munkát, segítette a büntetőeljárások megindítását, rendszerint részt vett az ilyen ügyekkel összefüggő jogszabályok létrehozásában. Itt folyt az elhárítás szempontjából rendkívül fontos sajtó cenzúra, de ide tartoztak a hadifoglyokkal kapcsolatos intézkedések is.

Az ötödik referatúra foglalkozott a kémkedéssel gyanúsítható személyek körözésével, a velük kapcsolatos információk cseréjével, idegen tisztak beutazásával kapcsolatos ügyekkel, a belső elhárítással, illetve a fénykép-nyilvántartás kezelésével.

¹⁰ KRONENBITTER, i.m. p. 234.

¹¹ A Kundschaftsgruppe a tényleges hírszerző tevékenységet végző tisztii állomány tagjaiból állt.

¹² Ekkor Maximilian Ronge volt az Evidenzbüro vezetője.

Végül a hatodik referatúra tartotta a kapcsolatot a Nachrichtenabteilung (hírszerző részleg) felderítő csoportjaival.¹³

A szervezet működésével kapcsolatos levéltári anyagok jelentős részét a monarchia megbonthatatlan irattári gyűjteményének részeként Bécsben őrzik. Az Evidenzbüro működésének minél alaposabb megismerése a szakmatörténet megkerülhetetlen része. A Nyilvántartó Iroda működtetése során felhalmozódott szakmai ismeretek és a sokszor magukat szabályokká kinövő gyakorlati tapasztalatok a háború után minden utódállamban meghatározó szerepet játszottak. Fontos hely jut így annak a magyar titkosszolgálati szféra „genetikai térképén” is.

A korszakra vonatkozó kémvédelemmel kapcsolatos hazai levéltári iratok feldolgozottsága rendkívül csekélynek mondható.¹⁴ A levéltári dokumentumok mellett, a korszakra vonatkozó kémelhárítási vonatkozású könyvészeti összeállításból arra a következtetésre juthatunk, hogy az 1930-as évek elejétől egyre több olyan kiadvány jelent meg, amely a kémek világáról, és a kémek elleni küzdelemről szólt.¹⁵

A „Nagy Háború”¹⁶ idején folytatott titkosszolgálati tevékenységgel foglalkozó „szakirodalom” összegyűjtése minden utódállamban, így Magyarországon is praktikus célokat szolgált, nevezetesen az új helyzetnek megfelelő, alapvető működési feltételek megteremtéséről szólt. A háború után megszervezett magyar Hadügyminisztériumban a hírszerzéssel és a kémelhárítással kapcsolatos feladatok végrehajtására a tárca 1. osztálya kapott felhatalmazást. Az 1918. november 01-én felállított szervezet vezetője az a Stojakovics Demeter¹⁷ lett, aki korábban századosként az Evidenzbüro tisztje volt. Stojakovics a megfelelő szakemberek-utánpótlás mellett a stratégiai célként határozta meg a titkosszolgálati munka alapját képező dokumentumok begyűjtését és Magyarországra történő szállítását is.

Az Országos Széchényi Könyvtár könyvészeti összeállítást tekintve megállapítható, hogy *Kémkedés*, *Kémelhárítás* osztályába sorolt könyvek már nem kizárólag a szakemberek számára készültek. Joggal feltételezhetjük, hogy azoknál az

¹³ SZABÓ Szilárd: Redl emberei- Evidenzbureau: az osztrák-magyar katonai titkosszolgálat 1850 és 1919 között. http://kommentar.info.hu/iras/2013_2/redl_emberei, Az ide vonatkozó rész forrása: Kriegsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs, Geschäftsbücher, Evidenzbureau des Generalstabes 1851–1913, Band 434. Nachlässe und Sammlungen Nachlaß Ronge B. u. C. /126

¹⁴ Reprezentatív példaként vehető alapul a Magyar Országos Levéltár BM repertórium K 149 BM RES. 1912 és 1918 közötti időszakára vonatkozó iratanyaga, amely a témához kapcsolódóan - a teljesség igénye nélkül - Hírszerzés, kémelhárítás, titkosszolgálat; Merényletek felfedésével és elhárításával kapcsolatos ügyek; Katonai ügyek; Kémkedés; Katonai és hadifogoly ügyek, Utazási, határátlépési és vámügyek, valamint Közlekedési, posta és távirda ügyek, rádióhallgatás irat tételekben szerepelnek.

¹⁵ <http://www.arcanum.hu/oszk/lpext.dll/mk2144/1/5f2f/6e92?fn=documentframe.htm&f=templates&2.0>, letöltés 2014. 09. 11.

¹⁶ A korszakban még nem használták az I. világháború kifejezést.

¹⁷ Sztójay Döme (Versec, 1883. 01. 05. – Budapest, 1946. 08. 24.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata szolgálaton kívüli vezérezredes. Katonai pályafutására vonatkozó adatokat lásd Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár II. Rész L-Z. Hadtörténelmi közlemények, 1984/3. szám. p. 591.

olvasói célközönség már a polgári lakosság volt, és az „olvasmányokat” már az újabb háborúra történő felkészülés jegyében, gyakran felkérésre adták közre.¹⁸ A két világháború közötti időszakban, a kémkedéssel, kémelhárítással foglalkozó szakirodalom retrospektív módon ugyan, azonban az I. világháború titkosszolgálati környezetének megismerésére is lehetőséget ad.

Alfred Redl ezredes ügye az Osztrák-Magyar Monarchia titkosszolgálati működésének „apokalipszisa” a legfelsőbb politikai szinten is komoly konfliktusokat okozott,¹⁹ legsúlyosabb következménye azonban leginkább a fronton elesett katonák számában fejeződik ki.

A kémvédelem területét, abban pedig a katonák kémvédelmi felkészítését nem alaptalanul érhetik kritikák. Katonáknak szóló, kifejezetten kémvédelmi felkészítésről készült dokumentum nem ismert. A terület helyzetével összefüggésben ditróy Csiby Árpád így foglalta össze gyakorlati tapasztalatait: *„A laikus azt hiszi, hogy a kémvédelem tisztán kémek kézrekerítésével foglalkozik, illetve kémek után kutat, vagy egyedüli feladata a kémhajtászat. Ezért nem tud vele megbarátkozni, illetve nem látja be a kémvédelem szükségességét ott, ahol laikus felfogása szerint „nincs mit kikémlelni!” Békében és a világháborúban, ahol a kémvédelem érdekében megjelentem, szinte lekicsinylő, lenéző nyilatkozatok fogadtak és ezért el lehet képzelni, hogy mily felületesen hajtották végre az intézkedéseket, vagy talán egyáltalában semmibe sem vették. Világos és tiszta dolog, hogy kémvédelmünknek eme lekicsinylése csak az ellenségnek vált hasznára, míg a mi helyzetünket megnehezítette.”*²⁰

A katonák mindennapi életében a háború elején nem jelent meg markánsan a kémvédelem kérdése. Az I. világháború katonai mentalitása „elbagatellizálta” ennek fontosságát, mondván úgy sem tudnak semmi érdemeset kikémlelni. A későbbiek során elsősorban a fronton szerzett tapasztalatok felhasználásával vezettek be óvintézkedéseket, azonban szervezetszerű képzések a kémvédelem vonatkozásában nem voltak.²¹

A korszakban a hírszerzés, illetve a kémvédelem egymáshoz való viszonyára az *ellentétes erőikifejtés* értelmezési kerete volt a legjellemzőbb. Ami egy ellenséges ország kémiszolgálatának hírigény, az a kémvédelem számára védendő érték. Nyíri a háborús előkészület során jelentkező kémtevékenység bemutatását, két ellenpólus, a hírszerző (offenzív) és a kémelhárító (defenzív) erők szembenállásával szemlélteti.²²

¹⁸ Ez a tendencia nemcsak Magyarországon volt jellemző. Az osztrák Walzer Kelemen m. kir. ny. huszárezredes: *Kémiszolgálat a háborúban, egy hírszerzőtiszti emlékirata* című könyvében, annak születéséről így ír: „Jelen könyv eredetének történetét röviden elmondom. Felejthetetlen barátom és néhai főnököm, nemes Hranilovics tábornok vagy három hónappal halála előtt egy német kiadóvállalattól felszólítást kapott, hogy társuljon egy kémkedésről szóló nagyobb mű szerkesztéséhez...” p. 5.

¹⁹ GALÁNTAI József: *Az I. világháború története*. Budapest, 2000. p. 81.

²⁰ ditrói Csiby Árpád: *Katonai felderítő-, kém-, nemzetvédelmi- és propaganda szolgálat*. Budapest, 1933. Heinrich J. nyomdaüzem. p. 95. (ditrói Csiby Árpád a nagyszabeni szárnyparancsnokság hírszerző-főállomásának vezetője volt az I. világháború idején. Az Osztrák-Magyar Monarchia nagyszabeni hírszerző főállomása román irányba dolgozott.)

²¹ CSIBY i.m., p. 3.

²² NYÍRI i.m. p. 18.

- A hadseregek szervezete, összeállítása, ereje, felszerelése, fegyverzete, hadianyaga, hadrendje, békeelhelyezése, parancsnokainak neve, családi állapota, anyagi helyzete, származása, múltja.
- A csapatok kiképzése nemzetiségi viszonyai, szelleme, harcra termettsége.
- A hadsereg tagjainak anyagi javadalmazása.
- Vezérkari felvonulási és haditervek.
- Erődítmény rendszerek, azok felszereltsége, ellenálló képessége.
- Légi, tengeri és katonai erői, támaszpontjai.
- Repülőterek, repülőgépek minősége típusa és elhelyezkedése.
- Vasúti és vízi útvonalak, gördülőanyagok, hajók, vízi járművek, gépjárművek
- Tervezett vasút és útépitések, műtárgyak robbantásra való előkészítésének állapota.
- Rejtjelkulcsok, rejtjelező-gépek, eszközök.
- Az ország politikai viszonyai, néphangulat a parlament abszolutizmusra való hajlama.
- Néesség száma, eloszlása, összetétele, születések, halálozások.
- Személyi erőtartalékok.
- Szövetségi rendszerek, tervezett szövetségek, katonai megállapodások.
- Nemzetvédelmi törvény, gazdasági, ipari, pénzügyi felkészültsége, ezek mozgósítási tervei.
- Gyárok kapacitása, nyersanyagkészletei.
- Élelmiszer-készletek azok tárolási helyei.
- Külkereskedelem, kereskedelmi szerződések export, import.
- Az államfő befolyása a miniszterelnökre, kormányzatra.
- Az ifjúsági és katonai előképzettség eredményei.
- Véderő propaganda a lakosság felkészítése a lelki és szellemi háborúra²³

A kémvédelmi szempontból védendő területek és információk áttekintése után szükséges megvizsgálni a kémvédelem mindennapi működési környezetét. A háborút megelőző békeidőszak legjellemzőbb kémvédelmi intézkedései első látásra rutinszerűnek tűnnek, azonban többségük - ha egy kicsit modernizálva is - még ma is betartandó szabályként vehető számba.

Fontos kiemelni azonban, hogy a kémvédelem mechanizmusai nem izoláltan, egymástól függetlenül működtek. ditrói Csiby Árpád a hírszerző főállomások struktúráját ismertette, egy hármas tagozódást vázol, amely *felderítésből*²⁴, *kémvédelemből* és *nemzetvédelemből* áll.²⁵ Csiby a három terület egységében látta a hírszerző állomások hatékony működésének zálogát, személyiségéhez azonban a kémvédelem állt a legközelebb. Erről így ír: „*Elérkeztem speciális szakmámhoz, melyhez már kezdetben több hajlamot éreztem és ezért nagyobb kedvvel és érdeklődéssel foglalkoztam vele; ebben az ágazatban kívántam magam tökéletesíteni. Exponált helyzetemből kifolyólag egyébként is a kémvédelemre kellett főszúlyt fektetni, mert, hanem meddő lett volna minden törekvésem az ellenséges kémhad felkészültségével és az irredentával szemben.*”²⁶ Vizsgáljuk meg a kor legjellemzőbb kémvédelmi intézkedését.

²³ NYÍRI i. m., pp. 19-26.

²⁴ Mai értelmezésben hírszerzésnek értendő.

²⁵ CSIBY i. m. p. 17.

²⁶ CSIBY i. m. p. 92.

A kaszárnyák kémvédelmi intézkedéseinek megszervezésénél már az I. világháború idején megjelent a kémelhárítás objektumi elve. A kaszárnyák kémvédelmi intézkedéseinek jelentős hányadát a laktanyarend szigorú betartásával összefüggő rendelkezések szolgáltatták. Az általános kaszárnyarend szerint, a katonák hozzátartozói vagy egyéb látogatók csak a meghatározott időszakban léphettek be az objektumba. A látogatások lebonyolítására külön helyiség került kijelölésre. Idegenek az irodákba, hálókörletekbe, illetve a kantineba sem léphettek be. A kaszárnyavédelem külön részét képezte az épületek külső védelme, vizuális felderítése. Rendszeres időközönként megvizsgálták a kaszárnyák külső falait, onnan a lehető legrövidebb időn belül eltávolították a katonai élet megzavarására alkalmas feliratokat, felhívásokat.

A kaszárnyába történő belépések alkalmával „Belépő-jegyek” kerültek kiadásra. Az adminisztratívnak tekinthető intézkedések azonban sok esetben nem érték el céljukat, mivel a nyilvántartásokban lévő adatokkal történő összevetésre gyakran nem maradt kapacitás.

A kémvédelem kérdésének napirenden tartása nehezen mérhető, az azonban mindenképp figyelmet érdemel, hogy a korszak katonai szlengjében²⁷ egyetlen olyan kifejezést sem találunk, amely kifejezetten a kémvédelem kérdésköréhez tartozna.²⁸

A kémvédelmi intézkedések állandó elemét képezte az *irodák biztonsági védelme*. Az irodákban az asztalokat szélfogóval határolták el, hogy a belépők az íróasztalon folyó munkákba – papírokba, térképekbe, rajzokba – ne legyenek rálátással. Az irodák falainak mentesnek kellett lennie minden olyan nyilvántartástól, térképektől, mely a munkára vonatkozó adatokat is tartalmazott. A tisztek számára javasolt volt, hogy családjukról se helyezzenek el képeket az irodában. A szolgálati hely elhagyásakor a papírkosárban gyűjtött papírdarabokat átvizsgálták, azokat elégették. Az irodahelyiségek zárását ugyancsak külön személy végezte, engedély nélkül nem lehetett az irodákat felnyitni.

Az ügykezelést kizárólag tisztek – tisztviselők – végezheték. Írásbeli érintkezésnél minden postán feladott borítékot, más küldeményt felbontás előtt alaposan átvizsgáltak, hogy meggyőződjenek a borítékolás sérülésmentességéről.

A kémvédelmi intézkedések között külön figyelmet fordítottak a tisztek magánlakásaiban foglalkoztatott személyekre, azok tevékenységére. A szolgálatba fogadott nevelők, szakácsnők, szobalányok és tisztiszolgák között több az antant országok titkosszolgálatának információkat kiszolgáltató kém szerepelt.²⁹

²⁷. CSEFKÓ Gyula: A háborús katonanyelvből. Magyar Nyelvőr. 1921, 17: 167–72.

²⁸ A ma használt katonai szlengben érdekes módon több kifejezés is felfedezhető. A kémelhárításra a „szimat”, a belső elhárításra a „csótány”, a „patkány”, a „kaszás”, illetve a „Fekete sereg” fordul elő.

²⁹ Csiby példaként elbeszélte, hogy a bukovinai postacenzúra vezetőjének jelzése alapján felfigyeltek az egyik parancsnokság távbeszélő állomásán angol nyelven beszélő nőre, aki egy bécsi szálloda hívószámával kommunikált. A nem azonosított nő állítólag egy magas rangú tiszt rokona volt. Mielőtt tettére magyarázatot kellett volna adnia hirtelen – éppen a Bruszilov offenzíva előttinapon – eltűnt.

Kiemelt feladat volt az *idegenforgalom kémvédelmi ellenőrzése* is. Arról már esett szó, hogy a csendőrség, a rendőrség, a pénzügyőrség, illetve a közigazgatási intézmények is fontos szerepet kaptak a titkosszolgálati munka támogatásában. Az idegenforgalom ellenőrzésében is kitüntetett hely jutott számukra. Az idegenforgalom ellenőrzésének alapját a rendelkezésre álló nyilvántartások képezték.

A *körözőlapoknak*³⁰ a kémgyanús egyének alapvető személyi adatain kívül lehetőleg a fényképét is kellett tartalmaznia. A részletesebb körözőlapok tartalmazták az adott személy által használt módszert, az ellenséges kémiszolgálat technikáját. Az ilyen körözőlapokat bizonyos esetekben – ha az érdeket nem sértette – a lakosság részére is hozzáférhetőek voltak, a laikus közönség figyelmének felkeltését célozták. Alapvetően azonban minden ilyen intézkedést bizalmasan kezeltek.

A kémvédelmi intézkedések állandó eleme volt a *posta-, a távírda- és a távbeszélő-forgalom ellenőrzése* is. Az ellenőrző mechanizmusok végrehajtását már békeidőben kidolgozták. Az ellenőrzések elsősorban a kémgyanús egyének felderítésére szolgáltak, de jelentős ismeretanyag gyűlt össze a kapcsolattartásra vonatkozásában is. A megjelölt helyeken gyakran kémvédelmi tiszt került kijelölésre, aki szakértelmével a helyszínen tudta biztosítani a szükséges intézkedések végrehajtását.

A titkos kapcsolattartás fontos eszköze volt a korszakban a postagalambok alkalmazása. A *galambtenyésztőkről és a galambállományról*³¹ nyilvántartást vezettek. A nyilvántartások kezelése a csendőrség feladata volt. A háború idején az idegen postagalambokat be kellett szolgáltatni. Ennek elmulasztása esetén halálbüntetés is kiszabható volt.

A háború időszakában a kémvédelmi intézkedések minősége és mennyisége megváltozott ugyan, ám azokat igazán csak a háborús tapasztalatok mélyítették el. Magában a kémvédelemért felelős szervezetben is jelentős változások történtek. A háború kitörése után az Evidenzbüro szinte teljesen kiürült, az állomány nagy része a hadsereg-főparancsnokság³² hírszerző részlegéhez került.³³

A mozgósítás időszakára vonatkozó intézkedések, azok preventív jellege mellett már jelentős mértékben aktív célokat szolgáltak. Az ilyen típusú intézkedések fogantatásának nagy része a háborús tapasztalatok figyelembe vételével történt, azonban azok alapját a békeidőszakban folytatott kémvédelmi tevékenység szolgáltatta.

A mozgósítás időszakában, a békenyilvántartások alapján, folyamatosak voltak az *őrizetbe vételek*. Azokat a külföldieket, akik korábban kémvédelmi szempontból kerültek látókörbe, internálták.

³⁰ A körözőlapokat újságnak is nevezték.

³¹ Az I. világháború idején fontos szerep jutott a postagalamboknak. Jelentős szerepüket mutatja, hogy a franciaországi Lille-ben, valamint a belga Charleroi-ban is emlékművel tisztelgetnek nekik.

³² Az Osztrák-Magyar Monarchiában Armeoberkommando (AOK)

³³ WALZER i.m. p. 50-58

A már korábban említett posta-, a távírda- és a távbeszélő forgalom ellenőrzése érdekében *cenzúra bizottságokat* állítottak fel. A cenzúrát a sajtóra és a filmekre is kiterjesztették. A postai küldemények ellenőrzésekor fokozott figyelmet fordítottak a levelek tartalmára. A békeidőszakkal ellentétben itt már nem csak arra figyeltek, hogy a leveleket esetleg kémtevékenységre veszik-e igénybe. Fontos volt az is, hogy a küldemények ne tartalmazzanak katonai információkat. Gyakran előfordult, hogy a katonák által a hátszágba feladott küldeményeket mindaddig visszatartották, amíg már biztos volt, hogy azok nem lesznek hatással a hadműveletekre. Különösen a határ menti településeken feladott küldeményeket, valamint az ún. „poste restante”³⁴ jelzéssel ellátott leveleket figyelték fokozottan. Nagyobb hadműveletek végrehajtása előtt nemcsak a hadszíntér felé, hanem a semleges országok határain át is határ- és postazárlatot rendeltek el. Ezeknek a zárlatoknak igen nagy hasznuk volt.³⁵ A sajtóban megjelenő híreket folyamatosan monitorozták. Gyakran előfordult, hogy az újságok üres felületekkel kerültek az utcára.³⁶ A külföldön nyomtatott sajtó behozatalát és forgalmazását gyakran megtiltották. A távbeszélő állomások, illetve a posták forgalmát bizonyos vonalakon, meghatározott időszakokban ugyancsak korlátozták, vagy szüneteltették. A sajtó azonban eszköze is volt a kémvédelemnek, illetve a propagandának. Előszóval jelentettek meg olyan híreket, cikkeket, amelyek a katonák, illetve a hátszág hangulatának, moráljának erősítését szolgálták, illetve segítettek megélni a mindennapokat.³⁷

A háború időszakában a kaszárnyavédelem, valamint a raktárak védelme ugyancsak kiemelt feladat volt. Itt elsősorban a merényletek, szabotázsakciók ellen kívántak fellépni. A békeidőszakban felmérték, majd a mozgósítás időszakában átvették a polgári lakosság kezelésében lévő robbanóanyag-készleteket.

Az adminisztratív intézkedések szigorításai az útlevelel és utazási igazolványok kiadását is érintette. Az okmánymintákat, valamint az azokhoz használt pecséteteket külön őrizték. A pecsétkezőkhez használt tinták színét bizonyos időközönként megváltoztatták, hogy így szűrjék ki a visszaélésre használt, hamis papírokat.

Megszigorították a nyomdaipari tevékenység ellenőrzését is, mivel a kémvédelmi tapasztalatok azt mutatták, hogy a nyomdák az ellenséges kémiszolgálatok potenciális célpontjai lettek. A titkos rendeletek sokszorosításával és a szolgálati könyvek előállításával megbízott nyomdáknál külön óvintézkedéseket vezettek be. A kémvédelmi intézkedések között szerepelt a munka megkezdése előtt a munkások átvizsgálása, a különleges munkaruha kiadása. Az érdemi munka során külön ellenőrizték a kéziratok kiadását, a formák beigazítását, a papíryanag

³⁴ Postán maradó küldemény. Ilyen kezelési bejegyzéssel ellátott levél átvétele pecsételte meg Redl ezredes sorsát.

³⁵ Ilyet alkalmaztak a mazuri téli csatánál, a gorlicei áttörésnél, a Szerbia elleni 1915-i, a Románia elleni 1916-i támadásokhoz való felvonulások leplezésére, valamint a 12. isonzoói csata előkészületeinek titokban tartása érdekében is

³⁶ A Ferenc József halálhírét közzétevő Népszava 1916. november 22-i számának címlapja az uralkodó nevével kívül tartalmat nem hordozott, üres volt, mert a cenzúra nem engedte megjelenni.

³⁷ Jó példa erre a Przemyslben kiadott *Tábori Ujság*, amelynek ötlete éppen napra pontosan a konferencia megrendezésének napján 1914. október 02-án, 100 éve született meg. Lásd: Gorda Éva: A magyar haditudósítók az első és második világháborúban, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2012., doktori értekezés, p. 65

A *Tábori Ujság* 1914. december 05-i számában például elkeseredett orosz katonák leveleit közlik; a megjelent levélrészletek valószínűleg befolyásolási célt szolgáltak.

leszámolását, a nyomás folyamatát, valamint a kész munka átadását. A munka után külön ügyeltek az eszközök szigorú számadására, valamint a munkások átvizsgálására.

A határátkelőkön megszigorították a kémvédelmi intézkedéseket. A határállomásokon, különösen akkor, ha azok a felvonulási területen voltak a mai kor embere számára szinte gyermekdednek tűnő intézkedéseket tettek. Betiltották többek között a legeltetést, illetve az állatok hajtását, a széna- és szalmakazlak készítését, betiltották továbbá a harangozást, a templomok tornyaitól pedig eltávolították az órát. Az intézkedésekre nyomós ok volt. Gyakran előfordult, hogy éppen a katonák útjába eső pásztorok, illetve földművesek szolgáltatottak információt (létszámadatok, tervezett útvonal, cél, morális helyzet, a csapatok etnikai-, vallási összetétele stb.) az ellenségnek.

Az egyes hadgyakorlatok, katonai kiképzések helyszínei gyakran vonzották a polgári lakosságot. A „bámészködők” között gyakran kémek is megjelentek, akik mindenféle információt gyűjtöttek a katonáktól. A háború kezdetén általában ünneplő tömeg búcsúztatta a frontra induló katonákat. Az idő előrehaladtával a csapatok *vasúti szállításának kémvédelmi biztosítását* is egyre inkább komolyan vették. A vasútállomásokon gyakran betiltották az idegeneknek az ott tartózkodást, egy-egy feladat végrehajtása során csak a vasúti alkalmazottak jelenléte volt indokolt. A csapatokat alaposan kioktatták, hogy a hozzátartozóikhoz írott levelekben semmiféle adatokat ne írjanak a csapatok szállításáról és irányításának céljairól. Útközben senkinek sem volt szabad felvilágosítást adni, el kellett távolítani az egyenruhákról mindazt, ami a csapat felismerésére vezetett volna. A vonatjárművekről leszedték a jelzőtáblákat, a lakossággal szemben szigorú hallgatásra kötelezték a legénységet.³⁸

Hasonló megfontolásból kiemelt helyet foglalt el a haditudósítók ellenőrzése is, amely alapvetően a tapasztalatok miatt került napirendre. Rendszerint az engedéllyel rendelkező tudósítót is folyamatosan ellenőrizték, nem csak írásait.

Külön feladatként jelentkezett a hadifoglyok, illetve a hadifogoly-táborok ellenőrzése. Erre a már fentebb említett eszközök közül többet alkalmaztak (postai küldemények, csomagok, okmányok ellenőrzése stb.). A kémtevékenységet végző hadifoglyoknak a „*Zensuriert!*” jelzéssel³⁹ ellátott levél volt a legnagyobb kincs. Leveleiken gyakran nemcsak a feladás dátumát, hanem az órát és a percet is feltűntették, melyek általában titkos közlések számkulcsai voltak. A hadifoglyok egy részét - a munkaerő-hiány pótlása érdekében - mezőgazdasági munkára fogták. Az ilyen munkára vezényeltek jelentős számban próbáltak megszökni és kapcsolatba kerülni saját országuk egy-egy kémhálózatával. A hadifoglyoktól származó információkat elsősorban szabotázsakciókhoz használták fel, élelmiszer-raktárakat, mezőgazdasági területeket támadtak.⁴⁰

³⁸ Nem az osztrák-magyar modell volt a legszigorúbb. A németeknél a vasúti szállítmányoknál még a tisztekkel sem közölték a menet célját. A szállításra vonatkozó parancsokban csak a legközelebbi étkező-állomást jelölték meg. Az egyik hadszíntérről a másikkra irányított katonai vonatok csak igen nagy kerülő úton jutottak el rendeltetési helyükre.

³⁹ A már ellenőrzésen átesett borítékot nem ellenőrizték újra.

⁴⁰ CSIBY i.m. pp. 105-116

Egyfajta kuriózumként ugyan, de szólnunk kell a nők kémvédelemben történő alkalmazásáról is. A nőket a háború idején jellemzően hírszerző tevékenységbe vonták be, kémvédelmi „felhasználásuk” korlátozottabb volt. Hírszerzőállomásokon állandósított női alkalmazottak nem álltak szolgálatban. A nők hírszerző állományt kaptak munkájuk ellentételezéseként, amelyet nem az információk után, hanem egy meghatározott időszakra fizettek ki részükre.⁴¹ Elsősorban a hadtápterületen kerültek alkalmazásra, távbeszélő-állomásokon, postahivatalokban, és olyan szállodákban, valamint vendéglátóhelyeken dolgoztak, ahol jelentős számú katona is megfordult.

A fentiekből is kitűnik, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia kémvédelme igen változatos helyszíneken vette fel a küzdelmet a mennyiségében és minőségében is jelentős potenciált képviselő ellenérdekelt hírszerző szolgálatokkal szemben. Az I. világháború idején a kémvédelem, a felderítéssel és a nemzetvédelemmel együtt a küzdelem egyik legkülönösebb területe volt, amelyet súlyának megfelelően, szervezett intézménnyel, központilag irányítottak. Ez azonban önmagában elégtelen, mert amiként Ronge tábornok is igen találóan írta: “A kémelhárítás csak akkor lesz hatásos, ha abban a társadalom minden egyede is részt vesz!”

A szakember véleményét a mai kor emberének is figyelmébe ajánlom megfontolásra!

Felhasznált irodalom:

Levéltári források:

- OL BM K 149 Magyar Országos Levéltár Belügyminisztérium, Reservált iratok /1912-1918/

Sajtó:

- Tábori Ujság (A Przemysl-i erőd sajtóterméke) 1914. december 05.

Egykorú kiadványok:

- CSEFKÓ Gyula: A háborús katonanyelvből. Magyar Nyelvőr. 1921, 17. szám.
- CSIBY Árpád, ditróy: Katonai felderítő-, kém-, nemzetvédelmi- és propaganda szolgálat. Budapest, 1933.. Heinrich J. nyomdaüzem.
- NYÍRI László, székeli: Hogyan dolgoznak a kémek?, Budapest, 1940., Pantheon.
- WALZER Kelemen: Kémszolgálat a háborúban, egy hírszerzőtiszt emlékirata, Sopron, 1939., Rábaközi nyomda.

Irodalom:

- GALÁNTAI József: Az I. világháború története. Budapest, Korona, 2000. ISBN 9639191817

⁴¹ Csiby i.m. pp. 81-90.

- GORDA Éva: A magyar haditudósítók az első és második világháborúban, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori iskola, 2012., doktori értekezés
- KRONENBITTER, Günther: „Krieg im Frieden”. Die Führung der k. u. k. Armee und die Großmachtpolitik Österreich-Ungarns 1906–1914, Oldenbourg, München, 2003., ISBN 9783486567007
- MORITZ, Verena – Leidinger, Hannes – Jagschitz Gerhard: Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge, Residenz Verlag, St. Pölten- Salzburg, 2007., ISBN 3701730385
- SZABÓ Szilárd: Redl emberei- Evidenzbureau: az osztrák-magyar katonai titkosszerológat 1850 és 1919 között, Kommentár 2013/2. szám,
- http://kommentar.info.hu/iras/2013_2/redl_emberei letöltés ideje 2014. 08. 28.
- SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár II. Rész L-Z. Hadtörténelmi közlemények, 1984/3. szám

Képek jegyzéke:

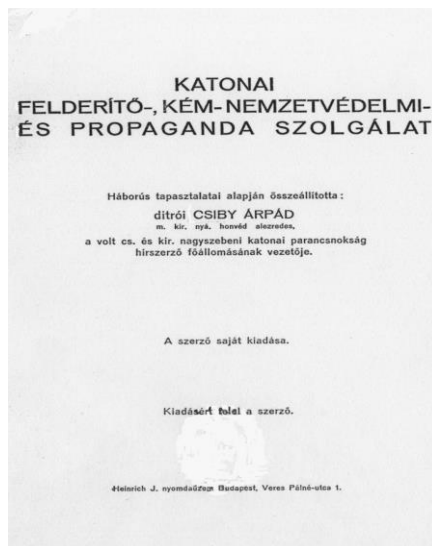
1. számú kép: Az Országos Széchényi Könyvtár könyvészeti összeállítása a Kémkedés, Kémelhárítás tárgyában (saját szerkesztés)

355.40 KÉMKEDÉS. KÉMELHÁRÍTÁS

- Csiby Árpád, Ditrói:** Katonai felderítő-, kém-, nemzetvédelmi- és propaganda szolgálat. Bp. [1933], Szerző, Heinrich ny. 140 l. — 24 cm. 171.428
- (Kováts Tivadar):** Magyar nemzetvédelmi szolgálat. Nemzetvédelmi tájékoztató. Kiskunmajsa 1940, Mészó ny. 23 l. — 15 cm. 320.314
- Dominich Vilmos:** A hűtlenség /kémkedés/ és az ellene való védekezés. Mellékletként: A ... gyár áruhája. /Tanulságos kémtörténet./ Bp. [1938], Némethy ny. 32 l. — 20 cm. 81.216
Ca. [Új lny.] [1939.] 89.068
- Kováts Tivadar:** A nemzetvédelem önvédelem. Bp. 1938, Egyet. ny. 47 l. — 17 cm. 70.182
- (Kováts Tivadar):** Nemzetvédelem — önvédelem. [Bp.] 1938, Integritás. 91 l. — 20 cm. 73.009
- Dominich Vilmos:** A kémelhárítás tudnivalói. [Bp.] 1939], Némethy ny. 48 l. — 20 cm. 89.125
- (Lantos Lajos Béla):** Kémelhárítás és honvédelmi ismeretek stb. tudnivalói. (Írta és összeáll. — —.) Bp. [1942], Lantos. 96 l. — 19 cm. 131.590
- Dömötör Gyula Ferenc:** A kémek és szabotálók elleni védekezés. [Népszerű kiad.] [Győr 1942], Szerző, Győri Hírlap ny. 248 l. — 18 cm. 129.827
Ca. 2. kiad. Szombathely, Szerző, Martineum ny. 331 l. 132.499
- Lenkei Géza:** Óvakodjunk a kémektől! Bp. 1939, Fráter ny. 32 l. — 15 cm. 88.903
- Ferenczy Ödön:** Harc a kémek ellen. [Bp. 1940], Athenaeum. 68 l. — 16 cm. /Szébb jövő könyvtára 3. 12.154/3
- Nemzetvédelem és kémelhárítás.** H. n. [1931 után], ny. n. 199 l. 3 t. — 17 cm. 320.312
- Új leányomata 1941-ben a Csendőrségi Lapokban jelent meg. Ú. a. (4. kiad.) 1942. Sorozaton kívül. 319.603**
- Nemzetvédelmi előadások. ... Hadiüzemi alkalmazottak számára. 1—2. füz. Bp. 1942, Egyet. ny. 2 db. — 17 cm. 17.888**
- Hámori Imre:** Végrehajtási utasítás a személyi mozgósítási előkészületekre kijelölt kereskedelmi vállalatok ... kémelhárító szolgálatának megszervezésére. „K” utasítás. → 355.24
- Nyiry László, Székelyi:** Hogyan dolgoznak a kémek? [Bp. 1940], Pantheon. 219 l. — 20 cm. 290.527
- Kémek elleni védekezés.** H. n. [193?] ny. n. 104 l. — 19 cm. 801.407
- Őszi Lakberendezési (és Háztartási) Vásár, 1942.** (Budapest-Városliget, okt. 1—12.) A kémelhárítás kiállításának leíró katalógusa. Szerk. Supka Géza. Bp. 1942, Jókai ny. 16 l. — 23 cm. 141.765

Forrás: <http://www.arcanum.hu/oszk/lpext.dll/mk2144/1/5f2f/6e92?fn=documentframe.htm&=templates&2.0;> letöltés ideje: 2014. 09. 11.

2. számú kép: ditrói Csiby Árpád m. kir. nyá. honvéd alezredes könyvének címfotója

Forrás: saját szerkesztés

3. számú kép: Maximilian Ronge, az Evidenzbüro meghatározó vezetője

Forrás: Moritz, Verena - Leidinger, Hannes - Jagschitz, Gerhard: Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge, Residenz Verlag, St. Pölten-Salzburg, 2007. (könyvborító saját szerkesztés)

4. számú kép: A ceglédi császári és királyi huszárlaktanya az I. világháború előtt; a kaszárnyavédelem tipikus objektuma

Forrás:http://www.infoceged.hu/hir_olvas/permalink:mult-kori-kepek-a-cegledi-huszar-laktanya-2011-07-17/, letöltés ideje: 2014. 09. 22.

5. számú kép: Kémkedési ügyek nyilvántartó lapja 1913. 12.-1914. I.

Tárgymutató				
B.I. - 11				
Kémkedés.				
Az okmány				
f. sz.	kelte	száma	tartalma	Megjegyzés
1	1913 XII/20/3	Gststhef. d.7. Körps.K.No. 2417	Györgyevic Sreten, Kém	2 lap eredeti
2	1914		Ujság hírek	2 lap 1/10
3	1914 I/17.	Gststhef. d.4 Körps.K.No. 1095/13	Lázits István, kémgyanus	4 lap eredeti
4	1914 I/3	Evbureau Wien K.N.9395/13	Kézikönyv a román hadseregről	2 lap eredeti
5	1914 I/9	Védelmi hírszerző közp. 372/V.H.K.	Kliczin Miklós kémkedésben gyanus	7 lap eredeti
6	1914 I/10	4.hadtárság vezérk. oszt. K.No: 4 zu	Szerb politikai napilapok	4 lap eredeti

Forrás: Jagadics Péter nyá. alezredes gyűjteményéből (saját szerkesztés)

6. számú kép: Kémvédelmi intézkedést megalapozó hírszerző jelentés 1914. áprilisából

K. u. k. Generalstabsabteilung des IV. Korpskommandos.
 Inhabitsanzettel
 Ung. Sprachunterricht im Mil. Bez. WARSCHAU

f. kir. Belügyministerium rendőri
 főosztályának
 BUDAPEST.

Budapest, am 26. April 1914.

Videat a. a.:

K. N. 633

Hiedurch erledigt sich auch:
 Vorakten:
 Videat p. e.
 Skontro:

Bizalmas értesülés szerint a varsói orosz katonai kerületben a magyar nyelv tanulását illetőleg bizalmas parancs lett kiadva.-
 A helyőrség tisztjei számára tanfolyamok lettek felállítva, előrehaladottak és kezdők számára.-
 A tanfolyam végén a jól vizsgázók 50 - 200 rubel pénzeségélyben részesülnek és Magyarországra való utazásra 2 hónapi szabadságot kapnak.-
 Ezen tanfolyamokon kívül az orosz vezérkar főnöke a magyar nyelv elsajátítása céljából tiszteket szabadsággal Magyarországra.-
 Kérem a magyarországon megjelenő orosz tiszteket bizalmasan megfigyelni, ideérkezéseikről a tartózkodásukról a vezérkari osztályt értesíteni sziveskedjék.-

Forrás: Jagadics Péter nyá. alezredes gyűjteményéből (saját szerkesztés)

7. számú kép: A 72. budapesti postahivatal katonai levéllenőrző bizottsága 1915-ben

Forrás:<http://www.postamuzeum.hu/hu/targyak/kategoria/5/emlekalbum-a-budapest-72-postahivatal-szemelyzeterol-az-i-vilaghaboru-idejebol>, letöltés ideje 2014. 09. 23.

8. számú kép: Motorizált mozgó galambdúc (Osztrák-Magyar Monarchia)

Forrás:http://nagyhaboru.blog.hu/2011/10/26/galambok_az_osztrak_magyar_haderoben_az_e Iso_vilaghaboru_idejen, letöltés ideje: 2014. 09. 30.

Przemysl, 1914. decz. 5.
Egyes szám ára 10 fillér.
52. szám.

Megjelenik — hétfő ki-
vételével — lakosság
száma a sz. és kö-
nyvtárosoktól írtak-
megjelenik.

TÁBORI UJSÁG

Csapatok, parancsnok-
ok és tisztek a
lapot 50-és oszlopok-
ban a 85. tábori postá-
nál is beszerezhetik.

A lap tiszta jövedelmét a katonák karácsonyfájára fordítjuk.

Szerkesztőség: Royal-szálloda, II. 36.
Kiadóhivatal: Knoller és Fia könyvnyomdája.

Orosz levelek.

II.

Az októberi oroszok támadás kudarcának híre futózként terjedt el az orosz hadseregben. Bármenyire titkolták, mégis megtudta mindenki, nemcsak a harcban levő hadseregnél, hanem az ország belsejében is. Hogyne, hiszen a sok visszashállított sebesült 40 bizonyára volt a borzasztó pusztulásnak, akik a támaszkodónak megmutathatták véres sebeiket, melyeket a vár alól eméltől elhozniak. Elvitték az októberi napok híreit messze földre, a mádféleles kis orosz falvakba és a csillógó, fényes városokba s az őrjási veszteségekről, borzalmas pusztulásról legendákat mesélnek esténként a kandalló pattogó tűznél.

S miközben a halálmegegyő, vakmerő, bravúros támadás összerúgóról, egész hadosztályok megsemmisüléséről beszélnek a megért sebesültek — önkéntlenül támad a hír, fejlődik a meggyőződés, hogy ez a vár bevehetetlen. Hiszen oly vitéz csapatok támadtak rá, oly nagy tömegben zudult az ár a védőszakaszokra, hogy — ha egyáltalán bevehető lett volna — bevették volna.

De nem vették, mert nem vették! . . . És száll az ének szíriót-uzúr terjed a háusergben, az országban, a tartalékosok, újoncok közt, akik már ezzel a tudattal, ezzel a meggyőződéssel jönnek a hadszíntérré.

Akiknek azután az jutott osztályrészül, hogy a várat körülzáró hadsereghez osztassanak be, azoknak alkalmuk van meggyőződni arról, hogy a legenda is igaz, amit meséltek, az tiszta valóság. Nemcsak hogy nem vették be a várat, de míg a közelébe sem juthatnak. A városig meg sem várja, hogy ők támadjanak, — maga támadja meg őket, kijöve bővös körökből, bevehetetlen sáncából a vakmerő kirohantassával szétveri a körülzáró lánc szemét.

A kezükbe jutott orosz levelekben a szenvedés és nyomor ríktó színekkel festett képe mellett ott találjuk a bevehetetlen Przemysl legendás berendezését is, ahogy azt az orosz katonák elképzelték.

11. számú levél.

. . . a Kárpátokban vagyunk, fődőzö-
keink mélyén és minden pillanatban
várjuk a halált. Mióta a Kárpátok lá-
balhoz értünk nagyon hidegre vált az idő.
Töletek már régen nem kaptunk
levelet!

Kedves Katja! A hideg és éhség

már borzasztóan megviselt mindnyá-
junkat, leirhatatlan szenvedéseket ál-
lunk ki.

Rutén falvakban lakunk, melyeket az
ellenség lövedékei légtettek; a lakosság
nyomorba jutott. En jelenleg a szárad-
konyhánál vagyok és így még árány-
lag jól megy a sorom.

Kedves Katja, mennyit elpusztultak
már, mennyit megölt a golyó! Nem ér-
tem, hogy tartott meg engem az Isten.
November 8-án 50 lépésre fölem rolt-
bant egy szupnel és már azt hittem,
hogy örökre itt maradok e magas he-
gyek között, — de Isten megőrizte az ő
hívét.

15. számú levél.

. . . Tudatom veletek, hogy most a
leguyomoroságosabb sorsra jutottunk.
A Przemyslt körülzáró sereghez tartoz-
unk s a Kárpátok északi lejtőin ta-
nyázunk.

Roppant hidegek álltak be.
Az én ezredemnek nincs olyan dolga,
mint másoknak: mi már olyan eszmá-
ban menetelünk, amelyiknek nincs talpa,
a hó belemegy s a hidegtől lefagytak a
lábujjaink.

Se tisztességes köpenyünk, se sap-
kánk, se egyéb meleg ruhánk nincs;
lehetetlen leírnom, hogy mit szenvedünk
mostanában.

Az első vonalban vagyunk, 3 versz-
nyire érdelektől és 10 versznyire a
vártól; lövészárkokat látunk és azok-
ban ülnek éjjel-nappal, miközben nehéz
ágyuk gránátjai fölöttünk robbannak
és a puskagolyók mellettünk fűtyölnek.
Lövészárkaink csak egy versznyire van-
nak a miénktől *) és naponta lövöl-
döznek egymásra. November 8-án tá-
madást intéztek ellenünk és a 7. és 8.
szádtól 104 embert elfogtak, sokat
megsebesítettek és megölték.

Csapataink jelenleg körülfogták a vá-
rat, melyet azonban rohammal bevenni
lehetetlen. Ilyen vár nincs több egy-
általán, azt hiszem. Páncéllal van fődve
az egész, két mély árok veszi körül
tele vízzel, a vízben drótkadályok.
Azután következnek az erődök 3 sor-
ban egymás mögött, ezek között ismét
drótkadályok és farkasvermek, azon-
kívül ledöntött fákblól készült torlaszok,
hegyes, meztelen ágakkal.

Csak kiheztetni lehetne, de azt mond-
ják, hogy míg nagyon sok élelmi kész-
let van bent felhalmozva.

Ha azonban a miénk arra gondol-
*) Előterelőcsök.

nának, hogy rohammal vegyék be a
várat, — akkor Isten veletek drága,
kedves gyermekeim! Már nagyon sok
jó bajtársunk esett el ezen vár körül.
Tudnotok kell, hogy a rohamnál az első
vonalbeliek mind elesnek és mi most
spen az első vonalban vagyunk.

Ha az újságokból megtudjátok, hogy
Przemyslt rohammal elfoglaltuk és hogy
ez alkalommal jelentéktelen vesztesé-
get szenvedtünk, akkor ez azt jelenti,
hogy sok-sok ezer apátlan-anyátlan
árva marad hátra a széles orosz biro-
dalomban.

Ha pedig nem rohamozunk, akkor
mind itt fagyunk meg, mint a franciák
1812-ben.

Ha nem kapunk rövidesen meleg
ruhát és csizmát, akkor — Istenemre —
nem éltek tovább két hétnél. Ilyen hi-
dedben a fődőzésekben megélni le-
hetetlen, s falvak mind le vannak égetve,
az élelmezés nagyon rossz, mert a
lovak nem bírják az élelmickek szál-
litását és így csak ritkán kapunk egy
kis húst és egy font kenyert. Mind
ugy nézünk ki, mint a pestises bete-
gek és árnyként járunk-kelünk.

Hát eljettek boldogul edes Ola és
kedves gyermekeim Lena és Nátsza.
Sírunk mindannyian és átkozzuk
születésünk percét; agyon vagyunk hűve
és főleg megfagyunk. Mind betegek az
emberek otthonról sem tudunk semmit.

A háboruban semmit sem kapunk,
újság nincs, vennél se lehet semmit.

Elvágva a világtól a fődőzésekben
élünk, amíg lassankint meg nem fagyunk
s bennük leljük szomoró halálunkat.

Nem tudnám ezt a szenvedést ki-
állani, ha nem volnának feleségem és
gyermekeim; már véget vetettem volna
életemnek, ha nem sajnálnék benne-
teket elhagyni.

Ég veletek! . . .

* * *

Es így "vább. Halomszámra hevernek
előttem a levelek. Egyik szomorubb, két-
ségebeset -bb, levertebb hangu, mint a
másik. A dallam azért mindegyikben
ugyanaz, csak a változatok különböznek.

Ez a vég kezdete, oroszok! . . .

A gyümölcs megőrezt, le kell hullani
fájáról.

"Elvágva a világtól, a fődőzésekben
étek, amíg lassankint meg nem fagytok,
szomoró halálotokat lelve idegen ország-
ban, amelybe jogtalanul betörtetek." G.

Forrás: http://keptar.oszk.hu/000300/000353/53_001resz_nagykep.jpg, letöltés ideje: 2014. 09. 25.

33

DR. SUBA JÁNOS

**RENDVÉDELMI SZERVEK AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG
TITKOSSZOLGÁLATÁBAN**

Absztrakt

A titkosszolgálatok működése a haderő, a rendvédelem, és ezek társadalmi kapcsolatai a közigazgatás útján valósulnak meg. A polgári közigazgatás¹ megjelenése hozta létre a hagyományos minisztériumokat, mint például a külügy-, hadügy-, belügy-, igazságügy-és pénzügyminisztériumot. A közigazgatás az a rendszer, amely az állam tevékenységet megvalósítja.

Békeidőszakban, alapesetben ez a mindenki számára megismerhető jogszabályok alapján működik. Háborús esetben (a békeállapottól eltérő körülmények között) a kialakult rendkívüli helyzetnek megfelelő szabályok alkalmazásával képes a feladatának eleget tenni. Így volt ez régen és így van ez ma is.²

A közigazgatás egyik legfontosabb területe – témánk szempontjából – a belügyi igazgatás. Mégpedig a „hagyományos polgári” belügyminisztérium egyik osztálya az V. rendőri főosztály, annak szerepéről és az alárendeltségükbe tartozó szervezetekről lesz szó.

Kulcsszavak: rendőrség, csendőrség, határrendőrség, titkosszolgálati munka, utasítások

Abstract

It is in the frameworks of the public administration that the secret services, the armed forces, the law enforcement agencies and their social relations are functioning. The civil administration has created the so-called traditional ministries (in the field of foreign affairs, defense, internal affairs, justice and financial issues). Consequently, it is the public administration that implements the tasks and the objectives of the state.

In peacetime, the public administration functions on the basis of general legal laws and regulations known by every citizen. However, in wartime, the state administration is capable of performing its duty only by introducing new regulations and restrictions, in accordance with the extraordinary situation. This was the case in the past and this is the case in the present as well.

One of the most important fields of state administration is the management of internal affairs. In this respect, the study analyzes one of the sections of the “traditional civil” Ministry of the Interior: the 5th Police Main Department, showing us its role and its subordinated organizations.

Keywords: police, gendarme, border police, secret service work, instructions and orders

¹ PAPP Judit: A közigazgatási jog alapjai, 12. oldal. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1995.

² Pl. az 1993. évi CX. törvény a honvédelemről IX. fejezete, amely a rendkívüli állapot és a szükségállapot idején alkalmazandó szabályokat tárgyalja.

Bevezetés

A kiegyezést követően a társországok önállóan rendelkeztek a rendvédelmi szervezetek felett, így önállóan hozták meg a rend fenntartására vonatkozó törvényeket, rendszabályokat. A rendvédelmi szervezetet tekintve Ausztria és Magyarország azonos volt abban, hogy vidéken a csendőrség, városokban a rendőrség tartotta fenn a rendet. Így a magyar rendvédelem a tárgyalt időszakban kétosztatú volt.³ Magyarországon az állam és helyhatóságok hozhattak létre rendvédelmi feladataik elvégzésére rendvédelmi testületeket. Az állam esetében az országgyűlés, a városok, községek esetében pedig a helyhatóságok, képviselőtestületek hatáskörébe tartozott az ilyen testületek létesítésének, illetve megszüntetésének joga.⁴

1.Rendvédelmi szervezetek

1.1. Csendőrség

A csendőrség a kétosztatú rendvédelem egyik ágát képezte. A történelmi Magyarország területén a vidék közbiztonsága soha nem volt megoldott, vagy biztosított (ma sem). A kiegyezést követő társadalmi, gazdasági, műszaki fejlődés csakis úgy volt biztosítható, ha a közbiztonságot központosított és mindenkor hatékony rendvédelmi testület biztosítja. Ezért európai és magyar példák, valamint az 1881. évi 2. tc., nyomán újjászervezték a csendőrséget.⁵ A szervezet a magyar polgári közigazgatás szerves részévé vált, eredményesen biztosította a közrendet, a közigazgatási döntések végrehajtását. A csendőrség igénybevételének lehetőségét pedig a központi hatalom megosztotta a vidéki települések vezetőivel.

³ Mindkét ország a kormánynak alárendelt pénzügyőrséggel, illetve büntetés-végrehajtási szervezettel rendelkezett. Magyarországon a vám és adóhivatalok külön, míg az Osztrák császárság területén egy szervezetet alkottak.

⁴ A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a századelőn következő volt: állami és önkormányzati rendőrségek hozzávetőlegesen: 12 000 fő; (36,5 %), M. Kir. Csendőrség: 12 000 fő; (36,5 %) Büntetés végrehajtás: 3 000 fő; (9,2 %), M. Kir. Vámhivatalok: 500 fő; (1,6 %), M. Kir. Pénzügyőrség: 4 500 fő; (13,6 %) Testőrségek; 692 fő; (2,22 %), Koronaőrség; 78 fő; (0,2 %), Képviselőházi őrség; 60 fő; (0,18 %), Mindösszesen: 32 830 fő; (100 %). A magyar rendvédelem története (főszerk.: Dr. Parádi József) Bp. 1996, 283.p.

⁵ A magyar politikai elit úgy döntött, hogy a neoabszolútizmus kori csendőrséget (1849-1867) állítják helyre politikai rendőri jogosítványok nélkül, a legitím magyar kormány felügyeletével, az ország törvényei által megszabott korlátok közötti működéssel. A parlament a kormány javaslatára, mérsékelt vita nyomán végül a Magyar Királyi Csendőrség felállítását mellett döntött. A döntésben közre játszott, hogy a neoabszolútizmus időszakában az osztrák csendőrség, kedvező közbiztonságot teremtett az országban, és ahol fennmaradt a két csendőr ezred - Erdélyben és Horvátországban - ott a közbiztonság jobb volt az ország többi részénél; másrészt Európa-szerte a XIX. században terjedt el a csendőrség intézménye, gyökeres változásokat előidézve a közbiztonság terén. Azokon a területeken, ahol a csendőrség működött sokat javult a biztonság. A csendőrség mellett szólt az is, hogy a testület a rendvédelem terén az állam centralizációjának egyik megtestesítője is volt. Mellette szólt működésének viszonylagos olcsósága, továbbá az a körülmény is, hogy bevezetésével a monarchia társországaiban a rendvédelem testületei hasonlókká válnak.

1.1.1. Szervezet

A szervezet kialakítása során kezdetben 6, később 8 csendőrkerületet állítottak fel. Egy csendőrkerület-parancsnokság alá 2-4 szárnyparancsnokság tartozott. Minden szárny 2-3 szakaszparancsnokságot felügyelt. A szakaszparancsnokok vezetése alá általában 15-25 őr tartozott. Az őrök működési területének kialakítása során figyelembe vették a működési terület földrajzi viszonyait, a lakosság sűrűségét, a közlekedési állapotokat. Az őrök egymástól való távolságát mintegy 25 km-ben állapították meg. Az őrök létszáma kezdetben 5-7 fő volt. A 12 000 fős szervezet működési területe a dualizmus korában 283 000 km²-en mintegy 20.000.000 fő körében 2028 őr tartotta fenn a rendet.⁶

Szervezeti felépítését a következők jellemezték: „a m. kir. csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett őrtestület” volt. A csendőrség alapfeladata minden szempontból közbiztonsági jellegű volt, ezért katonai és egyúttal rendvédelmi típusú szervezet volt. A csendőr minden szempontból katonának volt minősítve. Vonatkoztak rá a katonai szabályzatok, öltözete – sajátos szolgálati jelképei mellett is – egyértelműen katonai egyenruha volt. Fegyverzete, eszközei alapvetően katonai jellegűek és a honvédségnél rendszeresítettek voltak. A szervezet katonai tagoltságú volt. A csendőrőrs épülete, elhelyezése, berendezése a katonai laktanya kicsinyített másaként is felfogható. A neve csendőrlaktanya, csendőrőrs-parancsnokság. A csendőrök magukat minden szempontból katonának tartották. Ugyancsak a katonai jelleget bizonyítja a csendőrfelügyelői intézmény is. A csendőrség kettős jellegét bizonyítja még, hogy a szervezetet általában a Honvédelmi Minisztérium, közbiztonsági szempontból a Belügyminisztérium irányította.

A kiképzés-továbbképzés egyidejűleg katonai és rendvédelmi is volt. A kettős rendszerű képzés minden képzési szintre jellemző volt. A szomszédokkal, a szomszédos katonai, rendvédelmi, és közigazgatási szervezetekkel területi és hatásköri alapon szervezett együttműködése volt.

1.1.2. Működése

A csendőri szervezet soha nem volt túlméretezett, nem volt bonyolult. Alapfeladata a közel 70 éves működés alatt lényegileg nem változott, mindvégig a vidéki közbiztonság biztosításáért felelt és tevékenykedett.

A csendőrség közrendvédelmi tevékenységét a közbiztonsági szolgálatban végzett járőrszolgálat (portyázás) folyamatos teljesítése jelentette. A portyázás minde-
nekelőtt bűnmegelőzési feladatot jelentett. A csendőrség volt az első rendvédelmi szervezet, ahol erre helyezték a hangsúlyt és csak másodsorban volt bűnüldöző-felderítő szervezet. E feladatot a csendőrkerület állományának 83-90 %-a a csendőr-
őr szervezetében végezte. Egy csendőrkerület létszáma kb. 1000 fő volt, (amely ma egy átlagos megyei rendőr-főkapitányság létszáma,) működési területe ugyanakkor 3-4 vármegye volt, ami egybeesett a honvédkerület területével. A katonai ügyészség

⁶ 1913-ben 8 kerület-, 57 szárny-, 136 szakasz-, 483 járásparancsnokság 2028 őr (1789 gyalog, 221 lovas, 8 vegyes) működött. Létszáma: 11668 fő legénység, 286 fő tiszt, 4 tisztviselő. PRESZLY Lóránd: A m. kir. csendőrség története 1881-1918. 98.p.

a csendőrkerület szervezetében volt elhelyezve. A csendőrség hazánk mindenkori, teljes vidéki területein működött, amely legalsó szinten örskörletekig volt részletezve. A szervezeti felépítés 1922-ig követte a magyar közigazgatás felépítést. A közigazgatással különösen a falvakban kitűnő kapcsolatot tartott fenn.

1.1.2.1. Csendőrőrs

Az őrs, mint a csendőri szervezet lényege, legkisebb egysége, a közbiztonság közvetlen felelőse, mindig a vezetés és a lakosság figyelmének a középpontjában állott. A csendőrség napi tevékenysége mindig az őrsön folyt, mégpedig a napi, vagyis a rendes járőrszolgálatban, a járőrszolgálat keretében, és a nyíltan, mindig egyenruhában végzett nyomozati munkában. A járőrszolgálatot az őrsparancsnok naponta szervezte, a napi szolgálatot pedig a megtörtént és a kinyomozandó bűncselekményekhez igazította. Így tehát minden nyomozati cselekmény egyenruhában, a járőrszolgálat keretében, folyamatában és nem azon kívül valósult meg. Ez a nyomozás a járőr által végzett önálló nyomozás volt. Párját ritkító eredményességgel. A működés alatt végig meglévő eredményesség okait ezért mindig az alaptevékenységben, a járőrszolgálatban és a közben vagy alatta végzett nyomozati munkában kell keresnünk.

A csendőri szervezet az olcsó, kis költségű rendvédelmi szervezetek közé tartozott, hiszen a működés alapfeltételeit a Belügyminisztérium biztosította, a községek pedig földdel, területtel, épülettel, terménnyel, munkaerővel, javítással, stb. segítették az őrsök működését. Ezen belül talán az őrsi közlelmezés segítése volt a legfontosabb. Igaz, ennek a megszervezése a csendőrlegénység egyik legfontosabb feladata volt. Több helyen előfordult az is, hogy az ún. őrsfőző (aki a személyi állományra főzött) fizetését is a község biztosította. A községek zöme a községi földekből rendszeresen juttatott kiszolgált csendőrök részére kedvezményes telket, segítette letelepedésüket, vagy hozzájárult iparosként való működésükhöz. Ezen nem hivatalos helyi támogatások jelentős mértékben hozzájárultak a csendőrség működéséhez, s egyúttal a csendőrlegénység szociális helyzetét is javították. A község lakossága azonos szintűnek kezelte a csendőrséget a bíróval, a jegyzővel, a pappal, a tanítóval, az orvossal, a gyógyszerésszel, stb.

Általánossá vált, hogy egyre több (mintegy 20) város kérte, hogy, részint külterületen, részint pedig belterületén is a rendőrség helyett a csendőrség lássa el a közbiztonsági szolgálatot⁷.

1.1.3. Csendőrség jellemzői

Néhány tanulság a csendőrség történetéből: A tisztikar létszáma nem haladhatta meg a testület személyi állományának 2-5%-át. A tisztek csak vezető funkciókat

⁷ 1903-ban Hódmezővásárhely és Debrecen. Itt a városon kívüli külterületén a csendőrséget már 1902-ben megszervezték. 1903-ban Szabadka külterületén, és Kiskunfélegyháza város bel- és külterületén, 1904-ben Pancsova, Szatmárnémeti, Nagybánya, Baja, Szolnok és Nagykikinda városokban, 1905-ben Máramarossziget, Zenta, Beregszász, Munkács, Mezőtúr és Nagybánya városok területén ruházták át a közbiztonsági szolgálatot a csendőrségre, illetve szervezték meg a csendőrséget. 1906-ban Nagybecskerek, Szekszárd és Gyöngyös, 1913-ban Abrudbánya és Zsolna városok területén vették át a közbiztonsági szolgálat ellátását. (Suba J.)

töltötték be. A személyi állomány döntő többségét a végrehajtó szolgálatban foglalkoztatták tiszthelyettesi rendfokozatban. Megközelítőleg a testület létszámának 90-98%-a látott el ilyen jellegű szolgálatot. 1913-ban a csendőrség létszáma 11 668 fő legénység, 286 fő tiszt, 4 tisztviselő volt.⁸

A hatásköröket decentralizálták, az igazgatást a lehető legkisebbre csökkentették. A parancsnokságok minimális létszámmal (néhány fő) működtek. A parancsnokságok és a tisztikar személyesen nem folyhatott be a szolgálati tevékenységek megvalósításába. Nem volt joga, hogy a honpolgárokkal hatósági személyként kapcsolatba kerüljön, csupán irányította a szervezetet, ellenőrizte annak tevékenységét, gondoskodott a személyi és anyagi feltételek előírászerű felhasználásáról stb.

A testület személyi állományának döntő többsége hatósági területén járőrözött. A folytonos csendőri jelenlét jelentős visszatartó erőt jelentett a törvénysértések elkövetése tekintetében.

1.2. Rendőrségek

A magyarországi rendőrségek helyzete tükrözte a magyar közigazgatást. A városok rendőrségei a helyhatóságok hatáskörébe tartoztak. Rendőrséget csak a törvényhatósági jogú⁹ és a rendezett tanácsú városok¹⁰ hoztak létre. Az állam csupán néhány kiemelt fontosságú helyen hozott létre a közvetlen alárendeltségébe tartozó

⁸ PRESZLY Lóránd: A m. kir. csendőrség története 1881-1918. 98.p.

⁹ A törvényhatósági jogú város 1870 és 1950 között létezett, mint jogi kategória. E városok egyenrangúak voltak az 1870-től egységes szervezetű területi törvényhatóságokkal és azoktól különálló közigazgatási területi egységeket alkottak. A törvényhatósági jogú városok élén a vármegyékhez hasonlóan a főispán állt, aki a kormány képviselője volt és számos jogosítvánnyal rendelkezett az önkormányzat vezetésére és ellenőrzésére. A legfőbb testületi szerv a törvényhatósági bizottság volt. A törvényhatósági jogú városi jogállást az 1870. évi 42. törvénycikk hozta létre. A 46 szabad királyi város mellett (a szabad királyi városi cím és a törvényhatósági jogú városi rang elvált egymástól), még húsz várost is az új egységes szabályok alapján szervezett törvényhatósággá vált. 1870-1918 között 47 törvényhatósági jogú város volt. Szabad királyi városok, amelyek törvényhatósági jogú városok is voltak: Arad, Debrecen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Komárom, Marosvásárhely, Pécs, Pozsony, Selmec- és Bélabánya, Sopron, Szabadka, Szatmárnémeti, Szeged, Székesfehérvár, Temesvár, Újvidék. Később: Abrudbánya, Bereck, Csíkszereda, Fogaras, Gölnicbánya, Hátszeg, Illyefalva, Kecskemét, Kézdivásárhely, Kolozs, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Szászrégen, Szék, Székelyudvarhely, Oláhfalva, Vajdahunyad, Versec, Vízakna és Zilah került fel a listára. Az 1873. évi 11. tc. alapján Baja és Hódmezővásárhely, az 1873. évi 27. tc. alapján – a katonai határőrvidék megszűnésével - Pancsova, Fehértemplom és Karánsebes lett törvényhatósági jogú város. 1907-ben Miskolc szerzett törvényhatósági jogot. (1907.évi 51.tc.). (Suba J.)

¹⁰ A rendezett tanácsú városok az ún. községi törvények: 1870.42.tc., 1871.18. tc. és 1886.22.tc. következtében azon mezővárosokból és azon kisebb szabad királyi városokból alakultak, amelyeknek nem volt gazdasági erejük önálló törvényhatóság alkotására (mint a törvényhatósági jogú városok). Ezek nem tartoztak járási szervezetbe, hanem közvetlenül a vármegyei hatóság alá voltak rendelve. Legfőbb szervük a városi tanács volt, első tisztviselője a polgármester. A városi eljárás: a polgármesterből, a főjegyzőből, aljegyző(k)ből, tiszti ügyészből, levéltárnokból stb. álltak. A városi tanács hatáskörébe tartoztak a „belügyek”, azonban a városi eljárás csak első fokú közigazgatási szervként járhatott el. A rendezett tanácsú városok száma Magyarországon 1886-ban (Horvát-Szlavónországgal) 123, (Horvát-Szlavónország nélkül) 1891-ben 106, 1912-ben 112. Lásd: Magyarország helységnevtárának évfolyamait.

szervezetet. Ezért a magyarországi rendőrsegek két csoportra oszlottak, az állami és helyi rendőrsegekre.

1.2.1. A rendőrsegek irányítása

A városi rendőrsegek a helyi önkormányzat irányítása alatt álltak. A belügyminiszter munkájukba közvetlenül nem, csak a helyhatóságokon keresztül szólhatott bele, mint a törvényesség felügyelője. A helyhatósági rendőrsegek tisztségviselői, egyenruhás helyhatósági köztisztviselők voltak városonként eltérő rangrendszerrel. Jogállásuk azonos volt a helyhatóság többi tisztségviselőjével.¹¹ Hat évre választották őket, mint a többi helyhatósági tisztségviselőt. Igaz, hogy 1886-tól a városi rendőrkapitányok kinevezési joga a főispánt illette meg. Így lehetőség volt a kormányzati érdekek érvényesítésére. Azonban a helyi érdekek érvényesítése nem csökkent.

A működési terület, a lakosság száma, a bűnesetek száma, és a testületi létszám tekintetében is a városi rendőrsegek jelentették a magyarországi rendőrsegek gerincét. A városi rendőrsegek szervezeti felépítése eltérő volt. Mindegyik város saját maga alkotta meg a működési szabályzatát. A szervezet lényegesebb vonásai azonosak voltak. A szervezet élén a kapitány állt, aki a kapitányi hivatalon keresztül irányította a testületet. A hivatalhoz több osztály: közigazgatási, bűnügyi, őrtestületi (közrendvédelmi) stb. tartozott. A nagyobb városokban az osztályok munkatársai specializálódtak egy-egy szakterületre, pl. rablás, betörés, bordélyügyek stb. Kisebb városokban a szakosodás nem jöhetett létre, sőt a kisebb létszámú testületeknél az osztálytagozódás sem alakulhatott ki. A jelentősebb városokban a századfordulóra már megjelentek a detektívcsoportok is. A kapitányi hivatalhoz tartozott még a fogda, a számvevőség, a segédhivatal és az ún. „szolgaszemélyzet” (fűtők, takarítók stb.). A rendőrlegénység döntő többsége – a város közigazgatási határain belül elhelyezett – őrszobákhoz tartozott, és ezek körzetében teljesített szolgálatot. Kisebb városokban nem alakult ki az őrszobai rendszer.

A helyhatósági rendőrsegek „államosítása”: azaz a városi rendőrsegek a helyhatóságok hatásköréből a kormány közvetlen alárendeltségébe kerüljenek a belügyi tárcán keresztül, már a dualizmus időszakában is felmerült, de nem történt meg. A rendőrség államosításának élharcosai a helyhatósági rendőrsegek tisztviselői voltak, akik egyrészt a helyi érdekek érvényesülését kívánták mérsékelni, másrészt az állami rendőrség által megtestesült „elitbe” szerettek volna bekerülni.

A helyhatósági rendőrsegeket az 1912. évi 58. tc., alapján az állam az éves költségvetésből segítette, ún. „államsegélybe” részesítette.¹² Ez 25 törvényhatósági és 111 rendezett tanácsú várost érintett. 1913-ban 1 millió, 1918-ban 1, 5 millió aranykoronát fordított a rendőrség fejlesztésére.¹³

¹¹ Mint önkormányzati tisztségviselők a kapitányok és alkapitányok neveiről és a rendőrség szervezetéről a Magyarország tiszti cím –és névtára ad felvilágosítást. (Suba J.)

¹² Az 1912. évi 58 tc. 1.§-ára Csóka Ferenc ny. alezredes, kedves barátom hívta fel a figyelmemet, amelyet ezúton is köszönök.

¹³ 41.500/XIII.-1913- B.M. (Belügyi Közlöny 1913. már. 23. 12. szám.) és 50.891/VI-a-1918. B. M. rendelet (Belügyi közlöny 1918. jun. 3. 26. szám)

1.2.2. Állami rendőrség

Három állami rendőrség működött: a Fővárosi rendőrség, Fiumei Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Határrendőrség. Állami rendőrségeket ott hoztak létre, ahol kiemelt fontosságot tulajdonítottak a rend fenntartásának, illetve annak, hogy azt az állam közvetlenül felügyelje. Állami rendőrséget a dualizmus korában két helyen a fővárosban, Budapesten és Fiumében szerveztek. A Fiumei rendőrséget és a határrendőrséget elsősorban a kivándorlás felügyeletének az igénye miatt hozták létre.

Az állami rendőrségek elitcsoportot alkottak a magyarországi rendőrségek között. A személyi állomány képzettsége, felszerelése, ellátása, büntetőrendészeti mutatóik mindegyike követendő mintát jelentett a helyhatósági rendőrségek számára. Az állami rendőrségek közvetlen minisztériumi irányítás alatt álltak, bár a fővárosi és a fiumei rendőrség irányításába a városi tanácsnak is beleszólási lehetősége volt. E két rendőrség felépítése lényegében megegyezett a többi városi rendőrség szervezetével. Valamennyi állami és városi rendőrség létszáma mintegy 10-12 ezer főre becsülhető.

1.2.3. Magyar Királyi Határrendőrség

A Magyar Királyi Határrendőrséget az 1903. 8. tc állította fel. E törvény jelentősége a helyhatóságoktól független, központi irányítás alatt álló szervezet létrehozásában rejlett. A határátlépés feltételeit az 1903. 6. tc. az útlevéltörvény szabályozta, amely a kor viszonyaihoz képest liberálisnak tűnt. Ekkor hozták meg a mai szóval az „idegenrendészeti” (1903. 5 tc.) és a kivándorlásról szóló (1903. 6. tc.) törvényt is.

A határrendőrséget a Belügyminisztérium alárendeltségébe utalták. Irányításával az V. sz. rendőri főosztály V/a. államrendőri és közbiztonsági alosztálya foglalkozott. Az első világháború alatt létrehozták a határrendőrség jobb irányítása érdekében a V/c. határrendőrségi alosztályt.

1906. január 15-én, 216 fős állománnyal kezdte meg működését, 1917-re a létszám 612 főre emelkedett.¹⁴ Feladatát Magyarország teljes határszakaszán látta el. A határrendőrség kirendeltségekből és kapitányságokból állt. A kirendeltségek munkáját a kapitányságok irányították. Szervezete kezdetben 11, később 15 határszéli rendőrkapitányságból és 31 kirendeltségből állt.¹⁵

Ez a testület a határőrizetben részt vevő szervezetek munkájának összehangolásában fontos szerepet töltött be. A határőrizetben a városi rendőrségek állományából 897 fő, 549 pénzügyőr és 300 vámőr tevékenykedett. Jogköre kiterjedt

¹⁴ 1906-ban a határrendőrség teljes létszáma mindössze 216 fő volt, ebből 23 fő Budapesten teljesített szolgálatot, 1911-re a határrendőrség létszáma elérte a 484 főt, 1917/18-ig pedig tovább növekedett 612 főre. (A M. Kir. Belügyminisztérium költségvetése az 1906. 1911. és 1917/1918. évre. A határrendőrség költségvetése és szervezése.)

¹⁵ A fiumei kapitányság csak 1913-ban állt fel. Központi irányító szerve a m. kir. Belügyminisztérium Határrendőrségi Osztálya volt. A háború idején a Határrendőrség a hadtáp-, illetve a hadműveleti területen működött, és a katonai hatóságokat segítette ellenőrzéseivel. Ebben az évben a testület bünyügyi nyomozási felhatalmazást kapott.

a határőrizet, az idegenrendészet és a határforgalom-ellenőrzésére, de saját állományával közvetlenül csak ez utóbbiban vett részt.

A határrendőrök végezték az útlelvizsgálatot, kiállították a határátkelési igazolványokat (mai szóval kishatárforgalmi igazolványokat), s a határszéli vasút- és hajóállomásokon a közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzését.¹⁶

A Határrendőrség rendőri büntetőbírósként járt el útlevel, tiltott visszatérés esetén, valamint külföldiek bejelentkezési és lakhatási ügyeiben, hatáskörébe utalták a kivándorlási ügyeket, majd a leánykereskedés ellenőrzését is.

A határszéli rendőrkapitányságok hatóságok voltak, de kitiltási, toloncolási, kihágási ügyekben határozataikat másodfokon az alispán, illetve a városi önkormányzat felülbírálhatta. A testület feladatköréhez nem tartozó rendőri ügyekben a határszéleken is a városi rendőrkapitányságok, illetve a fősolgabírók jártak el.

2. Rendvédelmi szervek titkosszolgálati feladatai

2.1. Csendőrség titkosszolgálati feladatai

Csendőrség feladatait a Csendőrség"bibliája" az Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára (Cs-1.) utasítás szabályozta. Ennek egy fejezete szólt a határszéli csendőrségről. Az ott felsorolt feladatok lefedik a titkosszolgálati munka majdnem minden területét.

2.1.1. Határszéli csendőrség

1891-1919 között működött a m. kir. csendőrség „határszéli csendőrség” elnevezésű szolgálati ágazata a szerb és a magyar határszakaszon. A századfordulón 176 határszéli csendőrőrs működött 56 nyári őrssel, ahol 1392 fő csendőr teljesített szolgálatot. Ez a létszám a 12.000 fős Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának 10,35%-át tette ki.¹⁷

Emellett a határőrizetben még részt vettek a Magyar Királyi Pénzügyőrség határszéli szakaszai (500 fő), a vámhivatalok (251 fő), a vesztegintézetek (39 fő), a határ menti erdészeti hatóságok (350-450 fő), a határátkelőhelyek humán orvosi állomásai (72 fő), révhivatalok (60-70 fő) Összesen négy tárca alárendeltségében nyolc szervezet alakulatai 2.775-2.885 fővel.

¹⁶ Az egyes határ-rendőrkapitányságok tevékenységére, munkájuk hatékonyságára a soproni határ-rendőrkapitányság vezetőjének, Ilosvai Gusztáv rendőrkapitánynak alábbi szavaiból következtethetünk: „Kapitányságom területén át kivándorolt 1906., 1907. és 1908. évben útlevel birtokában 34.000 ember...Igen sokan szöknek a hadkötelezettség elől is, így 1908. évben 371 hadköteles szökevényt utasítottunk vissza, 8 ténylegesen szolgáló katonát fogtunk el s 81 törvénytelenül távollévő hadkötelest tartóztattunk le...” (Határőrségi Zsebkönyv. I. évfolyam. Bp. 1909. 244. old.)

¹⁷ PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. Hadtörténelmi Közlemények, CI.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p.

A csendőr szárny- és szakaszparancsnokságokat a határszéli csendőrösök irányításából kiiktatták. Az őrsöket a kikülönített törzstiszteken keresztül a területileg illetékes szegedi és brassói székhelyű csendőr kerületparancsnokságok alárendeltségébe tartoztak. Különleges feladatuk a titkosszolgálathoz is kapcsolta a szervezetet. A határszéli őrsök a területileg illetékes hadtestparancsnokságok hírszerző főállomásaival álltak kapcsolatban.

Feladatukat alkotta a határt átlépő kémek kiszűrése és figyelemmel kísérése, illetve azoknak a hatósági területükről való távozásuk esetén, a figyelés átadása a területileg illetékes rendvédelmi szervezeteknek. E mellett át kellett segíteniük az országhatárt titokban átlépő hazai hírszerzőket. Be kellett szervezniük a határforgalomban résztvevők közül az arra alkalmas személyeket, kik információkat szerezhettek a túldali közlekedési infrastruktúráról, valamint a nagyobb létszám befogadására alkalmas épületekről és a jelentősebb raktárakról, továbbá a határmenti fegyveres erők létszámáról, fegyverzetéről és felszereléséről stb.¹⁸

2.2. Titkosszolgálati munka szabályozása

Az egész csendőrség számára a titkosszolgálati munka segítségére kiadták 1912-ben egy (természetesen titkos) függelék, amely Függelék az Utasítások a M. Kir. Csendőrség számára című szolgálati könyvhöz (A hírszerző szolgálat ellátására és a kémkedés megakadályozására) címet viselte.¹⁹

Ebben szabályozták a csendőrség hírszerzési teendőit, és hangsúlyozták, hogy a csendőrség a jelen utasításban a megszabott mértékben támogatja ezt a feladatot. A hírszerzés alatt az ország határain kívül előforduló katonai szempontból fontos események megfigyelését és megfigyeltetését, és az ország belsejében a kémkedés megakadályozását értették.

A feladatokat két részre osztották, a „rendes” a szolgálatból fakadó, és a „megkeresés, felhívás” folytán teljesítendő, ahogy akkor fogalmaztak „hírszolgálati teendőkre”

A szolgálatból fakadó feladatok a következők voltak:

- A határon átkelő, és a határmentén előforduló események figyelemmel kísérése és jelentése.
- Kémkedés megakadályozása, (Ezt a feladatot 5 oldalon keresztül sorolják, hogy mire kell figyelnie a csendőrnek). Többek között előírták a postagalambok nyilvántartását.
- Figyelemmel kellett kísérni a birtokviszonyokat (listát vezettek a külföldi tulajdonosokról, bérlőkről).
- A vízi járműveket nyilvántartásba kellett venni.
- Ugyancsak nyilvántartásba vették a hegyvidéken helyismeretük és a megbízhatóságuk szerint a havasi vezetőket.

¹⁸ Feladataikra lásd: Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára (Cs-1.) Szabályzat III. fejezetét a Határszéli szolgálat szabályozása. Ez az 1912. évi kiadásban a 325-367. oldal.

¹⁹ Budapest Magyar Királyi Állami nyomda 1912. (1-41.p.) Ez az 1912 évi 944/el. BM számú körrendelettel lépett életbe.

- Nyilvántartották a külföldi állampolgárokat és katonaszökevényeket. A katonaszökevények számára külön kérdőívet állítottak össze, és az utasításhoz csatolták.
- Nyilvántartást vezettek a szomszédos államok határőrizeti (határőrség, csendőrség, pénzügyőrség, stb.) szerveiről (elhelyezés, létszám, fegyverzet).
- Előírták, hogy a határszéli parancsnokok ismerjék szomszédos állam viszonyait. Ezek a katonai, rendőri, közigazgatási gazdasági viszonyokat csak az idegen katonák, vadászok, csempészek, utasok, házalók ügyes kikérdezéssel oldhatók meg, hangsúlyozta a függelék. Az utasítás megadta a szempontokat, kérdésköröket.
- A legfontosabb feladat azonban továbbra is az alkalmas besúgók kiválasztása.

A „megkeresés, felhívás” folytán teljesítendő feladatok a hírszerzés és kémelhárítás folyamatában az erre alkalmas egyének beszerzésében, illetve a futárok kiválasztásában merült ki. Háború esetén a hírközlés (posta, távíró, levelezés) korlátozott és ellenőrzött, ezért a futárszolgálat beszerzésre javasolt egyének szerepe felértékelődött.

Békében ezek voltak a csendőrség feladatai. A mozgósítás után minden megváltozott. A csendőrség mozgósítási utasítása előírta, hogy a mozgósítási parancs vétele után azonnal elő kell vezetni, az összes kémkedéssel gyanúsítottakat, vagy más okból gyanúsítottakat.²⁰

2.3. Határrendőrség titkosszolgálati feladatai

A kémelhárítás, megalakulása első percétől fontos feladata volt a határrendőrségnek. A határrendőrségről szóló 1903. VIII. tc., végrehajtási utasítása részletesen meghatározza az ezzel kapcsolatos tennivalókat: eljárás kémekkel szemben, postagalambok összeírása és megfigyelése, drótnélküli táviratozás megfigyelése stb. Ezen feladatokat az 1909-ben megjelent „Utasítás a katonai határőrizet tárgyában” megerősíti, külön fejezetben ismerteti a csendőrség, határrendőrség és pénzügyőrség az országhatár megfigyelésével, a kémkedés meggátlásával összefüggő legfontosabb tennivalóit.²¹

- A nyilvántartó iroda 1911. évi utasításai nyomán adta ki a m. kir. honvédelmi miniszter a katonai hírszerzőszolgálattal kapcsolatos új, bizalmas körrendeletét. Ebben részletesen meghatározta a budapesti államrendőrség, a főispánok, a törvényhatóságok és a határrendőr kapitányságok feladatait. A határrendőrség tennivalóit a körrendelet többek között a következőben fogalmazza meg:
- Bizalmas értesítések nyújtása egyes, az ország területén tartózkodó külföldi egyénekről, megbízhatóság szempontjából.
- Kémkedésben gyanús egyének, nálunk tartózkodó idegen állampolgárok felügyelete, ellenőrzése és nyilvántartása.
- Aggályos idegenek kiutasítása.

²⁰ Mozgósítási utasítás a M. Kir. és a M. Kir. Horvát-Szlavon csendőrség számára (tisztai parancsnokságok részére) (J-3,cs.) Budapest (1913. 1-65.p.)

²¹ Utasítás a katonai határőrizet tárgyában A M. kir. Honvédség, népfölkelés, csendőrség, pénzügyőrség és a határrendőrség számára. Budapest. 1909. (1-91.p.)

- Támogatás oly irányban, hogy kémkedési esetek és ezek leleplezése a sajtóba ne kerüljenek.
- Súlyos és indokolt esetekben egyes egyének letartóztatása.
- Megtartandó házkutatások (megmotozások) felől a hadtestparancsnokság sürgősen értesítendő, hogy amennyiben szükségét látná, szakközegét kiküldhesse.
- Megbízható (bizalmi) egyének kiválasztása és megnyerése hírszerző célokra.
- Titkos levelezések közvetítése.
- A hadtestparancsnokságok felkérése az általuk megjelölt és hírszerzési ügyekben működő egyének részére határátlépésre szolgáló igazolványok haladéktalan kiállítására.²²

Kik végezték a határrendőrségen belül az évről évre fontosabbá váló titkosszolgálati munkát? A határrendőrség tisztikarának közel 24 %-a rendőrfelügyelő és I. és II. osztályú polgári biztos, vagyis detektív volt. Ők képezték a határrendőrségnél a titkosszolgálati munkát végző állományt.

A honvédelmi miniszter már idézett rendeletéből azt is megtudjuk, hogy a hadtestparancsnokságok a hírszerzés és kémelhárítás feladataival határrendőr tisztviselőket is megbízhattak, ha ebbe nevezettek fölöttese beleegyezett. Dr. Mándics Dezső határszéli rendőrkapitány pl. a XII. hadtestparancsnokság vezérkari főnökének megbízásából 1911-ben két hétre Bukarestbe, majd Odesszába utazott. Nevezett 1912-ben külföldön a hírszerző szolgálattal kapcsolatos tanulmányokat végzett, és később a XII. hadtestparancsnokságnak a belügyminiszterhez írt átíratát idézve – a hadtestparancsnokságot „ezen szolgálat máskülönben nehéz bevezetésénél támogatta s főleg a kémkedés elhárítására értékes szempontokat világított meg”.²³

A határrendőrség főnökének egy – 1915. július 27-re keltezett – jelentése szerint: „...a határrendőrség személyzete a védelmi hírszerző szolgálatra már kiképezetett...” Vagyis, a határrendőrség teljes állománya titkosszolgálati munkát is végzett valamilyen szinten.

Néhány példát említsünk meg a határrendőrség tevékenységéből:

- A lipcse-szentmiklósi határrendőr-kapitányság vezetője 1914. július 26-i jelentésben kiemelte: „Ezen szláv nemzetiségi vidéken oly nagy fontosságot tulajdonítok a felsorolt államok (Oroszország, Franciaország, Szerbia) itt tartózkodó alattvalói megfigyelésének, hogy azon községekben, hol ilyenek tartózkodnak, közegeimet azon utasítással küldtem ki, hogy a legnagyobb körültekintéssel bár, de minden rendelkezésre álló módon igyekezzenek bizalmi embert szerezni, ki a felsorolt külföldieket, azok minden szavát és tényét megfigyelje. Ilyen szolgálatra azonban vállalkozók csakis anyagi ellenszolgáltatás mellett akadnak.”²⁴

²² Magyar Országos Levéltár (továbbiakban:-OL), a Belügyminisztériumi levéltár (továbbiakban:-BM.) polgári kori iratok (K szekció), rezervált iratok (149.-továbbiakban: -K 149.) 1914-3 tétel – 56 cs. 46 alapsz. 507/1911.)

²³ OL. BM K. 149. 1914 – 3 tétel – 56 cs. 46 alapsz. 2089/1913 99.912., 228/1911.

²⁴ OL. BM K. 149. 1914 – 3 tétel – 57 cs. 1338 alapsz.

- 1914 áprilisában 40 belgrádi egyetemi hallgató – tanárai vezetésével – tanulmányi kirándulásra, Budapestre utazott. Az újvidéki határrendőr kapitányság vezetője a belügyminisztertől kért és kapott engedélyt beléptetésükre. A belügyminiszter egyidejűleg parancsot adott nevezettek tevékenységének titkosszolgálati ellenőrzésére, Magyarországon tartózkodásuk ideje alatt.
- 1914 májusában, a Jászvásárhelyi Vasilie Lupu Tanítóképző Intézet 7 tanára és 29 növendéke néhány napra tanulmányi kirándulásra, Magyarországra utazott. A belügyminiszter utasítására a brassói határrendőr kapitányság megszervezte titkosszolgálati ellenőrzésüket. A nyomozók minden lépésüket figyelték. Jelentették a tanárok és hallgatók neveit, úti programját, s hogy hazánkban kikkel érintkeztek. Úgy látszik, észrevették a látogatók, hogy megfigyelés alatt vannak, mert ez az útitervben szereplő gyűlés megtartása elmaradt. Rendőri beavatkozásra nem került sor. De a határrendőr kapitányság vezetője jelentésében felhívta a belügyminiszter figyelmét két Magyarországon élő román értelmiségire, kiket „veszélyes nemzetiségi agitátornak” tartott.
- 1914. augusztus végén Galíciában az orosz előrenyomulás során az itt tevékenykedő határrendőr nyomozók feladata a Galíciából Ungvárra és környékére menekült személyek titkosszolgálati ellenőrzése, közülük a „szegény sorsúak” kiszűrése, s azonnali internálása volt. Továbbá annak gondos felmérése, hogyan fogadná a környékbeli falvak és városok nemzetiségi lakossága a cári hadsereg bevonuló csapatait.
- Sebestyén Adolf határrendőrfelügyelő jelentése bepillantást enged a munkájába. Ő 1914. szeptember 19-től 28-ig a lembergi katonai parancsnokság megbízásából néhány km-re a frontvonal mögött dolgozott. Jelentésből kiderül, hogy Kosztova községben megállapította, hogy számos polgári lakos a cár képével díszített orosz nyelvű könyveket rejtegetett. Miután nevezettek orosz érzelméről „megbizonyosodott”, átadta őket a katonai parancsnokságnak. Otiova községben számos polgári lakosról „megállapította”, hogy adott esetben az orosz hadsereget segítenék, így őket átadta a hatóságoknak. Wisocko-Wizsna községben hét főből álló orosz kémrezidentúrát derített fel, azonban tagjaiból mindössze egy főt tudott őrizetbe venni, mert a község határában váratlanul kozák felderítőjárőrök jelentek meg. Megállapította, hogy az orosz hadsereg által megszállt területről pillanatnyilag minden ellenőrzés nélkül bárki átléphet magyar területre, s onnan ugyanígy visszatérhet, ami az antant kémtevékenységét megkönnyíti.²⁵
- 1914. december 27-én a császári és királyi katonai parancsnokság vezérkari osztálya tájékoztatta a belügyminisztert: „A bukaresti császári és királyi követség palotájában történő dolgokról a szolgaszemélyzet egyik megbízhatatlan tagja a román államrendőrséget értesíti. – Felsőbb helyről jött utasítás alapján kérem románul beszélő detektív azonnali kiküldését, aki mint hivatalosolga a katonai attasché mellé volna beosztandó.” Három nappal később Paál Mátyás határrendőr polgári biztos útba indult Bukarestbe.²⁶

²⁵ O.L. BM K. 149. 1914 – 3 tétel – 58 cs. 4950 alapsz.

²⁶ O.L. BM K. 149. 1914 – 3 tétel – 58 cs. 9231 alapsz.

- A határrendőrség nemcsak működési területén, az államhatár közelében kapcsolódott be a kémelhárításba. A határrendőr polgári biztosok gyakran az ország belsejében s esetenként az kívül is kaptak a legkülönbözőbb titkosszolgálati feladatokkal kapcsolatos megbízásokat.
- 1914 tavaszán pl. Császár Károly határrendőr detektívet bízták meg a Miskolcon és környékén folyó kémtevékenység felderítésével. Erdélyi József határrendőr detektív 1915-ben, Rákosszentmihályon nyomozott néhány kémgyanús személy után. Más esetekben gyanús személyek, köztük kémgyanús honvédtisztek megfigyelését végezték az állomásparancsnokság utasítására. Az is előfordult, hogy honvédkerületi ügyész kért határrendőr nyomozókat a belügyminisztertől.
- Esetenként személybiztosítási feladatokra is sor került. Lendvai Gáspár határrendőr detektív pl. 1915-ben Zsolnán, az ott átutazó trónörökös és Tisza István miniszterelnök személyi biztonságáért volt felelős.²⁷

2.4. Rendőrség kapcsolata a titkosszolgálati munkával

Háborúban, a titkosszolgálati munkában a belügyminisztérium is kivette a részét. 1914. július 24-én - 4 nappal a Szerbiának átadott hadüzenet előtt - a vezérkar főnöke elrendelte a Balkán ellen a katonai hírszerzés és kémelhárítás fokozását. Ezzel kapcsolatban a IV. hadtest-parancsnokság az alábbi intézkedések sürgős megtételére kérte fel a belügyminisztert:

- „A csendőrség szaporítása Délmagyarország határán és nemzetiségi vidékein,
- fegyverek, lőszer és robbanóanyag elkobzása a monarchia-ellenes magatartású egyénektől,
- a monarchiaellenes balkánújságok postaszállítási jogának megvonása,
- a nemzetiségi kézben levő nyomdák és azok termékeinek szigorú szemmel tartása,
- a politikai magatartásuk miatt gyanús egyének megfigyelése,
- aggályos külföldi egyének kiutasítása,
- az útlevéllügy és a jelentkezési szabályok megszigorítása,
- a Balkán felé vezető vasútvonalak vonatvizsgálatának megszigorítása...”

Ezzel egyidejűleg a kereskedelemügyi miniszter utasítást adott „a postaanyag megfigyelése és a gyanús tartalmú küldemények, levelek és sürgönyök visszatartására, valamint a vasúti és hajózási személyzet részére az utasok szemmel tartására és a katonai hírszerző szolgálat támogatására”.²⁸

Ezzel egyidejűleg a déli viszonylatú határrendőr kapitányságok utasítást kaptak arra, mérjék fel, hogy a hatóságuk területén lakók közül kik vállaltak Oroszországban vagy Szerbiában állást, magyar állampolgárságuk fenntartása mellett, s nevezettek Magyarországon kikkel tartanak kapcsolatot.

²⁷ OL. BM. K. 149. 1914, 1915, 1916, 1917, 56, 57, 58, 68, 69, 701, 86, 102, 103 cs.

²⁸ OL. BM. K. 149. 1914 – 3 tétel – 56 cs. 46 alapsz. 1403/1914.

A rendőrség is szorosan együtt működött a többi társ rendvédelmi szervekkel, segítette munkájukat, ezenkívül természetesen titkosszolgálati módszereket is használtak.

Az együttműködés formáit szabályozták, de már az alapoknál, az oktatásnál is nyilvánvalóvá tették az együttműködés szükségszerűségét és formáit. Ezt legjobban a rendőrség által használt tankönyvek támasztják alá. „*A nyomozás alapelvei*” című tankönyv²⁹, amelyet Sándor László a Székesfőváros főkapitánya és Dietz Károly (aki a könyv megírásakor még rendőrségi fogalmazó,) írtak külön fejezetet szenteltek az üldözésnek, mint a legnehezebb nyomozói feladatnak. Azért nehéz, mert térben zajlik. Beletartozik:

a postai küldemények lefoglalása,

a fontosabb közlekedési csomópontok (vasutak, hajóállomások 40 helyet sorol fel a tankönyv) megfigyelése,

országhatár biztosítás, külföldre menekülés meggátolása (74 helyszínt sorolnak fel, ahol átléphetik a határt), csendőrsők, határrendőrség, kirendeltségek értesítése,

vasutások a kalauzok értesítése. Erre nagy hangsúlyt fektettek. A tankönyv 90 olyan vasútállomást sorol fel, ahol olyan helységek vannak berendezve ahol a vonatkísérő kalauzok nagyobb utazás közben naponként, ideiglenesen tartózkodnak, és hogy ide is el kell juttatnia a körözéseket.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára iratanyagában számtalan példa található a rendőrség és a titkosszolgálat egymást segítő munkájára.

Felhasznált irodalom:

- BORBÉLY Zoltán - Dr. Kapy Rezső: A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941. Bp. 1942.
- CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914. Pécs, 1999.
- KÖVENDY Károly: A Magyar Királyi Csendőrség. Csendőrség békében, háborúban és emigrációban. Torontó, 1973.
- Magyar Törvénytár Corpus juri hungarici CD
- PARÁDI József (szerk.): A magyar rendvédelem története. Budapest, 1996.
- PRESZLY Lóránd: A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918. Bp. 1920.
- REKTOR Béla: A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története. Cleveland, 1980.
- TISZA Miksa: Magyarország rendőrségének története a legrégebb időktől 1912-ig. Igló 1913.
- VÉCSEY Leo (szerk.): A negyvenéves budapesti detektívtestület jubileumi albuma 1886-1926. Budapest 1926.

²⁹ A nyomozás alapelvei, írták: Dr. Farcádi Sándor László Budapest Székesfőváros Főkapitánya és Dr. Dietz Károly M. Kir. Államrendőrségi fogalmazó. A Rendőrségi Szaktanfolyamok Kiadványai 7. számaként jelent meg Budapesten 1918-ban

DR. BÉKÉSI LÁSZLÓ

**MUTASD A SISAKOD, MEGMONDOM KI(VEL) VAGY!
EGY SZIMBÓLUM, MINT GEOPOLITIKAI DINAMIKA-JELZŐ**

Absztrakt

Ezen munkámban azt kívánom igazolni, hogy a nemzetközi kapcsolatrendszer, geopolitikai erőterét tökéletesen leírható, megfigyelhető, változásaiiban is megérthető, ha katonai szimbólumokat és azok változását követjük nyomon. Ehhez olyan standardizált tárgyat vizsgálunk, mely minden katona felszerelésének része és a fronton megtalálható, továbbá formája és viselési helye miatt megkülönböztetett figyelmet kap és maga is részt vállal a geopolitika alap gondolatának, a tér uralásának kivitelezésében. Vizsgáljuk tehát a sisakok szimbólumrendszerét!

Kulcsszavak: első világháború, nemzeti identitás, szervezetelmélet, kooperáció, szervezeti hatékonyság, nemzetközi szervezetek, szimbólumok, szövetségi rendszerek, geopolitika

Abstract

In this work I would like to point out that the international relations and the geopolitical sphere can be clearly described, recognized and understood if we analyze the military symbols and their changes. We have to find only a standardized, symbolic item of the military equipment, which is worn by every soldier and can be found even in the front zones, and has a distinguished role by the fact that it is worn as a headgear. The helmet constitutes a perfect choice for this, due to its form and the place where it is worn, and well-reflects in itself the basic geopolitical idea and the dominance over the given place.

Keywords: World War I, national identity, structural/organizational theory, cooperation, institutional efficiency, international organizations, symbols, alliance systems, Geopolitics

A sisak kialakulása

A test védelme az egyik első megoldandó feladata volt az emberiségnek. A külvilág negatív hatásainak kivédése elsődleges volt a túlélés szempontjából. Bár a földrajzi függőség mértékével és dinamikájával több, esetenként eltérő megközelítés is foglalkozik (pl. Békési, 2004), leszögezhetjük, hogy igen sokáig abszolút függés állt fenn, azaz a környezet képes volt az ember életét is kioltani. A védekezés különböző „védelmi gyűrűk” mentén történt. Például a hideg kivédésére lakóhely (barlang, kunyhó, fedett gödör, sátor) szolgált külső védelmi vonalként, majd ezt erősítette a test közvetlen védelme prémekkel, levelekkel, majd ruhával.

A sisak is egy ilyen belső gyűrűs, közvetlenül a testet védő tárgy volt (külső gyűrű: sánc, fal, palánk, vizesárok, rács, stb.), ami azonban a környezet egy speciális kockázati tényezője, embertársai ellen védte meg használóját.

A sisak többdimenziós funkciói

A védelmi funkció, mint elsődleges funkció

A fej a legvédtelenebb testrészünk, ugyanakkor a fejet ért ütés, szúrás, vágás rövid időn belül vezethet halálhoz, pl. az ellenséges közegben rövid eszméletvesztés, látás elvesztése teljesen kiszolgáltatott helyzetet hozhat létre, amit az ellenfél, ellenség kihasználhat.

A sisakok specializálódásuk során számos más védelmi funkciót is kaptak. Ez az első funkcióbővülési vonal a katonai, harci, fegyveres erők általi használat során más behatást is csökkenteni hivatottak, illetve nem katonai célú védelmet is nyújthatnak.

A sisak az ütés, szúrás, vágás, dobás, kilőtt nyílvesző, lövedék, repesz stb. hatásai elleni védelem mellett/helyett védhet hőhatásoktól, zajtól, erős fénytől (pl. tűzoltó sisak, trópusi parafa sisak), egyéb nem katonai mechanikus hatásoktól (bányász, munkavédelmi, közlekedésbiztonsági, favágó, sport, illetve ejtőernyős sisakok). Védhet víztől (pl. nehézbúvár sisak), vagy víznyomás és légnyomás szélsőséges eseteitől (szintén nehézbúvár sisak, vagy pilóták magassági sisakja). A mechanikai hatás elleni védelem az első világháborúig a kardcsapás, nyílvesző, buzogánycsapás stb. kivédésére koncentrált (pl. az osztrák-magyar török kor óta szinte változatlan dragonyos sisak vagy az erős préselt bőrből készült Pickelhaube sisak a németeknél 1916-ig megmaradt).

1. ábra: Osztrák-magyar dragonyos tiszti sisakja, 1850-ben változtatták utoljára, anyaga bőr, csak kardcsapás ellen védett, mégis gyakori viselet volt az első világháború elején.
A szerző gyűjteményéből, a szerző felvétele.

Csak az első világháború alatt készültek el az olyan tömegesen előállított sisakok, melyek elsődleges célja a (gép)puskagolyó, illetve repesz kivédése (úgynevezett ballisztikai sisakok).

Ezek a védelmi funkciók esetleg más tárgy közbeiktatásával is elérhetőek voltak. Pl. a mechanikai védelem és a hideg elleni védelem a Vörös Hadseregben az usánka 1940/41-es bevezetésétől kezdve azt eredményezte, hogy télen a sisak alatt usánkat hordtak.³⁰ A legmodernebb hadseregekben is használnak sisak alatt akár eső/nedvesség, akár hideg ellen védő maszkokat, sapkákat, melyek egy újabb funkcióelemet is hordozhatnak: azonosíthatatlanná teszik használójukat. Gázálarccal kombinált sisakokat is ismerünk, illetve pl. a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) felderítői álcaruhával kombinált sisakot is használtak, ami a szokásos terepszínű sisakhuzaton túlmutatva az egész arcot, vállat is takarta.³¹

A jel funkció, mint másodlagos és harmadlagos funkció

A következő funkcióbővülés egyfajta szemiotikai dimenzió mentén jelenik meg. A sisak valamilyen másodlagos üzenetet hordozhat. A denotáció, az elsődleges (alapfunkcióból eredő jelentés a védelem), a konnotáció³² egyfajta ráarakódott, többletjelentés, másodlagos üzenet.

Ennek a jel értékű többletfunkciónak alapesete a közösséghez tartozás bemutatása (kötelék, regiment, állam), egy speciális esete a barát, vagy ellenség felismerésének lehetősége. Erre a sisak tökéletesen megfelel alapfunkciójánál fogva, hiszen a személy legmegfigyelhetőbb, legmagasabb pontján helyezkedik el, esetenként (pl. lövészárokból, menedékből felbukkanva) elsőként tűnik fel. Erre utal a franciák azon ötlete, hogy álcázásként kékre festették sisakjaikat, hogy az eltűnjön az égbolt kékjében, amikor felbukkan. Ezt a kék felületet horizont-kéknek nevezték el³³. A fejfedők minden korban bírtak valamilyen szimbolikus üzenettel, utalva viselője helyzetére.

A másodlagos jel, szimbólum üzenet itt abból fakad, hogy a sisakok államonként eltérő alakja egészen a legutóbbi időkig teljes párhuzamot mutatott az adott országok nemzetközi kapcsolatrendszerével. Azaz nem csak egy sisak egy nemzet, hanem egy sisak több szövetséges nemzet formula érvényesült. Az egymással szövetségben álló országok sisakjai hasonlóságot mutatnak, vagy egyenesen

³⁰ BÉKÉSI László: *Soviet Uniforms and Militaria 1917-1991*. Ramsbury, Marlborough, 2000. The Crowood Press. ISBN 1 86126 370 8

³¹ BÉKÉSI László: *History of Camouflage and Geographic Determinism of Warfare on the Balkans* In: Ilse Bogaerts, Werner Palinckx (szerk.) *Camouflage: Proceedings of the International Congress on Uniforms organized by the Royal Museum of the Armed Forces and of Military History in co-operation with ICOMAM* (Brussels, 13-15 October 2010). Konferencia helye, ideje: Brüsszel, Belgium, 2010.10.13-2010.10.15. Brüsszel: Royal Museum of the Armed Forces and of Military History, 2014. pp. 21-28. ISBN:2-87051-056-X

³² BÉKÉSI László: *Cári időkből származó nacionalista elemek és szimbólumok a Nagy Honvédő Háború idején*. PhD Disszertáció, Budapest 2003. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem.

³³ MARZETTI, Paolo: *Elmetti/Helmets*. Parma, 2003, Ermanno Albertelli Editore. ISBN 88-87372-35-7

ugyanazon, csoportban domináns gyártó műhelyéből kerültek ki. Sőt azt is kimutatjuk, hogy változás, dinamika esetén a nemzetközi kapcsolatháló változását azonnal követi a sisakok formájának változása, az elhagyott szövetség elhagyott, lecserélt sisakot jelent, az új szövetség pedig az új szövetséghez közelebbi, hasonló, vagy éppen importált sisakformát jelent. Esetenként beszélhetünk a nemzeti identitás teljes háttérbe szorulásáról is, hiszen egyes szövetségek más országokból vásárolják sisakjaikat, vagy teljesen azonos formájú sisakot kezdenek el gyártani.

Egy harmadlagos jel dimenzió a sisak kapcsán szintén az első világháborúban alakult ki. A sisak – főként a Központi Hatalmak oldalán – a frontharcosság, a bátorság, a véráldozat, a kiválasztottság szinonimájává is vált. Számos katonai, politikai, frontharcos móló utaló, hadirokkant, hadiárva segélyező stb. szervezet szimbólumrendszerében jelent meg, melyek elit, kiválasztott mivoltukat a harcban való bátor részvétellel igazolják. A sisak a művészetek, szobrászat, festészet és a még szárnyait bontogató fotográfia mestereinek érdeklődési középpontjába is bekerült.

Jelen munkánkban a jel másodlagos, nemzetközi kapcsolatokra, szövetségekre utaló funkcióját vizsgáljuk a szövetségi rendszerek mindkét oldalán.

Míndez a nemzetközi kapcsolatokra közvetlenül utaló történet az első világháborúval kezdődött, nagyjából 1915-ben...

Egy ANTANT példa, az Ardian sisak

A franciák rendszeresítették először egy August-Louis Adrian tábornok szakértői csapata által 1915-ben tervezett sisakot. A sisak hatalmas nemzetközi karriert futott be.

2. ábra: Francia 1915 mintájú Adrian sisakok gyalogos és tüzér emblémával.
A szerző gyűjteményéből, a szerző felvétele.

Az első világháborús közös sisak és annak gyártója (Franciaország, mint katonai, politika és szövetségi „rendszergazda”) teljesen előrevetítette az úgynevezett kisantant szövetségi rendszerét. Francia vezetéssel (a gyártó) mind a román, mint a csehszlovák, mind a szerb-horvát hadsereg ugyanazt a sisakot használta saját nemzeti jelvényükkel. Szerbia például 130.000 darabot rendelt 1916-ban.

3. ábra: A francia oldalon harcoló cseh légió Adrian sisakja, amin 1916-ban megjelent egy jövőbeli Csehszlovákia államcímere.
A szerző gyűjteménye, a szerző felvétele.

A szövetségi rendszer egységes külső megjelenése Csehszlovákiában azt is jelentette, hogy egy olyan új sisakot vezettek be, amelyet ugyan hordtak cseh és szlovák önkéntesek pl. Franciaországban (egy még nem létező csehszlovák állam címerével a homlokon!), vagy a cári birodalomban. De az új Csehszlovákiának 1918-ban nem álltak rendelkezésére tömegesen ezek a francia gyártású sisakok. Sőt: az új ország területén csak a keleti részeken zajlottak harci cselekmények az első világháborúban, illetve a Tanácsköztársaság harcai alatt, így az ország gyakorlatilag megörökölte a területére eső teljes osztrák-magyar katonai infrastruktúrát a laktanyáktól a páncélvonatokon át a Skoda gyárig. Ebben a hatalmas készletben természetesen benne foglaltattak az Osztrák-Magyar Monarchia által használt osztrák-magyar, illetve német gyártású sisakok is. Ezeket az örökölt német mintájú sisakokat minden Központi Hatalmak területén létrejött új állam (még a lengyelek is), sőt a régi szövetségesek, pl. a bolgárok is folyamatosan hordták, akár a második világháború idején is. De mi történt a csehszlovák területen marad „német” formájú, ellenségre, megszállókra, szláv népeket elnyomó antidemokratikus, idegen hatalomra utaló sisakok hatalmas tömegével? A csehszlovák állam semmilyen kontinuitást nem kívánt mutatni a hajdani monarchiával, a régi sisakok hadrendben tartása viszont ezt sugallta volna mind a belső lakosság felé, mind a nemzetközi politika szintjén. Tehát az egész megmaradt készletet, melyet tulajdonképpen veszélyes hulladéknak, azaz politikailag, szimbólum dimenzióban nem kívánatosnak tekintettek eladták Afganisztánnak.³⁴

³⁴ MARZETTI 2003.

4. ábra: Oroszország számára gyártott francia Adrián sisak a Romanovok címerével.
1916 után finn területen ettől eltérő sisak gyártásába fogtak az oroszok, ami egy el/szétszakadó birodalom képét vetíti előre.
A szerző gyűjteménye, a szerző felvétele.

Oroszország szintén 1914-től folyamatosan érezte a háború veszteségeit. 1916-ig semmilyen fejét védő eszközt nem alkalmaztak, majd a franciáktól kétmillió francia Adrian sisakot kaptak.³⁵ A sisakok ingyen érkeztek Franciaországból számos más hadianyag-szállítmánnyal együtt, ugyanis a franciáknak elemi érdekük volt egy erős szövetséges támogatása. Egyedül azt kérték cserébe, hogy francia és balkáni frontokon orosz expedíciós erők is harcoljanak. A francia fronton harcoló oroszok gyakran viccelődtek azzal, hogy őket küldték cserébe a kétmillió sisakért.

Míg a keleti fronton az oroszok, románok és szerbek, sőt görögök is, a nyugatin a cseh légiósok, belgák és kezdetben maguk az Európába érkező amerikai expedíciós erők és az olaszok is mind francia sisakot viseltek, és ezt a francia sisakot örökítették meg kitüntetéseiken, emlékműveiken.

5. ábra: Romániának gyártott francia sisak a porosz származású Ferdinánd román király monogramjával, amit a németek és Habsburgok ellen harcoló román katonák hordtak. Magában is geopolitikai ellentmondás.
A szerző gyűjteményéből, a szerző felvétele.

³⁵ CLAWSON, Robert, W. Russian Helmets: From Kaska to Stalshlyem 1916-2001. San Jose, 2002, R. James Bender Publishing. ISBN 0-912138-90-4.

Az angolszászok és portugálok kivételével tehát minden hadviselő ANTANT ország francia gyártású sisakot hordott (az olaszok maguk is gyártani kezdték a franciával megegyező alakú sisakot).

A Központi Hatalmak sisakjai

Német és osztrák-magyar sisak

A németek és a Habsburg Birodalom 1916-tól rendszeresítette szinte teljesen hasonló sisakjait. A háború vége felé több változat és szükségverzió is készült, az 1916-os alapverzió azonban máig ismert és ható szimbólummá vált, amit az utódállamok és a későbbi, második világháborús szövetségesek is másoltak, használtak.

6 és 7. ábra: Német 1916 mintájú sisak.

Az osztrák sisak formájában teljesen hasonló, csupán az állsúly tartó szegecs pozíciója tér el. 1918-tól a német sisak volt a világon az első felszerelési tárgy, amin színes álcázást alkalmaztak.

A szerző gyűjteményéből, a szerző felvételei.

A török sisak

Törökország, mint a Központi Hatalmak szövetségi rendszer tagja igen gyenge felszereléssel kezdte meg első világháborús tevékenységét. Gyakorlatilag a bajonettől az utolsó hadirokkant jelvényig, az övcsattól a lőszerig mindent német és osztrák-magyar forrásból szereztek be. Nem volt ez másként a sisakok esetében sem. Az első német sisakok azonban furcsa fogadtatásban részesültek a frontokon harcoló csapatok részéről. Mivel a német (és minden sisak) kiemelten a legveszélyeztetettebb rész, a homlok védelmére összpontosított mind a közvetlenül szemből érkező golyók, mind a fentről várható repeszek kivédésére, így egy előrenyúló simléder nyúlt ki a sisak homlokrészén. Az iszlám-hitű katonák azonban nem voltak hajlandók felvenni, hiszen a homlokot takaró sisak megakadályozta őket abban, hogy rendszeres Mekka felé forduló imádkozásuk során homlokukkal a földet érintsék. Ezért a hadvezetés úgy döntött, hogy a védelmi funkciót háttérbe szorítva olyan sisakokat rendel Németországtól, melyek homloka ki van vágva és így lehetővé teszi a homok és a föld érintkezését, ugyanakkor harc közben védtelenül hagyja a homlokot. A sisakokat elkezdtek legyártani és sok ezer darab el is jutott az Oszmán Birodalom frontjaira. Paolo Marzetti szerint leginkább a

palesztin fronton használták őket.³⁶ Ugyanakkor a háború végén a le nem szállított sisakok egy része Németországban rekedt és különböző Freikorps egységek használták a német polgárháborús helyzetben.

Az első világháború utáni néhány jellemző trendváltás is elméletünket igazolja

Az első világháborútól megfigyelhető, hogy a sisak a szövetségi rendszerek legfőbb, legbiztosabb szimbólum-dinamika indikátora. 1918. után megfigyelhető, hogy a sisakváltás egyben szövetségi rendszerbeli dinamikát, elmozdulást jelez. Ennek két fajtáját különíthetjük el: vagy szövetségeseket, oldalt vált egy állam (pl. Itália, Románia), vagy a szövetségi rendszeren belül a vezető állam szerepét más veszi át. Például a belgák, mint a franciák talán leghűségesebb szövetségesei³⁷, a második világháborúban már egyedüliként használták francia sisakot, 1949-től angol sisakot rendszeresítettek, ami egyértelmű orientációváltást jelent. A rövid brit erőtér-erősödésnek két éven belül lett vége: 1951-től a belgák már amerikai stílusú sisakot kezdtek gyártani.³⁸

A függetlenné vált írek a megörökölt brit sisakokat nem használták tovább, mert félelmet keltettek a lakosságban és a függetlenség háborús idejére, valamint az ellenségre utaltak. Ezért 1926-tól a német sisakok beszerzését határozták el. A németek a békeszerződés megkötése alapján nem exportálhattak hadianyagot, így végül az ellenséges angolokat kérték fel az ír hatóságok a német sisak legyártására. A londoni Vickers cég németektől zsákmányolt présgépekkel 1927-re le is gyártotta azokat a német sisakokat, amit az írek a második világháborúig használtak az angolok provokálására. Mindez szintén a sisak és a nemzetközi kapcsolatrendszer szoros korrelációját mutatja.

A hidegháború alatt tömegesen, minden kontinensre kiterjedően megjelentek az úgynevezett „klón” sisakok.³⁹ Azaz pl. a thaiföldi, a török, az osztrák, a holland⁴⁰, tajvani, dán, kanadai, dél-koreai, japán, jordán stb. sisak formájában teljesen megegyezett a nyolcvanas években az amerikai sisakkal, míg a magyar, csehszlovák sisak ugyanolyan formájú lett, mint a szovjet. Mindezt a szövetségi hálózatot tovább érzékelteti a nagyarányú, főleg harmadik világba irányuló export, aminek során az országok – esetenként titkolt – szövetségeseiktől, nagylelkű támogatóiktól szereztek be vásárlással, vagy segélyként sisakjaikat, mintegy hűbéresi jelvényként. A chilei haderők Pinochet alatt egyértelmű jelként náci kort idéző sisakokat és egyenruhákat viseltek, amivel a korábbi csehszlovák (!) sisakokat váltották fel, amit még 1939-ben vásároltak a Csehszlovákiát elfoglaló Németországtól⁴¹... De mindez már egy másik, következő kutatás részét képezi.

³⁶ MARZETTI 2003.

³⁷ KÖVÁRINÉ IGNÁTH ÉVA: The evolution of the Belgian Federation and its Foreign Policy traits. Foreign Policy Review, 2002/2, 167-199.

³⁸ BRAYLEY, Martin: Tin Hats to Composite Helmets. Ramsbury, Marlborough, 2008, The Crowood Press. ISBN 978 1 84797 024 4

³⁹ Például MARZETTI 2003 és BRAYLEY 2008.

⁴⁰ de JOODE, Kevin: The Dutch Steel Helmet 1916-1946. Amsterdam, 2007, Batavian Lion International. ISBN 978-90-6707-621-0

⁴¹ MARZETTI 2003, 75-76. oldal.

Összegzés

Az első világháború alatt olyan szimbolikus átrendeződés ment végbe, melynek során a sisak védelmi funkciója mellett azzal azonos – török esetben fontosabb – funkcióként a jel szerep erősödött meg. Ez a szerep egy speciális dimenzióban, a szövetségi összetartozás dimenziójában felülírta a nemzeti, állami csoportképző funkciót is. Egy nacionalista háborúban ez a szokatlan „inter-nacionalizmus” egy furcsa jelenségként értelmezhető. De korántsem egyedül az első világháborúra jellemző a nemzetközi szövetségi rendszerekre egyértelműen utaló sisak elterjedés, export, viselés. Később ezen is túlmutatva a sisak a szövetségi rendszerekben belüli erőviszonyok finom átrendeződésének és a szövetségváltásnak is egyértelmű jelképe maradt egészen a XXI. századig, amikor a sisak a globalizáció hírnökeként szinte az egész világon az amerikai kevlár sisakok mintáját kezdi követni.

Felhasznált irodalom:

- BÉKÉSI László: Soviet Uniforms and Militaria 1917-1991. Ramsbury, Marlborough, 2000. The Crowood Press. ISBN 1 86126 370 8
- BÉKÉSI László: Cári időkből származó nacionalista elemek és szimbólumok a Nagy Honvédő Háború idején. PhD Disszertáció, Budapest 2003. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem.
- BÉKÉSI László: A Politika földrajza. Budapest, 2004, AULA Kiadó ISBN 963-9478-93-8
- BÉKÉSI László: History of Camouflage and Geographic Determinism of Warfare on the Balkans In: Ilse Bogaerts, Werner Palincx (szerk.) Camouflage: Proceedings of the International Congress on Uniforms organized by the Royal Museum of the Armed Forces and of Military History in co-operation with ICOMAM (Brussels, 13-15 October 2010). Konferencia helye, ideje: Brüsszel, Belgium, 2010.10.13-2010.10.15. Brüsszel: Royal Museum of the Armed Forces and of Military History, 2014. pp. 21-28. ISBN:2-87051-056-X
- BRAYLEY, Martin: Tin Hats to Composite Helmets. Ramsbury, Marlborough, 2008, The Crowood Press. ISBN 978 1 84797 024 4
- CLAWSON, Robert, W. Russian Helmets: From Kaska to Stalshlyem 1916-2001. San Jose, 2002, R. James Bender Publishing. ISBN 0-912138-90-4.
- de JOODE, Kevin: The Dutch Steel Helmet 1916-1946. Amsterdam, 2007, Batavian Lion International. ISBN 978-90-6707-621-0
- KÓVÁRINÉ IGNÁTH Éva: The evolution of the Belgian Federation and its Foreign Policy traits. Foreign Policy Review, 2002/2, 167-199.
- MARZETTI, Paolo: Elmetti/Helmets. Parma, 2003, Ermanno Albertelli Editore. ISBN 88-87372-35-7

DR. HAJDÚ ZOLTÁN

**GEOPOLITIKA KÖZÉPISKOLAI DIÁKOK SZÁMÁRA
(ZSEBATLASZ 1913-1919)**

Absztrakt

A Földrajzi Zsebatlasz (1913-1919) a Magyar Földrajzi Intézet Rt. üzleti vállalkozása volt, melynek elsődleges célja a középiskolai földrajzi oktatás támogatása volt. A legfontosabb feladatvállalás az volt, hogy kitekintsenek az egész világra, kiszélesítsék a középiskolai diákok ismereteit. Az I. világháború előtt és alatt az egyes kötetek militarizálódtak, a magyar nemzeti érdekeket képviselték, csak enyhén hordoztak nacionalista vonásokat. A rövid írások folyamatosan nyomon követték a háborús eseményeket, elemezték az átrendeződések földrajzi kérdéseit és összefüggéseit. A kötetekben nagy számban jelentek meg új, színes térképek, melyek segítették a folyamatos tájékozódást.

Kulcsszavak: geopolitika, 1913-1919, Balkán, Magyarország, iskolai földrajz, térpolitika, I. világháború, területi átrendeződés, határváltozások

Abstract

The publication of a series of Pocket Maps (1913-1919) was a business venture of the Hungarian Geographical Institute (Magyar Földrajzi Intézet). Its primary aim was to support the secondary school geographical teaching. With help of the map, the students were able to have a comprehensive look at the whole world and enlarge their knowledge. Before and during the World War I, the book was militarized, but basically represented the Hungarian national interests, and had only a slight chauvinistic tone. Its short writings followed the war events, analyzed the geographical problems of the war and the interrelationship among these events. Colored maps were published in a huge number in the volumes, which helped a lot the students in continuously understanding the situation.

Keywords: Geopolitics 1913-1919, Balkan, Hungary, school geography, spatial policy, World War I, territorial transformation, border changes

1. Bevezetés

Az 1900-as évek elején ádáz viták folytak a magyar földrajztudományban a tudományosnak tekintett természeti és a kevésbé annak vélt humanisztikus (társadalmi) földrajz művelői között, de azért a gazdasági és politikai földrajz művelése egyre inkább teret nyert. A földrajztudomány egésze is közvetlenül a világháború előtt, majd alatta, szembesült a háború államra, társadalomra, gazdaságra gyakorolt hatásaival. A magyar földrajztudomány egésze nemzeti alapra helyezkedett a világháború okainak, folyamatainak, eseményeinek az elemzésekor.

A századfordulótól a korszak a földrajztanítás reformjának és bővítésének igényétől vált hangossá. A földrajztudomány művelői és középiskolai oktatói úgy látták, hogy a kor bonyolult viszonyai kiáltanak a földrajzi tudás bővítéséért, a földrajz oktatásának a kiszélesítésért. 1909-től, a kolozsvári földrajzoktatási emlékirattól kezdve az oktatási politika képviselői körében is növekedett a tantárgy oktatásának a támogatására való törekvés.

1913-tól kezdve a Magyar Földrajzi Intézet R.-T, mint kiadó elsődleges céljának tekintette a korabeli folyamatok, köztük a földrajzi, gazdasági, politikai stb. megismertetését a diákokkal, a tanárokkal és a művelt közönség szélesebb rétegeivel. A szemléletváltás növelte a kötetek népszerűségét, fővárosi és a megyei napilapok is hírt adtak évente a megjelenéséről.

A kiadvány lényegében egy oktatási célokat szolgáló üzleti vállalkozás volt (egy-egy évben több tízezer példányban jelent meg) megítélésében alapvető szempont az, hogy középiskolások és földrajztanárok számára készült, azok látókörét akarta szélesíteni, ismereteiket bővíteni, így nem elsősorban szaktudományos, hanem tudományos ismeretterjesztő írások jelentek meg az egyes kötetekben.

Az évenként megjelentetett kiadvány nem monográfiaként, egyetlen gondolati rendszerre felfűzve készült, hanem bizonyos szerkesztői célok bázisán kialakuló „ad hoc” kötet volt, melyben a szerzők feleltek saját véleményükért. A kiadványban vezető geográfusok, középiskolai tanárok, újságírók stb. publikáltak. A közös elem volt a publikációkban, hogy megismertessék a diákokkal az éppen aktuális folyamatokat.

2. Epilógus (Zsebatlasz 1913,1914)

A „Zsebatlasz 1913”¹ előszavában Kogutowicz Károly felhívta a figyelmet arra, hogy az öt világrész képének áttekintése mellett új térképek (az afrikai gyarmatok határrendezése, a Balkán államok valószínű területváltozásairól) jelentek meg az aktuális folyamatoknak megfelelően az új kiadásban. Egy „életre való kiadvány”, ahogy a szerkesztő előszeretettel és többször nevezte a zsebatlaszt, feladata az, hogy eligazítson a gyorsan változó Világ dolgaiban. Az „Előszó” zárásának új módja (Hazafias tisztelettel) már jelezte, hogy a bonyolult helyzetben a szerkesztő és a Magyar Földrajzi Intézet R.-T. mint kiadó egyértelműen a nemzeti politikát kívánja szolgálni.

Ha átfogó módon akarjuk megfogalmazni az 1913. év atlaszának sajátosságait, akkor arra kell felhívni a figyelmet, hogy a valóságos folyamatoknak megfelelően megkezdődött a kiadvány „militarizálódása”. A háborús, katonai jellegű elemzések, térképek folyamatosan állandó, s lényegi tartalmi résszé váltak a kiadványban.

A korabeli európai eseményeknek megfelelően az átalakuló Balkán állt az 1913. és 1914. évi kiadások központjában. Bodola Lajos „A Balkán térképe” (Zsebatlasz 1913, pp. 54-55.) a Török Birodalom európai részének felosztási összefüggéseit,

¹ A szövegben nem az adott atlasz kiadási éve szerepel a hivatkozás során, hanem a címlapon megjelenített év, amelyre készült az atlasz.

várható megoldásait tárgyalja a balkáni háborúk lezáródását követően nagyon röviden. A területi átrendeződések várható végrehajtását követően optimistán fogalmazott: „Így a meghódított területek erővel teljes fejlődésnek néznek elébe és reméljük, hogy Európára mindenkor oly veszélyes keleti kérdés illetén elintézése nem fog további bonyodalmakra okot adni, s nemsokára látni fogjuk a békés munka áldásos következményeit” (u. o. p. 55.) A szöveges elemzést a térképmelléletek között (újraindult oldalszámozással) kiegészítette egy színes térkép „Balkán félsziget. Valószínű alakulások” (pp. 27-28) mely az új várható államterületeket mutatta be. (A későbbi struktúra némileg eltért a rendezések során ettől, de alapjaiban helyes folyamatértékelést tükrözött.)

A kor szelleméhez, s az „életre valóságához” hozzátartozott a katonai kérdések tárgyalása. Az előző rövid fejtegetés szerves folytatása „A középeurópai hatalmak fegyveres erejének felosztása” (uo. pp. 56-58.) című elemzés (Bodola Lajos). A szerző alapvető értékelése az, hogy „... Törökország felosztását és a balkáni háború végét az európai nagyhatalmak állig felfegyverkezve várják” (u. o. p. 56.) A balkáni kérdésben keresztezik egymást még a formálisan szövetséges hatalmak érdekei is. (Anglia, Franciaország nem támogatja azt, hogy Oroszország kijusson a Földközi-tengerre s ott pozíciókat építsen ki. A táblázatba foglalt számszerű haderő- adatok, létszámstruktúrák után a levont következtetés: „... a hatalmas kitűnően felfegyverzett és kiképzett hármass szövetség és Románia hadereje már előre biztosítéka a győzelemnek...”, (u. o. p. 58.) később tévesnek bizonyult.

A „Közép-Európa katonai térképe” (u. o. Melléletek, pp. 29-30.) az elérhető nyilvános adatok alapján mutatta be a térség katonai-területi igazgatási struktúráit, valamint határozta meg a nagy garnizon városok helyzetét. A korabeli diák részletekbe menő képet kapott a haderő-helyzetről.

A kiadvány nem csak Magyarországra és Európára koncentrált. Érintette a német-francia Kongó-egyezményt, a marokkói kérdést, valamint az észak-afrikai új olasz gyarmatok problematikáját is. (Ezekhez az elemzésekhez is pontos térképek kapcsolódtak a melléletek között. A térképek lényegesen jobbak voltak, mint a korabeli sajtótérképek.)

A Zsebatlasz 1914-re szóló kötete ismét egyedi sok tekintetben. A hagyományos csillagászati, statisztikai adatok mellett a szerkesztők egyfajta európai „állampolitikai, állam-erőforrási” összeállítást tettek közzé, melyben bemutatták a kontinens államainak demográfia, infrastrukturális, gazdasági stb. erőforrásait. Azt is mondhatnánk, hogy az 1914-es kiadás a „régii Európa”, a „régii világ” földrajzi dokumentációja. Az egyik meghatározó szempont az egyes országok helyzetének, gazdaságának stb. viszonyítása Magyarországhoz, illetve a kétoldalú gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok összegzése.

A hatalmi és erőforrás-számbevétel után Paikert Alajos „A Kelet tudományos kutatása” programját fogalmazta meg (uo. pp. 140-142). Paikert úgy látta, hogy a hatalmas európai és ázsiai átalakulások alapvetően érintik Magyarországot. A turáni gondolatnak helyet kell kapnia a folyamatok alakításában. „Az apró ügyekkel való bibelődés ideje lejárt, nagyobb aktuálisabb, a nemzetre fontos gazdasági és kulturális kérdések állanak előttünk. Oly kérdések, melyek megoldásában nekünk, magyaroknak nagy szerep jut, oly alakulatok, melyek előrelátó és bölcs

felhasználása nemzetünket a népek döntői közé emelheti” (uo. p. 140.) Az 1914. évi „lehetőség” nem vált valóra, Magyarország nem a népek sorsát eldöntőinek sorába emelkedett, hanem a világháborús vereség után az ország sorsáról mások döntöttek.

A kiadvány minden korábbinál gazdagabb elemzéssel (A török birodalom szétdarabolása, 1683-1913, A balkáni háború 1912–1913) és térképes folyamatábrákkal szemléltette a balkáni átalakulást. A Török Birodalom felbomlása és az új területi struktúrák az I. és a II. balkáni háborúban egyaránt véres folyamat keretében mentek végbe. A folyamatelemzés, a gazdag ábraanyag révén az 1914-re szóló kötet elsősorban Hermann Győző, részben pedig Pécsi Albert cikkei alapján a korszak Balkán-képének átfogó megrajzolásának is tekinthető.

A „földrajzi érdekességek” szintjén a legkomolyabb téma Ada-Kaleh dunai sziget magyar közigazgatás alá helyezése, „birtokba vétele”. Az 1878. május 21.-dikén a Monarchia birtokba vette a szigetet, de a török közigazgatás megmaradt. 1913. május 12.-dikén Krassó-Szörény vármegye főispánja a magyar kormány döntése nyomán magyar közigazgatás alá helyezte a kis dunai szigetet. Az átvételről és az „új berendezkedésről” jegyzőkönyv született. Az ország lélekszáma 637 új alattvalóval nőtt. A megye főispánja szerint békés birodalom-gyarapításra került sor, mely ellen a török hivatalnokok tiltakoztak, de a helyi lakosság békésen tudomásul vette.

3. A „Nagy Háború” időszaka

Az 1914 őszen készült, 1915. évi kötet a „háború első éve” eredményének tekinthető, alapvető célja, hogy átfogó képet adjon a háborús eseményekről. Az „Előszó” keretében alapvető kérdéseket jelenít meg a diákok számára: „Még alig egy éve, hogy elcsitult a határainkon túl dúló balkáni háború, még be sem fejeződött a győztes államoknak félmagyarországnyi nagyságú rablott török területen való végleges osztozkodása, máris új, s az előbbinél sokszorosan nagyobb háború szakadt Európára. Évtizedek óta lappangó faji, gazdasági és politikai, pokoli gonoszsággal szított hatalmi törekvések, lángra lobbantották földrészünk nagyobb felét. Ez a világháború méreteire nőtt, óriási leszámoló mérkőzés Közép-Európa letörésére, Németország és a monarkiánk nagyhatalmi állásának tönkretételére irányul. Úgy lehet, századokra most dől el hazánk sorsa a keleti és nyugat hadszíntereken” (Zsebatlasz 1915, p. 3.) Ebben a véres, öldöklő háborúban, az ifjúság számára készülő kötet hitvallása nem lehet más, mint: „Agyunk minden gondolata, szívünk minden dobbanása a győzelem konok hitével....”, (uo. p. 3.) támogatni a háborús győzelmet. A győzelem konok hitévek kell felvértezni az ifjúságot.

A háborús okok között a kötet szerkesztői szerint a gazdaság problémája áll (A nagyhatalmak gazdasági versengése, uo. pp. 15-22.) leginkább a háború hátterében. Olyan alapvető gazdasági átrendeződés (iparosodás) játszódott le a Világban, hogy az megváltoztatta az egész Világ képét, s benne az egyenlőtlenül fejlődő országok pozícióját is. A folyamatok egyik meghatározó mozzanatja a Brit Birodalom és az új Német Birodalom vetélkedése lett. A részletes elemzés végső eredményeit – nyomdailag is kiemelve a következőképpen fogalmazták meg: „Évtizedekig tartott a harc gazdasági téren és csak alakot változtatott a mostani háború kitörésével” (u. o. p. 20.) A kötet szerzője úgy látja és látatja, hogy a háború célja valójában „Németország letörése”. A két ország stratégiai vetélkedése nem csak Európában,

hanem a Föld más területein is kiéleződött. India, Egyiptom, a német gyarmatok, mind-mind részei a strukturális küzdelemnek.

Az átrendeződési folyamat Kelet-Európában az Orosz Birodalom problémáival függ össze. A birodalom Nagy Péter cártól kezdve terjeszkedő jellegű szinte minden irányban (u. o. pp. 43-46). A birodalom hatalmas területeket integrált uralma alá Kelet-Európából. Ennek következtében Kelet-Európában valójában „germán-szláv mérkőzés” (u. o. pp. 47-50.) folyik évszázadok óta. Ennek csak újabb fordulója az új, szövetségek keretei között folyó háború. Galícia és Bukovina, a szerbek éppúgy érintve vannak ebben a konfliktusban, mint a Monarchia.

A hadviselő államok 1913. évi haderejének érdemi kommentárok nélküli táblázatos bemutatása (u. o. 62-63.) lehetővé teszi az olvasók és a diákok számára, hogy önállóan gondolkodjanak el az egyes országok, illetve a szövetségi rendszerek haderejéről.

A Zsebatlasz 1916. előszavában már a véres háború szomorú tapasztalataira emlékeztet a kiadó. Az új évi kiadás a korábbi évi folytatása a tekintetben, hogy a „háborús földrajz” anyagát öleli fel. A kiadvány ki kívánja venni részét a „nagy idők megértésének munkájában”, s hozzá kíván járulni az ifjúság, a tanárok és a nagyközönség tájékoztatásához.

A háború az élet minden szegmensére kihat, olyan területeken is megjelenik a hatása, melyek nem tekinthetők közvetlenül háborús vonatkozásúaknak. A háború közvetlenül erős hatást gyakorol a földrajzoktatás jelenére, s különösen jövőjére. Bátky Zsigmond nagy ívű áttekintésében (Zsebatlasz 1916, pp. 9-16.) felteszi a kérdést: „Hazánk e súlyos, sorsdöntő óráiban Magyarország jövőjéről gondolkodva, bizonyára sokunkban fölmerült az a gondolat, vajjon felelős államférfiak úgy intézték-e évtizedeken át nemzetünk sorsát, hogy a bekövetkezett eseményekért vállalják-e a felelősséget az utókor, a történelem ítélő széke előtt?” (u. o. p. 9.)

Bátky szerint a világháború minden korábbinál egyértelműbben napvilágra hozta azokat az erőket, amelyek a nemzetek, mint élő organizmusok életét mozgatják, kijelölte Magyarország helyét a Világban, Európában, a közép-európai szövetségben, az Osztrák-Magyar Monarchiában, föltárta már-már elhomályosult keleti hivatását. Valójában megfogalmazza a globalitás új jelenségét” „... sohasem tapasztaltuk olyan kézzel foghatólag, mint napjainkban, hogy hazánk is részese a Földgömb életének, hogy a világgazdaság ezer meg ezer szálával vagyunk összenőve a Föld legtávolabbi országaival” (u. o. p. 13.)

Európai helyzetünket még egyértelműbben kijelölte a háború, látjuk barátainkat és ellenségeinket. Magyarország helye a közép-európai szövetségi rendszerben van, Németország és Ausztria oldalán, ennek a szövetségnek gazdaságföldrajzi alapjai vannak.

A földrajz felelőssége is jelentős részben, hogy a magyar társadalom és vezető elitje keveset tud az ellenségeinkről. „Oroszországról és a Balkánról majd alig tudunk többet, mint az afrikai szerencsén országokról” (u. o. p. 14.) Ez óriási hiba, s az egész oktatás felelőssége és hibája.

Egészében véve a szerző még optimista, sőt az optimizmust sugallja: „Mi azt látjuk, hogy egy új Magyarország, egy nemzeti öntudatra ébredt nagyjövőjű Magyarország születik meg most a harctereken, új célokkal, nagy feladatokkal s ennek az új Magyarországnak új nemzedéket kell nevelnünk a földrajz által is...” (u. o. p. 16.)

A már neves geográfusnak számító Hézsér Aurél „Magyarország földrajzi helyzete” (u. o. pp. 17-22.) rövid elemzéséből a végkövetkeztetés emelendő ki: „A középeurópai szövetség tagjait összekötő érdekközösségnek, a területi összetartozás az egyik legfontosabb alapja. Magyarország pedig a Kelet meghódítására irányuló gazdasági törekvéseknek egyik legfontosabb láncszeme”. (u. o. p. 22.) Hézsér más korabeli munkájában is „bevallotta”, hogy a háború Magyarország esetében is a gazdasági terjeszkedésről szól, igaz, nem globális jelleggel, hanem csak a „Kelet” irányába.

Hogy hol húzódnak az ország legfontosabb politikai, katonai, s főként gazdasági érdekei a háborúban, arra Bátky: „Déli határaink és balkáni érdekeink” című tanulmánya ad választ (u. o. pp. 32– 39.) A történeti és földrajzi folyamatok összegzése után a szerző végső értékelése, illetve célkijelölése: „A balkánon tehát, mint Magyarországnak a Földközi-tengerhez vezető természetes átvezető területén, erősnek kell lennünk. Ezt pedig területi megnagyobbítás nélkül el nem érhetjük. Ez a területi megnagyobbítás nem lehet más, mint Szerbia északi részének hozzánk csatolása, amit földrajzilag úgy fejezhetünk ki, hogy mai mesterséges déli határainknak a természetes határokig való kiterjesztése” (u. o. p. 38.)

Bátky Zsigmond a háború eddigi területi eredményei, valamint a háború gazdasági, infrastrukturális hatásainak áttekintése után mintegy a globális háborús panoráma után a kötetben összegzi a háború végkimenetele utáni lehetséges következményeket. Az „Ellenségeink országfelosztó tervei” (u. o. pp. 163-167) azért érdekes, sőt megdöbbentő, mert a diákság számára készülő kötetben megjelent a két strukturális lehetőség, hogyan fog kinézni Európa (1. ábra), illetve Afrika (2. ábra) az egyik, illetve a másik fél győzelme esetén. Mindkét győzelem alapvető következményekkel jár majd Európára és Afrikára nézve egyaránt. Magyarország szempontjából az átrendeződés eltérő két lehetősége azért érdekes, mert a diákság 1916-ban szembesülhetett azzal, hogy a háborús vereség esetén „elvész” Horvátország és Erdély, a Felvidék elcsatolásának lehetősége ekkor még nem jelent meg. Szélesebb értelemben tekintve a folyamatokat ez az azt jelenti, hogy a legszélesebb körben világossá válhatott (egy népszerűsítő kiadvány által is már), hogy a háború a Világ, Európa és a Monarchia, benne Magyarország területi újrafelosztásáért folyik.

A kiadó újabb háborús kötet kínált a Zsebatlasz 1917 előszavában. A kötet még az „elfásulatlan közhangulatot” kívánja szolgálni, de a lelkesedés már elmúlt a háború iránt. A kötet nyomdai kivitelezésén már közvetlenül érvényesült a háború hatása, lényegesen szolidabb a korábbiaknál.

A háborús problematikába új elemként lépett be a Duna jelentőségének elemzése (Zsebatlasz, 1917, pp. 7–17.) Bátky Zsigmond úgy látja, hogy Magyarországon a XIX. század végétől elhanyagolták a Dunát. A vasutat „túláságosan pártolták”, az ország egyetlen tengeri kikötőjét, Fiumét, pedig egyenesen „dédélgették” (u. o. p. 7.)

A háborús események, a tengeri távolsági kereskedelemtől való elzárás felértékelte a Dunát.

A megszokott, szűk térségi szemlélet helyett nagytérségi dimenzióba helyezi a szerző a Dunát: „A Balkán, Kis-Ázsia, Mezopotámia és részben Perzsia a háború lezajlása után erős gazdasági fellendülésnek néznek elébe. Úgy kell tekintenünk őket, mint gyarmatainkat, melyek számunkra élelmi cikkeket és ipari nyersanyagokat termelnek s ezekért cserébe más árukat kapnak tőlünk dunai útvonalon” (u. o. p. 16.) Ez a fajta „gyarmati, gyarmatosítási” elem többször megjelent a kiadványban, de ilyen direkt módon ritkán. Nem területi hódításra „szocializálta” a kiadvány a diákokat, hanem „gyarmatosításra”. A szerzők előtt folyamatosan a nyugati országok, különösen Anglia gyarmati politikája lebegett „pozitív példaként”.

A Csendes-óceán (u. o. pp. 125–129) bemutatása valóságos geopolitikai struktúra-elemzés Teleki Pál tollából. Teleki úgy látja, hogy a Csendes-óceán térsége erőteljesen felértékelődik, hiszen minden térségi és azon kívüli hatalom érdekelt itt. Az európai nagyhatalmak Japánnal kapcsolatos politikája kétarcú és kétélű volt, s Japán a századfordulós európai ellentéteket, majd a világháborút kihasználva erőteljesen modernizálódott. Teleki nem csak gazdasági, politikai hegemoniáért való küzdelmet fogalmaz meg, de faji küzdelemnek is tekinti a következő időszakot: „...jelentős lépéssel közeledett ahhoz, hogy a sárga faj vezetése alatt vívja meg küzdelmét a Csendes-óceán hegemoniájáért a fehérrel” (u. o. p. 127.) Nem lefutott a térségben, hogy „ki kihez áll” az elkerülhetetlen faji küzdelemben, különösen kérdéses Oroszország döntése.

Az 1917 őszi a kötet szerkesztése közben tört ki a bolsevik forradalom. Az „ellenség tárgyyszerű bemutatásának” egyik tartalmas eleme „Az egységes orosz birodalom” sokoldalú elemzése (u. o. pp. 71-78.) Az orosz politika, tudomány, sőt a szépirodalom is egységesnek szereti feltüntetni a birodalmat Nyugat-Európa előtt, de az valójában sem földrajzi, sem pedig fajilag, nyelvileg, vallásilag nem egységes. Az egységesség hirdetése mögött egyfajta állami nacionalizmus húzódik meg.

Az 1917. évi februári forradalommal egyfajta káosz kezdődött, az egységes orosz állam helyén új politikai-területi törekvések jelentek meg, 18 szövetséges államból álló képződmény kezd formálódni az év őszén. (A folyamat kifutásának megbecslésére nem vállalkozott Bátky Zsigmond) „Hogy mi lesz az orosz birodalom sorsa, megjósolni nem lehet. Ez alkalommal csak az érdekel bennünket, milyen a népi összetétele a roppant birodalomnak s mekkora joggal követelte Oroszország s nemzetiség nevében más országok u. n. „elnyomott” népeinek „felszabadítását” (u. o. p. 72.)

A birodalom a Világ egyik sokszínűbb népi képződményévé vált a területi hódítások révén. Más-más problémák jelennek meg az európai és az ázsiai területein. Az 1912-ben 172 millió főre becsült lakosságból 74,5 millió főt tettek ki a nagyoroszok, 30-at az ukránok, 13 millió főt a lengyelek, 6 milliót a fehéroroszok. A „más, nem ázsiai népek” együttesen 26 millió fős tömeget képviseltek, ezek döntő része az európai területeken élt. Az ázsiai, gyarmati népek együttes számát 22 millió főre becsülték.

A birodalom Európában területeket fog veszíteni (Lengyelország, Finnország). Ezzel belsőleg kicsit egységesebbé válik. Új feladata jelentkezik: „Belső-ázsiai gyarmatosításában kell látnia egyik jövőbeli kultúrfeladatát. A pánszlávizmus hazug és céltalan hóbortjának elejtésével Európa s elsősorban a magyar-osztrák monarchia lidércnyomástól szabadul meg, az erre szükséges energiáit belső konszolidációra fordíthatja s így a szárazföldi gyarmatai által gazdaságilag Anglia függetlenségével vetekedő birodalom Földünk egyik leghatalmasabb állama lehet” (u. o. pp. 77–78.)

A „Nyugat és Keleteurópa küzdelme” (u. o. pp. 79–85.) cikk rövid összefoglalása az „európai problémának” Európát három nagy nyelvcsalás (Nyugatot és Délt a román, Északot és Középet a germán, Keletet a szláv) foglalja el. Ezekre nagy átfedéssel épül rá a három nagy vallási közösség (protestáns, római katolikus, ortodox) a Kelet megtettesítője Európában elsősorban Oroszország.

A Keleti-, a Fekete- és az Adriai-tenger között húzódik egy nagy tér, amely rendkívül bonyolult minden viszonyában, s ezt Európa kritikus övezete (3. ábra), mely elnevezés Rudolf Kjellénre megy vissza. A támadó Kelet (Oroszország) a kritikus zóna nyugati határait akarta elérni a háborúban.

A hódítást elemi célként képviselő cárizmus a háborús kudarc révén megbukott, a kérdés úgy vetődik fel a bukása után, hogy „... mennyire tolódik el a kritikus övezet nyugati határa kelet felé, hogy milyen nemzeti és állami jogokhoz jutnak Keleteurópa kritikus övezetének igazán „elnyomott” népei (u. o. p. 85.)

A „...népek önrendelkezési jogát hangoztató ántánt jelszavak ellenére tisztán „nemzeti” államok, amihez történelmi múlt és kultúra kell, itt nem alakulhatnak ki, mert földrajzilag lehetetlenek, különben is a kis államok sorsa a három nagyhatalom között nem lenne valami kecsegtető” (u. o. p. 85).

Az, hogy mi történik ebben a kritikus övezetben, a Monarchia és főként Magyarország szempontjából is kulcskérdés lehet: „Hogy pedig az államideál utolsó állomása a „nemzeti” állam lenne, mint ellenségeink hirdetik, arra élő cáfolat, az ezeréves Magyarország – kicsiben az ideális világállam példája – melynek történelmi jogosultságát és politikai elhivatottságát a magyar faj vezetése mellett, nem nemzeti állam volta dacára is, ellenségeink javarésze is elismeri, amihez persze szerencsés földrajzi kikerekítettségünk is hozzájárul.” (u. o. p. 85.)

A „kulturhatárok” meglehetősen bonyolultan alakulnak a térségben (4. ábra). Magyarország, különösen Erdély sajátos, érintkezési, részben átmeneti helyzetet foglal el ebben a politikai, vallási, kulturális nagytérben. Mindent egybevetve Magyarországot a Nyugathoz kell számítani, a kereszténység felvételekor Rómához és nem Bizánchoz csatlakoztunk.

4. Prológus (A háború „lecsengése”)

A Zsebatlasz 1919 már a háború végének terméke. A szerkesztői előszó (Bátky Zsigmond) szerint 1918. szeptember 1.-én fejeződött be a kötet szerkesztése. A szerkesztő vallomásnak is tekinthető megfogalmazása szerint „Jelen Atlaszunk, bár sajnos még mindig a „háború jegyében áll”, a tavalyinál is jobban közeledik békevilágbeli rendeltetéséhez....., (Zsebatlasz, 1919, p. 3.) A szerkesztő maga is

rezignáltan állapítja meg, hogy „... testünk-lelkünk megunta már a háborút s inkább a vége, a jövő iránt érdeklődünk...”, (u. o. p. 3.) Nem gyakorol semmilyen kritikát, önkritikát az előszóban a korábbi kötetekkel kapcsolatban.

A kötet talán legfontosabb anyaga a középiskolások számára Tóth Zoltán: „Háborús következtetések” írása (u. o. pp. 59–66.), mely 1918 augusztusában íródott. Minden kormány tiltakozik az ellen, hogy ő lenne a felelős a háború kirobbantásáért. Sajátos ellentmondás jött létre: „...Németországra ereje, Ausztria-Magyarországra látszólagos gyengesége idézte a háborút” (u. o. p. 59.)

A háború alapvető oka a német – angol vetélkedés, s Anglia sikeresen alkalmazta a több évszázados gyakorlatot, szövetséget kovácsolt saját érdekei védelmére. A Monarchia saját belső problémái miatt a „békés nagyhatalom típusa” lett, mégis elsőként lépett be a háborúba.

A Monarchia keleti határáról csak taktikai jelentőségű front tűnt el Oroszország belső káoszával, a stratégiai feltehetően hosszú távon megmaradt. A Távolság-Keletről új kihívása éri Európát a „sárga veszedelem”, Japán hihetetlen megerősödése. „A sárga faj mindinkább részt követel a világgpolitikából...” (u. o. p. 61.) ennek még nem lehet látni minden potenciális következményét, de alapvető változásokat fog hozni.

Alapvető változásokat eredményezett a háború az államok berendezkedésében, az államok minden tekintetben militarizálódtak, ugyanakkor egy-egy nagy katonai vereség akár belső forradalmakhoz vezethet. Az államok és a társadalmak útja jelentős részben szétvált, a társadalmak békét akarnak.

A jövő még nem látszik, de el kell gondolkodnia minden államnak és egyénnek, hogy megérte-e a sok vér, szenvedés. „Olyan állami és nemzetközi berendezkedés megteremtése, mely a maihoz hasonló világégés megismétlődését lehetetlenné teszi. Lehetséges-e ez, ma még bizonytalan, de a háború borzalmas emlékével gazdagodott emberi közösség számára talán nem lesz annyira kivihetetlen, mint a háború előtt volt” (u. o. p. 66.)

„A Romániától hozzánk csatolt területek” elemzésekor (u. o. pp. 69–73) szinte semmilyen lelkesedés sincs Györfy Istvánban. Inkább bosszúságként éli meg és mutatja be, hogy az 1918 tavaszán előzetesen megkötött békeszerződésben szereplő 17870 km² terület a végleges szerződésben mindössze 5637 km²-re olvadt. Sem a Monarchia, sem pedig Magyarország nem aknázza ki a győzelem és a különbéke lehetőségeit.

A magunk részéről tragikusnak tekintjük a Bukaresti Békét, mert az utolsó háborús évben azt mutatta meg, hogy a győztesek (adott esetben a Monarchia) azt vesznek el a legyőzöttektől, amely területekre szükségük van. A Monarchia tragikusan hibázott a béke megkötésekor, tévedésének következményeit már 1918 őszétől magán is megtapasztalhatta.

A kötet szerkesztője és szerzői tisztában voltak azzal, hogy a háború utáni viszonyokat jelentős részben az etnikai struktúrák fogják meghatározni. A Monarchia szomszédságának problematikáját, különösen a Balkánon és az átalakuló

Orosz Birodalomban az etnikai viszonyok fogják erőteljesen befolyásolni. A délszláv kérdés (három eltérő koncepció versenyez egymással) megoldódása számunkra nagyon káros lehet, hiszen „...a kérdésnek ránk nézve kedvezőtlen megoldása elszorít az Adria partjairól” (u. o. p. 77.) Ha létre lehet hozni egy magyar-horvát megegyezést a délszláv kérdésben, akkor a többi délszláv terület ügye szinte „magától” megoldódik. A megállapodással „...helyreáll a balkáni egyensúly, megteremtődik az összhang a Duna középfolyásának földrajzi egysége és a Duna-medencét lakó népek politikai törekvései között” (u. o. p. 81)

„A bomladozó orosz birodalom” (u. o. 82-92) című írás a világháborúból súlyos megrázkódtatással kiesett állam folyamatait elemzi. A diákok földrajzi tanulmányban először kerültek kapcsolatba a bolsevizmus minősítésével: „Az államszerkezet lassanként teljesen elvesztette egyensúlyát s nem csoda, hogy politikailag annyira éretlen és társadalmilag annyira aláásott birodalomban a „bolyseviki” név alatt ismert, kisebbségben lévő, világboldogító, anarchisztikus szekta kerekedett felül, eget-földet – állami, egyházi, és társadalmi szabadságot, teljes vagyoneflosztást, egyszóval szociálista egyetemes államot – ígérve a hiszékeny s az ábrándozó apostolok által évek során alaposan „megnevelt” népnek.” (u. o. p. 82.)

A bomladozó birodalomból 1918 nyarán mintegy 50 millió ember, 1 millió km² területtel vált ki, avagy van kiválási folyamatban. A kiválási folyamat az európai részekben azt jelenti, hogy a műveltebb, nem orosz területek (Finnország, Balti tartományok, Litvánia, Besszarábia, Lengyelország, Ukrajna) hagyta el, vagy készül elhagyni a birodalmat. A keleti területeken is alapvető változások történhetnek.

A tanulmány a birodalom folyamait regionális tagoltságban, terület-specifikusan elemzi. Ukrajna (Ukrajna) folyamatainak bemutatásakor a kiinduló pont az, hogy „Ukrajna az orosz birodalom őszanyja” (u. o. p. 83.) A birodalomban mintegy 29-30 millió ukrán él, de csak egy részük képez tömböt. Az ukrán nyelvterület 9 tartományt foglal magában. A terület mindenkor a birodalom éléskamrája volt, az oroszok nehezen fognak róla lemondani.

5. Összegzés

Sem a háború előtt, sem alatta nem jelent meg a kiadványban gyűlölködő, nyíltan sovinszta cikk, a szerzők „nem mérgezték” a diákok lelkét, nem folytattak háborús uszítást, sőt propagandát is csak visszafogottan. A hazafias hang, a magyar érdekek megjelenítése folyamatosan jelen volt a kiadványban, de sokkal visszafogottabban, mint más korabeli kiadványban. A szerzők a háború összefüggéseinek megismertetésére vállalkoztak, s mindezt egyfajta földrajzi determinisztikus szemlélet bázisán tették. A folyamatok mérlegelésekor mindenkor érzékeltették, hogy az időszakban nincs „eleve lerendelés”, a háború kétesélyes legalább.

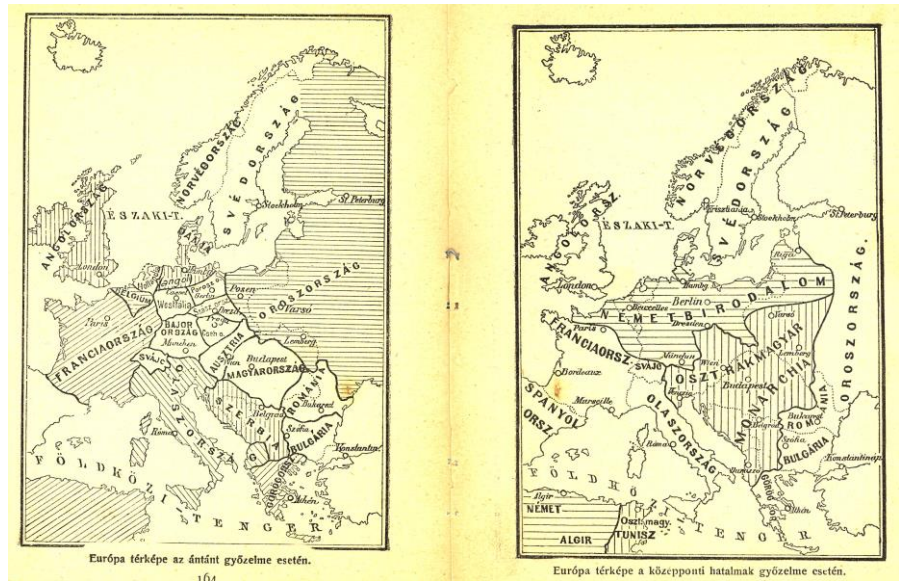
A kiadvány jelentős részben hozzájárult a tankönyvekhez képest a diákok, sőt a tanárok és a nagyközönség politikai földrajzi ismereteinek a gazdagításához. A kiadványok néhány év világossá tették, hogy „nincs kis magyar Globus”, Magyarország részese a világfolyamatoknak, a globalizációnak. Ha a Monarchia háborút kezdett, akkor vesztesként vállalnia kellett a kor szellemében (az

imperializmus) a következményeket. Ha a háború Európa és a világ újrafelosztásáért folyt, akkor a háború vereség következménye rendkívül súlyos és tragikus lett, de következett a korszak szelleméből.

A Zsebatlaszok bibliográfiai adatai:

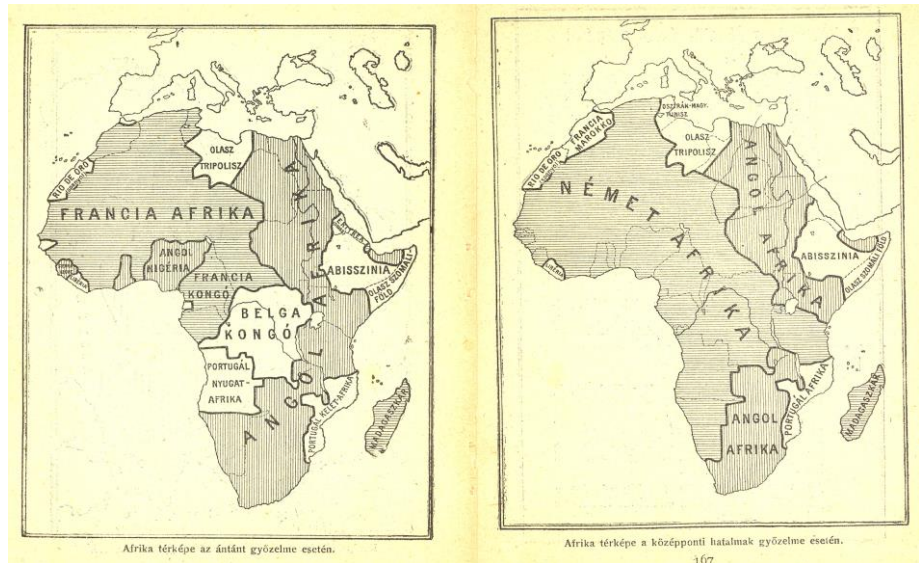
- KOGUTOWICZ Károly – Hermann Győző (szerk.) 1913: Zsebatlasz. (Naptárral és statisztikai adatokkal az 1914. évre. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet R.-T., 256 p.
- KOGUTOWICZ Károly - BÁTKY Zsigmond (szerk.) 1914: Zsebatlasz. (Naptárral és statisztikai adatokkal az 1915. évre.) Budapest, Magyar Földrajzi Intézet R.-T., 64 p + mellékletek.
- BÁTKY Zsigmond (szerk.) 1915: Zsebatlasz. (Naptárral és statisztikai adatokkal az 1916. évre) Budapest, Magyar Földrajzi Intézet R.-T., 176 p.
- BÁTKY Zsigmond (szerk.) 1916: Zsebatlasz. (Naptárral és statisztikai adatokkal az 1917. évre. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet R.-T., 122 p. + mellékletek.
- BÁTKY Zsigmond (szerk.) 1917: Zsebatlasz. (Naptárral és statisztikai adatokkal az 1918. évre. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet R.-T., 130 p. + mellékletek.
- BÁTKY Zsigmond (szerk.) 1918: Zsebatlasz. (Naptárral és statisztikai adatokkal az 1919. évre. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet R.-T., 128 p.

1. ábra: Az európai határok várható változása az antant A), illetve a központi hatalmak győzelme (B) esetén

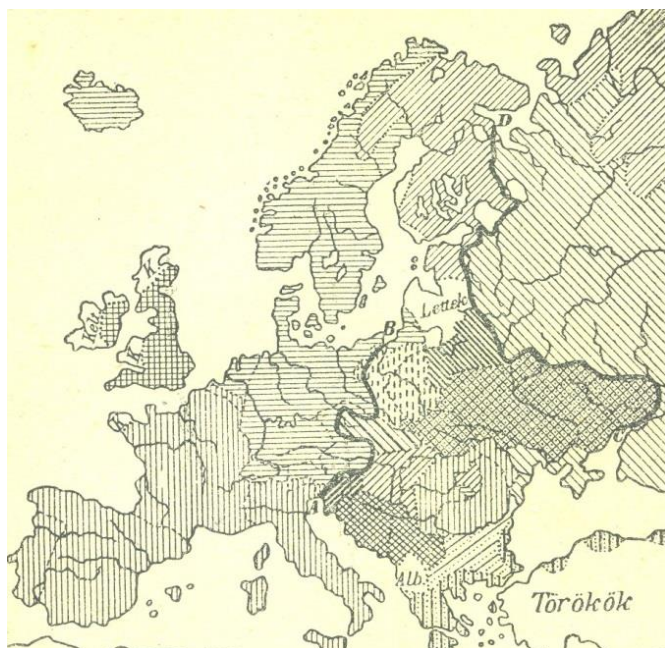
Forrás: Zsebatlasz, 1916, pp. 164-165.

2. ábra: Afrika területi felosztásának változásai az antant, illetve a Központi Hatalmak győzelme esetén

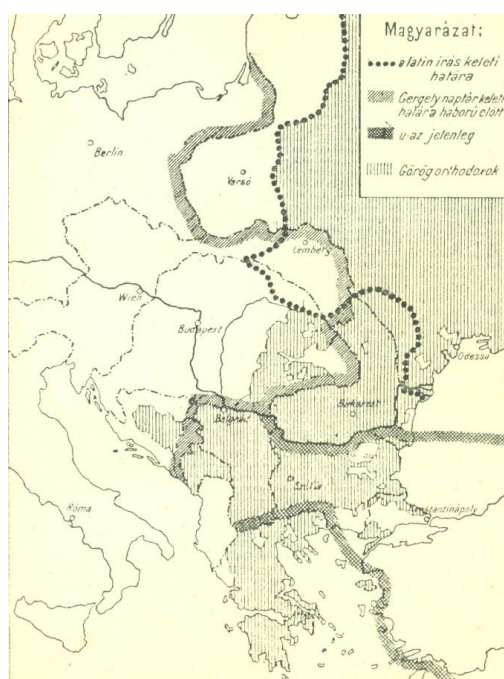
Forrás: Zsebatlasz, 1916, pp. 166-167.

3. ábra: Európa kritikus zónája

Forrás: Zsebatlasz 1918, p. 83.

4. ábra: Kelet-Európa kultúrhatárai

Forrás: Zsebatlasz 1918, p. 81.

DR. SZÚCS ANITA

AZ I. VILÁGHÁBORÚ FELÉ SORDÓDÓ FRANCIA KÜLPOLITIKA CÉLJAI ÉS IRÁNYVONALAI

Absztrakt

Az első világháború felé sodródó francia külpolitika az 1898 utáni időszak nagy részében megosztott és decentralizált volt. Semmi új nincs abban, hogy – nem csak Franciaországban, de mindenütt – a diplomácia, a külügyek irányítása az I. világháború előtt zárt terület volt, a „kevesek uralma” alatt zajlott. A külpolitika irányítása egy maroknyi politikus, végrehajtása pedig a szakdiplomaták kezében volt, a közvélemény nem befolyásolta. 1898 után egészen 1914-ig a francia külpolitikát különböző – gyakran ellentétes érdekeket képviselő – csoportok irányították, amelyek befolyása leginkább az őket képviselő politikusok személyes érdekérvényesítő erején múlt. A tanulmány az I. világháborút közvetlenül megelőző időszakban vizsgálja a francia külpolitikai döntéshozatal egyes orientációit, a francia külpolitikai orientáció változását az intézményi harcok tükrében.

Kulcsszavak: I. világháború, Franciaország, külpolitikai döntéshozatal, szövetségi rendszerek, gyarmatosítás

Abstract

The French foreign policy – pursued after 1898, before the World War I – was mostly divided and decentralized. It is little wonder that before the World War I – not only in France, but everywhere – the diplomacy, the management of foreign affairs constituted a “closed sphere, under the rule of few leaders”. The formation of international relations was the concern only of very few politicians, and the implementation of foreign political objectives was the responsibility of professional diplomats, with the complete exclusion of the public opinion. After 1898, until 1914, the French foreign policy was conducted and influenced by different political groups – representing very different interests – whose influence was dependent upon the personal capability of the groups’ leaders to enforce their interests. The study focuses on the road leading to the war, on the different orientations and conflicts in the French foreign policy decision making, and the ensuing results from this controversial foreign policy.

Keywords: France, World War I, foreign policy decision making, balancing, empire, colonization

Az első világháború felé sodródó francia külpolitika az 1898. utáni időszak nagy részében megosztott és decentralizált volt. A diplomácia, a külügyek irányítása – nem csak Franciaországban, de mindenütt – az I. világháború előtt zárt terület volt, a „kevesek uralma” alatt zajlott. A külpolitika irányítása egy maroknyi politikus, végrehajtása pedig a szakdiplomaták kezében volt, a politikai folyamatok irányát és

kimenetelét a közvélemény nem befolyásolta. 1898. után egészen 1914-ig a francia külpolitikát különböző – gyakran ellentétes érdekeket képviselő – intézményi csoportok irányították, amelyek befolyása leginkább az őket képviselő politikusok személyes érdekérvényesítő erején múlt. A tanulmány az I. világháborút közvetlenül megelőző időszakban vizsgálja a francia külpolitikai döntéshozatal egyes orientációit, a francia külpolitikai orientáció változását az intézményi harcok tükrében. Franciaország az erős külügyminiszterek alatt kitört a Bismarck teremtette elszigeteltségből, de ehhez erőteljesen meg kellett nyirbálni az önálló külpolitikát folytató nagyköveteket, tisztségviselői kart és lobbicsoportokat.

A francia külpolitika irányításával megbízott diplomaták és politikusok feladata világos volt: meg kellett őrizni és ki kellett terjeszteni a francia nagyhatalom érdekeit. Az 1870-71-es háború után az európai hatalmi erőegyensúlyban új helyzet állt elő. Bebizonyosodott, hogy Franciaország nem mérhető az újonnan alakult Német Császárság katonai kapacitásaihoz. Saját biztonsága garantálását és a Németország által elcsatolt területek, Elzász és Lotaringia esetleges visszaszerzését Franciaország nem tudta egyedül felvállalni. Nem maradt más választása, mint a külső ellensúlyozás, azaz szövetségi rendszert kellett alakítani, be kellett tagozódnia a formálódó koalíciókba. 1871 után Bismarck „vezényelte” az európai hatalmi koncertet, a német külpolitika alapja pedig Franciaország elszigetelése volt. Az Oroszországgal 1892. augusztus 17-én aláírt katonai egyezmény – amelyet két évvel később, 1894. január 4-én ratifikáltak – tette lehetővé, hogy Franciaország kitorjón abból a diplomáciai elszigeteltségből, amelybe Bismarck kényszerítette. Franciaország csak ezután kezdett újra európai nagyhatalomként viselkedni, a francia politikai elit ekkor nyerte vissza hitét és bizodalját a francia nagyhatalmi szerepben. Az elszigeteltség jó húsz évében a francia nagyhatalmiság csak az Európán kívüli a gyarmatbirodalom kiépítésében mutatkozott meg. Míg Európán kívül nagy riválisa Nagy-Britannia volt, Európában Németország jelentette a legnagyobb fenyegetést biztonságára.

A külpolitikát formáló erők, 1898-1914

A külügyi irányítás nem volt egységes terület, számos csoport, személy hatása érvényesült. A külügyi döntéshozatal két legfontosabb eleme a külügyminiszter és a köztársasági elnök volt, befolyásuk mértéke azonban a személyiségükön múlt. Azokban az időszakokban, amikor erős személyiség uralta a két poszt egyikét, a külpolitika is egységes volt. Amikor mindkét posztra gyenge, vagy a külügyeket mellőző személyiség került, a külpolitikai döntéshozatal szereplői eltérő, egymásnak gyakran ellentmondó célokat követtek.

A külügyminisztérium (*Quai d'Orsay*) politikai orientációja sem volt folyamatosan egységes, egyes időszakokban a külügyminiszter, a diplomáciai testület (a nagykövetek, konzulok) és a minisztériumi tisztviselők egymástól eltérő, időnként egymásnak ellentmondó politikát folytattak.

Míg Théophile Delcassé állt a Quai d'Orsay élén (1898-1905), a külügyminiszter szerepe volt a meghatározó. Delcassé hatalmának egyik alapja az volt, hogy megkerülte a szokásos diplomáciai csatornákat, és saját emberivel dolgozott. Lemondása után, 1905-től a minisztériumi tisztviselők – akár a felső-középosztálybeli elit vagy az *École Libre des Sciences Politiques* öregdiák

hálózatának tagjai voltak – meglehetősen önállósággal vitték a politikai folyamatokat, egész addig, míg Raymond Poincaré 1912 januárjától államfőként részlegesen vissza nem szerezte a kormány befolyását a tisztviselői kar felett.

A külügyminisztériumon belül működő ún. „*cabinet noir*”, a diplomáciai „hírszerzés” szintén hatással volt a döntéshozatalra. Az egyes nagykövetek – kiemelve a Berlinben és Londonban szolgálatot teljesítő Cambon fivéreket, és Camille Barrère-t Rómában – sajátosan értelmezték a külpolitikai utasításokat. Inkább kezdeményezték, mintsem alkalmazták a politikát, gyakran túllépték, kiegészítették, vagy saját szájuk íze szerint alkalmazták az érkező utasításokat. A fenti csoportok Franciaország nevében jártak el, a személyek, intézmények közötti politikai hatalmi harc, a személyes rátermettség nagyban befolyásolta a francia külpolitikai lépéseket.¹

A diplomácia I. világháború előtti sajátos természetéből adódóan sem a parlament, sem a közvélemény nem játszott valódi szerepet a külpolitika formálásában. A két intézmény szerepe majd csak a tömegpolitika kibontakozásával és megerősödésével lett mérvadó. Ugyanakkor nem mondhatjuk, hogy a parlament semmilyen szerepet nem játszott az I. világháború előtt a külpolitikai célok, irányvonalak meghatározásában. Nem a politikai kontroll, hanem a politikusok személyes becsvágya motiválta a külpolitikai döntéshozatal alakítását. A parlamentben külügyi témában interpelláló képviselők nem működtek együtt a Külügyminisztériummal, gyakran tájékozatlanok voltak. Az interpelláció inkább személyes politikai hírnevük, karrierjük megalapozását segítette, semmint valódi külpolitikai célok, átgondolt stratégiák érvényesítését. A külügyminisztert az interpellációkról nem tájékoztatták, a felvetett témában tájékoztatást sem kértek. Ennek oka elsősorban a közvélemény érdektelensége és az őket képviselő politikusok tájékozatlansága volt. Albert de Mun, francia képviselő arról panaszkodott, hogy általában véve a német Reichstag tagjai többet tudnak a francia politikáról, mint a Képviselőház tagjai Párizsban.² Valóban, a képviselők látókörében az I. világháborút megelőzően szinte kizárólag a helyi és a pártügyek álltak. Az országos politika, a világpolitika nem tartozott a szorosabb érdeklődési körükbe. Pedig ekkor már Franciaország világbirodalmat épített. Ennek fényében érthető, hogy a parlamentnek, a politikai képviselőknek nem volt sok érdeke a külügyi irányításba beleszólni. A lakossági preferenciák pontosan ezt tükrözték. A franciák keveset utaztak, nagyon keveset tudtak a saját környezetükön kívüli eseményekről, más országok népeiről, és nem is mutattak különösebb érdeklődést.

A francia külpolitika alakításában nem csak politikai, hanem gazdasági erők is közreműködtek. A francia-német pénzügyi és üzleti kapcsolatok – főként a nehéziparban – kimondottan szorosak voltak. 1906 után a Michelin és a Renault német leányvállalatokat alapított, míg az AEG francia cégeket vásárolt fel. A német acélgyárosoknak francia-Lotaringiában és Normandiában voltak érdekeltségeik, míg a Schneider és a Saint-Gobain a Ruhr-vidéki szénbányákban és Német-Lotaringiában vásárolt részvényeket. A Franciaországba irányuló német export 1905

¹ M.B. HAYNE: The French Foreign Office and the Origins of the First World War, 1898-1914, pp. 14-32

² KEIGER, J.F.V.: France and the Origin of the First World War, p.128

és 1909 között 35%-kal nőtt.³ A fejlődő gazdasági kapcsolatok hatása a külpolitikában is megmutatkozott. Az 1909-ben Franciaország és Németország által aláírt, Marokkó kereskedelmi kizsákmányolására irányuló közös egyezményt francia és német üzletemberek együtt készítették elő. A francia gazdasági elit összességében támogatta a Joseph Caillaux nevével fémjelzett, a németekkel való kiegyezés irányába mutató külpolitikát. Nem akarták a németekkel való háborút – a vereséget – és ami a legriasztóbb lehetőség volt, egy esetleges új Kommün kikiáltását kockáztatni.

A gyarmati lobbis (*parti colonial*) jelentős hatást gyakorolt a francia külpolitika menetére. A gyarmatbirodalom megeremtésének lehangosabb és legaktívabb képviselői a lobbis tagjai voltak. A lobbis olyan informális szervezet volt, amely eredményei jól kimutathatók, de tagsága és működése nehezen megfogható. Kicsi volt, de erős. 1914-ben 5 és 10.000 között volt tagjainak a száma.⁴ A lobbis Eugène Étienne képviselő körül alakult ki. Szakemberekből – újságírók, írók, kutatók, köztisztviselők, politikusok – állt, de a gazdasági elit is képviseltette magát. Parlamenten kívül és belül több, eredményesen működő nyomásgyakorló csoportot állítottak fel. Sikerének egyik titka a notórius miniszteri és parlamenti érdektelenség volt, a másik pedig az, hogy Théophile Delcassé, külügyminiszterként a gyarmati kérdést külpolitikája alapvető részének tekintette. Étienne számára – akárcsak Ferrynek – a gyarmatok azért voltak fontosak, mert Franciaország számára a nagyhatalmi politizálás egyetlen színpadát jelentették.

A gyarmatbirodalom

Az 1914-es háború közvetett okait a gyarmati versengésben találjuk meg. A gyarmati versengéshez későn csatlakozott Németország olyan területekért szállt harcba, amelyet még egyetlen gyarmati hatalom sem mondott magáénak és egyre többet konfrontálódott a birodalomépítő Franciaországgal. Az első lépést a franciák az új francia gyarmatbirodalom kiépítése felé 1830-ban tették meg, Algéria katonai megszállásával. A II. Császárság alatt Kambodzsa és a Közel-Keletre hatoltak be, és az 1880-as években mind Tunézia (1881) és Madagaszkár (1885) is francia protektorátus lett. Közép- és Nyugat-Afrikában hatalmas területeket foglalt el a hadsereg és a tengerésztisztek, akik igen gyakran az 1880-as és az 1890-es évek elejének hivatalos kormánypolitikájától függetlenül – néha azzal ellentétesen – cselekedtek. A nyugaton elfoglalt területek Francia-Nyugat-Afrika néven egyesültek. Franciaországé volt Madagaszkár szigete Afrika délkeleti partjainál és még sok más terület. A francia gyarmatbirodalom területét és lakosságát tekintve a második volt a brit birodalom mögött. 1912-ben 10,6 millió km² volt a kiterjedése és 55,5 millió főt számlált.⁵

1900-tól a birodalom már önfinanszírozóvá vált és ahogy Ferry remélte, hatalmas piacot biztosítottak a francia áruk számára. 1902-től a gyarmatokkal való kereskedelem volumene nagyobb volt, mint a Németországgal, Belgiummal és Luxemburggal való együttes kereskedelem. 1903-ban a gyarmatok a francia import

³ POIDEVIN, R.: Les relations économiques et financières entre la France et l'Allemagne de 1898-1914

⁴ ANDREW, C.M. – Kanya-Forstner, C.S.: The French „Colonial Party”: its Composition, Aims and Influence, 1885-1914, p.100

⁵ THOBIE, J.: La France impériale 1880-1914, p.59

9,4%-át tették ki és az export 13%-át. A gyarmati beruházások megtérülési rátája kimagasló volt. A Francia-Kongóba beruházó vállalatok pl. a háború előtt 25% és 38% közötti profitrátával számolhattak. Ugyanakkor a gyarmatokról befolyt jövedelem a társadalom szűk rétegének jövedelmét gyarapította.⁶

A gyarmatbirodalom építése egyáltalán nem volt népszerű Franciaországban. Az 1885-ös tonkini expedíció bukása után a nacionalisták Jules Ferry fejét követelték, mondván, hogy a tengerentúli terjeszkedési politika a központi problémáról, Németországról tereli el a figyelmet. Ferry lemondott hivataláról, keserűen panaszolva, hogy a gyarmatosításnak a francia nagyközönség érdeklődésére számot tartó egyetlen aspektusa a hastánc, más nem érdekli őket.⁷ Természetesen a gyarmatosítás rendületlenül folytatódott. A gyarmatbirodalom építés eszmei alapja nem a nagyhatalmiság kiterjesztése, vagy a társadalmi jólét növelése volt. Ernest Psichari, a filozófus-katona terjesztett a „civilizatorikus misszió” fogalmát, mely szerint Franciaország kulturális kötelességét teljesítve „civilizálja” a „barbár”, „alsóbb rendű” népeket. A gyarmatbirodalom léte a francia társadalomban csak az 1890-es években a ponyvaregényeken és az útleírásokon keresztül kezdett terjedni, népszerűsítve és sajátos bájt adva a birodalmi gondolatnak.⁸

A francia gyarmatbirodalom a brit klasszikus gyarmati rendszertől eltérő szerkezetű volt. Nem komplementer jellegű kereskedelmi kapcsolatokon, hanem javarészt pénzügyi befektetéseken alapult. Sőt, a gyarmati javak leföldözése nagyrészt a francia gyarmatokon kívül zajlott, ide a tengerentúli befektetések csupán 9%-a (!) irányult. A fejlődés magyarázata a francia iparosodás jellegében gyökerezik. A pénzügyi és az ipari tőke fúziója viszonylag fejletlen volt Franciaországban, a tőke nem nagyon akart a hazai iparba befektetni és nem vonzotta a francia bankok által kínált alacsony kamatláb sem. Ugyanakkor a francia gazdasági elit 1914-re megközelítőleg 300 milliárd frank összegű megtakarítást halmozott fel. Ez a pénz nagyrészt külföldre áramlott. Körülbelül 10 millió franciának voltak külföldi részvényei, és 1914-ben 45 milliárd frank volt vagy külföldi államkötvényekben vagy magántársaságoknál lekötve.⁹

A francia állam nem volt érzéketlen a francia tengeren túli befektetések politikai előnyeire. Voltak politikusok, pl. a bankár Rouvier, akik nyíltan hirdették, hogy a francia pénzügyi erőt felhasználva politikai és gazdasági nyomást kell más államokra gyakorolni. Iskolapélda erre az Oszmán Birodalom, ahol a költségvetési hiány kétharmadát francia hitelezők vásárolták fel, illetve az állam közigazgatását francia hivatalnokok irányították. Az világháborút közvetlenül megelőző években, a francia ipari lobbij nyomást gyakorolt a kormányra, hogy kötelezze a bankokat nacionalistább hitelpolitika alkalmazására. Nevezetesen, hogy az kaphasson hitelt, aki francia árut – főként hadianyagot – exportál külföldre.¹⁰

A francia pénzügy befektetések kis része irányult a gyarmatokra, volt ahol teljes mértékben hiányzott, főként Fekete-Afrikában és Madagaszkáron. A befektetések mértéke talán Marokkóban volt a legnagyobb, ahol jelen voltak a nagy francia

⁶ GIRARDET, R.: L'idée coloniale en France de 1871 à 1962, p. 40

⁷ THOBIE, J.: p. 34

⁸ GIRARDET, R.: p. 68

⁹ BECKER, J.J.: 1914: Comment les Français sont entrés dans la guerre? p.73

¹⁰ COBB, R.C.: France and the Coming of War, p.129

vállalatok, pl. a *Schneider*, a *Banque de Paris et des Pays-Bas* (a későbbi Paribas). Másik jó példa a francia gazdasági jelenlétre Indokína, ahol a franciák hatalmas gumiültetvényeket hoztak létre.¹¹

Nem tudjuk megmondani, hogy a gyarmati jövedelmek pontosan mekkora hatást gyakoroltak a külpolitikára, de nem szabad lebecsülnünk a jelentőségét. Franciaország azonban alapvetően az európai szintér nagyhatalma maradt.

Francia külpolitikai percepciók

1. Németország

Ma hajlamosak vagyunk – főként az európai integráció történetét vizsgálva – a német-francia szembenállást az európai államtörténet egyik alapvető, történeti konfliktusának tekinteni. Mindkét állam a frank birodalom felbomlása óta a kontinentális főhatalom szerepét kívánta betölteni, ami óhatatlanul konfliktusokhoz vezetett. Európa legrégebb és legerősebb törésvonala azonban nem a francia és a német államalakulatok között, hanem a brit-francia ellentétek mentén húzódik. Ennek fényében a német-francia szembenállás viszonylag újnak mondható. 1870 után, a porosz-francia háború katasztrofális veresége, Elzász-Lotaringia elcsatolása, a vereség utáni belső válság, és ennek hatására a Kommün kikiáltása után kezdte meg a briteket a német „ellenségkép” kiszorítani. Az újonnan egyesült Németország jelentette Franciaország biztonságára a legnagyobb fenyegetést.

Közvetlenül az I. világháborút megelőzően a franciák nem 1870 miatt tartották „örökös ellenségnek”, hanem az 1905-től egyre nyíltabban megnyilvánuló német „Weltpolitik” miatt. A német világpolitikai, gyarmatépítő törekvések mellett a francia politikai elit egy része folyamatosan napirenden tartotta Franciaország relatív demográfiai és gazdasági hanyatlását a német előrenyomuláshoz képest. A jobboldali sajtó ellenséges, sovíniszta retorikája azt sugallta a külpolitikai döntéshozatal számára, hogy a Németországhoz való nyílt francia közeledés társadalmi ellenállásba ütközne.¹² A kor társadalma ugyanakkor a nacionalista és a revansista körökön kívül nem tartotta a két országot kérlelhetetlen ellenségnek, a társadalom átfogóan nem érezte, hogy az 1870-71-ben elvesztett területek megérnek egy háborút. 1900-ra a revansizmus iránti lelkesedés hanyatlóban volt. 1870 után sok francia egyszerre érzett aggodalmat a porosz militarizmus, és csodálatot a német oktatás és kultúra iránt. Wagnert a párizsi Opera rendszeresen telházal, ünneplő közönség előtt játszotta.¹³

2. Nagy-Britannia

Hagyományosan Nagy-Britannia és nem Németország volt Franciaország első számú „történelmi ellenfele”. Az európai államfejlődés a fő törésvonalat a brit-francia, és nem a német francia ellentét mentén alakította ki. Ennek ellenére a hagyományos brit-francia ellenségkép egész 1907-ig, három évvel az *entente cordiale* aláírása utánig jelentős szerepet játszott a francia külpolitika formálásában.

¹¹ KEIGER, J.F.V.: p. 48

¹² POIDEVIN, R. – Bariéty, J.: Les relations franco-allemandes 1815-1975, pp. 69-86

¹³ ANDREW, C.: Théophile Delcassé and the Making of the Entente Cordiale: A Reappraisal of French Foreign Policy 1898-1905, p.55

Egy esetleges, Nagy-Britannia ellen vívott háború terveit, amely a német semlegességet feltételezte, csak 1907-ben adták fel.¹⁴

A két állam közötti közeledés annak ellenére nehézkes volt, hogy a francia külügyek élére 1898-ban Théophile Delcassé került, aki notórius germanofób lévén a brit-francia közeledést sürgette. A gyarmati versengés azonban szembefordította Párizst Londonnal. A külügyminiszter kinevezése után szinte azonnal Nagy-Britanniával kezdett foglalkozni. Az elhíresült fashodai konfliktus miatt egyáltalán nem volt elképzelhetetlen, hogy Franciaország és Nagy-Britannia nyílt háborúba keveredik egymással.

A konfliktus gyökerei az észak-afrikai területek gyarmatosításáig nyúltak vissza. Gabriel Hanotaux – Delcassé elődje a Quai d’Orsay-n – a gyarmati lobbifolyamatos nyomására gyarmati expanziós politikába kezdett Afrikában. Célja az volt, hogy Egyiptom kérdésében megegyezésre bírja Nagy-Britanniát (a franciák soha nem fogadták el az 1881-es megszállást), valamint, hogy összekösse Franciaország észak-afrikai gyarmatait a kelet-afrikaiakkal. Amikor 1898 júliusában Marchand ezredes hosszas, erőltetett menetelés után elérte a Felső-Nílus folyásánál Fasodát, maroknyi francia csapata Kitchener tábornokkal találta magát szemközt. A feszültség tapintható volt, az ütközet a háború kitörését jelentette volna. Marchand azonban meghajolt a túlerő előtt, és visszavonult. A meghátrálás „ára” az a megállapodás volt, ami később, az 1904-es *entente* alapját adta. A britek hallgatólagosan elismerték Párizs fennhatóságát Marokkó felett.

Franciaországban a nacionalista sajtó „megaláztatásként” mutatta be az incidenst, óriási visszhangot adva a fashodai eseménynek. Maga Delcassé is rövid ideig flörtölt a gondolattal, hogy a britek Egyiptomból való kiűzése érdekében a németekkel fogjon össze.¹⁵ A brit-francia kapcsolatok a búr háború miatt is tovább romlottak, amely erős búrbarát érzelmeket generált a francia sajtóban.

A közeledés

Delcassé csak 1903-tól tekintett Németországra legfőbb ellenfeleként. A gyarmati lobbifolyam azonban megelőzte, és jóval korábban, már Fasoda után arra jutott, hogy ha Franciaország valóban francia birodalmat kíván építeni a Földközi-tenger partjainál, akkor elemi érdeke kiegyezni a britekkel. Ettől kezdve erős nyomást gyakoroltak Delcassé-ra, hogy ismerje el az egyiptomi brit igényeket, cserébe formalizálják a franciák marokkói jelenlétét.¹⁶ 1900-ban az olaszok támogatását már megszerezték, mikor elismerték Olaszország ambícióit Tripoli irányába. Sőt, Olaszország ugyan a Hármas Szövetség tagja maradt, de 1902-ben titkos megállapodást kötött Franciaországgal, amelyben Róma ígéretet tett, hogy semmilyen Franciaország ellen irányuló agresszív paktumhoz nem csatlakozik.¹⁷

A britek formális támogatását nem lehetett ilyen könnyen megszerezni, mivel Londonnak hosszú távú érdekei voltak Marokkóban. Marokkó ugyanis stratégiai

¹⁴ KENNEDY, P.M. (szerk): *The War Plans of the Great Powers 1880-1914*, p. 22

¹⁵ ANDREW, C.: p.148

¹⁶ ANDREW, C.M. – Kanya-Forstner, C.S.: p.116

¹⁷ MILZA, P.: *Français et Italiens à la fin du XIXe siècle: aux origines du rapprochement franco-italien de 1900-1902*, p.1115

fontos helyet foglalt el Gibraltár és a Földközi-tengeren keresztül a Szezei-csatorna felé vivő útvonal biztonságának szempontjából. London azonban tisztában volt azzal, hogy a „fényes elszigeteltség” külpolitikájának napjai meg vannak számlálva és az európai ügyekbe való közvetlen beavatkozás hosszútávon elkerülhetetlen. Világos jele volt ennek az „entente cordiale”. 1904-ben Paul Cambon a londoni francia nagykövet ajánlatát követően VII. Eduárd és Loubet elnök kölcsönös hivatalos látogatást tettek egymás országaiban, és megkötötték azt a szívélyes szövetséget, amely megoldotta a Franciaország és Nagy-Britannia között feszülő nagyobb gyarmati kérdéseket. A megállapodás egyrészt szabad kezet adott Delcassé-nak, hogy a gyarmati lobbival oly módon áhított „előnyomulási politikát” folytassa Marokkóban, Nagy-Britannia elismerte, hogy Marokkóban a béke fenntartása Franciaország feladata. Másrészt Franciaország beleegyezett, hogy „nem gátolja” a brit tevékenységet Egyiptomban. Németország nem fogadta el a megállapodást és azt kérte, hogy Marokkó maradjon „nemzetközi kérdés”. Franciaország nem volt felkészülve a háborúra, így meghátrált.

Geopolitikai játszmák: a gyarmati színtér

A háború közvetlen okait az európai szövetségi rendszerekben találjuk. Az európai államok konfliktusai a gyarmati versenyfutáson keresztül „globalizálódtak”. Marokkó, és az észak-afrikai térség a francia biztonság biztosítása szempontjából kulcsfontosságú volt Párizs számára. Hagyományosan a Marseille-i partokat a Földközi-tenger túlszárnyáról, a Magreb-térségből védte meg, nem véletlen, hogy a francia flotta (*La Royale*) délen Toulon-nál állomásozott. Így a francia geopolitika számára elengedhetetlen volt, hogy az észak-afrikai területekre más európai állam ne tehesse rá a kezét.

Az első marokkói válság

A francia előnyomulási politika első lépése az volt, hogy Párizs felvásárolta a marokkói államadósságot, megszerezve ezzel a terület pénzügyi irányítását. A következő lépésben megismételték az 1881-es tunéziai stratégiát, és szinte titokban kikiáltották a protektorátust. A francia stratégia sikere és gyorsasága szinte kiprovokálta a német beavatkozást. A „Kaiser” 1905 márciusában Tangier partjainál behatolt a marokkói területekre. Németország egyrészt a szultán függetlenségét, másrészt a marokkói német érdekek elismerését követelte, illetve hogy a „marokkói kérdést” nemzetközi konferencián vitassák meg. Delcassé elítélte a „német agressziót és megfélemlítést”, ahogy ő, illetve a francia sajtó következetesen emlegette a német lépéseket.¹⁸ A francia képviselőház (amelynek Delcassé elszigetelt és népszerűtlen tagja volt) nem támogatta a külügyminisztert. Rouvier miniszterelnök pedig arra a következtetésre jutott, hogy ha a németekkel tárgyalásokat akar kezdeni, nincs más választása, és Delcassé-t menesztenie kell.

A nacionalisták és a gyarmati lobbival ismét vesztesnek érezték magukat. Az 1906-ban Algéciras-ban összehívott nemzetközi konferencia azonban inkább a német reményeket hiúsította meg, mint a franciákat. Marokkót nemzetközi garanciák alá helyezték, de a gyakorlatban a francia befolyás érvényesült. 1906-ban Spanyolország és Franciaország arra kényszerítette a szultánt, hogy engedje át a

¹⁸ ANDREW, C.: p.206

rendőrség irányítását az összes marokkói tengerparti városban. Delcassé-nak azonban mennie kellett, és Franciaország nem hirdethette ki a protektorátust, de a marokkói válság Holstein és Bülow reményeivel ellentétben nem bontotta fel a brit-francia „szívélyes szövetséget”. Az entente megerősödött, és a német ambíciók iránti gyanakvás tovább nőtt.

Franciaországot és Németországot az első marokkói válság nem tette esküdt ellenségekkel. Az új berlini nagykövet, Jules Cambon, akit 1907 januárjában neveztek ki, keményen dolgozott a közeledésen, bár a külügyminisztérium fanatikusan germanofób tisztségviselői mindent megtettek, hogy szabotálják a munkáját.¹⁹ Az 1909 februárjában Marokkó kérdésében létrejött francia-német egyezményben Németország elismerte a francia érdekek elsőségét, de jogot formált a terület gazdasági kiaknázására. Marokkó továbbra is a nemzetközi feszültségek egyik gócpontja maradt és a feszültség inkább a francia, mint a német akciók miatt nőtt.²⁰

A második marokkói válság

1910 második felétől orientációváltás állt be a francia külpolitikában. A külpolitikai döntéshozatal ekkor már nem a gyenge technokrata külügyminiszterek (Pichon és Cruppi), hanem az erős állandó tisztségviselői kar irányítása alatt állt. 1910-ben az 1906-os és az 1909-es egyezményeket felrúgva a francia politika Marokkó katonai megszállása mellett tette le a voksát.

A szultán elleni felkelés utáni rend helyreállításának hamis ürügye alatt (aki egyáltalán nem kért az új adók ellen kitört felkelés leverésére francia segítséget, mint ahogy a franciák állították) 1911. április 27-én francia csapatok vonultak be Fez városába, majd tovább az ország belsejébe. A német külügyminiszter, Kinderlen-Wächter drasztikus válaszlépés mellett döntött. A „Panther” nevű őrhajót Agadirba küldte, hogy nyomatékot adjon a német követeléseknek. A követelések középpontjában az állt, hogy a franciák kárpótolják a németeket Francia-Kongóban. Kevésbé ismert, hogy a válaszlépést Joseph Caillaux, a francia pénzügyminiszter javasolta a Külügyminisztérium háta mögött folytatott titkos tárgyalásokon.²¹

A francia revansista, nacionalista körök a Panther megjelenését provokációként értékelték. A háború veszélye olyannyira valóságos volt, hogy Nagy-Britannia – a Lloyd George pénzügyminiszter 1911. július 21-én tartott beszédéből ítélve – nem csak a német akció francia interpretációját osztotta, hanem késznek mutatkozott Franciaországnak fegyveres segítséget is nyújtani. A britek határozott kiállása a franciák mellett lelohasztotta a konfliktust. Mind Németországban, mind Franciaországban voltak, akik a háború helyett a tárgyalást részesítették előnyben. Az új francia miniszterelnök, Joseph Caillaux is osztotta ezt a nézetet. Caillaux hamar ráébredt, hogy a francia sereg nem nyerheti meg a németek elleni háborút, illetve, hogy orosz szövetségesük Marokkót nem tekinti olyan konfliktusnak, ami miatt mozgósítania illene. Technokrata külügyminisztere, Justin de Selves háta

¹⁹ WILLIAMSON, S.R.: The Politics of Grand Strategy: Britain and France Prepare for War, 1904-1914, pp. 24-33

²⁰ ALLAIN, J.C.: Agadir 1911, une crise impérialiste en Europe pour la conquête du Maroc, p.10

²¹ ALLAIN, J.C.: p. 48-67

mögött tárgyalva Caillaux megállapodott abban, hogy átengedi Francia-Kongó egy részét és garantálja a német gazdasági érdekek elismerését Marokkóban, ha cserében a németek belemennek a francia protektorátus kikiáltásába. A megállapodás idő előtt nyilvánosságra került, és a gyarmati lobbis, illetve a francia nacionalista erők mind a parlamenten belül, mind kívül ösztönöztek zúdítták Caillaux-ra. Marokkóban felkelés tört ki, a franciák 70.000 fős sereget vezényeltek ki, hogy vessen véget.²² Marokkó elfoglalásával Afrika egyetlen része sem maradt nyitva a gyarmatosítás számára: nem volt több hely, amellyel meg lehetett volna vásárolni Németország gyarmati követeléseit. A Képviselőház megszavazta ugyan az 1911 novemberi német francia megállapodást, de a Szenátus, amit inkább Caillaux módszere, mint politikája zavart, 1912 januárjában lemondásra kényszerítette a miniszterelnököt.²³

A francia külpolitikai lépések a háború szélére sodorták Európát, de a világháborút a gyarmatok feletti osztozkodás, a területi kompenzáció még elhárította. A nagy világegést azonban csak elodázta. 1911 után egyre többen – többek között az új francia miniszterelnök, Raymond Poincaré is – így gondolta. Az európai problémákat területi kompenzáció híján Európában kellett megoldani.

Agadirtól az Armageddonig

A külügyi döntéshozatal centralizálására Poincaré alatt került ismét sor. 1912 januárjában Caillaux-t a lotaringiai születésű Raymond Poincaré váltotta, aki számára az „elvesztett tartományok” visszaszerzése fontos volt. Poincaré – főként miniszterelnökké választása után – nagy hangsúlyt helyezett a külügyek irányítására, és az önálló külpolitikát folytató tisztségviselők hatalmának visszafogására. Éppen ezért technokrata külügyminisztereket nevezett ki, és módszeresen megnyirbálta az ebből a szempontból túl aktív nagykövetek, tisztségviselők hatalmát.

Raymond Poincaré egyik nagy problémája a külügyek primátusának megerősítése volt. A francia társadalom nem érezte a közelgő háború súlyát. A sűrűsödő nemzetközi feszültségek közepette a nacionalista körökön kívül mindenkit sokkal jobban érdekelték a belügyek. A nacionalizmus és a nacionalista körök újjáéledése részben a belső hatalmi harcok terméke volt. Poincaré látóterének középpontjában – főleg Agadír után – a nemzetközi ügyek álltak.²⁴ A német agresszió önmagában nem aggasztotta, amiatt aggódott, hogy Oroszország Marokkó kérdésében vonakodott a franciákat támogatni. Poincaré számára az orosz szövetség a francia biztonság egyik elsődleges sarokköve volt. Az együttműködés megerősítésében külső tényező, a német külpolitikai fordulat segítette. Bismarck – egy esetleges kétfrontos háborútól tartva – óvatosan kerülte a konfliktust Oroszországgal, de 1890-es távozása után a két állam bilaterális kapcsolatai romlani kezdtek. A Balkán a 19. században frissen függetlenedett, kisállamai, Bulgária, Románia, Görögország, Szerbia és Montenegró kerültek a konfliktusok középpontjába. Szerbia és más területek Oroszország befolyási övezetébe tartoztak. Bosznia-Hercegovina az Osztrák-Magyar Monarchiába, ami folyamatos feszültséget jelentett Oroszország és Osztrák-Magyar Monarchia között.

²² BECKER, J.J.: p.135

²³ ALLAIN, J.C.: p.45

²⁴ BECKER, J.J.: p.15

Poincaré nem volt háborús uszító. Nem tervezte, hogy visszafoglalja Elzászt vagy saját szülőföldjét, Lotaringiát.²⁵ Agadir után azonban egyre kevesebb reményt fűzött a tartós európai békéhez. Nem akarta háborút, de ha a háború elkerülhetetlen, akkor nem akarta, hogy Franciaország akár diplomáciailag, akár katonailag felkészületlen legyen. Legnagyobb félelme az volt, hogy a válság óráiban Franciaország egyedül áll majd a németekkel szemben. Ezért ragaszkodott teljes erővel az orosz szövetséghez, és ellenezte kitartóan, hogy a Hármas szövetség (Németország, Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország) és az Antant (Oroszország, Franciaország és Nagy-Britannia) szövetségi rendszere fellazuljon. A bismarcki szövetségi rendszerek átalakulása során a veszély fennállt. Az 1890-es évek elején Németország szövetséget kötött az Osztrák-Magyar Monarchiával Oroszország ellen, ezzel Franciaország karjaiba kergette Oroszországot. A fordulatot az 1893/94-es titkos megállapodások jelezték. Szimbolikus jelentősége volt a cár 1896-os párizsi látogatásának, mikor lefektette a III. Sándor híd alapjait, a bilaterális kapcsolatokat szimbolikusan is megerősítve. Francia részről a szövetség gerincét a francia polgárság nagyarányú befektetései jelentették. A franciák a vezető lapok pénzügyi szakértői véleményére alapozva felvásárolták az orosz államkötvényeket. A közvélekedés és az újságírók szerint a befektetések olyan biztosak voltak, mint az arany. Amikor 1917-ben a bolsevikok nyilvánosságra hozták az archívumokat, kiderült, hogy az újságírók közül sokan a cári vagy a francia titkosszolgálat zsoldjában álltak.²⁶

Az orosz szövetségnek négy nagy következménye lett a francia és az európai külpolitikára nézve.²⁷ Először is Németország és Franciaország támogatását élvezve az Osztrák-Magyar Monarchia és Oroszország kölcsönösen azt érezték, hogy szabad kezet kaptak a Balkánon. Másodsor Franciaország feltételezte, hogy revansot vehet Németországon, mert Oroszország támogatná őt. Harmadszor Németország harapófogóba került, egy esetleges háború idején két fronton is fenyegették. A feltételezések egyenes következményeként a német vezérkar elkészítette a Schlieffen-tervet, amely Franciaország gyors lerohanását irányozta elő. A gyorsaság megkívánta, hogy Belgiumon keresztül rohanják le a franciákat, Párizs még azelőtt körülrzáva, mielőtt a lassú orosz sereget mobilizálnák.

A külügyi irányítás visszaszerzésének első lépése a miniszteri tekintély helyreállítása volt a Quai d'Orsay-n, majd a független gondolkodású nagykövetek, mint Jules Cambon vagy Barrère kezdeményezéseinek megfélekezése. Cambon és Barrère is komoly lépéseket tettek a francia-német és a francia-olasz közeledésért, a feszültségek csillapításáért. Poincaré a francia elszigetelődés lehetősége miatt nem kívánt szemet hunyni a nagykövetek tevékenysége felett. Komoly fejfájást okozott számára az 1912-es Haldene-misszió, amely a brit-német közeledés lehetőségét vetette fel. Sir Francis Bertie, a franciaországi brit nagykövet időben értesítette Poincaré-t, aki megtámadta a kezdeményezést.²⁸

²⁵ WILLIAMSON, S.R.: p.108

²⁶ GIRAULT, R.: Emprunts russes et investissements français en Russie 1887-1914, pp.206-245.

²⁷ POIDEVIN, R. – BARIÉTY, J.: Les relations franco-allemandes 1815-1975, pp.158-159

²⁸ KENNEDY, P.M.: pp. 58-73

Poincaré biztonságpolitikájának alapja – ahogy már láttuk – az orosz szövetség volt. Az oroszok miatt félt „flörtölni” az olaszokkal.²⁹ Központi kérdés volt nála a Bismarck által létrehozott, régi *Dreikaiserbund* felélesztésének minden áron való megakadályozása. Az oroszok közeledése az Osztrák-Magyar Monarchiához ezt az utat nyithatta volna meg. 1912-ben személyesen utazott Szentpétervárra, hogy megerősítse a francia-orosz kapcsolatokat. Nem akart ő bíráskodni a csekket adni Oroszországnak – valójában mindent megtett, amit tudott, hogy visszatartsa az oroszokat – de kétségtelen, hogy hatalmi egyensúly-koncepciója veszélyesebb helyre tette Európát és mind jobban a háború szélére taszította a kontinenst.

Katonai értelemben Poincaré azonosult a francia vezérkar által támogatott átfogó offenzíva stratégiájával, amelyet 1911 augusztusában az új vezérkari főnök, Joffre tábornok ismertetett. Ez volt az ún. „17-es Terv”. Támogatta, hogy a sorkatonai szolgálat idejét emeljék fel három évre, annak ellenére, hogy a két éves szolgálatot csak 1905-ben vezették be. A sorkatonai szolgálat idejének megnövelése és annak jelentősége a katonai képességek összehasonlításával érthető meg. Az 1905-ös törvény előírásai szerint a tartalékosok erős kiképzést kellett volna, kapjanak, de 1912-re a vezérkar már tisztában volt vele, hogy a katonák képzése – főleg a tartalékosoknál – nem felel meg a kívánalmaknak. 1913 februárjában és márciusában – még azelőtt, hogy a német hadsereg ismét létszámot emelt – a francia hadvezetés megszerezte Briand miniszterelnök és Poincaré köztársasági elnök támogatását a sorkatonai szolgálat időtartamának megemeléséhez. Amikor a németek a nemzetközi feszültségek sűrűsödésére létszámemeléssel reagáltak, nyilvánvaló lett a francia és a német katonai képességek különbsége. A német hadsereg létszáma megközelítőleg 850.000 főre bővült, miközben Franciaországnak összesen 490.000 katonája volt. A sorkatonai szolgálat meghosszabbításával Franciaországnak már 750.000 fős lett a hadserege. A szocialisták és a radikálisok Caillaux vezette szárnya a „három éves törvény” ellen kampányolt, amelynek tetőpontja az 1913. május 25-én tartott tüntetés volt, amelyen 150.000-en vettek részt. A Képviselőház azonban 1913. július 19-én megszavazta a törvényt. A szocialista kampány nem volt eredménytelen. Elérték, hogy a kormány új jövedelemadót vezessen be, ezzel lényegében a három éves törvény költségeit a tehetősek fizették. 1914-től ezt a jövedelemadót az 5.000 frank feletti jövedelmekre vetették ki, ami jóval az átlagkereset feletti jövedelmet jelentett.³⁰ A háború előestéjén a „17-es Terv” Elzász-Lotaringián keresztül akart csapást mérni Németországra. Joffre szívesebben támadott volna Belgiumon keresztül, de a belga semlegesség megsértése elfogadhatatlan volt a francia politikai vezetés és a brit kormány számára is.

1914-ben a francia társadalom nem készült háborúra. Azokat a geopolitikai és stratégiai érveket, amelyek Franciaország számára egy esetleges offenzívát tartottak előnyösnek nem lehetett a nagyközönség előtt megvitatni. Nem csak azért, hogy a tervek ne jussanak az ellenfél tudomására, vagy mert a republikánus érzékenységet sérthette volna az offenzív háború, hanem azért, mert az I. világháború előtt a diplomácia nem így működött. A közvélemény szerepe majd csak a tömegpolitika kialakulásával vált fontossá. Az új évszázad hajnalán a háború a küszöbön állt. Akik követték a külvilág eseményeit, azok jó része úgy gondolta, hogy ugyanolyan rövid

²⁹ MILZA, P.: pp.896-908

³⁰ KRUMEICH, G.: Armements and Politics in France on the Eve of the First World War: the Introduction of Three Year Conscription 1913-1914

lesz, mint a francia-porosz háború volt. Mások – közöttük a francia szocialista párt megalapítója, Jean Jaurès – látták, hogy a technológiai fejlődés pusztítóbb háborúvá teszi. A közvélemény többségéhez így jutott el a háború lehetősége, Jaurès az 1914 előtti évet háború-ellenes kampány szervezésével töltötte. A francia társadalom hétköznapijaiban azonban még így sem szivárgott be egy esetleges háború lehetősége. Sőt, még 1914 elején is jó pár jel a német-francia kapcsolatok javulására utalt. Januárban Poincaré elfogadta a német nagykövetség vacsorameghívását, és februárban megegyeztek a Konstantinápoly-Bagdad vasútvonal közös finanszírozásáról.³¹

Franciaország 1914 májusában, közvetlenül a háború előtt kormányváltás előtt állt. A parlamenti választásokon a szocialisták 102 helyet szereztek meg, a független szocialisták 30-at és Caillaux radikálisai 136-ot, így a baloldal együttesen 268 mandátumot tudhatott magáénak a 600 helyből.³² A választási eredmények alapján úgy látszott, hogy az 1902-es baloldali blokk megismétlődik, Caillaux miniszterelnök lesz, Jaurès pedig külügyminiszter. Ismerve Jaurès háborúellenes tevékenységét, a választási eredmények a francia külpolitika fordulatát hozhatták volna el. Ám nem így történt. Caillaux a korai bulvársajtó áldozatává vált. Július túlnyomó részében a francia közvéleményt nem az osztrák trónörökös, Ferenc Ferdinánd és feleségének Sarajevóban történt június 28-i meggyilkolása által elindított eseménysorozat foglalkoztatta, hanem Mme Caillaux tárgyalása. Caillaux volt felesége eljuttatta szerelmes leveleit a sajtónak, Caillaux jelenlegi felesége pedig – hogy megakadályozza a levelek nyilvánosságra hozatalát – 1914. március 17-én bement a Le Figaro szerkesztőségébe, és lelőtte a főszerkesztőt. A sarajevói merénylet napján hozta meg a bíróság Mme Caillaux ügyében az ítéletet. A hölgyet felmentették. A párizsi esti újságok nem a háború, hanem az ítélet lázában égtek. Hogy mi történt egy távoli országban a Habsburg trónörökösrel, nem tartott különösebb érdeklődésre számot, így címlapra sem kerülhetett.³³

A botrány miatt Caillaux nem alakíthatott kormányt. Poincaré hosszas nyomást gyakorolt a Képviselőházra, hogy az ő a politikai középre mozdult jelöltjét, René Vivianit fogadják el a kormányfői posztra. Viviani névlegesen baloldali kormánya lett az a kormány, amelynek szembe kellett néznie a Balkánról jövő robbanással. Július 15-én Poincaré és Viviani Oroszországba és Skandináviába látogatott, jelezve, hogy tudják, a háború ekkor már elkerülhetetlen volt.

Németország támogatást ígért az Osztrák-Magyar Monarchiának, amely 1914. július 23-án ultimátumot nyújtott át Szerbiának. Csak ekkor értették meg az emberek, hogy valószínűleg háború lesz. Szerbia minden pontot elfogadott, kivéve azt, hogy az osztrák-magyar rendőrség vezesse a gyilkosság ügyében a nyomozást, amelyet Szerbia a Nemzetközi Bíróság elé akart vinni döntőbíráskodásra. Az Osztrák-Magyar Monarchia ennek ellenére 1914. július 28-án hadat üzent. Másnap Oroszország elrendelte a hadsereg mozgósítását.

A háború ugyan nem a franciák, hanem a Szerbia miatti orosz és osztrák hajthatatlanság miatt tört ki, illetve mivel a németek kihasználva a válságot, Nagy-

³¹ POIDEVIN, R. – Bariéty, J.: p.173.

³² COBB, R.C.: France and the Coming of War, p.140

³³ HAYNE, M.B.: pp. 215-236

Britannia és Franciaország számára elfogadhatatlan, új erőegyensúlyt akartak Európában létrehozni. Mivel a német offenzíva Franciaország lerombolását és a belga semlegesség megsértését jelentette, Franciaország saját háborús részvételét a német agresszióval szembeni legitim önvédelemként kommunikálhatta. Franciaország azonban nem egyszerű áldozat volt. Meghatározó szerepet játszott abban, hogy a háború általános háború lett. Sem Paléologue, a moszkvai nagykövet, sem Poincaré (ebben az időszakban Viviani alkalmatlansága miatt ő volt a francia politika valódi irányítója) nem tartotta vissza Oroszországot, hogy Szerbiát háborús ürügyként használja, vagy hogy aktiválja a Szövetséget.

A háborús láz egyre nőtt. Belgium visszautasította azt a német ultimátumot, amelyben a csapatok áthaladását kérték, így Németország hadat üzent Belgiumnak és Franciaországnak. Franciaország 1914. augusztus 3-án üzent hadat Németországnak. Nagy-Britannia is ultimátumot küldött a németeknek: ha Németország megsérti a belga semlegességet, Nagy-Britannia hadat üzen. Másnap, 1914. augusztus 14-én Németország lerohanta Belgiumot és Nagy-Britannia ígéretéhez híven hadat üzent Németországnak.

Franciaországban 1914. augusztus 26-án minden politikai áramlat képviselője csatlakozott a kormányhoz, hogy nemzeti egységkormányt (*union sacrée*) alakítsanak. Az egység valóban létrejött. Mindenki megdöbbenésére, a hajthatatlan szocialista, Jules Guesde tárca nélküli miniszter lett. A kommunista szakszervezet, a CGT vezetője, Léon Jouhaux Párizs érsekének oldalán csatlakozott a nemzetbiztonsági tanácshoz.

Felhasznált irodalom:

- ALLAIN, J.C.: Agadir 1911, une crise impérialiste en Europe pour la conquête du Maroc, 1. kötet, Párizs, 1976, Publication de la Sorbonne, ISBN-10: 2859440046
- ANDREW, C.: Théophile Delcassé and the Making of the Entente Cordiale: A Reappraisal of French Foreign Policy 1898-1905, London, 1968, Macmillan: St. Martin's Press, ISBN-13: 978-0333060957
- ANDREW, C.M. – KANYA-FORSTNER, C.S.: The French „Colonial Party”: its Composition, Aims and Influence, 1885-1914. In: The Historical Journal, 1971, 14. évf. 1. szám, pp 99-128.
- BARRACLOUGH, G.: From Agadir to Armageddon: Anatomy of a Crisis, London, 1982, Littlehampton Book Services Ltd., ISBN-13: 978-0297781745
- BECKER, J.J.: 1914: Comment les Français sont entrés dans la guerre? Párizs, 1977, Sciences-Po (les Presses), ISBN: 2-7246-0396-6
- COBB, R.C.: France and the Coming of War In: R.J.W. EVANS – H. POGGE VON STRANDEMANN (szerk.) The Coming of the First World War, Oxford, 1988, Oxford University Press, pp. 125-144, ISBN 0-19-822841-4
- GIRARDET, R.: L'idée coloniale en France de 1871 à 1962, Párizs, 1972, Hachette. ISBN-13: 978-2012792500

- GIRAULT, R.: Emprunts russes et investissements français en Russie 1887-1914, (Histoire économique et financière de la France), Párizs, 1999, Comité pour l'histoire économique et financière de la France, ISBN-13: 978-2110909459
- HAYNE, M.B.: The French Foreign Office and the Origins of the First World War, 1898-1914, Oxford, 1993, Clarendon Press. ISBN: 978-0-19-820270
- KEIGER, J.F.V.: France and the Origin of the First World War, London, 1983, Macmillan Press. ISBN 0-333-28551-4
- KENNEDY, P.M. (szerk): The War Plans of the Great Powers 1880-1914, London, 2014, Routledge. ISBN-13: 978-0049400566, pp 75-98, 99-117
- KRUMEICH, G.: Armements and Politics in France on the Eve of the First World War: the Introduction of Three Year Conscription 1913-1914, Leamington Spa, 1984, Berg Publisher. ISBN-13: 978-0907582151
- MILZA, P.: Français et Italiens à la fin du XIXe siècle: aux origins du rapprochement franco-italien de 1900-1902, 2. kötet, Róma, 1981, École Française de Rome.
- POIDEVIN, R. – BARIÉTY, J.: Les relations franco-allemandes 1815-1975, Párizs, 1977, A. Colin. ASIN: B0000E8ITX
- POIDEVIN, R.: Les relations économiques et financières entre la France et l'Allemagne de 1898-1914, Párizs, 1969, A. Colin.
- THOBIE, J.: La France impériale 1880-1914, Párizs, 1982, Mégard, ISBN-13: 978-2866100087
- WILLIAMSON, S.R.: The Politics of Grand Strategy: Britain and France Prepare for War, 1904-1914, 2008, ACLS Humanities E-Book. ISBN-13: 978-1597404051

KÖVÁRINÉ DR. IGNÁTH ÉVA

BELGIUM AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ SODRÁSÁBAN

Absztrakt

A Belga Királyság 1830-ban lett független a Holland Királyságtól, és a nagyhatalmak a londoni egyezményben garantálták semlegességét 1839-ben. Az első világháborúban azonban Németország megtámadta, és egészen 1918-ig súlyos harcok folytak az ország területén. Jelen írás bemutatja, hogy a brit hadba lépés mennyiben kapcsolódik a belga semlegesség megsértéséhez. Belgium kis országgént mennyiben tudott ellenállni a német támadásnak? Milyen következményekkel járt az első világháború Belgiumra és a flamand nyelvi törekvésekre nézve? Milyen céljai voltak a belga külpolitikának a nagy háborút követően? A cikk ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Kulcsszavak: I. világháború, Belga Királyság, garantált semlegesség, ellenállás, Belgium külpolitikai céljai

Abstract

The Kingdom of Belgium gained its independence from the Kingdom of the Netherlands in 1830, and the great powers of Europe guaranteed its neutrality in the Treaty of London in 1839. However, Germany attacked the kingdom in the First World War, and severe fighting was going on the Belgian territory until 1918. The paper is going to analyse the interrelation between the violation of Belgian neutrality and Great Britain entering the war. How did the Belgian army confront the German attack? What were the consequences of the First World War on Belgium as a whole and on the Flemish question? What aims did the Belgian foreign policy have after the war? The present essay is going to answer these questions.

Keywords: First World War, Kingdom of Belgium, guaranteed neutrality, resistance, aims of the Belgian foreign policy

Belgium az első világháború sodrásában

*„Belgium is a nation, not a road.”
/I. Albert/*

I. Albert az egyik legnépszerűbb volt a belga királyok közül az ország történelme során. Népszerűségéhez nagyban hozzájárult az, hogy az első világháborúban a belga seregek főparancsnokaként helytállt, és a háború négy évében tartotta az ország észak-nyugati csücskét, az Yser (IJser) folyó vidékét. A nagy háború időszakában egészen 1918-ig önállóan vettek részt a belga seregek a német haderő feltartóztatásában, ez a helyzet akkor változott meg, amikor az antant offenzívájára sor került 1918-ban.

Belgium fekvése, geostratégiai helyzete miatt nem tudott kimaradni a háború sodrából. A fenti idézet is utal erre, tekintve, hogy a francia-német határon lévő erődítmények kikerülése érdekében a császári csapatok Belgium területén való átvonulást terveztek. Az 1905-ben született Schlieffen-terv vázolta fel a német csapatmozgásokat egy lehetséges francia-német háború esetén – reagálva az orosz-francia szövetségre¹, és Németország bekerítésére. A cél az volt, hogy a francia hadsereget minél gyorsabban térdre kényszerítsék, még mielőtt segítséget kapna. A korabeli német hadvezetés számításai szerint az orosz mozgósítás mintegy hat hétig tartana, az ország óriási méretéből adódóan – ennél rövidebb ideig tartó hadjáratot terveztek Franciaország ellen. Az eredeti tervben mindhárom Benelux állam területén való áthaladás szerepelt, azért, hogy a jelentősen megerősített, felszerelt francia határ menti erődítményeket megkerüljék. Schlieffen utóda, Helmuth von Moltke, aki 1906-ban vette át a német haderő vezetését, Hollandia invázióját kivette a tervből. Azonban a semleges Luxemburg és Belgium elfoglalása, és felvonulási területként való felhasználása megmaradt, tekintve, hogy ezen országok határait kevésbé védték. A korabeli német haditerv szerint, a német csapatok Flandria síkságain keresztül gyorsan nyomultak volna előre, és – Moltke legalábbis ezzel számolt – a belga hadsereg nem tudna számottevő ellenállást felmutatni az előrenyomuló német csapatokkal szemben. Így a nyugati fronton a háború megnyerhető, mielőtt a keleti fronton elkezdődne az².

A terv sem a gyors brit beavatkozással, hadüzenettel, sem pedig komoly belga ellenállással nem számolt. A következőkben jelen írás megvilágítja, hogy a brit magatartás a belga semlegesség megsértése kapcsán mivel volt magyarázható, miért érezhette azt a német vezetés, hogy Nagy-Britannia nem fog gyorsan reagálni a Schlieffen tervben foglalt lépésekre. Arra is kitér, hogy a belga hadsereg mennyiben járult hozzá ahhoz, hogy nem sikerült a német haditervet a kezdeti időzítésnek megfelelően kivitelezni. Miután Belgiummal kapcsolatban talán elsősorban a nyelvi megosztottság ötlük az ember eszébe, megvizsgáljuk, hogy az első világháború alatti német megszállás milyen hatással volt a nyelvi kérdés kiéleződésére, és hogyan került ez a probléma elő az I. Albert által vezetett belga hadseregben. Végül, a háború utáni külpolitikai törekvésekre világítunk rá.

„Bátor kis Belgium”³

Belgium az 1830-as forradalmi megmozdulásokat követően vált függetlenné a Holland Királyságtól. Semlegességét 1839-ben a nagyhatalmak a londoni jegyzőkönyvben garantálták, melynek aláírói Oroszország, Franciaország, Nagy-Britannia és Poroszország voltak. 1870-ben az európai események láncolata arra készítette Nagy-Britanniát, hogy a belga semlegesség és függetlenség feletti

¹ Nagy-Britannia és Franciaország 1904-ben kötötték meg az entente cordiale-t, amely bár nem klasszikus katonai szövetség volt, mindenesetre egyértelműen Németország ellen irányult. A francia politikai vezetés Oroszországot is be akarta vonni a szövetségi rendszerbe. Békési László (2004) A politika földrajza. p. 9.

² A tervnek két másik bizonytalan dologgal számolt: azzal, hogy Nagy-Britannia semleges marad, Olaszország viszont nem. MASSEY, Isabella M.: The diplomatic origins of the first world war. p 187.

³ Brit képeslap, 1914
[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Brave_Little_Belgium %27.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Brave_Little_Belgium_%27.jpg), letöltés: 2014. 09. 01.

garanciát megerősítse. 1870 júliusában III. Napóleon francia király hadat üzent Poroszországnak.⁴ Augusztusban Nagy-Britannia szerződést kötött a harcoló felekkel, amelynek értelmében mindkét ország tiszteletben tartja a belga semlegességet. Ugyanakkor, a brit fél ígéretet tett arra, hogy akár fegyverrel is, de megvédi a Belga Királyság semlegességét, amennyiben a szembenálló felek valamelyike megsérti azt.⁵

A Schlieffen terv tartalmával kapcsolatos gyanú, sejtések oda vezettek, hogy 1906-ban a belga vezérkar informális eszmecsere kezdett a brit hadvezetéssel arról, hogy egy német invázió esetén brit expedíciós erők érkezzenek Belgiumba. Előrelépés azonban nem történt, tekintve, hogy a belga külügyminisztériumon belül erős volt a Németországgal szembeni szimpátia.⁶ Az első világháború előtti belga-brit viszonyt tovább árnyalja a Kongó Szabad Állam (1908-tól Belga Kongó) ügyével kapcsolatos konfrontáció.⁷ A helyzet odáig fajult, hogy a belga vezérkar úgy döntött, hogy Antwerpen és a belga tengerpart védelmét megerősíti egy Északi-tenger felől érkező támadással szemben, és emiatt a Krupp's cégtől nehéz ágyúkat rendelt, és ki is fizetett – ám ezek sosem érkeztek meg. A belga parlament akkori vezető pártja, a Katolikus Párt megakadályozott minden olyan intézkedést, amellyel a semlegesség védelme felé mozdultak volna. Az ország katonai gyengesége mind a francia mind a brit aggodalmat növelte. I. Albert, aki 1909-ben foglalta el a trónt, mindent megtett, hogy mentse a helyzetet. Miután meg volt győződve arról, hogy Európa az ő uralkodása alatt fog lángba borulni, katonai újjászervezést sürgetett, ám az intenzív német gazdasági befolyás, amely 1912-ben érte el csúcspontját, jócskán lelassította a folyamatot (a közvélemény meggyőzését). 1913. augusztus 30-án életbe lépett a kötelező sorkatonai szolgálatról szóló törvény, amely tíz év alatt hatékony belga védelmi rendszert alakított volna ki, ám 1914 augusztusában az még nem volt készen.⁸

A német törekvéseket látva a brit politika is válaszut elé került: elkötelezze-e magát Belgium mellett, vagy ne. Sir Edward Grey, a brit külügyminiszter még 1914-ben sem foglalt egyértelműen állást, azt a véleményt hangsúlyozta, hogy országát nem köti szerződés. Berlin ennek alapján a brit semlegességgel számol, és még július 28-án is biztos volt a német kancellár, Theobald von Bethmann-Hollweg abban, hogy a háborút korlátozni lehet. Július bégén azonban II. Vilmos német császár levelet kapott Karl Max Lichnowskytól, a londoni német követtől, melyben figyelmeztetett, hogy egy európai háború esetén a britek nem lesznek passzívak.⁹ Július 31-én, amikor a német háborús veszélyt proklamálták, a brit külügy hivatalos

⁴ Hohenzollern-Sigmaringen Lipót herceg – Bismarck ösztönzésére – elfogadta a spanyol trónra való meghívást. Ennek hatására Franciaország úgy érezte, hogy Lipót megkoronázását követően egy porosz-spanyol szövetség jöhet létre, amely bekerítené az országot.

⁵ Germany and neutrality of Belgium. p 879.

⁶ MASSEY, id. mű, p. 189.

⁷ A konfrontáció részben abból adódott, ahogyan II. Lipót politikája hatott a bennszülött lakosságra, részben viszont kereskedelmi érdekkonfliktus is kialakult Kongó kapcsán. Erről bővebben például: THOMAS, Mary Elizabeth: Anglo-Belgian military relations and the Congoquestion, 1911-1913. *The Journal of Modern History*, Vol. 25, No. 2 (Jun. 1953) p. 157-165.

⁸ MASSEY, id. mű pp 189-190.

⁹ MASSEY, id. mű, p 189.

kérdéssel fordult mind a német, mind a francia külügyminisztériumhoz, azzal kapcsolatban, hogy a Belga Királyság semlegességét tiszteletben tartják-e egy esetleges konfliktus idején. A francia fél küldött választ, melyben biztosították a briteket, hogy tiszteletben tartják a belga semlegességet, azonban a német fél kibújt az egyenes válasz alól¹⁰ Emellett a francia külügyminiszter brüsszeli kollégáját, Julien Davignont (1907-1916) is biztosította arról, hogy a francia kormány nem fogja megsérteni a belga területi integritást.¹¹

1914. augusztus 2-án¹² a brüsszeli német követ, Claus von Below Saleske, átadta a német ultimátumot, amelyben szabad áthaladást követelt a német csapatoknak. Az ultimátumban kijelentették, hogy megbízható információ áll rendelkezésükre arra vonatkozóan, hogy Franciaország meg akarja sérteni a belga területi integritást, hogy Németország ellen felvonuljon. A dokumentumban kifejtették, hogy tartanak attól, hogy a belga fél nem lesz képes feltartóztatni a francia seregeket, ezért a német csapatok bevonulnak Belgium területére, hogy így védje meg Németország önmagát. A belga kormánynak 12 órát adtak, hogy válaszoljon a német „kérésre”¹³ Augusztus 3-án érkezett meg a belga válasz, amelyben egyrészt kijelentették, hogy egy esetleges francia támadás esetén Belgium kész megvédeni semlegességét. Ugyanakkor emlékeztettek arra, hogy az ország semleges státuszát több egyezmény is garantálta, így az 1839-es, és az 1870-es, és ezeket Poroszország is megerősítette. Ezzel együtt elutasította a német kérést.¹⁴ Ezek után a német csapatok augusztus 4-én megkezdték inváziójukat a belga területekre – ezzel párhuzamosan a britek hadüzenete is megérkezett a német félnek. A britek számára a belga semlegesség és területi integritás megsértése casus belli volt, és mindehhez a közvélemény támogatása is társult. Az angol társadalom széles rétegeiben ekkor is a brit szigetek biztonságával volt egyenértékű Belgium sérthetlensége.¹⁵

Belgium és vezetése mindent megtett, hogy hatékonyan szembeálljon a német hadigépezettel. 1914-re a belga hadsereg létszáma mintegy 117.000 fő volt, hat hadosztályba és egy lovas hadosztályba sorolva, emellett mintegy 67.000 fő védte az erődítményeket. Ugyanakkor a hadsereg szervezettsége nem volt jó, és a fegyverek is elavultak voltak.¹⁶ A német hadvezetés elsősorban a stratégiai fontosságú pontokat igyekezett minél gyorsabban elfoglalni, hogy szabad utat találjon Franciaország, Párizs felé, másrészt, hogy az előrenyomuló csapatok logisztikai ellátását is biztosítani tudja. A gyorsaság fontos tényező lett volna számukra – részben azért, hogy a belga félnek ne legyen ideje megrongálni a vasúti vonalakat, közutakat és a hidakat, részben pedig azért, hogy a brit segítség megérkezése előtt sikerüljön elérni stratégiai céljukat. Azonban a belga hadsereg – a korábban leírt gyengeségek ellenére is – elkeseredetten védte a kulcsfontosságú erődítményeket (Liège, Namur, Antwerpen). Liège ostroma 1914. augusztus 4-én kezdődött, egészen augusztus 16-

¹⁰ JASPAR, Henri (1924): Belgium and Western Europe since the peace treaty p 162.

¹¹ MASSEY, id mű p 189.

¹² Fontos megemlíteni, hogy a német csapatok augusztus 2-án bevonultak Luxemburgba.

¹³ German Request for Free Passage through Belgium, and the Belgian Response, 2-3 August 1914. http://www.firstworldwar.com/source/belgium_germanrequest.htm., Letöltés ideje: 2014. 09. 05.

¹⁴ I d. m

¹⁵ DIÓSZEGI István (1994): A hatalmi politika másfél évszázada. p. 249.

¹⁶ Liège. <http://www.be14-18.be/en/defence/liège>, Letöltés ideje: 2014. 09. 04.

ig tartották magukat, majd az egész erődítményrendszer német kézre került¹⁷. Maga a város és az erődítmény fontossága abban rejlett, hogy itt volt Belgium egyik kiemelkedő vasúti csomópontja. A namuri erődítményt augusztus 21-től 24-ig tartotta magát.¹⁸ Az antwerpeni erődítményrendszer ostromát szeptember 28-án kezdték meg a német seregek, itt a belga ellenállás október 10-éig tartott ki (több napi tüzérségi és légi bombázást követően), s a város és az erődítmények ekkor kerültek német kézre. I. Albert király és a megmaradt belga hadsereg (mintegy 75.000 fő) az Yser (IJser) folyó mögé húzódott vissza.¹⁹ Az Yser (IJzer) menti csata október 18-án vette kezdetét. A belga seregek sikeresen megállították ennél a pontnál a német előrenyomulást, részben a folyó partjának szándékos elárasztása miatt.²⁰ Az Yser (IJzer) vonalon a belga csapatok lövészárkokat hoztak létre, és állóháború alakult ki ezen a fronton. A területet a háború végéig tartotta a belga hadsereg, utánpótlást részben a megszállt területekről átszökött emberek adták.

Ugyan a belga hadsereg nem tudta megállítani a német hadigépezetet, jelentősen lassította azt, s ennek köszönhetően, Párizs meg tudta erősíteni a Marne-i védvonalat, valamint a brit expedíciós haderőt is sikeresen átdobták a kontinensre. A belga arcvonalaktól délre a harcoló erők gerincét brit és francia csapatok adták, például az Ypres-i (flamand neve Ieper) kiszögellésnél is, ahol kegyetlen küzdelem zajlott, és gáztámadásra is sor került.²¹ Belgium kapcsán fontos megemlíteni, hogy gyarmati területe, Belga Kongó is érintett lett a harcokban.²²

Amikor a belga ellenállás késlekedést okozott, és a franciák a Marne folyónál megállították az előrenyomulást, a németek megkezdték Belgium megszállását, hogy csapataik oldalszárnyát biztosítsák.²³

A német megszállás és következményei

A világháború előtt Belgium egy gazdaságilag fejlett állam volt, annak ellenére, hogy élelmiszer importra szorult, tehát például az önellátáshoz szükséges búzának

¹⁷ A városhoz a németcsapatok kezdetben nem szállítottak tüzérségi ágyúkat, miután nem számítottak jelentős ellenállásra. Később szállították oda a "Kövér Bertának" becézett mozsárágyúkat. Hadtörténeti érdekesség: Liège volt az első város, amelyet légiacsapás ért a történelemben 1914. augusztus 6-án (ARBLASTER, Paul: A History of the Low Countries. p. 210.). Zeppelin léghajókról dobtak bombákat a városra.

¹⁸ Namur. <http://www.be14-18.be/en/defence/namur> Letöltés ideje: 2014. 09. 04.

¹⁹ Antwerp. <http://www.be14-18.be/en/defence/antwerp> Letöltés ideje: 2014. 09. 04.

²⁰ Yser. <http://www.be14-18.be/en/defence/yser> Letöltés ideje: 2014. 09. 04.

²¹ ARBLASTER, id. mű, p. 211. Az Ypres-i kiszögellésnél zajlottak az első világháború legvéresebb csatái, ez a terület stratégiaiilag az egyik legfontosabbá vált a háború során. 1915. április 22-én került sor az első gáztámadásra, amely során klórgázt vetettek be a német csapatok ellenfeleik ellen. De ennél a kiszögellésnél alkalmazták először a lángszórót, valamint a mustárgáz is kipróbálásra került – súlyos veszteségeket okozva mindkét harcoló fél katonái között. 1914 és 1918 között mintegy félmillió ember halt meg a lövészárkokban. (Ypres and the Great War in Flanders Fields. <http://www.toerisme-ieper.be/en/page/334/ypres-and-the-great-war-in-flanders-fields.html>. Letöltés ideje: 2014. 09. 06.)

²² Belgium elfoglalása kiváló alkalmat adott arra, hogy kiterjesszék a német befolyást Belga Kongó felett, amelyre Berlin már régóta vágyott. KAISER, David E.: Germany and the origins of the First World War. p. 468.

²³ ARBLASTER, id. mű p. 210.

csak mintegy egyötödét tudta előállítani saját területén. Emellett, Európa egyik legsűrűbben lakott országa volt. A vallóniai területekre koncentrált ipara virágzott, az itt található szénlelőhelyeknek köszönhetően a szén- és acélipar fejlődött. Antwerpen, amely a Schelde torkolatánál fekszik, a kontinens első számú kikötője volt, amely az első világháborúban sem semmisült meg. Belgium iparára jellemző volt még, hogy az országba behozott nyersanyagot használta fel, alakította át, munkálta meg, majd útjára bocsátotta a késztermékeket a világpiacon – olyan volt, mint egy óriási gyár.²⁴

A világháború ezt a virágzó kis gazdaságot alapjaiban rázta meg. A hadműveletek a háború teljes időszakában érintették az országot, ráadásul az akkoriban inkább mezőgazdaságra fókuszáló flamand területek is, de az iparosodottabb, gazdagabb déli területek is jelentős károkat szenvedtek.

A világháború során mind a megszállt területeken, mind pedig a belga hadsereg által védett kicsiny területen, valamint a belga katonák között is előtérbe került a nyelvi megosztottság kérdése. Amikor 1831-ben Belgium megalakult, a flamand-vallon megosztottság még nem volt jellemző, az alkotmány a nyelvhasználatról úgy rendelkezett, hogy Belgiumban a nyelvhasználat szabadon választható. Ez abból a szempontból érthető is volt, hogy a francia burzsoázia, amely a belga államot magát létrehozta, nem tekintette szükségesnek a nyelvhasználat szabályozását, hiszen a francia volt a társadalmi és politika elit nyelve mind a mai vallon mind a flamand területeken. Az alkotmány is kizárólag franciául íródott, a parlamentben franciául hangoztak el a felszólalások, a francia volt a bíróságok nyelve, valamint a katonaságé is.²⁵ Az első népszámlálásra 1846-ban került sor a Belga Királyságban. Ennek eredménye viszont azt mutatta, hogy a lakosság kisebbik része (42,1%) volt vallon, míg többsége (57%) flamand volt.²⁶

Az egyenjogúsítási törekvések a 19. század végén kezdődtek meg Belgium flamand lakossága részéről. A flamand mozgalom első korszakában az irodalmárok, a tanárok játszottak központi szerepet. Az 1834-ben megfogalmazott jelszavuk a *De tael is gansch het volk*, tehát a „nép teljes egészében a nyelv” volt²⁷. Céljuk pedig az volt, hogy a nyelv irodalmi fényét visszaadják. 1873-ban fogadták el azt a törvényt, amelynek értelmében a flandriai büntetőbírósi eljárások holland nyelven folyhattak – ám ekkor még nem vetődött fel a két nyelv egyenjogúsítása. Ezt követően, egy 1878-ban hozott törvény szerint, a flamand területeken a kormányhatóságok a holland nyelvet kellett, hogy használják, amennyiben az érdekelt felek másként nem rendelkeztek²⁸. A második hullám a 19. század végén jelentkezett, ennek már valóban az egyenlősítés volt a célja, ám a flamand nyelv használatáért küzdők ezt a belga állam keretei között képzelték el, tartva az esetleges

²⁴ JASPER, id. mű p. 163.

²⁵ LECOURS, André: Political Institutions, Elites, and Territorial Identity Formation in Belgium. p. 56.

²⁶ ZOLBERG, Aristide R.: The making of Flemings and Walloons: Belgium 1830-1914. p. 181.

²⁷ STENGENS, Jean: A nemzetállamfelbomlása: a belgapéldap. 47.

²⁸ SENELLE, Robert: Constitutional reform in Belgium: from unitarism towards federalism. pp. 54-55.

francia annexiótól²⁹. Végül a nyelvi egyenjogúsításért küzdők győzedelmeskedtek, 1898-ban a flamand is hivatalos nyelv lett Belgiumban.

Az első világháború alatt a flamand nyelvi aktivisták többsége lojális maradt Belgiumhoz és kormányához, remélve, hogy Flandria egynyelvű státusza lehet a jutalmuk ezért. A programjukban szerepelt, hogy Flandria egynyelvű státuszt kapjon, a belga hadseregen belül külön egynyelvű, franciául és hollandul beszélő egységeket hoznának létre, valamint a központi adminisztráció hivatalosan kétnyelvű legyen, s a flamand helyi önkormányzatok teljes mértékig a holland nyelvet használnák.³⁰ Ez a mozgalom tehát a belga demokrácia adta alkotmányos keretek között, nyelvi szabályozás és törvénykezés során kívánta kivívni Flandria egynyelvű státuszát.

A Belgiumhoz lojális flamand aktivisták közül sokan a belga hadseregben szolgáltak, és a lövészárokban vívták harcukat hazájukért. Ők többször kifogásolták, hogy másodrendűként kezelik őket a fronton a francia tisztek³¹. A flamand öntudat ápolása, erősítése végett a hadseregben a flamand katonák létrehozta még 1915-ben a Front Mozgalmat, részben a flamand nyelv és öntudat fenntartása érdekében, részben pedig a flamand katonákat ért vélt vagy valós igazságtalanságok miatt³². 1918 májusára, attól félve, hogy a frontvonalon lázadás tör ki az éppen zajló Ludendorff offenzíva ellenére, a belga emigráns kormány a nyelvi kérdés megoldására egy bizottságot állított fel, amelybe a Front Mozgalom vezető személyiségeit is meghívta.³³

A megszállt belga területeket a németek három zónára osztották: Gent és Antwerpen a 4. Hadsereg irányítása alatt állt, a tengerparti területek a német haditengerészet irányítása alatt álltak, a maradék terület felett (Brüsszel és a hátsó rész) pedig az Általános Kormányzóság gyakorolta a fennhatóságot. Flandria német megszállás alá került részein, a flamand mozgalom hívei közül voltak, akik azt remélték, hogy követeléseiket a megszállók segítségével elérhetik. Kedvezően reagáltak a német *Flamenpolitikra*, amellyel a németek flamandokat és nyelvüket kedvező bánásmódban részesítették, hogy kollaborációra ösztönözzék őket. A nyelvi megosztottságot kihasználva, az Általános Kormányzóság fennhatósága alatti területeket 1917-ben két részre osztották, egy vallon és egy flamand részre, amelyet külön igazgatást kaptak. Ugyanakkor a *Flamenpolitik* jegyében Ghentben a német megszállók létrehozta egy kizárólag holland nyelvű egyetemet, a Flamand Egyetemet, amelyet Von Bissing Egyetemként is emlegettek³⁴. A vallon terület központja Namur volt, a flamandé Brüsszel³⁵. Találtak olyan flamand nacionalistákat, akik hajlandóak voltak együttműködni, hogy egy flamand államot hozzanak létre, amely Németországtól függött volna. A flamand aktivisták ezen csoportja egy nacionalista ideológiát alakított ki, melynek központi eleme a belga és

²⁹ STENGENS, id.mű,p. 52.

³⁰ VOS, Louis: The Flemish national question. p. 88.

³¹ A parancsszavak 1913-tól hollandul is elhangzottak

³² A lövészárokban arról keringtek hírek, hogy a francia nyelvű tisztek rosszul bánnak a flamand közkatonákkal. SHELBY, Karen D.: FlemishNationalism and the Great War. p. 14.

³³ ARBLASTER, id. mű.p. 214.

³⁴ HUYSMANN, M. Camille: The Flemish Question. p. 687.

³⁵ VOS, id mű pp. 88-89.

Belgium ellenesség volt, különálló Flandriáért szálltak síkra, tehát számukra az önálló flamand kultúra a belga alkotmányos kereteken kívül, egy önálló állam keretében jelenne meg. A radikális flamand mozgalmak lakossági támogatása nem volt jelentős, az emigráns belga kormány egyenesen árulónak bélyegezte őket. A háborút követően sokuk elmenekült, tartva a felelősségre vonástól, megtorlástól. A kollaboráns szárny miatt, maga a Flamand Mozgalom is elvesztette támogatását a lakosság körében³⁶.

A német megszállók megítélése rendkívül negatív volt mind a belga lakosság körében, mind pedig nemzetközi porondon. A katonák kezdeti előrenyomulásuk során brutálisan léptek fel az elfoglalt területeken, a lakosság elleni atrocitások sorára került sor, kivégzésekre, mészárlásra olyan városokban, mint például Leuven, vagy Dinan³⁷. Amikor a német csapatok a Leuveni Egyetem könyvtárát porig égették a benne található több ezer kötettel, könyvritkasággal együtt, azt az emberiség kultúrája elleni barbár tetteként látták. A német megszállók brutalitásáról kialakított képet erősítette Edith Cavell³⁸ brit nővér kivégzése is 1915-ben, illetve a belga Gabrielle Petit³⁹ kivégzése 1916-ban.

Belga külpolitikai törekvések a háború után

1918. november 11-én véget ért a nagy háború. Belgium jelentős veszteségeket szenvedett el a négy háborús év alatt, mind emberéleteket, mind gazdasági javakat tekintve. A négy évig tartó külföldi megszállás együtt járt a belga ipari eszközök szisztematikus megsemmisítésével, belga állampolgárok kényszermunkára szállításával, a kikötőjének lezárásával, külpiacának elvesztésével. Számos lakóház megsemmisült, mezőgazdasági területek sérültek.⁴⁰

A háborút követően az ország külpolitikájának két célja volt: egyrészt, Németországtól jóvátételhez jutni, hogy a gazdasági károkat enyhíteni lehessen, másrészt Belgium biztonságát eredményesebben garantálni.⁴¹ A Németország által fizetendő jóvátétel kapcsán a szövetséges hatalmak is egyetértettek abban, hogy Belgium részére a háborús károkért a német félnek fizetnie kell. Így megállapodás született, hogy a német jóvátétel túlnyomó részéből Franciaország és Belgium részesül majd.

³⁶ VOS, id. mű p. 89.

³⁷ A német kegyetlenkedést mutatja, hogy a propagandában, közbeszédben *hunoknak* nevezték őket. Atrocitásokról lásd például ARBLASTER id. mű p. 211.

³⁸ Edith Cavell (1865-1915) Norfolkban született, 1914-ben csatlakozott a Vöröskereszthez, és Brüsszelben dolgozott egy kórházban, ahol a sebesülteket gyógyította, hovatartozásra való tekintet nélkül. A szövetségesek katonáinak azonban segített átszökni a semleges Hollandiába. Emiatt letartóztatták 1915-ben, halálra ítélték és sortűz végzett vele. Edith Cavell: humanitarian and heroine. <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/travel/first-world-war-centenary/10940405/edith-cavell-war-nurse.html> Letöltés ideje: 2014. 09. 08.

³⁹ Gabrielle Petit (1893-1916) Tournai-ban született, majd Brüsszelben eladóként dolgozott a háború előtt. A háború kitörését követően csatlakozott a belga Vöröskereszthez, majd a britek számára végzett kémtevékenységet belga területen. Gabrielle Petit: The remarkable resister. <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/travel/first-world-war-centenary/10941553/gabrielle-petit.html>. Letöltés ideje: 2014. 09. 08.

⁴⁰ JASPAR, id. mű p. 165.

⁴¹ ARBLASTER, id. mű p. 214.

Az ország biztonsága kapcsán már 1915-ben a belga emigráns sajtóban felmerült, hogy Belgiumnak jobban védhető határokkal kellene rendelkeznie, tekintettel arra, hogy a nagyhatalmak nem tudták garantálni az ország semlegességének tiszteletben tartását⁴². A belga területi igények érintették volna többek között a Luxemburgi Nagyhercegséget, de holland területeket is. Végül, a versailles-i békeszerződés hozta meg az egyetlen jelentős területi nyereséget Belgium számára: Eupen-Malmédy az ország fennhatósága alá került. A Népszövetség pedig a Belga Kongóval határos kelet-afrikai német gyarmatokat, Ruanda-Urundi protektorátusi státusszal jóvátételként Belgiumnak ajándékozta.⁴³

Konklúzió

Belgium 1914. augusztus 4-én került be az első világháború sodrába, amikor a német hadsereg támadásba lendült az ország ellen. A belga ellenállás abból a szempontból mindenképpen jelentős volt, hogy lelassította annyira a német katonai gőzhengert, hogy a francia védvonalakat sikerült megerősíteni, valamint a brit expedíciós erők sikeresen megérkeztek. Bár Belgium több, mint 90%-a német megszállás alá került, egy kicsi, az IJser folyótól Észak-nyugatra fekvő területet sikerült tartania az I. Albert által vezetett belga haderőnek.

A háború következményei között mindenképpen meg kell említeni a flamand nyelvi kérdés, nyelvi autonómia ügyét. Az 1914-18-as időszak egy lojális és egy radikális szárnyra szakította a Flamand Mozgalmat. Az első csoport a belga alkotmányos keretek között, törvényi szabályozással kívánt nyelvi autonómiát elérni (illetve a flamand nyelv használatát érvényesíteni az oktatás, helyi közigazgatás, stb. területén), míg a másik irányzat Belgium ellenes álláspontot vett fel, és önálló Flandria kialakításában gondolkodott. A flamand aktivisták fellépése végül oda vezetett, hogy a két világháború között is foglalkozott a belga kormányzat a kérdéssel, és 1930-as években megvalósult az ún. egynyelvűsítés az oktatás, közigazgatás területén.

A belga semlegesség garantálásának kérdése nem csupán a területi követelések esetében jelent meg indokként. A belga külpolitika a semlegesség felől elmozdult 1920-ban, amikor is katonai egyezményt kötött Franciaországgal.

Felhasznált irodalom:

- Antwerp. <http://www.be14-18.be/en/defence/antwerp>, letöltés ideje: 2014.09.04.
- ARBLASTER, Paul: A History of the Low Countries. Palgrave Macmillan, New York, 2006. ISBN 9780230293090
- BANGÓ Jenő: A vallon kakas és a flamand oroszlán között. Belgium német nyelvű közössége. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. ISBN 9789639610941

⁴² BANGÓ Jenő (2007): A vallon kakas és a flamand oroszlán között. Belgium német nyelvű közössége. p.83.

⁴³ BANGÓ id. mű p. 83.

- BÉKÉSI László (2004) A politika földrajza. AULA Kiadó, Budapest.
- Brit képeslap, 1914
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Brave_Little_Belgium%27.jpg,
letöltés: 2014. 09. 01.
- DIÓSZEGI István (1994): A hatalmi politika másfél évszázada. MTA
Történettudományi Intézet, Budapest. ISBN 109638312157
- Edith Cavell: humanitarian and heroine.
<http://www.telegraph.co.uk/sponsored/travel/first-world-war-centenary/10940405/edith-cavell-war-nurse.html>, letöltés: 2014. 09. 08.
- Gabrielle Petit: The remarkable resister.
<http://www.telegraph.co.uk/sponsored/travel/first-world-war-centenary/10941553/gabrielle-petit.html>, letöltés: 2014. 09. 08.
- German Request for Free Passage through Belgium, and the Belgian Response, 2-3 August 1914.
http://www.firstworldwar.com/source/belgium_germanrequest.htm,
letöltés: 2014. 09. 05.
- Germany and neutrality of Belgium. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 8., No. 4 (Oct. 1914)
- HUYSMANN, M. Camille: The Flemish Question. In: *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 9, No. 5 (Sep., 1930) pp. 680-690.
- JASPAR, Henri: Belgium and Western Europe since the peace treaty. In: *Journal of the British Institute of International Affairs*. Vol. 3, No. 4.(Jul. 1924) pp. 161-189.
- KAISER, David E.: Germany and the origins of the First World War. In: *The Journal of Modern History*. Vol. 55., No. 3 (Sept. 1983), pp. 442-474.
- LECOOURS, André: Political Institutions, Elites, and Territorial Identity Formation in Belgium. In: *National Identities*, 2001, 3. évf., 1. szám pp. 51-68.
- Liège. <http://www.be14-18.be/en/defence/liège>, letöltés: 2014. 09. 04.
- MASSEY, Isabella M.: The diplomatic origins of the first world war. *International Affairs*, vol. 25. No. 2. (Apr. 1949), pp. 182-191.
- Namur. <http://www.be14-18.be/en/defence/namur>, letöltés: 2014. 09. 04.
- SENELLE, Robert: Constitutional reform in Belgium: from unitarism towards federalism. In: Murray Forsyth (szerk.): *Federalism and Nationalism*. Leicester, Leicester University Press, 1989. pp. 51-95.
- SHELBY, Karen D.: *Flemish Nationalism and the Great War*. Palgrave Macmillan, New York, 2014. ISBN 978 1137 391 711
- STENGERS, Jean: A nemzetállam felbomlása: a belga példa. In: *Európai Szemle*, 1997 ősz. pp. 39-61.

- THOMAS, Mary Elizabeth: Anglo-Belgian military relations and the Congo question, 1911-1913. *The Journal of Modern History*, Vol. 25, No. 2 (Jun. 1953) pp. 157-165.
- VOS, Louis: The Flemish national question. In: *Nationalism in Belgium*. Szerk.: Kas Deprez, Louis Vos. Palgrave Macmillan, New York, 1998 pp. 83-95.
- Ypres and the Great War in Flanders Fields. <http://www.toerisme-ieper.be/en/page/334/ypres-and-the-great-war-in-flanders-fields.html>. Letöltés ideje: 2014. 09. 06.
- Yser. <http://www.be14-18.be/en/defence/yser>, letöltés: 2014. 09. 04.
- ZOLBERG, Aristide R.: The making of Flemings and Walloons: Belgium 1830-1914. In: *The Journal of Interdisciplinary History*. Vol. 5.No. 2. (Autumn 1974) pp. 179-235.

HORVÁTH JENŐ

**A GEOPOLITIKAI GONDOLKODÁS ELEMEI AZ OLASZ KÜL- ÉS
BIZTONSÁGPOLITIKÁBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBA VALÓ
BELÉPÉS ELŐTT**

Absztrakt

A tanulmány a bevezető részében röviden áttekinti a geopolitika tudományág történetét, ami a mai értelemben Olaszországban megkésve jelent meg és terjedt el nagyobb mértékben. Azok a tudományok azonban, amelyeket a mai „geopolitikusok” tudományuk előzményeinek, „segédtudományainak” tekintenek, régóta jelen voltak és a legjobb európai szinten. Ezen ismeretek – a tanulmány szerzője szerint – elegendőek voltak Olaszország külpolitikai és katonai stratégiájának a nemzeti érdekeket szem előtt tartó realista megtervezéséhez, ahhoz a döntéshez, hogy Italia a világháború első tíz hónapjában semleges maradt, nem lépett be abba.

Kulcsszavak: geopolitika, olasz politikai gondolkodás, katonai stratégia, liberális nacionalizmus, Olaszország földrajzi adottságai, semlegesség

Abstract

The introduction of this study is about the short history of the Italian geopolitical science, which appeared rather late in the Italian political thinking. However, the other sciences that are considered by the geo-politicians to be “auxiliary sciences” of geopolitics had been present in Europe for a long time, and were quite enough for Italy to realistically plan its foreign relations and military strategy – in harmony with its national interest – and remain a neutral country during the first ten months of the WWI.

Keywords: geopolitics, Italian political thinking, military strategy, liberal nationalism, geographic characteristics of Italy, neutrality

Geopolitika olasz módra – rövid történeti áttekintés

A ’geopolitika’ terminus és tudományág ahhoz hasonló értelemben, ahogy manapság használjuk – vagyis, hogy a geopolitika az államok külpolitikai mozgásterét, szövetségi hatalmi viszonyait, nemzetközi kapcsolatrendszerét elsősorban a földrajzi, térbeli elhelyezkedésük és az ebből fakadó lehetőségeik és törekvéseik alapján vizsgálja – olyan tudományág, amely Olaszországban megkésve jelent meg és terjedt el nagyobb mértékben. Szakmai körökben is csak az 1930-as évek végén jelent meg. Reprezentánsa az akkori nemzetnevelési miniszter, Giuseppe Bottai (1895–1959) által alapított, négy éven át 1939 és 1942 között a Trieszti

Egyetemen szerkesztett és kiadott *Geopolitica* c. folyóirat volt.¹ Az elismert akadémiai tudományok közé azonban nem tudott betörni.

A fasizmus és a náciizmus második világháborús vereségét követő években a geopolitika kompromittált, megvetett, kigúnyolt „tudománnyá” vált az olasz társadalomtudományok világában. Teljesen nem tűnt el – mindenképpen háttérbe szorult. Európa kettészakadásával, az amerikai és a szovjet blokk kialakulásával, a hidegháborús nemzetközi rendszer kialakulásával azonban hamarosan – elsősorban amerikai hatásra, ahogy az amerikai tudományos élet, az Európában újnak számító angolszász társadalomtudományok egyre nagyobb hatást gyakorolt a nyugat-európai országokra – újra megjelent, új életre kelt a geopolitika. Előbb a hidegháborús politikai és katonai körök politikai retorikájában, de a tudományos életben is. Olaszországban is megjelentek, olaszra fordították a nemzetközi kapcsolatok elmélete és a geopolitika tudományágak körébe sorolható addig főként angol nyelvű alapműveket: elkezdődött a geopolitika „beszivárgása” az olasz tudományos életbe.

Az 1980-as években a geopolitikai gondolkodás európai újjáéledése közben Olaszországban elsősorban a Franciaországban az 1976-tól megjelenő *Hérodote* c. folyóiratnak volt nagyobb hatása. Majd azaz 1990-es évek elejétől – a nemzetközi rendszerben a keleti blokk összeomlását követően – amikor a geopolitikai gondolkodás kiszélesedett és megújult, amikor különböző nagy áramlatok alakultak ki abban, az olasz geopolitika is elkezdett „olaszul beszélni”: a saját lábára állni, saját arccal megjelenni. A mindmáig legjelentősebb és legrangosabb olasz geopolitikai folyóirat, a *Limes* 1993-tól jelenik meg, Lucio Caracciolo szerkesztésében. Az *Aspenia*, az Olasz Aspen Intézet folyóirata 1995-től.

Azóta az olasz geopolitika feltartóztathatatlanul „nyomul”, terjed. A geopolitika mára „kulturális divattá” vált. Tantárgyként szerepel minden egyetemen, ahol nemzetközi kapcsolatokat oktatnak, számos geopolitikai „agytröszt” működik. A geopolitikai érvelés és elemzés tudósok körén kívül mind gyakoribb a politikai és gazdasági elemzők körében is, meg természetesen a politikusok retorikájában is. A geopolitika azonban Olaszország még mindig nem számít „bevett”, akadémiai tudománynak, akadémikus körökben a nemzetközi kapcsolatok elméletéhez hasonlóan „bizonytalan” diszciplínának tekintik.

Az olasz földrajztudományról

Mint láttuk a geopolitika az első világháború előtt nem volt jelen a tudományok olasz akadémiai rendszerében azok a tudományok azonban, amelyek közel álltak hozzá, amelyek a geopolitikai előzményeinek, forrásainak, amelyeket sajátos értelemben a „geopolitikusok” tudományuk „segédtudományainak” tekintenek jelen voltak, ráadásul régóta és a legjobb európai szinten.

Földrajzból az olaszok „mindig is nagyon jók” voltak. Gondoljunk csak Marco Polóra, Cristoforo Colombóra, Amerigo Vespuccira. Az olasz tengerészek, kereskedők, bankárok, kalandorok, misszionáriusok, zsoldos katonák, szabadságharcos gerillák mindenütt jelen voltak a világban, az „átlag olaszok” is

¹ SINIBALDI, Giulio: *La geopolitica in Italia (1939–1942)*. libreriauniversitaria.it, Padova, 2010.

sokat tudtak a világról. A geográfia az olasz iskolai oktatásnak egyik alaptantárgya volt, a földrajzi intézetek az olasz egyetemeken a legtekintélyesebbek közé számítottak.

Az olasz nemzetállam megszületése (1861), a nemzetépítéshez szükséges eszmei háttér kialakítása a földrajztudomány számára is új lehetőségeket teremtett. Az 1867-ben alapított Olasz Királyi Földrajzi Társaság (Reale Società Geografica Italiana) amellet, hogy az olasz földrajztudomány központjaként szolgált, feladatának tekintette a földrajzi ismeretterjesztést is. Expedíciókat szervezett Afrikába, Amerikába, Kínába, Japánba. Könyvtárában több mint 400.000 könyv, több ezer folyóirat és a világ legnagyobb térképtára található. 1868 óta havonta megjelenő értesítője (*Bollettino della Società geografica italiana*) mára már több mint 150.000 oldal terjedelmű. Az olasz utazók naplóit, emlékiratait külön könyvsorozatban (*Memorie Società geografica italiana*) publikálja.

Az olasz földrajztudomány a tudományosság és az akkor a tudományokban uralkodó pozitivisták szemlélet alapján elvileg igyekezett távol tartani magát a politikától, és az akkori liberális állam sem követelte meg tőle, hogy a politika szolgálólányává váljon, azonban a mindig is meglévő politikai érdeklődése elkerülhetetlenül, egyeseknél vállaltan politikai-ideológiai tartalmat kapott. Az olasz földrajztudomány azonban semmiképpen sem tett szert külpolitikai célmeghatározó és államszolgáltató szerepre olyan mértékben, mint a német, a francia vagy a klasszikus geopolitika skandináv vagy brit első képviselői esetében.

Az Olasz Királyi Földrajzi Társaság mellett működtek más földrajzi társaságok is, amelyek előrevitték az olasz földrajztudomány művelését, pedig eléggé nyíltan gazdasági vagy egyenesen gyarmatosító törekvéseket is szolgáltak. Közöttük a legjelentősebb volt a lombard gyárosok és kereskedők patronátusa alatt működő Afrika-kutató Kereskedők Társasága (*Società d'esplorazione commerciale in Africa*).²

Az olasz földrajz tudomány művelői között a civilek mellett/mögött nem maradtak le a katonák sem. Egyes expedíciók egyenesen ők vezettek, de majdnem mindegyikben voltak katonák is. Feljegyzéseikkel, memoárjaikkal gazdagították az olasz földrajz tudományt is.

Az olasz földrajztudomány jellegzetessége volt, hogy tudományos leíró tevékenysége mellett mindig is törekedett az oknyomozó szemlélet érvényesítésére. Szintén karakterisztikus fonása, hogy nagy figyelmet fordított a kulturális, a vallási, a demográfiai, az etnikai, a néprajzi viszonyok leírására is. Így alkalmas volt a nemzetközi politikai erőviszonyok és konfliktusok komplex elemzésének és értelmezésének szolgálatára, a politikusok döntéseinek előkészítésére.

Nincs itt idő a többi geopolitikai „segédtudomány” helyzetének és állapotának még a jelzésére sem.

² MILANINI KEMÉNY, Anna: *La Società d'esplorazione commerciale in Africa e la politica coloniale (1879–1914)*. Firenze, La Nuova Italia, 1973.

Összességében: az olasz külpolitika és a hadsereg vezetői az első világháború előtt még csak mai geopolitika elemeinek, „segédtudományainak” voltak a birtokában. Ismereteik azonban – véleményem szerint – elegendőek voltak Olaszország külpolitikai és katonai stratégiájának a nemzeti érdekeket szem előtt tartó realista, viszonylag jó megtervezéséhez.

A liberális korszak kül- és biztonságpolitikájának adottságai és főbb jellemzői

Olaszország kül- és biztonságpolitikája a világháború előtti másfél évtizedben, az ún. Giolitti-korszakban az 1882-ben Németországgal és az Osztrák–Magyar Monarchiával kötött és többször megújított, elsősorban franciaellenes, védelmi célzatú hármas szövetségre épült, amely biztosította az országegyesítéssel létrejött, az olasz etnikum túlnyomó többségét felölelő olasz állam biztonságát, területi integritását. A szövetségen belül Olaszországnak szoros gazdasági és kulturális kapcsolatai alakultak ki Németországgal. A két ország között nem voltak és keletkeztek komolyabb nézetkülönbségek vagy ellentétek. Az Ausztria–Magyarországgal való szövetségnek azonban – ahogy Olaszország erősödött – egyre nagyobbak látszó ára lett: tudomásul kellett venni az osztrák–olasz határt, elfogadni, hogy az olasz nemzetállam nem foglalja magában az olasz etnikai állomány egészét, hogy kisebbségként olaszok maradtak osztrák fennhatóság alatt Trentinóban, Dél-Tirolban, a Dolomitok vidékén, a Júliai-Alpok völgyeiben, Triesztben és környékén, valamint Dalmáciában. Így a hármas szövetség évtizedei alatt Olaszországban egyre hangosabban ketyegett az irredentizmus – az olaszok lakta, de az Olaszországgal még nem egyesített területeknek, az Olaszországgal való egyesítésére, az egész olasz nemzet etnikai-politikai közösségnek a megteremtésére, a „risorgimento művének befejezésre” – irányuló törekvés időzített bombája.

Továbbá: hármas szövetség elsősorban a szárazföld felől érkező fenyegetésekkel szemben adott biztonságot Olaszországnak, a tenger elől érkezőkre aligha. Az olasz politikusok, diplomaták, katonák tudatában voltak, hogy Itália a több ezer km hosszú tengerpartja következtében a tenger felől jövő fenyegetéssel szemben védtelen – csak hatalmas nemzeti flottával lenne védhető. Ilyen flotta megépítésre reálisan nem is gondolhattak.

A Földközi-tengert a napóleoni háborúk után a brit flotta uralta. Az olaszok szerencséjére Nagy-Britannia – természetesen a maga érdekeit és terveit követve – nem fordult szembe a risorgimentóval, ellenkezőleg, az elsők között ismerte el a Földközi-tengeren a hatalmi pozícióit nem fenyegető az Olasz Királyságot. A 19. század utolsó harmadában pedig – a francia–angol antant kialakulásáig – Anglia Franciaország földközi-tengeri ellensúlyaként tekintett Olaszországra. Az olasz külpolitika és katonapolitika irányítói számára axióma volt, hogy Olaszország nem kerülhet szembe azzal a Nagy-Britanniával, amelynek hajóágyú rommá lőhetnek olyan nagyvárosokat, mint Genova, Livorno, Nápoly, Cagliari, Palermo Catania, Messina, Taranto, Bari, Velence, vagy Szardíniát és Szicíliát elvághatják a félszigettől.

Az olasz külpolitika alakulása szempontjából fontos változás volt az is, hogy Olaszország számára századfordulóra meggyengült a francia fenyegetés. A két ország befejezte az egymással szembeni vámháborút (1898), elkezdtek észak-afrikai

érdekeik egyeztetését. 1902-ben Olaszország odáig jutott Franciaországgal, hogy a hármasszövetség megújítása után két nappal titkos egyezményt kötöttek (ún. Barrère–Prinetti-paktum) amelyben kölcsönösen semlegességre kötelezték magukat, ha valamelyikük háborúba keveredne. Vagyis: Olaszország biztosította Franciaországot a semlegességéről, ha azt (például Németország felől) támadás érné.³

Róma a Giolitti-korszakban a hármasszövetséget mindinkább kimondottan védelmi szövetségként értelmezte – Bernhard von Bülow német kancellár szavaival – olyan házasságként, amelyben nem tilos a Franciaországgal, Angliával és Oroszországgal való „valczerezés”. Az olasz „valczerezés” egyébként a korszak átalakuló hatalmi viszonyai közepette nem tekinthető kivételesnek, valamiféle olasz sajátosságnak, hozzátartozott a korabeli diplomáciához.⁴ Azok, akik nem fogalmaztak olyan finoman, mint Bülow kancellár, azok az olaszok „machiavellizmusáról”, „megbízhatatlanságáról” beszéltek. Az olasz külpolitika valójában „kétarcú” volt, ez a jellegzetessége azonban nem az olaszok lelki alkatából eredt, hanem az ország földrajzi helyzetéből, gazdasági gyengeségéből, a nagyhatalmakéhoz képest kisebb katonai erejéből, annak a cavour-i külpolitikai tradíciónak a szem előtt tartásából, hogy Itáliának a nagyhatalmak játszmáiban való manőverezéssel kell érvényesítenie az érdekeit.

Az olasz diplomácia „valczerezéséhez” Bécs közel sem viszonyult olyan „megértéssel”, mint Berlin. Franz Conrad von Hötzendorf, a Monarchia vezérkari főnöke – akit a magyar történeti irodalomban sokszor még ma is katona-zseninek titulálnak – javasolta, hogy a Monarchia használja ki Olaszország elleni (ma azt mondanánk valamiféle „megelőző háborúra”) az 1908-as messinai földrengés tragédiáját, és kidolgozza Olaszország katonai lerohanásának tervét is.⁵

Mindent egybevéve: az olasz diplomácia a Giolitti-korszakban olyan pozíciót alakított ki Itáliának, amelyben nem kötelezte el magát teljesen a kialakulófélben levő két szövetségi rendszer – az antant és a központi hatalmak – egyike felé sem, s ez lehetőséget nyitott számára immár az etnikai határokon túlterjedő aktivitáshoz, egyrészt az észak-afrikai, másrészt a balkáni ambícióinak az érvényesítéséhez is.

Liberális nacionalizmus és újnacionalizmus/imperializmus

Az olasz terjeszkedési és hódító törekvések erősödése a nacionalizmus változása, új elemekkel való bővülése felé mutatott. A kormányok az országegyesítéstől a századfordulóig tartó évtizedekben még nem törekedtek az olasz államnak az etnikai határokon túli kiterjesztésére, nem vizionáltak birodalmi álmokat. Mindenekelőtt a nemzet- és államépítés, az ország belső gondjaival voltak elfoglalva. Egyes bankok és vállalkozások megjelentek ugyan a Szezei-csatorna megnyitása után

³ DIÓSZEGI István: A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1936. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1994. 212.; MAJOROS István: Nemzetközi kapcsolatok 1789–1914. In: VADÁSZ Sándor (szerk.): 19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Osiris, Budapest, 2011. 67–68.

⁴ VOLPE, Gioacchino: L'Italia nella Triplice Alleanza (1882–1915). ISPI, Milánó, 1939., DIÓSZEGI 1994: 212.

⁵ ALBERTINI, Luigi: Venti anni di vita politica. L'esperienza democratica italiana dal 1898 al 1914. [I. rész 1. k. 1898–1908]. Zanichelli, Bologna, 1951. 350–353.

megközelíthetőbbé vált kelet-afrikai partvidéken, amely felértékelődött a tengeri kereskedelemben, Eritreát és Szomália egy részét Róma gyarmatává is nyilvánította, azonban Francesco Crispi kormányának kalandor, szégyenletes kudarccal végződött afrikai kolonialista kísérletét leszámítva (1896-ban a mezítlábas etiópok az aduai csatában súlyos vereséget mértek az olasz expedíciós hadseregére) az olasz nacionalizmus karakterisztikusan nem irányult kifelé. Nem került az olasz külpolitika homlokterébe még a Szicíliához közeli észak-afrikai part, vagy az Adriai-tenger balkáni partjának megszerzésére irányuló célkitűzés sem. Csak a századforduló után, az ország megerősödésével jelentek meg Olaszországban olyan eszmék és mozgalmak, amelyekben a nacionalizmus már erős, kifelé irányuló töltetet kapott.

A nacionalizmusnak ez az új áramlata utcai tüntetések formájában a Bolgár Királyság kikiáltása, Bosznia-Hercegovina osztrák–magyar annektálása (1908), a szerbiai mozgósítás és az ezekhez kapcsolódó több mint egy éven át tartó nemzetközi politikai válság keretében jelent meg először. Az annexió lényegesen módosította a Balkánon a hatalmi viszonyokat. Az olasz kormány az annexió elismeréséért cserében diplomáciai úton kompenzációt próbált elérni Béctől, végül is beletörődött, hogy nem kapott, a válság azonban tovább gyengítette a hármas szövetség iránti elkötelezettségét.

Az olasz imperialista ambíciók realizálására hamarabb nyílt lehetőség Észak-Afrikában, mint a Balkánon. Az olasz cselekvéshez szinte ugródeszkeként szolgált, hogy az ifjú törökök felülkerekedése nyomán kormányzati válság alakult ki Isztambulban. Addigra a diplomataik befejezték a háború diplomáciai előkészítését. Berlin és Bécs a hármas szövetség keretében támogatta az afrikai olasz terjeszkedést. Franciaország is hozzájárult a líbiai olasz hódításhoz. (Róma cserében elismerte Franciaország marokkói és tunéziai érdekeit.) Londonnal is megszületett az egyezség: a királyi flotta a Földközi-tengeren nem akadályozza az olaszokat az Oszmán Birodalommal történő összeütközés esetén, ha Róma hozzájárul, hogy továbbra is használhassa majd a líbiai kikötőket. Szentpétervárnak pedig megígérték az olaszok, hogy jóindulatúan tiszteletben tartják az orosz igényeket a Dardanelláknál és a Boszporusznál, Oroszország pedig újra elismerte Olaszország érdekeit Líbiában. Vagyis, Róma sikeresen elszigetelnie az Oszmán Birodalmat, amely sehonnan sem számíthatott támogatásra, s amelynek már akkorra a balkáni pozícióinak tartására sem maradt ereje.

Az olasz hadsereg is felkészült a líbiai vállalkozásra. 1911. október 5-én szálltak partra Tripoliban az első olasz egységek, két nappal később a két líbiai török tartomány székhelye olasz kézre került. A néhány hétre tervezett vállalkozás azonban elsősorban a sivatagi ország hatalmas méretei miatt nem halad olyan gyorsan, mint ahogy tervezték. A helyi lakosság is szembefordult az „iszlám ellenségeivel”. Az olaszok 1912 tavaszán hadműveleteik súlypontját áttették az Égei- és a Földközi-tengerre, ahol sikeresebbnek is bizonyultak. Júniusban a törökök kénytelenek voltak titkos tárgyalásokat kezdeni a békekötésről. A békeszerződést 1912. október 18-án Lausanne-ban írták alá, amely szerint a szultán de facto lemondott a líbiai tartományok fölötti fennhatóságáról, kalifaként csupán a líbiai

muszlimok fölötti vallási felsőbbségét tarthatta meg. Végző soron Olaszország elérte a célját: Líbia olasz kézre került.⁶

Az olasz–török háborúban elért olasz siker „felbátorította” a balkáni népeket, hogy az Oszmán Birodalommal szemben ők is az erőszak útján próbálják meg érvényesíteni önállósági törekvéseiket. 1912 őszén az olasz újságok első lapjain a líbiai háború helyét már a Balkán-háború hírei foglalták el, amelyben a balkáni ambíciói folytán Olaszország is érdekelve volt. A balkáni országok az első balkáni háborúban gyorsan fegyverszünet-kérésre készítették Isztambult. Az 1912 decemberében az átfogó balkáni rendezés céljából összehívott londoni konferencián a nagyhatalmak mellett Olaszország képviselői is ott voltak. Rómának nem volt érdeke hogy a félszigeten antant, vagy osztrák–német hegemonia alakuljon ki, így, egyebek mellett, leginkább egy olasz–osztrák befolyás alatt álló albán ütköző állam létrehozását támogatta. Albániát illetően pedig törekvései leginkább az albán tengerpart, s ott Valona (Albánul Vlora) megszerzésére irányultak. Az olasz partoktól mindössze 70 mérföldre eső kikötőváros birtoklása ugyanis lehetővé teszi, hogy Olaszország elzárja az Otrantói „csatornát”, az Adria déli kapuját, vagyis elvágja a Monarchiát a Földközi-tengertől. Az olasz diplomácia nem volt türelmetlen, arra számított, hogy előbb-utóbb a maga javára fordíthatja a nagyhatalmak egymásközi versengéséből és a győztes balkáni kisállamok vetélkedéséből előtte megnyíló lehetőségeket. Ezt a politikát folytatta Róma a második Balkán-háború (1913. június 29. – augusztus 10.) kapcsán is. Bár a háború kezdetén nyomatékosan figyelmeztette Bécsset, hogy Ausztria-Magyarországnak a háborúba való belekeveredése esetén nem verifikálható a hármasszövetségi szerződés *casus foederis* pontja.

Tíz hónap olasz semlegesség a világháború elején

1914 augusztusának első napjaiban, az Osztrák–Magyar Monarchia Szerbiának szóló hadüzenete után, egy helyi háború világháborúvá szélesedésének napjaiban, augusztus 2-án késő este röppítette világgá a Stefáni hírügynökség az olasz kormány Olaszországnak a semlegességét deklaráló nyilatkozatát.⁷ A rövid nyilatkozatban Olaszország nem mondta fel a hármasszövetséget, de egyértelművé tette, hogy nem ismeri el, hogy annak alapján Ausztria–Magyarország és Németország oldalán be kellene lépnie a háborúba. A deklarációval ország-világ előtt világossá, hogy Olaszország kimarad a háborúból. Mostanában, a világháború kitörésének centenáriumán, amikor az emlékezések sokkal inkább a részletekről, azoknak a napoknak az epizodikus eseményeiről és jelenségeiről szólnak, mint sem a háborúért való felelősség kérdéseit feszegetik, érdemes kiemelni, hogy Olaszországot ezen a téren nem terheli felelősség. A nemzetközi körülményeket, az ország helyzetét és érdekeit tekintve az olasz kormány és a király aligha hozhatott volna bölcsebb, a nemzeti érdekeknek megfelelőbb határozatot, minthogy Olaszország kimarad a háborúból, semleges lesz. A semlegesség kinyilvánításával egyelőre elkerülte a legrosszabbat, a háborút. Egyszerűen szólva: összehasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetbe került, mint azok az országok, amelyek elkezdték a háborút.

⁶ Részletesen lásd: HORVÁTH, Jenő: Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947) In: Grotius on-line, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=XYBQEM>

⁷ Corriere della Sera, 1914. augusztus 3.

Kezdetben a két háborúzó koalíció – rendületlenül bízva a maga gyors győzelmében – egyike sem tett komolyabb lépéseket, hogy a maga oldalán bevonja Olaszországot a háborúba. Ahogy azonban a marne-i csatában Joseph Joffre tábornok megállította a németeket, és világossá vált, hogy összeomlott a Franciaország elleni német villámháború terve, és vele együtt a német hadigépezet legyőzhetetlenségének mítosza, s kiderült, hogy Németország immár kétfrontos háborúra kényszerül, továbbá ahogy az oroszok megtorpantották az osztrákokat Galíciában, vagyis felismerhetővé vált, hogy mind a két háborús koalíció kénytelen lesz új stratégiát és új szövetségeket keresni, megjelentek a diplomáciában az első arra vonatkozó puhatolózások, hogy Olaszország milyen feltételek mellett mutatna hajlandóságot háborúba lépni.

Antonino Paternò Castello di San Giuliano márkai külügyminiszter szeptember közepén gondosan, pontokba szedve összefoglalta a londoni olasz követ, Guglielmo Imperiali di Francavilla márkai és a szentpétervári követ, Andrea Carlotti számára, hogy milyen feltételek mellett látná elképzelhetőnek az antant oldalán történő olasz hadba lépést: (a) a háborús győzelem előtt a négy hatalom (Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország, Olaszország) egyike sem köt különbékét a Monarchiával vagy Németországgal; (b) az angol és a francia flotta, az olasszal együtt, az olasz hadba lépés után azonnal kiűzi az Adriai-tengerről az osztrák flottát és szétzúzza azt; (c) a háború győztes befejezését követően Olaszország megkapja Triesztet, Dél-Tirolt pedig egészen az Alpok vízválasztó vonaláig, a Brenner-hágóig; (d) az Oszmán Birodalom összeomlása esetén Olaszországot illet az Adalia övezet (minimum gazdasági koncesszió formájában); (e) Olaszország nem ellenzi Albánia felosztását Montenegró, Szerbia és Görögország között, de a tengerpartot semlegesíteni kell, Valonának pedig korlátozás nélkül Olaszország szuverenitása alá kell kerülnie, vagy autonóm és nemzetközi városnak kell lennie; (f) Olaszország a háborús erőfeszítéseinek megfelelően részesedik a háborús kártérítésekből; (g) a háború után a négy győztes hatalom felügyeli a békeszerződésekkel kialakított status quo megőrzését.⁸ Az olasz diplomácia vezetőjének szóban forgó összefoglalója irányelveként szolgált az antanttal majd meginduló tárgyalásokhoz, amelyek elvezetnek majd a londoni szerződés megkötéséhez (1915. április 26.), amelynek alapján Olaszország belép a háborúba az antant oldalán.

Egyelőre azonban (1914 őszén) az antant részéről nem mutatkozott szándék, hogy túllépjen a puhatolózás szintjén. San Giuliano nem volt türelmetlen, tudta, hogy a 35 milliós népességű Olaszországnak az antanthoz csatlakozása, az ország földrajzi elhelyezkedése geopolitikai és stratégiai szempontból egyaránt előnyöket ígér: új front nyitását Délen, végső soron a Monarchia és Németország teljes bekerítését.

Az olasz külügyminiszter azt is tudta, hogy a központi hatalmak számára is fontos lenne, ha Olaszország mellettük lépne be a háborúba. Bécs részéről azonban San Giuliano csak annyi „változást” észlelt, hogy a „brutális” római osztrák követ nagyhírtelen oly „mézes-mázás” lett.⁹

⁸ FERRAIOLI, Giampaolo: *Politica e diplomazia in Italia tra XIX e XX secolo. Vita di Antonino di San Giuliano (1852–1914)*. Rubettino, Catanzaro, 2007. 898–900., 904–908.

⁹ MALAGODI, Olindo: *Conversazioni della guerra 1914–1919*. Szerk.: Vigezzi, Brunello. Ricciardi, Nápoly–Róma, 1960. 22.

San Giuliano halála után az új külügyminiszter, Sidney Sonnino egyelőre szintén mind a két háborús koalíciónál puhatolózott. Elsősorban az olasz háborúba-lépés „áráról”. Vagyis, igyekezett megtudni, hogy mire számíthatna Olaszország, ha mellettük lépne be a háborúba. Úgy érezte és gondolta, mintha Olaszország a háborúzó hatalmak között egy „píacon” lenne, olyan kedvező helyzetbe került, hogy válogathat, alkudozhat.¹⁰ A „szent nemzeti egoizmus” elve alapján a semlegesség-politikának számára tulajdonképpen nem volt erkölcsi tartalma vagy értéke: nem volt „jobb” vagy „rosszabb” a háborúpártiságnál. Hideg fejjel, – mondhatjuk úgyis – cinikusan a legnagyobb eredményt igyekezett elérni az olasz semlegesség fenntartásával, majd a megfelelő időpontban a háborúba- lépéssel. Természetesen annak a hatalmi szövetségnek az oldalán, amely győztesnek látszik, és a legtöbbet ígéri Olaszországnak.

A rendelkezésemre álló időkorlátok miatt eltekintek mind az Olaszország és az antant, mind az Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia közötti diplomáciai tárgyalások ismertetésétől. Csupán azt jelezni, hogy az antant az olaszok által támasztott feltételek kielégítését illetően sokkal kedvezőbb helyzetben volt, hiszen Róma semmi olyant sem kért, aminek teljesítéséhez áldozatot kellett volna hozniuk. Bécsnek ellenben sok mindenről le kellett volna mondania. Mindezek után a brit külügyminiszternek átadott, az olasz feltételeket összefoglaló Sonnino-memorandum¹¹ alapján 1915. március 3-án elkezdődtek Londonban az antant és Olaszország közötti tárgyalások, amelyek elvezettek a londoni szerződés aláírásához (április 26.). Ezt követően is voltak ugyan még véleménycserék Róma és Bécs között, azok azonban nem jártak eredménnyel, végül Sonnino 1915. május 3-án táviratilag megszakította az Osztrák–Magyar Monarchiával való tárgyalásokat, lényegében felmondta a hármas szövetséget.¹² III. Viktor Emánuel az Osztrák–Magyar Monarchiának szóló hadüzenetet 1915. május 24-én küldte el.¹³

A földrajzi adottságok meghatározó szerepe az olasz haditervekben

Az olasz vezérkarnak az Ausztria–Magyarországgal való háború esetére vonatkozó haditervei az Olasz Királyság kikiáltása óta a védelmi háború koncepciójából indultak ki, csak egyes ultranacionalista és az irredenta politikusok követeltek támadó háborút. A hadvezetés az ilyen beszédeket joggal tartotta felelőtlennek, nem is hallgatott azokra. A vezérkar jól ismerte ugyanis a Monarchia katonai fölényét, ezért hadászati elképzeléseit a védekezésre építette. Ilyen tervet dolgozott ki az olasz hadsereg 1908–1914. közötti vezérkari főnöke, Alberto Pollio (1852–1914.) tábornok is. Pollio az olasz tábornokok átlagánál jóval intelligensebb katona volt, a hadtörténelemben is járatos. Katonai attasé-ként öt évet szolgált Bécsben (1892–1897.) – az olasz tábornokok közül minden bizonnyal ő rendelkezett

¹⁰ LUCIO CARACCILO – MARONTA, Fabrizio (Szerk.): L'eredità della grande guerra, tra miti e realtà. Conversazione con lo storico Mario Isnenghi. In: http://www.repubblica.it/cultura/2014/05/14/news/limes_geopolitica_2014-1914_la_grande_guerra_tra_miti_e_realt-86129894/

¹¹ SONNINO, Sidney: Carteggio 1914–1916. Szerk.: Pastorelli, Pietro. Laterza, Róma–Bari, 1974. 206–212.

¹² SONNINO, Sidney: Il libro verde. Documenti diplomatici presentati al Parlamento Italiano dal Ministro degli Affari Esteri Sonnino nella seduta del 20 maggio 1915. Treves, Milánó, 1915. 110–112.

¹³ Cronologia: <http://cronologia.leonardo.it/storia/a1915e.htm>

a legpontosabb ismeretekkel a hármass szövetség két katonai nagyhatalmának katonai erejéről. Közvetlenül a világháború kitörése előtt kidolgozott hadászati terve a Monarchia Dél-Tirolból és az Isonzó mentén egyidejűleg induló támadásával számolt. Az olasz védelem fő erőit a Piave folyó jobb partjára helyezte, a hadászati tartalékot Padova körzetébe. Elképzelése szerint a Piave folyónál megvédhető Olaszország a „szövetséges” Ausztria–Magyarország váratlan csapásától.¹⁴

Pollio haditervéről és az előtte készült tervekről mind az olasz, mind a külföldi hadtörténészek úgy vélekednek, hogy azok körültekintően figyelembe vették az ország geopolitikai és földrajzi adottságait, reálisan mérték föl a majd kialakuló hadszínterek terep- és éghajlati viszonyait.

Olaszország földrajzi helyzetét alapvetően meghatározza, hogy egyfelől, hogy az „olasz csizma” felső része az Alpok karéjától körülvéve a szintén félsziget nyugat-európai szárazföld déli részéhez tapad, másrészt, hogy az „olasz csizma” majd kétezer km hosszan nyúlik délre a Földközi-tengerbe, mintegy kettéosztva azt. A háromezer km-nél is hosszabb olasz tengerpartból eredő adottságokról már szóltam.

Az olasz–osztrák határ több mint 700 km hosszú volt, amely három nagy részre osztható. Nyugatról kelet felé haladva: a tiroli beékelődésre, a Cadorei és a Carniai-Alpok vidékére, valamint az Isonzó-völgyre.

A legnyugatibb rész, az akkori osztrák Trentino/Dél-Tirol, ékként mélyedt Itáliába Lombardia és Veneto között. Trentino nyugati határa a svájci–olasz–osztrák hármass határnál kezdődik, 3000 méternél is magasabb hegyeken, majd délkelet felé lejt a Garda tó felső csücskéig, majd keletre fordult, aztán az Asiagói felföldnél észak-keletre, az Cadorei-Alpok nyugati oldalán. A trentói ék magába foglalta Trento várost, sőt a még délebbre levő Roveretót is.

A középső, Olaszország felől nézve északi határszakasz a Cadorei és a Carniai-Alpok magas hegyeiben húzódott, az akkor Ausztriához tartozó Tarvisio magasságában ért olasz–osztrák határ harmadik szakaszához, az Isonzó folyó forrásvidékéhez.

A harmadik határszakasz az Isonzó völgyében futott, le egészen a folyó torkolatáig, az Adriai-tengerig.

A dél-tiroli ék rendkívüli előnyöket testesített meg Ausztria számára: azon túl, hogy onnan kiindulva elvághatta egymástól a két legnagyobb észak-olasz tartományt, Lombardiát és Venetót, ék hegyéből kiindulva, amely már a síkságon van, az osztrákok még hátba is támadhatták az esetleg a Venetóból Trieszt irányába támadó olasz erőket. A dél-tiroli ék létéből eredő fenyegetés elhárítása vagy felszámolása fontosnak, de rendkívül nehéznek látszott az olasz hadvezetés számára. Ha megindulnának ellene, felfelé kell kapaszkodni az egyre magasabb hegyekben, ahol az osztrákok évszázadok során erődrendszert építettek ki. Az olasz támadás nem állhatott volna meg Trento város elfoglalásával. Az osztrák ellentámadás kizárása érdekében tovább kellett volna nyomulni, nagyjából az olasz–osztrák nyelvhatárig, legalább Bolzanóig, vagy inkább a Brenner-hágóig, az Olaszország és Ausztria közötti természetes határig.

¹⁴ SZABÓ László: Doberdo, Isonzo, Tirol. Kossuth, Budapest, 1977. 49–50.

A középső, a Cadore- és az Carnia-Alpok magashegyein kanyargó határszakasz a természeti akadályok és az osztrák erődítmények miatt szintén nem volt ígéretes az olaszok számára. Nagy katonai erők nem mozgathatók ebben a térségben, eredményes támadást csak nagy tűzérési erőfölény mellett lehetett volna kibontakoztatni.

A földrajzi viszonyokból logikusan következett, hogy az olasz hadsereg főerőit az isonzo-i határszakaszra koncentrálják.

A Szarajevót követő napokban Luigi Cadorna (1850–1928.) tábornokot nevezte ki a király vezérkari főnöknek. Cadorna nem tudhatta mennyi idő áll rendelkezésére az új haditerv kidolgozására, azt azonban igen, hogy nem sok. Sebteben készítette el a hadseregszabványok augusztus 21-i értekezletére az *Összefoglaló memorandum az Osztrák–Magyar Monarchia elleni szöveg jöhető offenzív cselekvésről az európai hatalmak jelenlegi összeütközésében* című dokumentumot, az olasz hadsereg új hadászati tervét, amely rövidebben *Az 1914. szeptember elsejei direktíva* elnevezést kapta. Cadorna ebben a memorandum a „műfajhoz” képest viszonylag nagy terjedelmű, ellenben még vázlatos, nem minden részletében kidolgozott dokumentumban az olasz hadsereg valamennyi korábbi haditervtől eltérően támadó háborút vázolt fel. „Mentségére” hozható föl, hogy nem számolhatott még a háború addigi tapasztalataival, és a feladatokat is csak általánosságban jelölhette ki.

Az olasz hadsereg átfogó új haditervét Cadorna irányítása alatt a vezérkar 1915. április elsejére elkészítette el *A szeptember elsejei direktíva változatai* címmel. Az új terv több részlete a Pollio-féle terv felhasználásával és átdolgozásával készült, így például a hadsereg mozgósítását és felvonulását illetően nem sokat változtatott a korábbin, nehogy felborítsa a már kidolgozott részletes szállítási terveket. Cadorna felismerte, hogy ez dél-tiroli ék körüli határszakasz nem lehet az Ausztria–Magyarország elleni támadó háború főiránya, mert ha rendkívüli erőfeszítések árán el is érné a célját, Dél-Tirol elvesztése a Monarchia számára csak nagy presztízsvesztést jelentene, de nem döntené el a háborút, hiszen a terület Ausztria számára gazdasági és stratégia szempontból sem nagyon fontos, lévén, hogy csak periférikus része a birodalomnak, ellenállási potenciálját nem gyengítené meg lényegesen. Ráadásul az olasz támadás a Brenneren túl nem folytatható Ausztria „szíve” felé, legfeljebb Innsbruck érhető el. Cadorna a 35 hadosztályból hatot tervezett a dél-tiroli frontra küldeni. A középső, a cadorei és carniai magashegyi határszakaszt is másodrendűnek tartotta stratégiai szempontból, mivel ott a támadás folytatása az osztrák Alpokban aligha folytatható. Oda hét hadosztályt tervezett.¹⁵

Az új haditervben az alapvető változtatás *A szeptember elsejei direktívához* képest egyrészt a részletes kidolgozottságban mutatkozott, másrészt abban, hogy támadó háborúban a főcsapás céljaként a ljubljana medencébe való betörést jelölte ki, sőt siker esetén a támadás folytatását Maribor és Varasd felé.

A terv szerint a háborúba-lépéskor az olasz hadseregnek négy hadseregbe szervezett 35 hadosztálynyi mozgósított erővel kell rendelkeznie, amelyek közül a főerő, a II. és a III. hadsereg a ljubljana medence irányába támad, miközben az I. hadseregnek és a IV. hadsereg részére várt, hogy feltartóztassa a Dél-Tirol felől

¹⁵ CADORNA, Luigi: *La guerra alla fronte Italiana* (24 maggio 1915 – 9 novembre 1917). Treves, Milánó, 1934. 87–103.

várható osztrák támadást. A IV. hadsereg nagyobb része pedig tartalékot képez elsősorban a II. és a III. hadsereg számára.¹⁶ Cadorna a támadás főirányát már akkor az Isonzó folyó középső és alsó szakaszánál tartotta kívánatosnak, ahová 15 hadosztályt tervezett felsorakoztatni. Hadterve továbbá az olasz támadással egyidejűleg feltételezte a Monarchia elleni orosz offenzívát a keleti fronton, a szerb hadseregét pedig a Balkánon.¹⁷ A memorandumban nincs szó Olaszország hadbalépésének várható időpontjáról.¹⁸

Cadorna hadterve jól számolt a sajátos olasz körülményekkel, részleteiben kétségkívül tartalmazott merész gondolatokat is, több elemében azonban messze állt a realitásoktól. Megalapozatlan volt például a szerb hadsereg Ausztria–Magyarország elleni 1915. tavaszi offenzívájával számolni, mert az – s ezt az olasz katonai körökben is tudták – Szerbia az erőfeszítéseinek végső határához ért, a hadseregnek nem maradt ereje, hogy támadjon. Nem volt reális Cadornának a saját erőre vonatkozó erőszámvetése sem. Mint láttuk, a háborúba-lépés idejére 35 hadosztállyal számolt. Ezzel az erővel nem lehetett megvalósítani az osztrák–magyar haderőre tervezett mély csapást és a hadműveletek gyors befejezését. Az olasz vezérkar az ellenség várható ellenállásának erejét értékelve azt gondolta, hogy a Monarchia 8-10 hadosztálynál többet aligha tud felvonultatni Olaszország ellen, mert leköti az erejét a keleti front. Vagyis, Cadorna háromszoros olasz erőfölénnyel számolt, s ezt a fölényt elegendőnek és megnyugtatónak tekintette. Figyelmen kívül hagyta azonban, hogy a haditechnika fejlődése következtében – ezt mutatták a világháború addigi tapasztalatai – a védelem tűzereje hallatlan mértékben megnövekedett, s ennek következtében a háromszorosnál sokkal nagyobb erőfölénnyel sem szabadott volna biztosan számolni a sikerrel. Nagyobb emberi erőt Olaszország ugyan hosszabb távon még képes lett volna kiállítani, katona még lett volna, de a hadigazdaság még a 35 hadosztályt sem nem tudta ellátni kellő mértékben fegyverekkel, lőszerrel, felszereléssel. Cadorna számára is nyilvánvaló volt a hadsereg szükségletei és az olasz ipar teljesítőképessége közötti aránytalanság. A hadsereg fegyver- és lőszer ellátása szempontjából létfontosságú acél és fémipar mind a vasércet, mind a kőszén csak importból tudta beszerezni, hasonlóképpen a rézércet is. Olaszország ezekből a nyersanyagokból közel 90 százalékos behozatalra szorult. Az importfüggőség nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a hadseregnek a háborúra való felkészültségében hiányosságok mutatkoztak.

Miután elkészült az olasz haditerv Cadorna 1915. április 14-én közölte a kormánnyal, hogy a hadsereg legkorábban május közepére lehet készenléti állapotban. Korábbi időpontot azért sem lehetett kitűzni, mert azelőtt az Alpokban a hóolvadás nem teszi lehetővé a nagyobb méretű hadműveleteket.¹⁹

Mint fentebb láttuk az olasz kormány 1915. május 22-én elrendelte az általános mozgósítást, és hozott más, a háborúba-lépéssel összefüggő intézkedéseket is. Majd – mint láttuk – május 24-én III. Viktor Emánuelnek az Osztrák–Magyar

¹⁶ CADORNA 1934: 87–103.

¹⁷ CADORNA 1934: 87–103.

¹⁸ CADORNA, Luigi: *La guerra alla Fronte Italiana (24 maggio 1915 – 9 novembre 1917)*. Milánó, 1934. 94–97.

¹⁹ CADORNA 1934: 105.

Monarchiához szóló hadüzenetével formálisan el is kezdődött a háború, noha a hadműveletek még majdnem egy hónapig nem indultak meg.

A semlegesség időszakában Olaszország politikai és katonai vezetői a béke korszakának mércéje szerint gondolkodtak, Cadorna a háború előtti hadikultúra alapján kért és kapott támogatást az olasz államtól és a lakosságtól, és majd csak a háborúba lépés után tanulják meg, amit a már majdnem egy éve háborúzó országok tudtak: hogy a Nagy Háború sokkal többet, egészen mást követel mindenkitől, mint a régiek.

A háborúba-léppel olasz király, a kormány és a parlament letért az ország érdekeinek és háború perspektíváinak pontos felmérése alapján való döntéshozatal útjáról. Az olasz liberálisok a nacionalizmus mákonyának hatása alá kerültek. A politikai osztály elitjében a türelmetlenség és mohóság hétértbe szorította Cavour türelemre és óvatosságra intő hagyatékát. Igaz, a világháború végén Olaszország képviselői majd a győztes nagyhatalmak oldalán ülhetnek a béketárgyalások asztalához, azonban három és fél éves háború és 650.000 olasz katona halála után. A háborúba léppel nemcsak a „belle époque” ért véget Olaszország történetében – a liberális erők és eszmék, a liberális demokrácia is összeomlottak. Olyan válság alakult ki, amely utat nyitott az újfajta, a szélsőséges nacionalizmus, a fasiszmus korszaka felé.

Felhasznált irodalom:

- ALBERTINI, Luigi: Venti anni di vita politica. L'esperienza democratica italiana dal 1898 al 1914. [I. rész 1. k. 1898–1908]. Zanichelli, Bologna, 1951.
- CADORNA, Luigi: La guerra alla fronte Italiana (24 maggio 1915 – 9 novembre 1917). Treves, Milano, 1934.
- CARACCILO, Lucio – MARONTA, Fabrizio (szerk.): L'eredità della grande guerra, tra miti e realtà. Conversazione con lo storico Mario Isnenghi. In: http://www.repubblica.it/cultura/2014/05/14/news/lines_geopolitica_2014-1914_la_grande_guerra_tra_miti_e_realt-86129894/
- CEVA, Lucio: Storia delle forze armate in Italia. UTET, Torino, 1999.
- DIÓSZEGI István: A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1936. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1994.
- FERRAIOLI, Giampaolo: Politica e diplomazia in Italia tra XIX e XX secolo. Vita di Antonino di San Giuliano (1852–1914). Rubettino, Catanzaro, 2007.
- GOOCH, John: Soldati e borghesi nell'Europa moderna. Laterza, Roma – Bari, 1982.
- HORVÁTH Jenő: Olaszország. In: VADÁSZ Sándor (szerk.): 19. századi egyetemes történelem 1789–1914. Osiris, Budapest, 2011.
- HORVÁTH, Jenő: Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947) In: Grotius on-line, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=XYBQEM>

- HORVÁTH Jenő: Olaszország semlegessége a Nagy Háború első kilenc hónapjában. In: NÉMETH István (szerk.) Az első világháború 1914–1918. Tanulmányok és dokumentumok. L'Harmattan, Budapest, 2014. 208–230.
- ISNENGGHI, Mario – ROCHAT, Giorgio: La Grande Guerra 1914–1918. Mulino, Bologna, 2008.
- JEAN, Carlo: Manuale di geopolitica. Laterza, Roma – Bari, 2006.
- MAMMARELLA, Giuseppe – CACACE, Paolo: La politica estera dell'Italia. Dallo Stato unitario ai nostri giorni. Laterza, Roma – Bari, 2010.
- MILANINI KEMÉNY, Anna: La Società d'esplorazione commerciale in Africa e la politica coloniale (1879–1914). La Nuova Italia, Firenze, 1973.
- PORTA, Gianfranco (szerk.): La guerra bianca. Grafo, Brescia, 1996.
- ROCHAT, Giorgio – MASSOBRIO, Giulio: Breve storia dell'esercito italiano dal 1861 al 1943. Einaudi, Torino, 1978.
- SALANDRA, Antonio: La neutralità italiana. Ricordi e Pensieri. Mondadori, Milano, 1928.
- SHEEHAN, James J.: L'età post-eroica. Guerra e pace nell'Europa contemporanea. Laterza, Roma – Bari, 2009.
- SINIBALDI, Giulio: La geopolitica in Italia (1939–1942). libreriauniversitaria.it., Padova, 2010.
- SONNINO, Sidney: Il libro verde. Documenti diplomatici presentati al Parlamento Italiano dal Ministro degli Affari Esteri Sonnino nella seduta del 20 maggio 1915. Treves, Milano, 1915.
- SZABÓ László: Doberdo, Isonzo, Tirol. Kossuth, Budapest, 1977.
- THOMPSON, Mark: La guerra bianca. Saggiatore, Milano, 2009.
- VOLPE, Gioacchino: L'Italia nella Triplice Alleanza (1882–1915). ISPI, Milano, 1939.
- WHITTAM, John: Storia dell'esercito italiano. Rizzoli, Milano, 1979.

DR. SPINDLER ZSOLT

OROSZORSZÁG ÉS A KÖZÉP-ÁZSIAI ORSZÁGOK KAPCSOLATA AZ UKRAJNAI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN

Absztrakt

Az elmúlt hónapokban a magyar és a külföldi hírműsorok is kiemelt helyen kezelik az Ukrajnában kialakult válságot, az orosz-ukrán helyzetet. Elismert, nagy tudású politikusok, tudósok, kül- és biztonságpolitikai szakértők nyilatkoznak a kérdésben, de a háttérben, szakértői szinten már felmerül az a kérdés is, vajon az ukrajnai rendezést követően ténylegesen lezárul a Szovjetunió széthullása, vagy az utódállamok határai még ma is csak ideiglenesek? Vajon kialakulhat-e a régió más térségében is hasonló helyzet? A szerző ezekre a kérdésekre keresi a választ cikksorozatával, amelynek első eleme a szovjet utódállamok közül a közép-ázsiai országok Oroszországhoz fűződő viszonyrendszerét elemzi.

Kulcsszavak: Közép-Ázsia, biztonságpolitika, külpolitika, Oroszország, energiabiztonság, Ukrajna, Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete, Sanghaji Együtműködés Szervezete, Eurázsiai Gazdasági Közösség

Abstract

The Hungarian and the international media have focused on the Ukrainian events and the Russian-Ukrainian connections in the past few months. Researchers, scientists, politicians, foreign and security experts have made statements and written essays about the problem, but the main question has remained: has already the collapse-process of the Soviet Union definitely finished, or the borders of the states in the region are still of provisional character? Is there any chance for a peaceful solution to the Ukrainian crisis; or similar problems can occur also in Central Asia? The author shows a characteristic picture of the Soviet successor states and the Central Asian countries from a historical, religious and cultural point of view; then he focuses on the multilateral economic, military and security organizations in the area, like EurAsEC, CSTO and SCO.

Keywords: Central Asia, foreign and security policy, Russia, energy security, CSTO, SCO, EurAsEC

Az erőfeszítések ellenére, amelyek Oroszország és a közép-ázsiai országok közötti két- és többoldalú kapcsolatok alapelveinek lefektetésére történtek, a mai napig nem beszélhetünk egységes, célzott és hosszú távú orosz külpolitikáról ebben

az irányban.¹ Ennek ellenére bizonyos irányvonalak határozottan kitapinthatók (ezekkel az irányvonalakkal a 3.1. részben részletesen is foglalkozom). A politikai gyakorlat is kimerül egyrészt az ezen országokba irányuló turizmus, másrészt nem a kölcsönös érdekeken alapuló kapcsolat, sokkal inkább a hosszú távú stratégiai kapcsolatok kialakítására vonatkozó igény megfogalmazásában. Ahogyan az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciója fogalmaz: Oroszország a FÁK-tagállamok mindegyikével baráti kapcsolatokra törekszik, amelyek alapja az egyenjogúság, a közös érdekek, a tisztelet és egymás érdekeinek tiszteletben tartása.²

A közép-ázsiai országok szociális és gazdasági fejlettsége eltérő. Ha ehhez hozzávesszük még a kulturális, mentalitásbeli különbségeket is, ezek mindig visszairányítják az Oroszországi Föderáció figyelmét a térségre. Geopolitikai szempontból a **közép-ázsiai országok egyrészt a muzulmán világ felé orientálódnak, ugyanakkor fejleszteni kívánják nyugati kapcsolataikat.** Ez az ellentmondás, pontosabban fogalmazva ezek a nem egybeeső külpolitikai irányultságok olyan lehetőséget biztosítanak az orosz fél számára, ahol kevés konkurenciája van. Ugyanakkor **Oroszország külpolitikáját inkább a szituáció-függőség jellemzi, ahol a geopolitikai játszmákra történő gyors reagálás dominál a prevenció helyett.**³

Az egymásrataltság legszembeötlőbb példája az a 7.000 km hosszú közös határszakasz, amely elválasztja egymástól Oroszországot és a közép-ázsiai országokat. Az orosz fél szélesíteni kívánja az együttműködést mind a közép-ázsiai, mind a kaukázusi országokkal a biztonságpolitika, a közös kihívások és fenyegetések terén, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus, a vallási szélsőségeség, a kábítószer-forgalom, a transznacionális bűnözés, illetve az illegális migráció okozta problémákra, illetve az Afganisztánból származó fenyegetések semlegesítésére.⁴

Az „Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági koncepciója 2020-ig” című dokumentum felhívja a figyelmet az olyan destabilizációs folyamatokra, mint amilyen a nacionalista, szeparatista, illetve xenofób törekvések, vagy a vallási szélsőségeség erősödése. Az orosz fél itt külön kiemeli a Sanghaji Együttműködési Szervezet (SESz-SCO-ШОС), vagy a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSzSz-CSTO-ОДКБ) szerepét.⁵

¹ докт. ист. наук, член-корр. РАН В.В. Наумкин (руководитель коллектива); докт. ист. наук, И.Д. Звягельская (сооруководительпроекта); канд. полит. наук Е.В. Войко; канд. ист. наук А.В. Грозин; докт. ист. наук В.Г. Коргун; канд. полит.наук Е.М. Кузьмина; докт. полит. наук Д.Б. Малышева; канд. ист. наук С.А. Притчин; докт. экон. наук Б.А. Хейфец: ИНТЕРЕСЫ РОССИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:СОДЕРЖАНИЕ, ПЕРСПЕКТИВЫ, ОГРАНИЧИТЕЛИ, № 10, 2013, Российский совет по международным делам, p.5.

Alekszej MALASENKO: Oroszország érdekei Közép-Ázsiában. Nemzetközi Ügyek Oroszországi Tanácsa, 2013 (No.10/2013) http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf

² концепция внешнейполитики Российской Федерации (12 февраля 2013 г.). <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094/#review>

³ В.В. Наумкин, op.cit., p. 6.

⁴ ibid

⁵ Стратегиянациональной безопасности Российской Федерациидо 2020 г. <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>

1. Közép-Ázsia helyzetének történelmi, vallási és kulturális alakulása

A közép-ázsiai régió sajátos társadalmi szerkezete, általában véve mérsékeltnek nevezhető iszlám vallási felfogása (amely például az alkoholfogyasztást is elfogadja) a Selyem út nyomvonalának, a térség multikulturális történelmi örökségének, köszönhető. Nagy Sándor i.e. 329-327 között hadjáratot vezetett a mai Közép-Ázsia területére, átkelt az Amu-Darján (Oxus), elérte a mai Herat, Kandahar és Kabul városát. Ennek köszönhetően a hellén kultúra nyomai máig megtalálhatóak az itt élő emberek világnézetében. Az első kínai diplomáciai missziót i.e. 138-119-ben Zhang Qian vezette ide, hogy a közép-ázsiai kereskedelmi útvonalak révén információkat szerezzenek a Daqin (Római) Birodalomról és a kor fontos kereskedelmi cikkének számító, a mongol és kínai lovagnál nagyobb termetű, erősebb közép-ázsiai „mennyei lovakról”. 642-712. között mai közép-ázsiai országok arab hódoltság alá kerültek, majd 1220-21-ben Dzsingisz kán hadserege bevette Buhara és Herat városát is. 1336-1405. Timur Lenk hatalmas, de rövid életű birodalmat alakított ki, amely kiterjedt a mai Irak, Irán, Szíria, Törökország, Kaukázus, Észak-India területére. A XVIII. században létrejött Buharai Emirátus, Kokandi Kánság, Horezmi (Hívai) Kánság, illetve a mai Afganisztán az orosz-angol gyarmatosítás/érdekszféra-növelés ütközőterülete lett, az utóbbi angol, az előbbieket orosz befolyás alá kerültek. Az orosz hadsereg folyamatos előrenyomulásának köszönhető 1862-ben Biskek, 1865-ben Taskent, 1873-ben Híva, 1877-ben Kokand eleste, ám a közép-ázsiai népek csak a Szovjetunió létrejöttével, 1922-1936 között veszítették el függetlenségüket. 1924-től a pán-török és pán-iszlám mozgalmaktól félve a Szovjetunió erősíteni kezdte a kazah, kirgiz, tádzsik, türkmén, üzbég nemzetiségi mozgalmakat, a határok kialakításával olyan kevert nemzetiségű tagköztársaságokat hozott létre, amelyekben csak erős központi vezetés tarthatott rendet. A közép-ázsiai államok a Szovjetunió széthullását követően, 1991-ben nyerték el függetlenségüket.⁶

A régióban a XX. sz. előtt nem lehet nemzeti irodalomról beszélni, a művelt emberek a perzsa (farszi) nyelvet és a török nyelvek közé tartozó helyi nyelvek valamelyikét is beszélték. A népmesékből és Szolovjov írásaiból ismert Naszreddin Hodzsát minden itt élő nemzet a saját fiának tekinti, Buharában a kiemelkedő személyiségek lovas szobrainak mintájára „szamaras szobrot” emeltek a tiszteletére. Közép-Ázsia komoly tudományos központ volt a középkorban, az általában egységesen perzsa költőkként és tudósokként emlegetett személyek jelentős része élt a térség városaiban. Említést érdemel Ali ibn Sina (Avicenna), aki a XI. században Buharában dolgozott, s orvostudományi kézikönyve, a XVII. századig Európában is tankönyv volt. A Királyok könyvének szerzője, Firdauszi, vagy Omar Khajam, a Rubaját alkotója is hosszú ideig élt a mai Üzbegisztán területén található Szamarkandban. Az üzbégek nemzeti költője, a XV. században élt Alisher Navoi pedig Heratban, a mai Afganisztán területén született. A külföldiek által kevésbé ismert kirgiz nemzeti eposz a „Manasz” mellett irodalmi szempontból nemzetközileg is kiemelkedő Csingiz Ajtmatov irodalmi tevékenysége.

⁶ Bradley MAYHEW-Greg BLOOM-Paul CLAMMER-Michael KOHN- John NOBLE: CentralAsia. Lonely Planet Publications Pty Ltd., 2010, pp. 34-45

2. Egy régió – öt ország

Ha ugyanazon faktorok alapján vizsgáljuk a régió országait (lakosság, infrastruktúra, energetika, nyelv, életmód, vallás szerepe, függetlenség, Oroszországhoz való viszony), jelentős különbségek mutatkoznak az egyes államok között.

Kazahsztán a régió legnagyobb területű országa, hagyományosan **jó kapcsolatokat ápol az Oroszországi Föderációval**. Az orosz-kazah kapcsolatokat az 1700-as évek végén, tehát Közép-Ázsiában legkorábban bekövetkezett orosz protektorátus intézménye alapozta meg. Mivel az orosz fél jelenléte ebben a régióban közel 80 évvel nagyobb múltra tekint vissza, mint a többi közép-ázsiai országban, valószínűleg ennek is köszönhető, hogy az 1990-es évek függetlenedési hulláma során sem alakult ki jelentős oroszellenes hangulat Kazahsztánban. További hasonló tényező az, hogy a **vallás szerepe nem nevezhető jelentősnek**, az iszlám mellett az ortodox kereszténység is jelen van, csaknem fele-fele arányban. Az ország viszonylagos gazdasági függetlenségét **kőolaj és földgáz** készlete alapozza meg. Lakossága, amely hosszú ideig **nomád** életformát követett, s csak a kollektivizálás és az erőszakos letelepítési törekvések következtében hagyott fel életformáját, a második legnagyobb Közép-Ázsiában, **15 millió fő**. A kazah nyelv az altaji nyelvcsaládba, **török** nyelvek közé tartozik.

A történelmi vezető szerepet hosszú évszázadokon át birtokló **Üzbegisztán** **infrastrukturálisan a régió legfejlettebb állama**. Lakossága hagyományosan **letelepedett** életformára rendezkedett be, ennek köszönhetően korán megindult a városiasodás, a mezőgazdaság, a földművelés szerepe mindig jelentős volt. Üzbegisztán önállóságra törekszik, bilaterális alapon igyekszik kapcsolatait szervezni, komoly **földgáz** készletekkel rendelkezik, **28 milliós lakosságával** messze a legnépesebb ország a régióban. Az **iszlám vallás nagyon fontos** szerepet játszik az emberek életében, az üzbég nyelv pedig a török nyelvek közé tartozik. Állandó problémája az, hogy kevés víz áll a rendelkezésre, így folyamatosak a konfliktusok a vízben gazdagabb, de energetikailag Üzbegisztánra utalt Kirgizisztánnal és Tádzsikisztánnal.

Türkmenisztán tekinthető a legzártabb közép-ázsiai országnak, **hatalmas földgáz készleteinek** köszönhetően önálló, **független** külpolitikai irányultságot igyekszik kialakítani. A földgázexport diverzifikációját Kína, Oroszország és esetleg az Európai Unió „versenyeztetésével” igyekszik kiépíteni. Lakossága hosszú ideig **nomád** életformát folytatott, a türkmének nyelve a **török** nyelvek közé tartozik.

Tádzsikisztán a régió viszonylag szegény országai közé tartozik, bár alumínium feldolgozó üzeme révén megelőzi az iparilag is fejletlenebb Kirgizisztánt. Folyóvízei komoly lehetőségeket rejtnek, így **vízzerőmű** építésbe kezdett (Rogun), amit Üzbegisztán nem néz jó szemmel. A **vallásnak fontos** a szerepe, lakosságának 95%-a szunnita, 5%-a síita, így Irán befolyása is itt tekinthető a legnagyobbnak, nem utolsósorban azért is, mert a perzsa hatás történelmi léptékben is itt a legszámottevőbb. Lakossága hagyományosan **letelepedett** életformát folytatott, a tádzsik nyelv az indoeurópai nyelvcsaládba, az **iráni (perzsa, fárszi)** nyelvek közé tartozik.

Kirgizisztán a régió legszegényebb országa. Folyóvizei kihasználására **vízermű** építésbe kezdett (Kambarata I-II.), ami az üzbegek fél számára problémát jelent. A zavargások tovább rontották a helyzetét, a **vallás szerepe kevésbé jelentős**. A régió egyetlen országa, ahol elmondható, hogy van politikai ellenzék. Lakossága hosszú ideig **nomád** életformát folytatott, a kirgiz pedig a **török** nyelvek közé tartozik.

3. Gazdaság, biztonság, multilaterális szervezetek, katonai egyensúly és a kínai térnyerés

Közép-Ázsia hasonló szerepet tölt be Oroszország számára, mint Latin-Amerika az Egyesült Államok számára. Egyszerre jelent lehetőséget és problémát is. A régió országai nem csak az afganisztáni kábítószer tranzitvonalához tartoznak, de kisebb-nagyobb mértékben maguk is foglalkoznak kábítószer alapanyagok termesztésével és kábítószer előállításával. Az Egyesült Államok és a NATO is igyekszik itt pozíciókat szerezni, közvetlenül az afganisztáni rendezés, közvetve pedig az afganisztáni és közép-ázsiai ásványkincsek és energiaforrások biztosítása miatt. **Az orosz- közép-ázsiai kapcsolatok alapvetően ambivalensek: mindkét oldalnak szüksége van a másikra.**⁷ Közép-Ázsia alacsonyán képzett, de olcsó munkaerővel látja el Oroszországot, a megtörni látszó orosz földgáz monopólium kialakítása során geostratégiai szerepe van, s egyszersmind „bufferzone”, ütközőterület Afganisztán és a NATO vonatkozásában. Oroszország gazdasági segítséget nyújt a régió országainak, hiteleket, munkalehetőséget biztosít, piacot igyekszik teremteni az innen származó szénhidrogéneknek, időszakosan vízügyi projekteket is támogat, valamint vindikálja magának a jogot a politikai rendező szerepre.

3.1. Oroszország Közép-Ázsia stratégiája

Mint azt a bevezetőben láthattuk, s amire orosz politikai szakértők is rámutattak már, Oroszország viszonyulása a közép-ázsiai régióhoz nem tekinthető egységesnek. Ha azonban mindenképpen irányvonalakat szeretnénk meghatározni, akkor azt mondhatjuk, hogy **Moszkva új Közép-Ázsia stratégiája két pilléren nyugszik**, az első **gazdasági pozícióinak erősítése a térségben**, a második a **katonapolitikai egyensúly fenntartása** az Egyesült Államokkal, ami szintén megköveteli Közép-Ázsia politikai stabilitását. **Kína gazdasági térnyerése** és katonai ereje szintén meghatározó biztonságpolitikai tényező. Moszkva számára világossá vált, hogy nem egységes közép-ázsiai politikára van szüksége célja elérése érdekében, hanem a bilaterális kapcsolatok erősítésére mind az öt országgal. Oroszország a régióban két többé-kevésbé működőképes struktúrában tevékenykedik aktívan: a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetében (KBSzSz-CSTO) és az Eurázsiai Gazdasági Közösségben (EÁGK-EurAsEC), illetve a jövőben talán idesorolható lesz majd az orosz-kazah-belarusz vámunió is. A KBSzSz kénytelen szembenézni egy sokkal komolyabb versenytárral: a Sanghaji Együtműködés Szervezetével (SESz-SCO), ahol a hajtóerőt Kína képviseli. Az EurAsEC tagállamait többségében a közép-ázsiai országok adják, akik egyre inkább Peking, és nem Moszkva befolyása alá kerülnek. Kína és aktív jelenléte Közép-Ázsiában jobban aggasztja Oroszországot, mint az

⁷ Алексей МАЛАШЕНКО: Интересы и шансы России в Центральной Азии, Pro et Contra 2013 январь – апрель p.21.

amerikai katonai bázisok, mivel Kína hitel-áradattal indít, majd földgázszerződésekkel zár a régió országaiban, magához ragadva egy jelentős részét Közép-Ázsia földgáz készleteinek.

A vámunió (Eurázsiai Gazdasági Unió) néhányat azonnal megoldott Moszkva problémái közül:

- 1.) Lehetőséget teremtett Oroszország számára, hogy meghatározott korlátozó intézkedéseket vezessen be a kínai gazdasági aktivitással szemben.
- 2.) Az orosz üzleti élet élénkítése Kazahsztánban automatikusan az orosz befolyás növekedésével járt.

Oroszország sokat nyer ezen a vámpolitikán, míg Kazahsztán számára reális az esélye annak, hogy az orosz vámháború áldozatává váljék. Oroszország agresszíven igyekszik behatolni a közép-ázsiai gazdasági szférába, s ezzel is nagyobb befolyásoló erőt próbál szerezni, hiszen az európai piacok orosz földgázzal történő ellátása a stabil közép-ázsiai szolgáltatás függvénye. Türkmenisztán gyakorlatilag nem vesz részt a multilaterális szervezetekben (SESZ-ben meghívott vendég). 2010-ben elfogadásra került a „Független, semleges Türkmenisztán katonai doktrínája” elnevezésű dokumentum, amely szerint nem kötelezi el magát egyetlen katonai szövetség vagy blokk mellett sem, és megtiltja a regionális konfliktusokban való részvételt. Üzbegisztán az EÁGK-ban 2008-ban felfüggesztette tagságát, a KBSzSz-ben pedig többnyire csak vétőjogával él (gyorsreagálású erők).

3.2. Katonai bázisok és tranzit központok

Közép-Ázsiában az amerikai és orosz fél között sajátos „katonai bázis verseny” folyik, amelynek látványos példája volt 2009-ben és 2010-ben a kirgizisztáni Manasz katonai bázis/tranzitközpont léte, státusza körül kialakult vita. Az USA/NATO katonai infrastruktúrájának fejlesztésére törekszik a térségben, erre utal az is, hogy a 2011 februárjában napvilágot látott új amerikai katonai stratégiában Közép-Ázsia kiemelkedő jelentőségű zónaként jelent meg. Az afgán vezetés úgy fogalmazott, hogy az USA-nak kellenek az afganisztáni bázisok is az Al-Kaida és a szélsőséges tálibok elleni harchoz. Ezzel összefüggésben a Hillary Clinton még 2010 decemberében ígéretet kapott a kirgiz vezetéstől Manasz zavartalan működtetésére, 2011 januárjában Iszlám Karimov üzbég elnök Brüsszelben tett látogatása alkalmával a Navoi és Termez használatáról biztosított. Tádzsikisztán felajánlotta közlekedési infrastruktúrájának használatát az afganisztáni rendezéshez, Türkmenisztán az Asgabadot érintő útvonalaknál ajánlotta fel segítségét, míg Kazahsztán 2010 januárjában engedélyezte a tranzit szállításokat, decemberben pedig bejelentette, hajlandó műszaki és kiképző katonákat is küldeni Afganisztánba.

Az orosz fél támogatja az afganisztáni rendezést, elsősorban az illegális kábítószer-kereskedelem okozta problémák miatt, s ebben közös az amerikai és orosz érdek, de Moszkva joggal félti energetikai pozícióit. Az Egyesült Államok, illetve a NATO katonai, vagy tranzit bázissal, rendelkezik a régió minden országában: Alma-Ata, Biskek, Navoi, Termez, Dusanbe, Ajni, Asgabad, Mari mind rendelkezésére áll valamilyen formában. Orosz, illetve KBSzSz kötelékhez tartozó bázisok azonban csak Balkashban, Kantban, Oshban, az Iszik Kül egyes területein,

Dusanbében, Ajniban, Kulbában és Qurgonthepában vannak, ami azt jelenti, hogy sem Üzbegisztánban, sem Türkmenisztánban nincsenek.

3.3. Kína gazdasági térnyerése a közép-ázsiai régióban

A kínai gazdaság erősödése, a külgazdasági kapcsolatok keresése a régió egyes országai felé is utat nyitott.⁸ A türkmén-kínai kereskedelmi forgalom 2000 és 2010 között a 40-szeresére nőtt, jelenleg 30 jelentős kínai befektetés, 49 egyéb kínai projekt szerepel a türkmén palettán összesen 1,3 millió USD értékben. Kazahsztán és Kína kereskedelmi forgalma 2010 első félévében 51,5%-kal nőtt, a távol-keleti ország Kazahsztán 4., Kazahsztán pedig Kína 2. legnagyobb kereskedelmi partnere a FÁK-ban (csak Oroszország előzi meg). 2009-ben Peking jó időzítéssel 10Mrd USD kölcsönt ajánlott fel Asztanának, ezért cserébe a CNPC megkapta a „Mangisztaunuhajgaz” tulajdoni hányadának 50%-át, ezzel megelőzte Oroszországot és Indiát is a kazah aktívákért folytatott harcban. Az üzbégi-kínai kereskedelmi forgalom évi 40%-kal nő, 20 komoly kínai infrastrukturális projekt van jelen az országban, 600 millió USD értékben, egyéb kínai hitelek pedig 127 millió USD értékben kerültek Üzbegisztánba. Kirgizisztán jelenlegi legnagyobb import forrása (70,5%) Kína, s csak utána következik Oroszország (13,9%) és Kazahsztán (3,4%). Kína vált a tádzsikisztáni gazdaság legnagyobb befektetőjévé is, elsősorban energetikai, infrastrukturális projektek megvalósításában vesz részt. Összességében megállapítható, hogy a **kínai gazdasági térnyerés Közép-Ázsiában még kezdeti stádiumban van** ugyan, de **dinamikusan fejlődik**, a gazdasági kapcsolatok azonban sok esetben véletlenszerűek, ennek egyik oka a közép-ázsiai országok magas korrupciós mutatója.⁹

4. Oroszország, Afganisztán és Közép-Ázsia

A tágabb értelemben vett Közép-Ázsiához hozzásorolható Afganisztán is, nem utolsósorban az első részben (1.) említett történelmi, kulturális kapcsolatok, és a rendezéshez köthető bázis problémák (3.2. rész) miatt. Afganisztánban több nemzet képviselője is jelen volt az ISAF „kerekasztalánál”, a legnagyobb létszámban az Egyesült Államok (90 000 fő), Nagy-Britannia (9 500 fő), Németország (4 341 fő) és Franciaország (3 580 fő) képviseltette magát az összesen 130 ezer főt számláló misszióban, amelyhez a magyar fél legaktívabb korszakában 502 fővel járult hozzá. A NATO-országok vezetői 2010 novemberében Lisszabonban elfogadták az afganisztáni csapatkivonásról szóló tervet, amelynek értelmében 2014-től az afgán erők veszik át az egész országban az irányítást (ami a tálibok szerint ez a kudarc jele). A korábban már említett új amerikai katonai stratégia (3.2. rész) azonban ezt a változatot nagyban módosíthatja. A jelenleg érvényes megállapodás értelmében 9 800 fő amerikai katona a térségben marad.¹⁰

A koalíció belső problémájának tekinthető, hogy egymással konfliktushelyzetben lévő országok személyi állománya is képviselteti magát benne (pl.: Azerbajdzsán és Örményország, vagy Görögország és Törökország).

⁸ Bernardo MARIANI: China's Role and Interests in Central Asia. SAFEWORLD, 2013. október p. 3.

⁹ Малашенко, op.cit. p. 23.

¹⁰ <http://www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-to-leave-9800-us-troops-in-afghanistan>

Oroszország a földrajzi közelség miatt nem tud „szökni”, a kivonulási tervek lehetséges következményeinek értékelésében sem egységes. Személyi állománnyal nem vesz részt az ISAF műveletekben, de a NATO együttműködés keretében közreműködik a terrorizmus/kábítószer-ellenes tevékenységben.

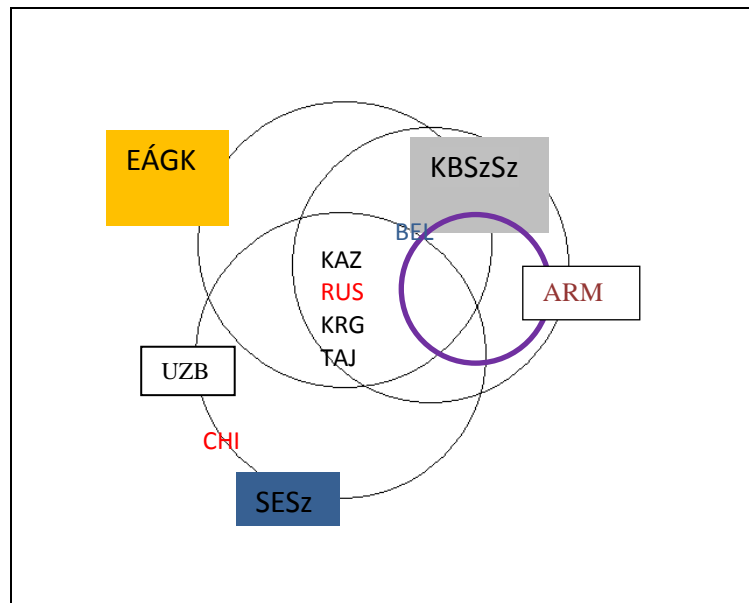
2002 decemberében az orosz és afgán védelmi minisztérium megállapodást kötött haditechnikai eszközök szállítására vonatkozóan, ám az orosz fél 2005-ben felfüggesztette a megállapodás teljesítését azzal az indokolással, hogy „elkerüljük az Egyesült Államok segélyeinek duplikálását”. 2010-ben enyhülés következett be, az NRC-alap keretében szóba került az afgán helikopterek javítása, az orosz fél megnyitotta a szövetség előtt az úgynevezett Északi Tranzit Útvonalat, beleegyezett NLM (non-lethal materials – fegyverzeti anyagnak nem minősülő szállítmányok) kétirányú vasúti szállításába, a kereskedelmi alapú helikopter eladásba (21 db Mi-17Hip), illetve a kiképzés támogatásába. 2011-re egyértelművé vált azonban, hogy az Egyesült Államoknak nem csak katonai céljai vannak Afganisztánban, energetikai, politikai érdekek is vezérlik, Oroszország számára pedig továbbra is óriási probléma az Afganisztánból származó heroin.

Üzbegisztán Afganisztánnal kapcsolatos együttműködés külön is említést érdemel, hiszen az üzbég fél a történelmi, kulturális, nemzetiségi kapcsolatok miatt nem tekint idegen területként Afganisztánra. Hosszú távon úgy gondolkodik, hogy az amerikai, illetve NATO csapatok előbb-utóbb mindenképpen kivonulnak, a tálibok azonban maradnak, így a rendezés pozitív aspektusaiban, mindenekelőtt a gazdasági újjáépítésben hajlandó részt venni, a katonai együttműködésben kevésbé.

5. Közép-Ázsia szerepének alakulása

A régió, s különösen Kazahsztán szerepe várhatóan felértékelődik a kőolajpiacon a következő 10-15 évben, illetve a közel-keleti események hatására már most érzékelhető ennek a folyamatnak a felgyorsulása. Üzbegisztán és Türkmenisztán szerepe is nő a közép-ázsiai földgáz és kőolaj Oroszország megkerülésével a Kaukázuson át Európába történő juttatása terén, az Egyesült Államok pedig üdvözölte a TAPI (Türkmenisztán-Afganisztán-Pakisztán-India) vezetékrendszerrel kapcsolatos 2010. december 11-i végleges megállapodást. Orosz szakértők úgy látják, hogy bár az USA az afganisztáni rendezésben partnerként számít Oroszországra, ellentétben Kínával, ebből az együttműködésből hosszútávon hátrányai származhatnak Moszkvának. Kirgizisztán és Tádzsikisztán vonatkozásában felmerül a kérdés, hogy mennyire lehet önállóknak tekinteni ezeket az országokat, míg Üzbegisztán esetében a történelmileg kialakult mérsékelt iszlám vallásosságot egyre több esetben váltja fel a vallási radikalizmus, ami destabilizáló tényező lehet. Az orosz befolyás a régióban legfeljebb 100-150 éves múltra tekint vissza, a szovjet időszakban kialakult vezetési minták és gazdasági csatornák a szovjet-orosz befolyás alatt szocializálódott generáció fokozatos kiesésével maguk is veszítenek jelentőségükből. Míg a Kaukázusban a befagyott konfliktusok nagyban hátráltatják a gazdasági, energetikai kapcsolatok építését, addig Közép-Ázsiában a hasonló konfliktusok kialakulásának lehetőségével kell számolni, illetve igyekezni kell elkerülni azokat. Közép-Ázsia a XIX. század óta ütközőzóna a Nyugat és Oroszország között, akkor a brit-orosz érdekek, ma a NATO/USA-Oroszország vonatkozásában. Az orosz „gyarmatosítás” nélkül a jelenlegi államformák sem alakulhattak volna ki. A Szovjetunió idején megkezdett erőszakos modernizáció

kinevelte saját elitjét, amíg ez a csapat kitart, addig tart az orosz befolyás is. Kérdéses azonban, hogy mi következik ezután? Folytatódik-e a modernizáció, vagy a régió országai visszafordulnak a tradíciókhoz, esetleg egyes területek „afganizálódnak”? Az EU tagországai közül egyértelműen Németország van jelen a legerősebben a térségben, mind gazdasági, mind politikai befolyásoló ereje nő. Tendenciaként jelentkezik azonban, hogy egyre több ország, köztük Kína, India, az Egyesült Államok, igyekszik partnerségi kapcsolatokat kiépíteni a közép-ázsiai országokkal, de kulturális és történelmi szerepe miatt Irán, illetve Törökország befolyása is növekedhet.

1. sz. ábra: Közép-Ázsia és a jelentősebb regionális multilaterális szervezetek

Rövidítések:

EÁGK – Eurázsiai Gazdasági Közösség

KBSzSz – Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete

SESz – Sanghaji Együtműködés Szervezete

UZB: Üzbegisztán, CHI: Kína, RUS: Oroszország, KAZ: Kazahsztán, KRG:

Kirgizisztán, TAJ: Tádzsikisztán, BEL: Fehéroroszország, ARM: Örményország

Az Eurázsiai Gazdasági Unió (vámunió) lila körrel jelölve.

(Forrás: saját készítés)

2.sz. ábra: A közép-ázsiai régió országai

Forrás: Bradley Mayhew-Greg Bloom-Paul Clammer-Michael Kohn- John Noble: CentralAsia. (Lonely Planet Publications Pty Ltd., 2010)

Felhasznált irodalom:

- Bernardo MARIANI: China's Role and Interests in Central Asia. SAFEWORLD, 2013. október
- Алексей МАЛАШЕНКО: Интересы и шансы России в Центральной Азии, Pro et Contra 2013 январь – апрель pp. 21-34.
- докт. ист. наук, член-корр. РАН В.В. Наумкин (руководитель коллектива); докт. ист. наук, И.Д. Звягельская (соруководительпроекта); канд. полит. наук Е.В. Войко; канд. ист. наук А.В. Грозин; докт. ист. наук В.Г. Коргун; канд. полит.наук Е.М. Кузьмина; докт. полит. наук Д.Б. Малышева; канд. ист. наук С.А. Притчин; докт. экон. наук Б.А. Хейфец: ИНТЕРЕСЫ РОССИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:СОДЕРЖАНИЕ, ПЕРСПЕКТИВЫ, ОГРАНИЧИТЕЛИ, № 10, 2013, Российский совет по международным делам, p.5.
- концепция внешнейполитики Российской Федерации (12 февраля 2013 г.), <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094/#review>, letöltés: 2014. 06. 20.
- Bradley MAYNEW – Greg BLOOM – Paul CLAMMER – Michael KOHN – John NOBLE: Central Asia. Lonely Planet Publications Pty Ltd., 2010, pp. 34-45
- Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г.
- <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>, letöltés: 2014. 06. 12.
- <http://www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-to-leave-9800-us-troops-in-afghanistan>, letöltés: 2014. 06.14.

Absztrakt

A Harakat al-Musqawamat al-Islamiyyah nevű terrorista csoport, magyarul az Iszlám Ellenállási Mozgalom (rövidítve: Hamász) 1987-ben, mint a Muszlim Testvériség meghosszabbított karja jött létre, azzal az eltökélt szándékkal, hogy megsemmisítse Izrael Államot és a helyén egy iszlám államot hozzon létre, amely magába foglalná a jelenlegi Izraelt, Gázát és a Nyugati Partot is. Mind a mai napig ez a cél és ennek elérésére három fő területen tesznek erőfeszítést: politikai, szociális és katonai. 2007-ben a Hamász a Fatah teljes katonai erejének megsemmisítésével átvette a hatalmat Gázában és azóta erőszakos módszerekkel irányítja a Gázai övezetet, és folyamatosan növeli katonai képességeit. Eddig Hamász három háborút vívott az Izraeli Védelmi Erővel és mindannyiszor veszített. Ugyanakkor a Gázai övezetben a Hamász mellett számos más palesztin terrorista szervezet is működik. A nemzetközi média világa számára ezek a szervezetek kevésbé ismertek, holott jelentős katonai erőt képviselnek.

Kulcsszavak: Hamász, Izrael, terrorizmus, Gáza, rakéták

Abstract

The terrorist group Harakat al-Musqawamat al-Islamiyyah, meaning "Islamic Resistance Movement" (or the acronym of Hamas) was founded in 1987 as an extended arm of the Muslim Brotherhood, with the sole objective to eliminate the State of Israel, and create in its place an Islamist state containing the territory that is now Israel, Gaza, and the West Bank. Today, this goal remains intact, and the efforts to achieve it are carried out within three spheres: political, social, and military. In 2007, Hamas took over Gaza by removing all military forces of Fatah, and since then, Hamas has been ruling Gaza Strip with violent methods; and has been continuously improving its military capability. Up to now, Hamas has fought three wars against the Israel Defense Forces and lost all of them. However, in addition to Hamas, several other Palestinian terrorist groups are active in the Gaza Strip. They have not garnered significant international media coverage, although they have significant military capabilities.

Keywords: Hamas, Israel, terrorism, Gaza, rockets

Bevezetés

A Hamász a 2006-os választásokon aratott győzelme és a 2007-es erőszakos gázai hatalomátvétele óta folyamatosan növeli katonai erejét. A harcosai kiképzésében, fegyverekkel való ellátásában 2012-ig nagy szerepet játszott Irán és Szíria. Annak ellenére, hogy több katonai vereséget szenvedett az Izraellel való

összecsapásokban, katonai erőit képes volt újjászervezni, személyi állományát feltölteni, és nem csak újra felfegyverezni, hanem a korábnál nagyobb mennyiségű és jobb minőségű fegyverekkel ellátni. Ebben jelentős szerepet játszott Irán, aki a nemzetközi terrorizmus egyik bökész támogatójaként, 2013-ig, mintegy havi 20 millió dollárral támogatta a Hamászt.¹

Az Izrael és a gázai terrorista szervezetek között megvívott és nemrég lezárult összecsapásban, az írott és elektronikus médiában szinte kizárólag az Izraeli Védelmi Erők ellenfeleként a Hamászt említették. Ugyanakkor valójában a Hamász nem egyedül robbantotta ki a háborút, és vette fel a harcot Izraellel. Ugyan abszolút domináns helyzettel rendelkezik Gázában, de nem egyedül birtokolja a területet. Kik a Hamász szövetségesei, riválisai Gázában? Milyen ideológiai alapon szerveződtek, mekkora harci értéket képviselnek? A tanulmány célja e kérdések megválaszolása.

A Hamász létrejötte és hatalomra kerülése Gázában

Annak ellenére, hogy a Hamász 2006 óta hatalmon van Gázában, létrejötte és ideológiája kevésbé ismert hazánkban.

A Hamász (*Harakat al-Muqāwamat al-Islāmiyya*),² azaz Iszlám Ellenállási Mozgalom neve teljes névből létrehozott betűszó-használattal jött létre. A rövidítésnek van arab jelentése is, a szó „lelkésedés”-t is jelent, héber jelentése ugyanakkor – és ez független a Hamász terrorista jellegétől – „erőszak”³-ot jelent. A Hamász az egyiptomi Muszlim Testvériség fundamentalista mozgalomból nőtt ki, annak egyik fegyveres szárnyaként alakult meg. A Muszlim Testvériség kezdettől fogva jól körvonalazott társadalmi és politikai programmal rendelkezett, kiterjedt oktatási, egészségügyi és foglalkoztatási hálózatot épített ki.⁴ A Hamász népszerűségét is az alapozta meg, hogy fundamentalista vallásos mozgalomként tagjainak, követőinek egész életét igyekszik keretbe foglalni, amibe beletartozik egy széles szociális hálózat is oktatással, orvosi ellátással, ingyen-konyhákkal és segélyezéssel.

A Hamász ténylegesen 1987-ben jött létre az „első intifáda” idején, amikor a palesztinok fellázadtak Gázában és a Nyugati parton egyaránt. Parancsnokságai, politikai vezetési intézményei, kiképzéssel, oktatással foglalkozó bázisai Gázában találhatóak. Mint ismeretes, a Gázai-övezet a 2006-os palesztin törvényhozási választások óta a Hamász uralja, miután a választások során 74 helyet szereztek a lehetséges 132-ből, ezzel legyőzve a korábban kormányzó Fatahot. Ezzel a

¹ HVG 2013. június 20., Meggyengült a Hamasz pénzügyi és politikai helyzete, http://hvg.hu/vilag/20130620_Izraeli_lap_meggyengult_a_Hamasz_diplomac, letöltés: 2014 június 01.

² Encyclopedia Britannica: Hamas, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas>, letöltés: 2014. október 01.

³ Gilan KAY: Hamas, Congregation Nezar Torah Yeshua, <http://messianicfellowship.50webs.com/hamas.html>, letöltés: 2014. október 01.

⁴ BESENYŐ János-Miletics Péter: Országismertető – Egyiptom, http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_egyiptom2.pdf, letöltés: 2014. október 01.

győzelmével, a Fatah fölé nőtt, de egyedül nem képes kormányozni a Palesztin Hatóság területeit.⁵

Az ominózus 2006-os választásokon a Reform és Változás nevű listán a Hamász palesztin értelmiségieket, egyetemi tanárokat, orvosokat indított a korrump, elkényelmesedett, megöregedett és lekorrumpálódott Fatah jelöltekkel szemben, akik a Fatahból kiábrándult fiatal szavazók segítségével rendre győzelmet arattak. A korrupcióna jellemző, hogy például a mai napig nem tudjuk, hogy mi lett annak a hárommilliárd dollárnak a sorsa, amelyet Arafat özvegye, Suha Arafat utalt át Gázából Svájcba az elnök halála utáni másfél órában, 140 kisebb tételben, egy olyan szoftver segítségével, amely a tranzakciók végeztével megsemmisítette önmagát.⁶ A Hamász és a Fatah 2006 óta többször is nemzeti egységkormányt hozott létre, ám sem a belső, sem a nemzetközi dialógus nem indult be. Ennek oka, hogy a nemzetközi közösség nem fogad be egy terroristákból is álló palesztin kormányt.

A hatalmi váltás Gázában „természetesen” nem ment végbe demokratikus keretek között, annak ellenére, hogy 2006-ban egy koalíciós kormány alakult. Végül a Hamász és a Fatah közötti, amúgy is szélsőségesen rossz viszony 2007. június 10. és 15. között lezajlott fegyveres konfliktusba torkollott. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a Hamász lemészárolta a Fatah harcosait, és átvette a teljes hatalmat Gázában, elfoglalva a Fatah vezetési pontjait. (lásd 1. számú kép)

A hivatalos adatok szerint közel 300 ember vesztette életét a harcokban. A Mahmud Abbasz palesztin elnök vezette Fatah kormány tisztségviselői elmenekültek Gázából. A Fatah épületeit kifosztották majd felgyújtották.

1. számú ábra: Hamász harcosok Mahmud Abbasz irodájában⁷

⁵ A Hamász 440 ezer szavazatot kapott a 2006-os választásokon, míg a politikai ellenfele a Fatah csak 410 ezret.

⁶ Khalid HAMEYRE: Hoe Suha Arafat amass all these millions? 22 Augusts 2014. Al Arabya News, <http://www.alarabiya.net/views/2007/08/22/38159.html>, letöltés: 2014. október 01.

⁷ Daily Mail Online: Gaza takeover, Hamas pose in President's office to show who's boss, 15 June 2007, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-462190/The-Gaza-takeover--Hamas-pose-Presidents-office-whos-boss.html>, letöltés: 2014 október 01.

A Fatah-Hamász konfliktus még ma is tart, bár mára gyakorlatilag egy Hamász vezette Gázai övezet és egy Fatah vezette Nyugati Part jött létre.

A Hamásznak ugyanakkor sikerült megtöltenie a Palesztin Hatóság minisztériumait saját szimpatizánsaival, bár miniszteri posztokat mind a mai napig nem sikerült megszerezniük. Gázában a Hamász kiépítette a saját közigazgatását, a közhivatalok működtek, a Hamász fizetést is tudott adni. A szervezet a pénz egy részét Irántól és baráti iszlám szervezetektől kapta, amelyek az összegeket vagy átutalták gázai bankokba, vagy Hamász-tisztségviselők csempészték be készpénz formájában Egyiptom felől. A Hamász vette át az irányítást az összes „zaka” (azaz a lakosság részéről kötelezően adandó adomány) bizottságban, ebből is csörgedezett a pénz. A Hamász a 2006-os választások óta rendelkezik saját gázai eredetű jövedelemmel, mert a szervezet új adókat vezetett be: pénzt szednek a rendszámátlák regisztrálásáért és a születési anyakönyvi kivonatokért. A Hamász teljesen átvette a hatalmat az oktatás és a média felett is.

Ennek egyik tragikus következménye, hogy a gázai gyerekek és fiatalok a Hamász agy mosásán mennek keresztül, rendszeres katonai képzésben részesülnek és ezzel Gáza egy kvázi terrorista gyárrá alakult.⁸ (Lásd a 2., és 3. számú ábrákat)

2-3. számú ábra: a Hamász fegyverfogásokat oktat, és gyerekeket képez ki öngyilkos akciókra

4-5. számú ábra: katonai kiképzés a Hamász ún. „nyári iskola tábor”-jaiban

A Hamász szociális szerepe, pénzügyi forrásai

A Hamász társadalmi funkciója összetett, sokszor erősen szociális és karitatív jellegű. Ugyanakkor, a hatalmának megőrzése nagymértékben függ attól, hogy a funkcionáriusait hogyan tudja megfizetni.⁹

⁸ David SIM: Palestinian children receive military-style training in Gaza, International Business Time, June 20, 2014., <http://www.ibtimes.co.uk/hamas-summer-camps-palestinian-children-receive-military-style-training-gaza-1453506>, letöltés: 2014. október 01.

A Hamász több okból robbantotta ki a legutóbbi, ötven napig tartó háborút. Az egyik oka ennek az volt, hogy az iráni pénzek elapadása miatt nem tudta kifizetni a tisztviselői bérét, ami egyrészt belső elégedetlenséget szült, másrészt csökkentette a népszerűségét. A Hamász a háború kirobbantására akkor vállalkozott, amikor, elveszítve Irán és Szíria támogatását, politikailag meglehetősen elszigetelődött helyzetbe került, és a pénzügyi helyzete is egyre nehezebbé vált, valamint a gázai népszerűsége is csökkent. Tovább nehezítette a Hamász helyzetét, hogy az egyik bevételi forrása a csempészet, illetve a csempészek megadóztatása megcsappant, mert az új egyiptomi kormány nagyszámban számolta fel a csempész alagutakat.¹⁰ A beáramló kevesebb árucikk-dráguláshoz és a Hamász népszerűségének zuhanásához vezetett. 2014 májusában és júniusában már a tisztviselői fizetésének folyósításával is komoly problémáik voltak. A mintegy 50.000 Hamász tisztviselő több hónapig nem kapott fizetést, beleértve a biztonsági erőket is. Ebből is látszik, hogy a Hamász képtelen a nagyon jelentős külföldi pénzügyi segítség ellenére egy – a Dr. Bordás Mária a jogállam és a hatékony állam kapcsolatát boncoló tanulmányában ugyan elsősorban európai országokra leírt, de a gázai extrém helyzetre is alkalmazható kritériumok szerinti – hatékonyan működő államszervezetet kiépíteni.¹¹ Ugyanezt támasztja alá Besenyő Jánosnak az Arab-tavasszal kapcsolatosan írt elemzése is.¹²

Ezért a Hamász rendőrei blokkolták a bankokat, a Hamász fegyveresek nem engedték meg a civilek számára, hogy a pénzautomatákból kivegyék a pénzüket.¹³ (lásd 6. számú ábrát)

6. számú ábra: rendőrök blokkolják a gázai bankokat¹⁴

⁹ Amber GRAY: Hamas non-violent activities, Global Security Studies, Fall 2007. 127.o. a <http://globalsecuritystudies.com/Amber%20HAMAS.pdf>, letöltés 2014. október 01.

¹⁰ Hazem BALOUSHA: Hamas faces financial crisis after egypt tunel closures, Palestine Pulse 07/2013., <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/07/hamas-financial-crisis-gaza-egypt-morsi.html>, letöltés: 2014 október 01.

¹¹ Dr. habil Maria BORDAS PhD: Tradition and Modernization in the Public Administration – Efficient State or State under the Rule of Law, Journal of US-China Public Administration Volume 9, Nr 6, SrNr. 80. June 2012 pp 602-603. Davis Publishing Co. El Monte CA, USA, <http://www.davidpublishing.com>, letöltés: 2014. szeptember 14.

¹² BESENYŐ János: Can the „Arab Spring” present a real threat to Europe? Strategic Impact (Romania), No. 1/2014, pp. 32-44, <http://www.scribd.com/doc/241476196/Can-the-Arab-Spring-present-a-real-threat-to-Europe>, letöltés: 2014. szeptember 14.

¹³ Elder of Zion, June 08, 2014., <http://elderofzion.blogspot.com/2014/06/trouble-in-paradise-hamas-fatah.html>, letöltés: 2014. október 01.

Teljesen egyértelmű, hogy azokat a kritériumokat, amiket Dr. Bordás Mária a „Public Services at Local Government Level” című munkájában a helyi kormányzás közszolgáltatásai tekintetében önkormányzati feladatként fogalmaz meg, a Hamász már nem volt képes teljesíteni.¹⁵ Ennek ékes bizonyítéka volt a 2014 januárjában végzett közvélemény kutatás Gázában, amely szerint a Hamász népszerűségi indexe a korábbi 40%-ról 23%-ra esett vissza. Ezzel párhuzamosan, érdekes módon nem a Fatah népszerűsége nőtt, hanem a még radikálisabb eszméket hirdető Palesztin Iszlám Dzsiháde.¹⁶

A Hamász bevételeinek egy részéből szociális tevékenységeket is finanszíroz. Többek között iszlám iskolák, egészségügyi, oktatási, kulturális, sportlétesítmények, árvaházak, mecsetek, ingyen konyhák stb. támogatására fordítja. Különösen a második intifáda időszakában nagymértékben növelte a támogatottságát azzal, hogy a kiterjedt ellátórendszere segítségével sok családot megmentett a nélkülözéstől.

A szervezet anyagi támogatottságának szintjét az adatok ellentmondásossága miatt nehéz megbecsülni: vannak, akik a bevételt éves szinten 70, mások 50 millió dollárra becsülik.¹⁷ A bevételek a helyi Hamász szimpatizánsoktól, a külföldön élő palesztinoktól, szaúd-arábiai, más Perzsa (Arab)-öböl térségbeli donoroktól (újabbán Katar nagy összegekkel támogatja a Hamászt), Iránból és kisebb részben az Amerikában, Nyugat-Európában élő muszlim közösségektől érkeznek. Átláthatóság hiányában nehéz megbecsülni, hogy az egyik fő támogató, Irán mennyit juttat a Hamásznak és más terrorista szervezeteknek. Térségbeli diplomáciai források ezt éves szinten 200–300 millió dollárra teszik. A CIA információi szerint 2006-ban ez az összeg 370 millió USD-t tett ki.¹⁸ Az innen befolyó átutalásokat azonban csökkentette, hogy a Hamász az Egyesült Államokban 2001 novemberében felkerült a terrorista szervezetek listájára. Az iráni kormány 2013-ig mintegy havi 20 millió dollárral támogatta a Hamászt.¹⁹ Ez a hatalmas pénzügyi forrás csappant meg jelentősen, még ha nem is tűnt el teljesen, a szír polgárháború következményeként, hiszen a Hamász a lázadók oldalára állt, míg Irán a kormányerőket támogatja.

Az Európai Unió 2001 végén a Hamász katonai szárnyát, majd 2003 szeptemberében a csoportosulás politikai szárnyát vette fel a terrorista szervezetek

¹⁴ <http://elderofziyon.blogspot.com/2014/06/trouble-in-paradise-hamas-fatah.html>

¹⁵ BORDÁS, Mária.: Public Services at Local Government Level Acta Juridica Hungarica Volume 50., Number 4., 2009. Budapest, ISSN: 1216-2574

¹⁶ Rasha Abu Jalal: Islamic Jihad gains support as Hamas declines, Palestine Puls Januar 10, 2014., <http://www.al-monitor.com/pulse/ru/originals/2014/04/islamic-jihad-support-gaza-expense-hamas.html>, letöltés: 2014. október 01.

¹⁷ Summary of 2007: Information and Trends in Palestinian Terrorism, Intelligence and Terrorism Information Center p. 12., <http://www.mfa.gov.il/GazaFacts>, letöltés: 2010. december 17.

¹⁸ Wurmser, Meyrav: Hamas' Goals and Pan-Islamic Agenda, 3.o. Center for Middle East Studies 2007. szeptember 20., http://mes.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=5128, letöltés: 2010. december 17.

¹⁹ HVG 2013. június 20, Meggyengült a Hamasz pénzügyi és politikai helyzete http://hvg.hu/vilag/20130620_Izraeli_lap_meggyengult_a_Hamasz_diplomac, letöltés: 2014. június 01.

listájára. Ugyanakkor az EU megmaradt a Palesztin Hatóság legnagyobb donorának az évi 600-700 millió eurós nagyságrendű támogatásával.²⁰

A Hamász ideológiája

A Hamász ideológiája az iszlám felsőbbrendűségébe vetett hiten, az iszlám fundamentalista felfogásán, a megszállt palesztin területek felszabadításán túl egy iszlám állam létrehozásának gondolatán alapul.²¹ Ennek ékes bizonyítéka a szervezet az első hivatalos nyilatkozata, amelyet Alapokmány néven 1988-ben adtak ki.²²

Ebben megfogalmazzák, hogy a Hamász elsődleges célja, hogy létrehozza a Palesztin Iszlám Köztársaságot, mely magában foglalja Izraelt, Ciszjordániát (Nyugati Partot) és a Gázai-övezetet. A dokumentum, amely mind a mai napig érvényben van, többek közt hangsúlyozza, hogy a Hamász ideológiáját, alapelveit az iszlámból meríti, és a zsidókkal való harcot a végső győzelemig fogják folytatni. Palesztina földjét, melynek felszabadítását fegyveres úton látja csak lehetségesnek, iszlám földnek tartja, bármely részének átengedését a vallás megcsúfolásának tekinti.²³

A Hamász jelmondata az Alapokmány 8. cikkelye szerint a következő: „Allah a célunk, a Próféta a példánk, a Korán az Alkotmányunk, a Dzsihád az utunk, és meghalni Allah ügyéért a legszentebb hitünk.” Ennek szellemében a Hamász kezdetektől fogva az izraeli polgári lakosságot minden lehetséges eszközzel támadja, az öngyilkos merénylet a mozgalom eszköztárának alapeleme.

A Hamász ellenzi az ún. „két állam” formáció kialakulását és ezért ellenfelének tekinti a mérsékeltbb irányzatot képviselő Fatah mozgalmat is. A Hamász a nemzetek fölötti muszlim egység eszméjét hirdeti.

A Hamász deklarált célja, hogy Allah nevében az összes zsidó kiirtása, és nem éppen mellékes célként, az Iszlám Kalifátushoz hasonlóan, feltünteti az Iszlám fegyverrel való visszatértét Kelet-Európába, így Magyarországra is. Rövidtávú célként azt tűzték ki, hogy kiverjék az izraeli csapatokat a megszállt területekről. Ennek érdekében támadásokat hajtanak végre az izraeli csapatok, telepések ellen, civilek ellen a megszállt területeken és Izraelben egyaránt. A fenti ideológia megvalósítása érdekében, a Hamász nem csak merényleteket (köztük öngyilkos merényleteket is) hajt végre,²⁴ hanem a zsidó államot tüzésével (rakéták, aknavetők) is támadja, hiszen létez való jogát mind a mai napig nem ismeri el, sőt annak megsemmisítése deklarált célja.

²⁰ Louis Michel EU fejlesztési biztos 2009. január 26-i Dzsabálja-ban tett nyilatkozata, <http://www.mti.hu/hamaszeafelelosseg.doc>, letöltés: 2010. december 27.

²¹ Andrea NÜSSE: Muslim Palestine, Ideology of Hamas, Routledge Curzon, 1998, pp 37-38. ISBN 90-5702-334-

²² A Hamász Alapokmány 2. oldal, www.thejerusalemfund.org/carryover/documents/charter.html, letöltés:2010.december 01.

²³ Charter of the Islamic Resistance Movement (Hamas) of Palestine. In Journal of Palestine Studies (JPS), 1993/4., 122–134. o.

²⁴ BESENYŐ János: Női terroristák a radikális iszlámban, új biztonsági kihívások a 21. században, Szakmai Szemle, 2009. 4. szám, 195-205. oldal, <http://www.scribd.com/doc/132830221/Szakmai-Szemle-2009-4>, letöltés: 2014.június 01.

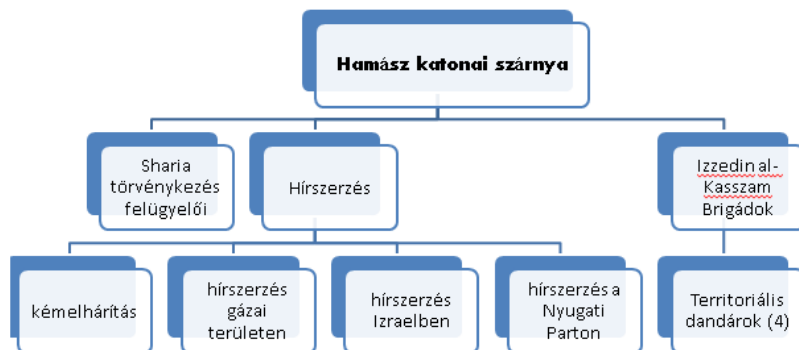
A Hamászt az Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió, Kanada, Ausztrália és más államok, így Izrael is terrorista szervezetként tartja nyilván. Irán, Szíria, más zsidógyűlölő, amerika-, és nyugat-ellenes politikát folytató államok a palesztinok védelmezőjét látják a szervezetben.

A Hamász politikai/katonai vezetése

A Hamász eredeti politikai vezetése Katarban található. A Hamász rendelkezik elemekkel Szíriában, a Perzsa-öbölben, Libanonban, Iránban és természetesen a kettő palesztin autonóm területen is. Ugyanakkor, a Gázai övezetben a Fatahhal való leszámolást követően, egy új hatalmi központ jött létre, amely valamelyest önállóan viselkedik, már nem feltétlenül fogadja el az utasításokat a legfelsőbb politikai vezetéstől. Így, emellett, hogy a Palesztin Hatóság vezetése két hatalmi központú, megosztott, egymással rivalizáló jellegű, a Hamászon belül is léteznek törésvonalak.²⁵

A Hamász tekintetében meghonosult az európai médiában a katonai és a politikai szárny kifejezések használata. Valójában azonban nem lehet tisztán katonai, vagy tisztán politikai, vallási vagy akár gazdasági-pénzügyi részekről beszélni, mert ezek a tevékenységek és azok szervezeti formái átszövik egymást, komoly átfedések vannak. Ismeretes, hogy a Hamász a saját katonai erejéről nem közöl adatokat vagy csak megtévesztő adatokat ad közre. Ugyanakkor, a rendelkezésre álló információk alapján a főleg vagy jellemzően katonai tevékenységgel foglalkozó rész, vagy szárny felépítését fel lehet vázolni.

A Hamász jelenlegi politikai vezetője Khaled Mesaal, aki miután a Hamász az Asszad ellen harcoló felkelők támogatása mellett döntött, kénytelen volt a székhelyét Damaszkuszról Katarba áttenni. A katonai vezetés Mohammed Dejf, az al-Kasszam Brigádok vezetőjének kezében összpontosul. A Hamász katonai vezetési rendjét a következő ábra szemlélteti.

7. számú ábra: a Hamász katonai szárnyának felépítése²⁶

²⁵ ZUHUR, Sherifa: Hamas and Israel 50.o. 2008. december, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>, letöltés. 2010. december 27.

²⁶ Anti Defamation League: Hamas Fact Sheet, 30 January 2006. adatai alapján készítette: Dr Tomolya János, In:http://archive.adl.org/main_israel/hamas_facts.html#.VDFSPP1_uM4, letöltés. 2014 okt. 01.

A Hamász politikai elszigeteltsége

A Hamász politikai helyzete 2013-tól fokozatosan romlott, egyre elszigeteltebb helyzetbe került. Az ötven napos háború kitörését megelőzően a Hamász elsősorban vallási okokból, a szíriai polgárháborúban az Asszad-rezsim ellenfelei mögé sorakozott fel. Ez a stratégiai politikai lépése azonban azt eredményezte, hogy addigi bőkezű támogatója, Irán gyakorlatilag beszüntette a Hamász pénzügyi támogatását. E mellett, Szíria, aki addig fegyver szállítmányaival jelentős szerepet játszott a Hamász rakéta arzenáljának nemcsak újjáteremtésében, de növelésében és minőségi javításában is, nemcsak beszüntette a Hamász támogatását, de a Hamász politikai vezetésének is távoznia kellett Damaszkuszról. További, legalább ilyen fontos változás volt az új egyiptomi kormány terrorista ellenes fellépése, amelynek a Gázai övezetet lezárták, megkezdték a terrorista szervezetek felszámolását és ezzel párhuzamosan a gázai csempészalagutak megsemmisítését.²⁷ Azt is figyelembe kell venni, hogy Hamász az elszigeteltségének nyomására kiegyezett ugyan a nyugati parti mérsékelt Abbasz-féle palesztin vezetéssel egy egység kormány létrehozásáról 2014. június 02-n, ugyanakkor abban nem kapott miniszteri tárcákat.²⁸

A Hamász katonai ereje

A Hamász katonai ereje, a korábbi jelentős veszteségei ellenére, mind létszámában, mind képességeiben, folyamatosan növekedett megalakítása óta. Ebben nagy szerepe volt annak is, hogy 2007-ben jelentős mennyiségű fegyverre tett szert Gázában a Fatah elfoglalt raktáraiból. Kézifegyvereken kívül még gépjárművek és néhány páncélozott harcjármű is a kezükbe került.

8. számú ábra: Hamász harcos orosz BRDM tetején²⁹

²⁷ BESENYŐ János-Miletics Péter: Országismertető – Egyiptom, In: http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_egyiptom2.pdf , letöltés: 2014. október 01.

²⁸ Peter BEAUMONT: Palestinian unity government of Fatah and Hamas sworn in, The Guardian June 02, 2014., In: <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/02/palestinian-unity-government-sworn-in-fatah-hamas>, letöltés: 2014. október 01.

²⁹ http://www.ynetnews.com/Ext/App/Thumbnails/CdaThumbnails_OpenWin/1,9788,L-1143267-1143268,00.html?CapField=article_images.name&TabSelect=article_images,images&WhereCls=article_images.image_id=1143268%20and%20article_images.article_id=3

A Hamásznak a folyamatos felhasználás, és izraeli pusztítás ellenére sikerült a rakétáinak számát növelni, a 2008-ban lévő 3.000 darabról 2014-re 10.000 darabra növekedett. Ezen felül jelentősen javult a rakéták hatótávolsága is, a háború kitörésének idejére már képesek voltak akár 160 km-es távolságra is csapást mérni. Azonban a Hamász rakétáinak nagy százaléka továbbra is a Gázában gyártott, meglehetősen alacsony technikai színvonalat képviselő fegyver. Ez még akkor is igaz, ha jól megfigyelhető a Kasszám rakéták hatótávolságának fejlődése. Az ötven napos háború kitörésekor a Hamász rakétáinak számát 10.000 darabra becsülték.³⁰

A rakéta arzenál kisebb részét a becsempészett és esetenként Gázában összeszerelt rakéták képezik. A jobbra iráni és szíriai eredetű rakéták orosz/kínai klónok. Nem nagy pontosságú fegyverekről van szó, hanem különböző kaliberű sorozatvetők aktív irányító rendszer nélküli rakétáiról. Ezek nem arra készültek, hogy nagy pontosságú rakétacsapásokat mérjenek velük, hanem egyszerre, nagy mennyiségben kilőve, nagyobb területen semmisítsék meg az ellenség élőerejét és alacsonyabb páncélvédettségű eszközeit. A rakéták és aknavetők harcászati-technikai adatait a 9. számú ábra táblázatos formában tartalmazza.

Megnevezés	Hatótávolság (km)	Harci fej/ gránát súlya(kg)	Származási hely
Kasszám-1	3	0,5	saját
Kasszám-2	8	6	saját
Kasszám-3	10	10	saját
Kasszám-4	15	10	saját
107 mm (BM-17)	6	10	Irán/Szíria
122 mm (BM-21)	20	18	Irán/Szíria
WS-1E 122 mm (BM-21 Grad továbbfejlesztett változata)	40	18-20	Kína/Irán
FAJR-3 (240 mm)	45	45	Irán
FAJR-5 /M-75/ (333 mm)	75	45	Irán
Khaibar-1/M-302/ (302 mm) a kínai WS 1B szíriai változata	160	175	Szíria
HM 14 60 mm (aknavető) ³¹	2,5	1,6	Irán/saját
HM 15 81 mm (aknavető)	5	4,6	Irán/saját
HM 16 120 mm (aknavető)	6	13	Irán

9. számú ábra: a Hamász főbb rakéta típusai, jellemzőik³²

414753%20and%20article_images.image_id=images.id&DescField=images.english_credits, letöltés: 2014. szeptember 01.

³⁰ Global security: Hamas rockets; <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hamas-qassam.htm>, letöltés: 2014. június 04.

³¹ Iran Defence News adatai, <http://www.irandefence.net/showthread.php?t=8215>, letöltés: 2010. december 03.

³² A Military Edge honlap adatai, az „Intelligence and Terrorism Information Center: Summary rocket fire and mortar shelling” adatai, valamint a n Iran Defence News adatai alapján készítette Dr Tomolya János, <http://militaryedge.org/armaments/302mm-khaibar/>, http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/ipc_e007.pdf, <http://www.irandefence.net/showthread.php?t=8215>, letöltés: 2014. október 03.

A terroristáknak a nagy pontosságú csapás kiválása nem is célja, hiszen fegyvereikkel a félelemkeltésre törekednek. Ez nem azt jelenti, hogy ezek a fegyverek nem alkalmasak emberi élet kioltására, hanem azt, hogy e fegyverek lélektani hatása nagyobb, mint a tényleges fizikai pusztító hatása.

A Hamász jelenlegi fegyvereinek másik nagy forrása a líbiai fegyverraktárak voltak, ahonnan, a már meglévő kézi fegyverekhez, alapvetően AK-47, RPG-7 és PKM könnyű géppuska, néhány modernebb fegyverre is szert tettek. A Hamász állandó fegyveres erőit az Izz al-Din al-Qassam Brigades, (IDQB), azaz az Izzedin al-Kassam Brigádok képezik. Ennek létszáma kb. 16.000 fő, amelyet négy területi könnyű gyalogos dandárba szerveztek.³³ (Északi Dandár, Gáza Dandár, Központi Dandár és a Déli Dandár)

Különböző Gázában tevékenykedő terrorista csoportok

Mint azt már korábban említettem, az Izraeli Védelmi Erőkkel szemben álló erőknél nem csak a Hamász fegyvereseit kell figyelembe venni, hanem más fegyveres csoportokat is. Ezek közül jelenleg a legjelentősebb a Palesztin Iszlám Dzsihád.

Palesztin Iszlám Dzsihád

Az 1979-ben alakult szervezetet, mint sok más terrorista szervezetet a Muzulmán Testvériség tagjai alakították. A szervezet célja, a Hamászhoz hasonlóan, Izrael megsemmisítése és a történelmi Palesztina helyén egy iszlám állam létrehozása. Ez a szervezet is Irán jelentős, mindenoldalú támogatását élvezi. A szervezet katonai szárnyát a **Szárájer al-Kudsz Brigádok** jelentik. Ez az Iráni Forradalmi Gárda irányítása alatt álló fanatikus terrorista szervezet öngyilkos merényletek végrehajtásával vált hírhedtté. A brigádok létszáma mintegy 8.000 fő, kedvenc támadási formájuk az öngyilkos merényletek végrehajtása, amelyek megoldására sokszor gyerekeket és nőket használnak fel. Az öngyilkos merényletek végrehajtásán kívül a Hamász Kasszám rakétáihoz nagyon hasonló, saját készítésű rakétákkal rendelkeznek, amelyekkel rendszeresen támadják az izraeli területeket.

Fatah

A szervezetet Jasszer Arafat 1959-ben alapította, amely a Palesztin Felszabadítási Szervezet legerősebb mozgalma. A szervezet 1993-ban elismerte Izraelt, ugyanakkor a Második Intifáda idején létrehozott az **Al-Aksza Mártírok Brigádjai**, mint a Fatah terrorista szervezete, számos öngyilkos merényletet hajtott végre Izraelben, és szintén számos fegyveres támadást is végrehajtott izraeli területeken. A Hamász hatalomátvétele után Gázában háttérbe szorult, több tagját a Hamász kivégezte. Jelenleg 7-800 tagra tehető a fegyvereseinek létszáma, és a Hamászhoz hasonlóan rendelkeznek saját gyártású Kasszám rakétákkal.

Népi Front Palesztina Felszabadításáért

³³ Jeffrey B. WHITE: Understanding Hamas, Washington Institute for Near East Policy, <http://www.mors.org/UserFiles/file/meetings/09qdr/white.pdf>, letöltés: 2014. szeptember 04.

A szervezetet George Habbas alapította az 1967-es Hatnapos Háború után. Az 1970-es években a gépeltérítésekről elhíresült szervezet ideológiailag jelentősen különbözik a többi palesztin szervezettől, hiszen marxista beállítottságú. Jelenleg a csoport katonai szárnyát a 2001-ben alakult **Abu Ali Musztafa Brigádok** képviselik. A Hamász iráni támogatottságának csökkenése után ez a csoport sikeresen lobbizott Iránban pénzügyi forrásokért, ami a szinte jelentéktelen szervezet újraéledéséhez vezetett. Mára mintegy 800 aktív harccsal rendelkeznek, képesek Kasszám rakéták előállítására és izraeli területek támadására, emellett néhány öngyilkos merényletet is végrehajtottak. Támogatottságuk az utóbbi időben nőtt, képesek voltak több tízezres győzelmi menetet szervezni Gázában a tüzszünet aláírása után.³⁴ (lásd következő, 10. számú képet)

10. számú ábra: Abu Ali Musztafa brigádok felvonulása³⁵

Népi Ellenállási Tanácsok

A Népi Ellenállási Tanácsokat Dzsamal Abu Szamhadana alapította 2000-ben, miután kivált a Fatah soraiból. Eleinte a palesztin menekült táborok védelmét tűzték ki célul, de hamarosan támadásokat intéztek a gázai katonai és civil célpontok ellen. Az egyik legjobban szervezett palesztin terrorista szervezetnek tartják. Ideológiai szempontból közel állnak a Hamászhoz, az iszlámra úgy tekintenek, mint egyetlen megoldásra a palesztin probléma tekintetében, a dzsihádot tekintik a palesztin területek felszabadítási eszközének.

A szervezet fegyveres szárnyát az **al-Nasszer Salah al-Dín Brigádok** (angolul: al-Nasser Salah al-Deen Brigades) alkotják. A Hamász támogatja őket fegyverekkel, és ők azok, akiket támadásra buzdítanak, utasítanak akkor is, amikor a Hamász tüzszünetben van Izraellel. Létszámuk több százra becsült, fegyverzetük hagyományos terrorista fegyvereken kívül (AK, RPG) aknavetőkből, Sztrela-2 (NATO kód szerint: SA-7) kézi légvédelmi rakéta és saját gyártású a Kasszámhoz hasonló Nasszer rakétákból áll. (lásd következő, 11. számú képet)

³⁴ PFLP honlapja: <http://pflp.ps/english/category/military/>, letöltés: 2014. június 04.

³⁵ PFLP honlapja: <http://pflp.ps/english/>, letöltés: 2014. június 04.

11. számú ábra: al Nasszer Saleh el-Dín brigádok harcosai al Nasszer rakétákkal³⁶

Ezek mellett megjelent az arzenáljukban néhány valóban modern fegyver is, mint a belga gyártmányú FN2000-s, orosz Kornet páncéltörő rakéta és az amerikai M4-s is, (lásd 12-15. számú képeket), de a líbiai fegyverraktárakból sikerült néhány kézi légvédelmi rakétára is szert tenni. A fegyvereseik létszáma mintegy 1500 főre tehető.³⁷

12-13. számú ábra: al Nasszer Saleh el-Dín brigádok harcosai Sztrela-2-vel és M-4-el felfegyverezve

14-15. számú ábra: al Nasszer Saleh el-Dín brigádok harcosa FN2000-el, és Kornet-el³⁸

³⁶ http://www.egyptwindow.net/news_Details.aspx?News_ID=53131, letöltés: 2014. június 2.

³⁷ David BARNETT: Number of Gaza terror groups possess Strela 2 MANPADS Long War Journal, September 25, 2013., http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/number_of_gaza_terror.php, letöltés: 2014. október 01.

³⁸ Lee SMITH: Smuggler galore, Weekly Standard, DEC 31, 2012., http://www.weeklystandard.com/articles/smugglers-galore_690839.html?page=2, letöltés: 2014 augusztus 31.

Szalafista-Dzsihádista csoportok

Gázában sajnos több szalafista-dzsihádista csoport is tevékenykedik. Ezek, jobbra nem fogadják el a Hamász vezetést. Ezek a csoportok úgy vélik, a Hamász nem tesz eleget a Gázai övezet iszlamizálására az iszlám törvénykezés bevezetése tekintetében. Számukra az iszlám kalifátus megteremtése a cél. A Hamász számára is kihívást és ellenfelet jelentenek, még akkor is, ha a Hamász abszolút fölényben van velük szemben. Ezen csoportok több tagját letartóztatták, vagy házi őrizetre ítélték. Meglehetősen valószínű, hogy az Izraellel való együttműködés vádjával kivégezettek között e csoportok tagjait is megtaláljuk. Néhány csoport a teljesség igénye nélkül:

- az Iszlám Hadserege, Mumtaz Dughmus vezette klán szervezete, amely egy bűnöző szervezetből nőtte ki magát. Gilad Shalit izraeli katona és Alan Johnson BBC riporter elrablása fűződik a nevükhöz. 2011 óta a terrorista szervezetek listáján szerepelnek. A csoport a Hamással fegyveres összeütközésbe is került.
- az Iszlám Hódítása nevű csoport 2006-ban alakult. Kapcsolatokat tart az al-Káida-val, összeütközésbe került a libanoni hadsereggel is a tripoli melletti Nahr al-Bared menekült táborban, egy bankrablást követően. Az összecsapásokban mintegy 400 ember vesztette életét.³⁹ Amellett, hogy a csoport főleg libanoni területen aktív, izraeli források tudni vélik a gázai jelenlétüket is. Létszámuk 100-200 főre becsült.⁴⁰
- Egyistenhit és Dzsihád, a csoport annak ellenére, hogy egyike a legkisebb szalafista csoportoknak, a Hamász megítélése szerint egyike egyben a legveszélyesebbeknek is. 2011-ben vezetőjüket, Abu al-Walidot a Hamász letartóztatta, mert a csoport elrabolta és megölte Vittorio Arrigoni olasz emberjogi aktivistát.⁴¹
- Végül, de nem utolsósorban, meg kell említeni azt a mintegy 10 000 rendőrt, ami szintén a fegyveres erők része és a Hamász ellenőrzése alatt áll. A rendőrség tagjai bizonyítottan részt vettek Izrael elleni fegyveres támadásokban, estenként tagjai mind a rendőrségnek, mind az al-Kasszam brigádoknak.⁴²

³⁹ <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/17>, letöltés: 2014. október 01.

⁴⁰ <http://www.cfr.org/lebanon/fatah-al-islam/p13391>, letöltés: 2014. október 01.

⁴¹ "Ruling Palestine I: Gaza Under Hamas," International Crisis Group, Middle East Report 73 (2008): 23-24.o., letöltés: 2014. október 01.

⁴² Yaakov KATZ: Gaza Police incorporated into hamas military wing, The Jerusalem Post: 15 March, 2010., <http://www.jpost.com/Israel/Gaza-police-was-incorporated-into-Hamas-military-wing>, letöltés: 2014. október 01.

16. számú ábra: palesztin rendőr aki egyben az al-Kasszám Brigádok tagja is

Végszó helyett

A közel-keleti országok külső és belső viszonyai szinte az állandó átrendeződés állapotában vannak. A szír polgárháború elhúzódását és az iraki állam gyengeségét kihasználó szélsőséges fanatikus terrorista szervezetek egy Iszlám Államnak nevezett szörnyszülöttet hoztak létre. A civilizált világra egyértelműen veszélyt jelentő formáció ellen nemzetközi koalíció szerveződött, ahol korábbi riválisok, ellenségek találhatók egy táborban és korábbi tabuk dőlnek le. A nagy politikai súllyal rendelkező arab államok a Hamászt vádolják a vérrontásért, sőt Szaúd-Arábia kész elismerni a zsidó államot, aminek bekövetkezte esetén a Hamász elszigeteltsége csak nőni fog.⁴³

A Hamász, mint az iszlám kalifátussal azonos ideológiai platformon lévő szervezet, nemzetközi szinten továbbra is elszigetelt maradt. Az elszenvedett veszteségek ellenére, és immáron harmadik vesztes háború után is, a Hamász továbbra is a Palesztin Hatóság domináns politikai és katonai ereje. A legutóbbi közvélemény kutatások szerint a gázai vezetőjük Ismail Hanije népszerűsége nőtt, amennyiben most tartanák a palesztin elnökválasztást, képes lenne Mahmud Abbast legyőzni. Úgy tűnik, a Hamásznak sikerült elterelnie a gázai lakosság figyelmét a katasztrofális gazdasági és pénzügyi helyzetről.⁴⁴ Kérdés, hogy meddig?

⁴³ Jordan HATZTEL: A geopolitical earthquake: saudis recognise Israel, shun Hamas, Vlad Tapes, August 28, 2014., <http://vladtepesblog.com/2014/08/29/a-geopolitical-earthquake-saudis-recognize-israel-shun-hamas/>, letöltés: 2014. október 01.

⁴⁴ Adam TAYLOR: Poll: Hamas popularity surges after war Israel, Washington Post, September 02, 2014., <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/09/02/poll-hamas-popularity-surges-after-war-with-israel/>, letöltés: 2014. október 01.

Felhasznált irodalom

- Glan KAY: Hamas, Congregation Nezar Torah Yeshua, <http://messianicfellowship.50webs.com/hamas.html>, letöltés: 2014. október 01.
- Khalid HAMEYRE: Hoe Suha Arafat amass all these millions? 22 Augusts 2014. Al Arabya News, <http://www.alarabiya.net/views/2007/08/22/38159.html>, letöltés: 2014. október 01.
- HVG 2013. június 20, Meggyengült a Hamasz pénzügyi és politikai helyzete http://hvg.hu/vilag/20130620_Izraeli_lap_meggyengult_a_Hamasz_diplomac, letöltés: 2014. június 01.
- Arabic Military: Hamas terrorist, <http://www.arabic-military.com/t83256p30-topic>, letöltés: 2014. június 04.
- International Middle East Media Center: Egyptian Military Leader Accuses Hamas of Arming MB, Jul 28. 2013, <http://www.arabic-military.com/t83256p30-topic>, letöltés: 2014. június 04.
- Arlena KUSHNER: Potentially huge turne around, July 31, 2014., <http://israelbehindthenews.com/blog/page/8/>, letöltés: 2014. szeptember 14.
- Yolande KNELL: Gaza: Hamas seeks emerge stronger, 23 July 2014, BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28456967>, letöltés: 2014. szeptember 04.
- BESENYŐ János, Miletics Péter: Országismertető - Egyiptom, második, bővített kiadás, MH ÖHP – MH KDK és az MH GEOSZ közös kiadványa, Budapest, 2014, ISBN: 978-963-89948-1-3, 294 oldal, In: http://www.kalasnyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_egyiptom2.pdf letöltés: 2014. október 01.
- BESENYŐ János: Can the „Arab Spring” present a real threat to Europe? Strategic Impact (Romania), No. 1/2014, pp. 32-44, In: <http://www.scribd.com/doc/241476196/Can-the-Arab-Spring-present-a-real-threat-to-Europe>, letöltés: 2014. szeptember 14.
- BESENYŐ János: Női terroristák a radikális iszlámban, új biztonsági kihívások a 21. században, Szakmai Szemle, 2009. 4. szám, 195-205. oldal, In: <http://www.scribd.com/doc/132830221/Szakmai-Szemle-2009-4>, letöltés: 2014. június 01.
- Peter BEAUMONT: Palestinien unity gornment of Fatah and Hamas sworn in, The Guardian June 02, 2014. letöltve a <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/02/palestinian-unity-government-sworn-in-fatah-hamas> domainről 2014. október 01-jén
- David SIM: Palestinien children receive militray-style training in Gaza, International Business Time, June 20, 2014. letöltve a <http://www.ibtimes.co.uk/hamas-summer-camps-palestinian-children-receive-military-style-training-gaza-1453506> domainről 2014. október 01-jén
- Ruling Palestine I: Gaza Under Hamas," International Crisis Group, Middle East Report 73 (2008): 23-24.o.

- Dr habil Maria BORDAS PhD: Tradition and Modernization in the Public Administration – Efficient State or State under the Rule of Law, *Journal of US-China Public Administration* Volume 9, Nr 6 , SrNr. 80. June 2012 pp 602-603. Davis Publishing Co. El Monte CA, USA, In: <http://www.davidpublishing.com>, letöltés: 2014. szeptember 14.
- BORDÁS, M.: Public Services at Local Government Level, *Acta Juridica Hungarica* Volume 50., Number 4., 2009. Budapest, ISSN: 1216-257
- Arlena KUSHNER: Potentially huge turne around, July 31, 2014. In: <http://israelbehindthenews.com/blog/page/8/>, letöltés: 2014. szeptember 14.
- Yolande KNELL: Gaza: Hamas seeks emerge stronger, 23 July 2014, BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28456967>, letöltés. 2014. szeptember 04.
- Jeffrey B. WHITE: Understanding Hamas, Washington Institute for Near East Policy, In:<http://www.mors.org/UserFiles/file/meetings/09qdr/white.pdf> letöltés: 2014. szeptember 04.
- David BARNETT: Number of Gaza terror groups possess Strela 2 MANPADS Long War Journal, September 25, 2013 http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/number_of_gaza_terro.php letöltés: 2014. október 01.
- Adam TAYLOR: Poll: Hamas popularity surges after war Israel, Washington Post, September 02, 2014. In:<http://www.washingtonpost.com/blogs/world-views/wp/2014/09/02/poll-hamas-popularity-surges-after-war-with-israel/>, letöltés. 2014. október 01.

Absztrakt

A Szíriáról szóló beszámolók az ún. polgárháború kitörése óta a világsajtó vezető híreivé váltak. Néha valóban, mintha Sergei Lavrov véleménye igazolódna be, aki már a fegyveres konfliktus kirobbanásakor azt mondta, hogy ennek a háborúnak egyhamar nem lesz vége, illetve nem lesz igazi győztese. Mivel a polgárháborúnak a keresztény szenthelyek és a lelkipásztorok, illetve a hívek is áldozatai, a keresztényekre vonatkozó hírek is megjelennek a nemzetközi és a hazai médiában.

Ebben a tanulmányban kifejezetten a szír kereszténység eredetével, biztonsági helyzetével foglalkozunk. Ismertetjük az egyes egyházak hagyományát és jelenlegi hivatalos álláspontját, illetve diplomáciai és egyéb tevékenységét. Az általános biztonságpolitikai helyzetet, a katonai akciókat és a nemzetközi szereplők álláspontját csak annyiban érintjük, amennyiben az kapcsolatban van a keresztények biztonsági helyzetével. Ezekről a kérdésekről ugyanis bőséges forrás található a szakirodalomban, illetve a napi sajtóban.

Kulcsszavak: kereszténység, Szíria, vatikáni diplomácia, vallásközi párbeszéd

Abstract

Stories from Syria have been one of the most important items in the international media since the beginning of the civil war. These include many reports about the attacks against Christian holy sites, pastors and believers. Sometimes it seems that Sergei Lavrov was right when he said at the beginning of the conflict that this will be a long war without any real winner.

My study focuses on the history and the security situation of Christianity in Syria. I will describe the religious traditions of major Syrian churches and their current policies about the civil war. I will only refer to the general security situation; and I will deal with the military operations or the standpoints of international actors, if they are directly connected to the security of the Christians.

Keywords: Christianity, Syria, Vatican diplomacy, inter-religious dialogue.

I. Keresztények eredete Szíriában

A keresztény közösségek Szíriában régi hagyományokkal rendelkeznek. A jelenlegi Szíria nemzetközi jogban kijelölt határa és az ún. „szír keresztény” közösségek földrajzi elhelyezkedése nem fedik egymást teljes mértékben. A „történelmi” szír területek egy része nem a mai Szíria területén található. Ősi keresztény központok, mint a régi „Antióchia”, már az országhatáron kívül vannak, ugyanakkor a keresztény szír kultúra szerves részét képezik. Így a szír keresztény

közösségek egy része az országhatáron kívül – a Közel-Kelet országaiban: Iránban, Irakban, Törökországban és Libanonban – él. Másrészt a migráció miatt szír keresztény közösségek találhatóak az Egyesült Államokban, Nyugat-Európa és újabban Dél-Amerika egyes országaiban is. A hagyomány szerint a szíriai keresztény közösség eredete az apostol-fejedelmekre tekint vissza. A hagyomány úgy tartja: a helyi keresztény közösségek alapítói Szent Péter és Szent Pál apostolok voltak. Az Apostolok Cselekedetei valóban beszámol Pál antióchiai útjáról, amelyet Kr. u. 40-re datálnak. Szent Péter szintén a hagyomány szerint Kr. u. 44-ben járt Antióchiában. Látogatása és missziós útja abból a szempontból is jelentős, hogy később Antióchia erre a péteri eredetre hivatkozva vindikálta magának a tiszteletbeli első helyet Rómával szemben. Pál tanítványa, Barnabás pedig fontos egyházfegyelmi probléma megoldása miatt kereste fel a közösséget. Azért utazott oda, hogy választ adjon arra a kérdésre, hogy a pogányokat is meg lehet-e keresztelni, vagy csak a zsidóságból lehet áttérni az új hitre. Illetve a „pogányságból” áttérteknek mennyiben kell alkalmazkodni a zsidó szokásokhoz. Egy helyi hagyomány szerint pedig Tamás apostol utasítására Edesszában hirdették először az evangéliumot.¹

Tény, hogy a kereszténység nagyon korán termékeny talajra talált a térségben. Ennek kettős oka volt. Egyrészt az apostolok elsődleges térítési célpontja a palesztinai zsidóság elzárkózott az új hittől, ezért másodlagos, de még elérhető távolságban lévő területeket kerestek a keresztény hit átadására. Másrészt Antióchia a Római Birodalmon belül sajátos, független, autonóm státusszal rendelkezett. Mivel a helyi közigazgatás nem fogantatosított szankciókat az új hit képviselőivel szemben, lehetőség nyílt a keresztény tanok szabad hirdetésére. Így az első századokban a térség a keresztény gondolkodás és filozófia egyik központjává vált. A teológiai és a filozófiai viták eredményeképp megszületettek a részben ma is létező keresztény közösségek.² A diasporai zsidóság hatására, illetve mivel a keresztények jelentős része a zsidóságból került az új közösségbe, a szír kereszténység erős zsidó elemeket mutat, mind hagyományában, mind liturgiájában.³ Teológiájuk, liturgiájuk, vallásos irodalmuk a szír nyelvhez kapcsolódik.⁴ Sajnos a második századi eredeti szír keresztény emlékek nem maradtak fenn. Olyan ismert munkák, mint a Salamon Ódái, a Tamás cselekedetei, a Pszeudo Kelemen-írás vagy a Tamás Evangéliuma görög és kopt átiratban ismert.⁵ Egészen egyediek Szír Szent Efrém alkotásai. Szent Efrémnek „páratlan módon sikerült kibékíteni önmagában a teológus és a költő hivatását.”⁶ Nemcsak a teológia és a filozófia, hanem az aszketika is termékeny talajra talált a szír nyelvű közösségekben.

¹ GRIFFIT, H. Sidney: Syria, Syriac. In: Ferguson, Everett (szerk.): Encyclopedia of Early Christianity. New-York, London: Garland Publishing. 1998. - p. 1100.

² RUZSICZKY Éva: Szíria. In: Diós István (szerk.), Katolikus Lexikon. Budapest: SZIT, 2008. 13. Vol. - pp. 310-311.

³ ROUWHORST, Gam: Jewish liturgical traditions in early Syriac christianity. In: Vigiliae Christianae. 1997. Vol. 51. No 1. - pp. 72-93.

⁴ Syriac Orthodox Patriarchate of Antioch and All the East. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/579024/Syriac-Orthodox-Patriarchate-of-Antioch-and-All-the-East>, letöltés: 2013. 09. 17.

⁵ GRIFFIT, H. Sidney: Syria, Syriac. i. m. - p. 1100. – De olyan munkák is vannak, amelyek eredetileg görögül íródtak, de szír nyelven maradtak meg. Pl. Antiochiai Severus homlíái.

⁶ XVI. BENEDEK: Az egyházatyák. Budapest: Szent István Társulat. 2009. - p. 177.

Ami napjaink keresztény közösségeit illeti, találó a két világháború között megjelent Katolikus Lexikon megfogalmazása, amely szerint „Szíria a világ legbonyolultabb országa egyházi kormányzás és áttekinthetőség dolgában”.⁷ A keresztény közösség töredezettségét egyrészt a korai teológiai viták, másrészt a politikai és a hatalmi viszonyokhoz való alkalmazkodás kényszere alakította ki.

Jelenleg a *Szír Ortodox Egyház* számít az egykori Antióchiai Pátriárkátus legjelentősebb közösségének. A közel ötmillió hívővel rendelkező közösség Szíriában, Indiában és Libanonban található. Központja 1959 óta Damaszkuszban van. Eredete szintén az első századok teológiai és filozófiai vitáira vezethető vissza. Tanításuk, az ún. miafizitizmus szerint Jézusban egy természet van, mert az isteni valóság elnyeli az emberi valóságot. A tanítás legjelentősebb képviselője, aki a térségben is megerősítette és elterjesztette a keresztény hitvallásnak ezt a változatát Szeverosz antióchiai pátriárka volt. A hányattatott sorsú egyházfő, akít Jusztinianusz császár letettnek nyilvánított, ezért kénytelen volt Egyiptomba menekülni, mindent megtett a szír miafizita ág megerősítéséért. Követői osztoztak alapítójuk sorsában, mert a pátriárka száműzése után a miafizitákat is üldözték. Amikor később Jusztinianusz császár visszahívta a száműzött Szeveroszt úgy tűnt véget ér a miafiziták kálváriája, de a béke csak rövid ideig tartott, majd újra elkezdődött a közösség üldözése. A miafizita ág hierarchikus kiépítése Baradai Jakab, edesszai püspöknek (578) köszönhető. A püspök Szíriában létrehozta az önálló miafizita egyházat, megszervezte a közösségeket, és kialakította a saját egyházszervezetet, illetve papokat és püspököt szentelt. Bár maga a közösség ezzel nem ért egyet, de ő utána nevezik a közösséget jakobitáknak.⁸ Saját magukra nem használják ezt a kifejezést, mivel eredetüket inkább Szent Péterre vezetik vissza.

A bizánci ortodoxiával közösségben lévő *Antióchiai Ortodox Egyház* az előbb említett Szír Ortodox Egyházzal párhuzamos hierarchiaként létezik a térségben. Az ősi antióchiai pátriárkátus jogutódjaként tekintenek magukra. A pátriárkátus valóban az egyik legjelentősebb ókeresztény gyülekezet volt. Ma „Konstantinápoly” és „Alexandria” után a tiszteletbeli harmadik helyet birtokolja. 1268 óta a székhelye Damaszkuszban van, de titulusában megőrizte az eredeti székhelyre való utalást. A közösség hívei Szíriában, Libanonban, Irakban, Törökországban és a migráció következtében Észak-, illetve Dél-Amerikában élnek. A liturgia nyelve leginkább arab, de meg kell említeni, hogy van néhány közösség, ahol a világon egyedülálló módon, ma is a Jézus korában beszélt arámi nyelvet használják.

A térségben jelentős keresztény közösség a hatszáz ezer főt kitevő *Asszír Keleti Egyház*, amely csak az első két egyetemes zsinatot fogadja el. Saját identitással 431-től rendelkezik. A hívők egy része Libanonban, Iránban és Szíriában él. Emellett ennek a közösségnek az esetében is jelentős a migráció. Sokan élnek Észak-Amerikában és Európában. Különösen az 1900-as évek elején az ún. asszír holokauszt következtében menekültek nagy számban az Egyesült Államokba. Sőt a közösség központja 1933 óta az Egyesült Államokban található. Nesztoriosz követőknek is hívják őket, de ezt elutasítják, mivel „ők már Nesztoriosz előtt is azt

⁷ VECSEY Aurél: Szíria. In. Bangha Béla (szerk.): Katolikus Lexikon. Budapest: SZIT. 1933. Vol. IV. - p. 278.

⁸ SPEIDL Bianka: A keresztény Szíria, Egyedülálló felekezeti sokszínűség a Közel-Kelet legbiztonságosabb országában. In. Új ember 2005. 113. évf. 44. sz. <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.10.30/1201.html>. letöltés: 2013. 09. 09.

vallották, amit később a teológus.” Nesztoriosz nevezte először Szűz Máriát Krisztusszülőnek és nem Istenszülőnek, ahogyan a hagyomány tartotta. Az Efezusi Zsinat (431) úgy határozott, hogy Nesztoriosz istenkáromló, ezért megfosztották tisztségétől, és korábbi kolostorába, Szent Eupriuszba száműzték. Hogy a nesztoriánus hitvallás mégis megmaradt köszönhető a hatalmi és politikai erőviszonyok alakulásának. Miután a Római Birodalomban a kereszténység bevett-, majd államvallás lett, a Perzsa Királyság területén élő keresztényekkel szemben egyre ellenségesebben viselkedtek. Azt gondolták róluk, hogy ők az ellenséges Római Birodalom kémei.⁹ Ez odáig fajult, hogy a Perzsiában székelő egyházi vezetők már nem tudtak kapcsolatot tartani az egyetemes egyház más tagjaival. Éppen ezért több perzsi egyházfő kényelmesebbnek látta, ha átveszi a nesztoriánus keresztény irányzatot, amelyet a „római” egyház elutasított. A döntésnek elsősorban politikai okai voltak, hiszen ezzel a lépéssel megnyerték maguknak a perzsa hatóságokat. Így ugyanis azt mondhatták, hogy teológiai hitvallásuk miatt távol tartják magukat a római, illetve bizánci kereszténységtől. Ezzel egy időben a nem nesztoriánus tanokat valló közösségeket üldözték. Ennek ellenére, hogy a perzsi egyház hivatalosan elfogadta Nesztoriosz tanítását, a jelentős keresztény központokban, mint Mosulban, Ninivében, Targitban maradtak olyan közösségek, amelyek a „rég” hitet őrizték meg. Majd néhány évtizeddel később Perzsiában is az ortodox hivatalos hit kerekedett felül. A nesztoriánus kereszténység intenzív missziós tevékenységet folytatott egész Ázsiában. Hittérítőik Kínába, Mongóliába, Turkesztánba is eljutottak. Ezeket a helyeket virágzó közösségeket alapítottak.¹⁰

Szíriában a keresztények egyharmada tartozik a *Katolikus Egyházhoz*, ez kb. 370 ezer embert jelent. A Katolikus Egyház összetétele is sokszínű. A Szír Ortodox Egyház híveinek egy része csatlakozott a Katolikus Egyházhoz, és ebből lett a *Szír Katolikus Egyház* vagy *Szír Malankár Egyház*. A csatlakozásra formálisan és hivatalosan 1781-ben került sor. Ez az antióchiai, vagy nyugati szír hagyománynak is nevezett irányzat egyik ága.¹¹ A másik ág a maronita. A nyugati szír *Maronita Katolikus Egyház* az 1054-es egyházszakadással eleve Róma mellé állt. Ez az egyetlen keleti saját jogú egyház, amely nem a későbbi uniós törekvések hatására csatlakozott a Katolikus Egyházhoz. Az Oszmán Birodalom a katolikusokkal szemben inkább az ortodox egyházakat támogatta. A püspökök sokszor nem tevékenykedhettek, és a közösségek illegálisba kényszerültek.¹² Csak 1829-ben ismerték el hivatalosan a Szír Katolikus Egyházat, és a közösség székhelyül 1831-ben Allepót jelölték ki. A sorozatos üldöztetés miatt 1850-ben a patriárkátus székhelyét Mardinba (mai Észak-Törökország) helyezték át. Az 1920-as években ismét székhelyváltás történt, és a pátriárka Bejrútba költözött, ahova az első világháború éveit alatt a hívek jelentős számban menekültek. A székhely mind a mai napig itt található. A szír katolikusok a térségben ma is nagyobb részt Szíriában, Irakban és Törökországban élnek. A közösség vezetője az antióchiai szír katolikus

⁹ Syriac Orthodox Church http://www.jacobitesyrianchurch.org/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=57., letöltés: 2013. 09. 09.

¹⁰ http://www.nestorian.org/nestorian_church.html. (2014. 07. 11.).

¹¹ POSPISHIL, Victor: *The Code of Oriental Canon Law, Law of Persons*. Philadelphia: Saint Maron Publications. 1960. - p. 5.

¹² The Syrian Catholic Church. <http://www.cnewa.us/default.aspx?ID=65&IndexView&pagetypeID=9&sitecode=US&pageno=1>, letöltés: 2013. 09. 17.

pátriárka címet viseli, de rajta kívül még négy keleti keresztény egyházfő formál jogot a címre.¹³

Az Antióchiai Ortodox Egyházból is tértek át a Katolikus Egyházba, ez a közösség lett a Melkita Bizánci Katolikus Egyház. Az Asszír Keleti Egyházból áttértek pedig a káld katolikusok.¹⁴ A felsorolt keleti katolikusok mellett latin rítusúak is élnek az országban.¹⁵

Az arab hódítás után a hetedik században a kalifátusban és az iszlám államban minden elismert vallási közösség ún. milletet alkotott. Ez olyan vallási alapon szerveződő önkormányzatot jelentett, amely saját jogszabályai és jogszolgáltatása, illetve vallási vezetőinek irányítása alatt állt. A Nyugat-Szíriai Milletet a jakobita, a miafizita közösség tette ki, a Kelet-Szíriai Millet pedig az „asszír” vagy nesztorianus közösségből alakult. Az arab hódításnak a keresztény közösségekre olyan kulturális hatása is volt, hogy a szír nyelv folyamatosan háttérbe szorult. Mára csak néhány helyen és ott is főleg liturgikus nyelvként őrizték meg. A szír nyelven megmaradt források nagy része keresztény, egyházi emlék – biblia kommentárok, himnuszok, liturgikus szövegek.¹⁶

II. A megváltozott biztonsági helyzet és a keresztények

2005-ben az Új ember katolikus hetilapban hosszú cikk jelent meg Szíriáról, az ott élő keresztényekről és a keresztények más vallású hívekhez való viszonyáról. A cikk alcíme is beszédes volt, minthogy a szerző *Egyedülálló felekezeti sokszínűség a Közel-Kelet legbiztonságosabb országában* címet adta a tanulmányának.¹⁷ Bár ez a cím kicsit túlzó, hiszen az iszlám és a keresztény viszony ennél azért törekenyebb lábakon állt, de az tény, hogy keresztények számára Szíria a Közel-Kelet országai között még mindig az egyik legszabadabb országnak számított. Állami rendelkezések szintjén, szemben a térség más iszlám többségű országával nem érzékeltették a keresztények másodrangúságát. Nem kellett a személyi igazolványban és más dokumentumokban feltüntetni a keresztény felekezetekhez való tartozást, és a keresztény hitre való áttérést sem tiltották állami szinten. Továbbá a népi vallásosságba iszlám-keresztény vegyes elemek szüremkedtek be. Például a Mária-tisztelet vagy mindkét vallás által tisztelt szenthelyek látogatása, illetve közös imádságok végzése. A keresztények jogait még abban az időben alapozták meg, amikor az ország jelentős

¹³ A kereszties hadjáratok alatt Antióchiában a nyugati keresztiesek latin rítusú templomot is alapítottak, amelynek az élére „pátriárkát” neveztek ki. Miután a mameluk törökök kiűzték a keresztieseket 1268-ban, a pápa továbbra is adományozta az antióchiai latin pátriárka címet, akinek a székhelye a római „Santa Maria Maggiore” templomban volt. A cím utolsó viselője Roberto Vicentini jogutód nélkül halt meg 1953-ban. A címet 1964-ben megszüntették.

¹⁴ A keleti egyházak teológiai hagyomány, hitvallás, hierarchiai szerinti alaposabb bemutatásához lásd SZABÓ Péter: A keleti egyházak szentségjoga. Összehasonlító bemutatás, (Collectanea Athanasiana III/1), Nyíregyháza. 2012. (különösen az első fejezet).

¹⁵ SZERDAHELYI Csongor: Szíriában vészesen fogynak a keresztények. In. Új ember 2005. 113. évf. 30. sz. <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.07.24/0501.html>. letöltés: 2013. 09. 09.

¹⁶ DRAGUET R: Syriac Language and Literature. In. New Catholic Encyclopedia. Washington. 1992, 13 vol. - p. 895. <http://www.cnewa.us/default.aspx?ID=65&IndexView&pagetypeID=9&sitecode=US&pageno=1>, letöltés: 2013. 09. 17.

¹⁷ <http://sor.cua.edu/>. letöltés: 2013. 10. 14.

része keresztény volt. Ugyanakkor a hatósági intézkedésektől való félelem, hogy esetleg megvonják a keresztények jogait mindig létezett. Így a polgárháborúig, ha nem is lehetett keresztényüldözésről beszélni, de egyfajta félelemről igen. Már az iraki helyzet kialakulása után nem sokkal az a jogos aggodalom alakult ki a szíriai keresztény közösségekben, hogy mi lesz, ha iraki viszonyok a szomszédos Szíriára is áterjednek. Egyes szélsőséges csoportok gyakran bélyegezték a keresztényeket a nyugati hírszerzőinek. A keresztények létszámának jelentős csökkenése szintén nem csak az elmúlt két polgárháborús év eredménye. Egyes felmérések szerint száz évvel ezelőtt az ország lakosságának fele keresztény volt. Húsz éve húsz százalék, ma pedig kevesebb, mint a lakosság egytizede keresztény. Nehézség a keresztények számára, hogy 1974-ben államosították a katolikus iskolákat. A katolikus iskola-endszer a hit átadásában játszott jelentős szerepet. A keresztény-iszlám ellentét felélesztése, mint a térségben más országokban is, kapcsolódik a gazdasági kérdésekhez. Szíriában is nagy a munkanélküliség, a keresztények pedig a muszlimoknál is nehezebben találnak munkát.

Ami a keresztények demokráciához való viszonyát illeti, nehézséget jelent, hogy a keresztények támogatják azokat az erőket, akik számukra védelmet ígérnek. Még akkor is, ha ezek az európai mércével mérve nem tartoznak a demokratikus politikai irányzatok közé. Így érthető, hogy a keresztények Assad elnököt is a rendszer diktatórikus elemei ellenére elfogadták. Ő ugyanis megígérte, hogy visszakapják az iskoláik egy részét, és megpróbálta a keresztényeket maradásra bírni. A keresztények hozzáállása jól látszik azokból a megnyilatkozásokból, ahol elismerik Assad elnök rendszerének túlkapásait, de emellett még mindig az ő személyében látják a szíriai keresztények fennmaradásának egyetlen esélyét. A helyi keresztény vezetők gyakran elmarasztalják a nyugati világot – különösen az Egyesült Államokat –, hogy ezt a keresztény szempontot nem veszik figyelembe, mikor Assad megdöntéséről, és a katonai beavatkozásról nyilatkoznak.¹⁸ Az is igaz, hogy az elnök a keresztények támogatásával azokat az iszlám fundamentalista erőket is igyekezett gyengíteni, akik a polgárháborúban felszínre törtek. Ugyanakkor keresztény részről is vannak, akik erősen kritizálják az Assad-rendszert. Egyes európai szír keresztény emigránsok Assad keresztény kisebbséget támogató magatartásában csak olcsó propagandafogást látnak. Úgy vélik, hogy Bassar al-Assad, akárcsak az édesapja Hafez al-Assad szeret a kisebbségek védelmezőjének szerepében tetszelegni. Eközben a keresztények egyáltalán nem egyenrangú állampolgárok. Az alkotmány értelmében az államelnök csak muszlim lehet. Továbbá durván elhallgattatják azokat a keresztény vezetőket, akik felfednék az emberi jogi visszaéléseket. Azt sajnálattal állapítják meg ezek az emigráns körök, hogy néhány egyházi méltóság a szíriai rendszer haszonélvezője, és cserébe együttműködik a kormánnyal. A kritikák értelmében többen ezek közül az egyházi vezetők közül szoros kapcsolatban állnak az állami szervekkel, akár a titkosszolgálatokkal is. Azok az egyházi vezetők pedig, akik nem akarnak együttműködni a rendszerrel nemcsak a beosztásukat, hanem az életüket is kockáztatják. Ezért ezek a keresztény emigráns körök határozottan elutasítják az Assad rendszer életben tartására tett kísérleteket, és nem fogadják el, hogy csak a szélsőséges iszlámista mozgalmak vagy az Assad diktatúra között lehet választani. Sőt azt is hozzáteszik, hogy a nemzetközi közösségnek Slobodan Milosevichez

¹⁸ KASS, John: U.S. ignores Syria's Christians. <http://www.fresnobee.com/2013/09/12/3494746/us-ignores-syrias-christians.html>, letöltés: 2013. 09. 13.

hasonlóan kellene elszámoltatni Bassar al-Assadot azokért az intézkedésekért, amelyekkel a nemzetközi és emberi jogokat súlyosan megsértette.¹⁹

Ami a keresztények felkeléshez való viszonyát illeti, kezdetben a keresztények egy része is csatlakozott a felkelőkhöz. Miután elhangoztak a szélsőséges iszlám jelszavak, köztük a világot bejárt „keresztényeket Bejrútba, az alavitákat koporsókba”, a keresztények kihátráltak a megmozdulások mögül.

Sajnos a szélsőséges megnyilatkozások nem parttalan fenyegetőzések. A szíriai keresztények könnyen kerülhetnek abba a helyzetbe, amelybe 2003 óta az iraki hittestvéreik jutottak. Irakban 2000 körül egymillió háromszázezer keresztény élt, és a számuk néhány év alatt kevesebb, mint négyszázezerre csökkent.²⁰ A keresztény „központokat”, mint Aleppo, Iblibet, Hamát és Damaszkusz egyes részeit már több ezer keresztény hagyta el. A fő irány Libanon, Örményország és Európa egyes országai, de az országon belül is keresik a keresztények azokat a biztonságosabb helyeket, ahol a felkelések végéig meghúzhatják magukat. 2011 őszén és 2012 telén Szíria három legnagyobb városában nyolcvanezer keresztényt lakoltattak ki otthonaikból. Egyes beszámolók szerint Allepoban és más nagyvárosokban előfordulnak a tömeges deportálások, a keresztények elleni erőszakos atrocitások, a templomok felégetése, az emberrablások, a keresztény nők megerőszakolása, illetve a keresztények tulajdonainak szétthordása. A kifejezett üldöztetésen túl az is nehezíti az életet, hogy több városban vagy városrészben nincs elektromos áram és gáz. A *Vaticaninsider* tudósítója arról is beszámolt, hogy Homsz városában a többhónapos fegyveres összecsapások következtében állandóak az élelmiszerellátási nehézségek, nincs tiszta vezetékes víz, és akik még ottmaradtak félnek a téltől, minthogy minden fűtési alkalmatosságnak híján vannak.²¹

A legnagyobb baj azonban az, hogy az egyáltalán nem egységes „felkelők” között egyre meghatározóbb a fundamentalista muzulmánok csoportja.²² A szélsőséges dzsihádisták és a militáns Al-Nusra front tagjainak térnyerése miatt a keresztények életveszélyes helyzetekbe kerülnek. Bár az Al-Nusrának jelenleg egészen praktikus és közeli céljai vannak, mint az Assad rendszer megdöntése, de hosszútávú teoretikusabb elképzeléseik között megtalálható a Pán Iszlám állam, illetve a kalifátus újraélesztése, és természetesen a sharia, az iszlám törvénykezés bevezetése. Az ilyen jellegű elképzelések azonban csak akkor valósulhatnak meg, ha a szervezet képes a többi szélsőséges iszlámista mozgalmat egységbe forrasztani.²³

¹⁹ Präsident Assad tritt als Beschützer der Christen auf. http://www.deutschlandfunk.de/syrien-praesident-assad-tritt-als-beschuetzer-der-christen.886.de.html?dram:article_id=285082., letöltés: 2014. 07. 11.

²⁰ DIB, Kamal: Syria's Christians want democracy. In Ottawa Citizen. 2013. 08. 05. <http://www.ottawacitizen.com/opinion/op-ed/Syria+Christians+want+democracy/8750673/story.html>., letöltés: 2013. 09. 16.

²¹ BERNARDELLI, Giorgio: La fame, il freddo e la fede nell'assedio di Homs. <http://vaticaninsider.lastampa.it/inchieste-ed-interviste/dettaglio-articolo/articolo/siria-syria-siria-chiesa-church-iglesia-28134/>. letöltés: 2013. 09. 26.

²² ROSDY Pál: Szíria keresztútja. http://ujember.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=22248:sz%C3%ADria-kereszt%C3%BAtja.

²³ Inside Jabhat al Nusra - the most extreme wing of Syria's struggle. In. The Daily Telegraph. 2012. december. 2. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9716545/Inside-Jabhat-al-Nusra-the-most-extreme-wing-of-Syrias-struggle.html>., letöltés: 2013. 09. 09.

Az Al-Nusranak kiterjedt kapcsolataik vannak az Al-Kaidával, és tagjai között Afganisztánt, illetve Irakot megjárt veteránok mellett, feltűnnek a Nyugat-Európai államokban iszlám hitre áttért és fanatizált szélsőségesek is. Nemcsak keresztény célpontjaik vannak, hanem az „alavita” muszlim közösségeket és személyeket is támadják.²⁴ Egyes elemzések szerint az Al-Nusra front azért is veszélyes, mert egyrészt, ha túl nagy teret nyer, az az egész térség destabilizációját eredményezheti. Másrészt kiindulópontot és bázist biztosít a külföldi terrorcselekmények végrehajtásához. Ezzel Szíria is belép azok közé a területek közé, ahonnan szélsőséges iszlámista csoportok támadásaira lehet számítani.²⁵ Amellett, hogy az Al-Nusra az egyetlen olyan szervezete, amelyet az Al-Kaida vezetője Ayman Al-Zawahiri is elismert, a keresztényekre más dzsihádistá mozgalom is veszélyt jelentenek.

A teljesség igénye nélkül erre vonatkozó néhány példa. Megtámadták a Szent Antal ferences kolostort, majd kivégeztek egy jakobita szerzetest, akinek a rendház adott otthont.²⁶ Deir ez-Zor városában 2013 áprilisában lerombolták a ferences templomot és a hozzá tartozó kolostort. Ez a kolostor és templom volt az egyetlen építvány a városban. Egyes vélemények szerint a kormánycsapatok robbantották fel, mivel a felkelők bevették magukat a templomba. Más források szerint autós robbantás történt.

Maalulában az ősi keresztény városban is tartottak erődemonstrációt az iszlámista fegyveresek. A város katonai szempontból nem rendelkezik komoly stratégiai jelentőséggel, ezért a fellépésnek inkább lélektani szerepe volt.²⁷ A városban nem ez volt az első erőszakos megnyilvánulás. Először egy jordániai állampolgár öngyilkos bombamerényletet hajtott végre egy Maalula közelében fekvő ellenőrzőpontonál, amely Homsz és Damascus közötti nemzetközi autópályán volt. Az öngyilkos merénylő nekijáratott az ellenőrzőpontonak, amivel magán kívül nyolc szíriai katonát ölt meg, és többet megsebesített. A szélsőségesek saját bevallásuk szerint ezt a huszonegyedik századi felszabadító hadjárat részének tekintik, amellyel a „keresztesek” által még megszállva tartott területeket felszabadítják. Maalola városát pedig kifejezetten a keresztesek fővárosának nevezik. Ezért a terrorista csoportok lassan beszivárogtak, és szétszóródtak a városban, hogy megfélemlítsék a lakosságot. Sajnálatos, hogy a támadások pont abban az időben történtek, mikor a város egyébként számos keresztény szertartásnak és istentiszteletnek ad otthont. Ezekre az eseményekre az egész világról érkeznek keresztény zarándokok. Ilyen a szentkereszt felmagasztalásának ünnepe szeptember 14-én, vagy Szent Tekla ünnepe

²⁴ Profile: Syria's al-Nusra Front. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18048033>, letöltés: 2013. 09. 09.

²⁵ LAPPIN, Yaakov: Al Qaeda Quickly Constructing Main Mideast Base in Syria. <http://www.gatestoneinstitute.org/3996/al-qaeda-syria>, letöltés: 2013. 10. 11.

²⁶ KONCZ Veronika: Meddig tart a kereszténység? In. Új ember. 2013. http://ujember.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=22718:meddig-tart-a-kereszt%C3%A9nys%C3%A9g?, letöltés: 2013. 09. 09.

²⁷ NASSER, Chararah: Syrian Islamist Rebels Threaten Maaloula, Christians. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/09/syria-islamists-maaloula-threat-religious-coexistence.html>, letöltés: 2013. 09. 26.

szeptember 22-én.²⁸ A városban több olyan templom és kolostor van, amelynek története az egyház első századainak életére tekint vissza. Ilyen a Szent Tekla monostor, ahol Szent Pál „tanítványának”, Szent Teklának földi maradványait őrzik. Mikor a város elektromos hálózata és a helyi villanyerőmű megsérült, megszűnt a monostor vízellátása is.²⁹

Ismertebb esemény, hogy Aleppó közelében elrabolták Gregorius Yohana Ibrahim szír ortodox metropolitát és az Aleppoi Boulos Yazigi görög ortodox érseket. A szír ortodoxok aláírásgyűjtéssel próbálták a Fehér Házat rávenni, hogy gyakoroljon nyomást az emberrablókra a püspökök visszaadása érdekében.³⁰ Az egyházi vezetők a török határhoz közeli faluból tartottak hazafelé Aleppóba, ahol egy hónappal korábban elrabolt pap kiszabadítása miatt tárgyaltak. Hazafelé ismeretlen fegyveresek megállították őket, gépkocsivezetőjüket pedig megölték. Az *Al Monitor* kifejezetten a közel-keleti eseményekkel és a térséggel foglalkozó sajtóorgánum arról számolt be, hogy az elrabolt két püspök még életben van, és ismert a fogvatartás helye.³¹ A lap az állítását a török kormányzat és nemzetbiztonsági szolgálatok Bejrutnak adott információira alapozta. Ugyanakkor ugyanez a török hatóság néhány héttel ezelőtt az egyik püspököt összekeverte a püspök egyik segítőjével, akit az emberrablók kivégeztek, és ezért azt állította, hogy a püspök már nem él. A püspököket a hírforrás szerint szélsőséges, Szíriában tartózkodó, csecsen szunnita csoport rabolta el, és a török határ közelében egy kisvárosban, azazban tartják őket fogva. Ahmad Badreddin al-Hasszún szíriai nagymufti is hasonló információval rendelkezik az eltűnt püspökökről. Amellett, hogy megerősítette, hogy a két püspök életben van, azt mondta, hogy az egyházfőket Törökországban tartják fogva. Az iszlám vallási vezető is utalt arra, hogy a csecsen szélsőségesek állnak az akció hátterében, illetve, hogy a felkelők között kb. háromezer csecsen szélsőséges található.³²

Az emberrablás nem áll távol szélsőségesektől. 2013 decemberében Maalulaból tizenkét apácát raboltak el. Az apácákat később szabadon engedték.³³

A történetek után egyes vallási vezetők, mint Samir Nassar damaszkuszi maronita érsek már csak két kiutat lát, „meghalni vagy menekülni”. Más keresztény vezetők nem látják ennyire kilátástalannak a helyzetet, hiszen Ignace Juszuf Junan Ferenc pápával folytatott megbeszélései után a Vatikáni Rádió az azt mondta: „A válságot a párbeszéd át vezető kiengesztelődéssel kell megoldani. Ez nehéz, de nem

²⁸ SOHAIB, Enjrainy: Syrian Christian Village Besieged By Jihadists. <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2013/09/syria-christians-maaloula-jihadists-opposition-army.html>. (2013. 09. 27.).

²⁹ Halálos veszélyben van Maalulai Szent Tekla Monostor. In. ortodox Szemle. <http://ortodoxszemle.wordpress.com/2013/09/29/halalos-veszelyben-van-a-maalula-i-szent-tekla-monostor/>, letöltés: 2013. 10. 07.

³⁰ <http://sor.cua.edu/>

³¹ AZIZ, Jean: New Information Indicates Kidnapped Syrian Bishops Still Alive: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/09/syria-bishops-kidnapped-alive-turkey-lebanon.html#ixzz2g5VJudNa>, letöltés: 2013. 09. 27.

³² Syria's Grand mufti: Abducted bishops are in Turkey. <http://en.alalam.ir/news/1528584>. letöltés: 2013. 11. 01.

³³ DURM, Martin: Christen in Syrien Mit Assad leben wir besser. <http://www.tagesschau.de/ausland/syrien-christen-ostern100.html>, letöltés: 2014. 06. 27.

lehetetlen.” Mtanios Haddad, görög katolikus vatikáni megbízott a külföldről – Afganisztán, Pakisztán, Irak, Irán, Líbia és más országokból – beszivárgó, és az Al-Kaidával kapcsolatban álló csoportok felszámolásának a jelentőségét hangsúlyozta. Véleménye szerint ők a helyi keresztények és a muzulmánok közötti béke felforgatói. Emellett a megbízott az egyes államok felelősségére is rámutatott, hogy ne támogassák fegyverrel ezeket a kétes eredetű csoportokat.³⁴

Jacques Behnan Hindo szír katolikus érsek azokra a veszélyes elképzelésekre hívta fel a figyelmet, amelyeket akár még a „mérsékelt” iszlámista csoportok is képviselnek. Ilyen például az iszlámista jogrend, a Sharia bevezetése. Illetve, hogy Szíriában a keresztény közösséget a „védett kisebbség kategóriájába” akarják sorolni. A „mérsékelt” iszlámista szervezetek igyekeznek ehhez megnyerni a nyugati hatalmak támogatását. Az érsek már a felvetéseket is abszurdnak tartja, tekintve hogy ez az egyiptomi helyzethez hasonlóan elfogadhatatlan körülményeket teremtene a keresztények számára.³⁵

António Guterres, az ENSZ menekültügyi főbiztosa szerint jelenleg egymillió-háromszázhatvanezer szíriai állampolgár van menekültstátuszban. Egyes prognózisok szerint az év végére három és fél millió lesz a menekültek száma. Laham pátriárka szerint négyszázezer keresztény hagyta el az országot. Továbbá több mint ezer keresztény vesztette hite miatt életét a zavargásokban.

Hasonló számadatokat említ a „Kirche in Not” német segélyszervezet, amely ahogy a nevében is szerepel kifejezetten a bajban lévő keresztény közösségek megsegítését tűzte ki célul.³⁶ A segélyszervezet nemcsak segélyprogramokat szervez, hanem internetes oldalán gazdag anyaggal, elemzésekkel és tanulmányokkal rendelkezik.³⁷ Az elemzések részben a keresztények eredetével, történetével és földrajzi elhelyezkedésével, részben a biztonsági helyzetükkel foglalkozik.

A keresztények helyi szinten szerveznek ugyan fegyveres ellenállást is, de ez sem a létszám tekintetében, sem a képviselt erő tekintetében nem annyira jelentős, hogy önmagában komoly ellenpólusa legyen a szélsőséges iszlám milíciáknak.³⁸

³⁴ DEMECHELIS, Davide: Siria: c'era una volta la pace. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/siria-syria-siria-chiesa-church-iglesia-28107/>, letöltés: 2013. 09. 27.

³⁵ Szíriai keresztények: Szíria ne változzon iszlám állammá: <http://www.magyarokurir.hu/hirek/sziriai-keresztények-sziria-ne-valtozzon-islam-allamma>. letöltés: 2014. 06. 30.

³⁶ Syriens Christen harren aus. <http://www.kirche-in-not.de/aktuelle-meldungen/2014/04-02-syriens-christen-harren-aus-kirche-in-not-hilft-mehr-als-4000-familien>. (2014. 07. 04.).

³⁷ <http://www.kirche-in-not.de/tag/syrien>, letöltés: 2014. 04. 04.

³⁸ SZLANKÓ Bálint: Menekülnek vagy fegyvert fognak a szíriai keresztények: http://www.hetek.hu/hit_es_ertekek/201401/menekulnek_vagy_fegyvert_fognak_a_sziria_i_keresztenyek, letöltés: 2014. 06. 30.

III. A Katolikus Egyház és a többi keresztény felekezet gondoskodása és válaszlépései a szíriai keresztények érdekében

A Katolikus Egyház és annak központi vezetése az Apostoli Szentszék aktivitása tekintetében különbséget kell tenni a lelkipásztori feladat és a diplomácia tevékenység között. A II. Vatikáni Zsinat egyik fontos kezdeményezése volt, hogy a Katolikus Egyházon belül az egyes „rítusbeli”³⁹ hagyományokat meg kell őrizni és a jogalkotás, illetve a közigazgatás szintjén védeni kell. VI. Pál által 1964. november 21-én kihirdetett *Orientalium Ecclesiarum* kezdetű határozata a keleti *sui iuris* egyházak vonatkozásában már ennek a szándéknak a szellemében született. Ebbe illeszkedett be VI. Pál elhatározása, hogy a keleti egyházak számára külön egyházi törvénykönyvet adjon ki, amely figyelembe veszi a keleti egyházak hagyományát és történelmét.⁴⁰ Már ekkor szempont volt, hogy a keleti katolikus egyházaknak a nyugati latin katolikusoktól jelentősen eltérő vallásközi és felekezetközi „párbeszédet” kell folytatniuk a tevékenységi közeg okán. Ennek a ténynek, mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás területén meg kellett jelenni.⁴¹

A Keleti Egyházak Kongregációja, mint a Szentszék központi hivatala kifejezetten a keleti katolikus, ún. „saját jogú” egyházakért felel. A kongregáció alapvetően a személyi elv alapján, a keleti egyházakhoz tartozó személyekről gondoskodik, de vannak hagyományosan „keleti” területnek tekintett területek.⁴² A kongregáció szerepe elsősorban a lelki, az egyházkormányzati és a szervezeti élet támogatása. Az egyházi jogalkotó számolt azzal, hogy a keleti katolikus egyházak olyan területen élnek, ahol nagy számban van jelen más keresztény felekezet – leginkább ortodox – és nem keresztény vallás – leginkább az iszlám. Ezért a jogalkotó a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban (61. cikkely) utal arra, hogy a kongregáció működjön együtt a Keresztény Egység- és a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsal.⁴³

A Szentszék felhasználja a diplomáciai lehetőségeket a közel-keleti országban. Damaszkuszban nagykövetsége, „nunciaturája” van, amelynek jelenlegi vezetője Mario Zenari apostoli nuncius.⁴⁴ A nuncius több alkalommal adott hiteles képet a

³⁹ A rítus nemcsak a liturgiát, vagyis az istentiszteletet jelenti, hanem mindazt a saját lelki, teológiai, egyházfegyelmi hagyományt, amellyel az egyes keleti *sui iuris* egyházak rendelkeznek. KOKKARAVAYIL, Sunny: The Guidelines Riti e Chiese Particolari Implemented in CCEO. History and Appraisal. In: OKULIK, Luis (szerk.): *Le Chiese Sui Iuris. Criteri di individuazione e delimitazione*. Venezia: Studium Generale Marcianum, 2005. - pp. 30-31.

⁴⁰ HERRANZ, Julian: *Introduzione alla lettura del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*. In: PINTO, Pio, Vito (szerk.): *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2001. - p. LX.

⁴¹ LODE, Natale: *Delimitazione territoriale della Chiesa sui iuris: ragioni e questioni attuali*. In: OKULIK, Luis (szerk.): *Le Chiese Sui Iuris. Criteri di individuazione e delimitazione*. Venezia: Studium Generale Marcianum. 2005. - p. 115.

⁴² SALACHAS, Dimitrios: *Congregazione per le Chiese Orientali*. In: Pinto, Pio, Vito (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus alle norme sussidiarie della Curia Romana*. Libreria Editrice Vaticana: Città del Vaticano. 2003. - pp. 81-82.

⁴³ II. JÁNOS PÁL: *Apostoli Konstitúció: Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. In: *Acta Apostolicae Sedis*. 1988. 80. évf. - pp. 874-876.

⁴⁴ <http://www.embassypages.com/missions/embassy20766/>, letöltés: 2014.06.30.

helyi keresztényeket ért atrocitásokról.⁴⁵ 2001 májusában II. János Pál is járt Szíriában, amelynek során látogatást tett az elnöknél, és találkozott az ortodox egyházak vezetőivel. Az utazás a jubileumi év kapcsán került megszervezésre, és „Pál apostol nyomában” nevet viselte, minthogy Szírián kívül érintette Görögországot és Máltát is. Továbbá, mint katolikus egyházfő először látogatott el a damaszkuszi Umayyad Mecsetbe. Szíriának ugyancsak van a Szentszékhez akkreditált nagykövete Rómában. A két ország kapcsolata az elmúlt években alapvetően jónak nevezhető. Assad elnök II. János Pál temetési szertartásán is részt vett.

Kifejezetten a polgárháborúhoz kapcsolódóan Ferenc pápa 2013. április 23-án nyilatkozatot adott ki, amelyben elítélte az emberrablásokat, és kérte a szíriai polgárháború békés tárgyalások útján történő rendezését. Pontifikátusának első lépései között tájékozódott a szíriai helyzetről, különösen a keresztényeket érintő erőszakos megnyilvánulásokról. Már április 19-én találkozott III. Ignatius Yosseph Yonan szír katolikus pátriárkával, előző nap pedig III. Gregorios Laham damaszkuszi melkita pátriárkával tárgyalt.

A vallás lényegéhez tartozik, hogy nemcsak az intézmény és a diplomácia, hanem a természetfeletti erőben és segítségben is hisz. Ezért Ferenc pápa szeptember 7-ére hirdette meg a közös bűjt és imanapot, amelynek volt központi rendezvénye a Szent Péter téren, és voltak helyi események az egyes országokban. Ez annak az eseménysorozatnak a része, amelyet a vatikáni elemzők úgy neveznek, hogy béke hadművelet Szíriáért.⁴⁶ A központi, Szent Péter téri esemény érdekessége, hogy iszlám hitűek és a keresztények együtt imádkoztak a békéért.

A pápa felhívásához más felekezetek elöljárói is csatlakoztak. Robert William Duncan észak-amerikai anglikán prímás-érsek is imádságra szólította fel a híveket, és kifejezetten utalt a pápai kezdeményezésre. Az érsek azt is hozzátette, hogy egy esetleges amerikai légitámasz csak elmérgesítené a helyzetet, és az Al-Kaida egyes szárnyait segítheti hatalomra. Ez önmagában is nagy csapás lenne a szíriai keresztényekre.⁴⁷ Továbbá számos amerikai keresztény felekezet mozdult meg, hogy összekötéseiket latba vetve, rábírják az amerikai törvényhozás tagjait, hogy ne támogassák Obama elnök tervét az amerikai légitámasz kapcsán. A „neoprotestáns” keresztény közösségek, amelyek a 2003-as iraki háborút még támogatták, meglehetősen visszafogottak a szíriai beavatkozás kérdésében.⁴⁸

⁴⁵ Fears over possible kidnap of Jesuit Fr. Dall'Oglio. Damascus Nunciature in shock. <http://www.asianews.it/news-en/Fears-over-possible-kidnap-of-Jesuit-Fr.-Dall'Oglio.-Damascus-Nunciature-in-shock-28610.html>, letöltés: 2013. 10. 11.

⁴⁶ Sulla Siria l'attivismo di Francesco è necessario <http://vaticaninsider.lastampa.it/inchieste-ed-interviste/dettaglio-articolo/articolo/siria-siria-diotalleve-settimane-sociali-dei-cattolici-27703/>.

⁴⁷ McDONNELL Faith: Acna leader issues call to prayer on Syria as legislators, others debate the wisdom of U.S involvement. <http://syriacchristianity.wordpress.com/2013/09/10/acna-leader-issues-call-to-prayer-on-syria-as-legislators-others-debate-the-wisdom-of-u-s-involvement/>, letöltés: 2013. 09. 12.

⁴⁸ CARRIE DANN: America's Christians mobilize against Syria strike ahead of Hill votes. http://nbcpolitics.nbcnews.com/_news/2013/09/08/20362786-americas-christians-mobilize-against-syria-strike-ahead-of-hill-votes?lite, letöltés: 2013. 09. 12.

Victor Assouad, közel-keleti jezsuita előljáró felkereste a keresztényeket Damaszkuszban és Homszban, és a tapasztalatiról levélben számolt be rendtársainak.⁴⁹ Utalt arra, hogy Homsz „Bustan Diwan” keresztények által lakott negyede a Szabad Szíriai Hadsereg kezében van, és a civil lakosok lakóházait, az istentiszteleti helyeket, köztük műemlék templomokat lebombáztak. A negyedben már csak nyolcvan keresztény hívő és egy pap maradt. Az előljáró kiállt a keresztények létbiztonságának megteremtése mellett, minthogy véleménye szerint a keresztények joga és kötelessége, hogy megmaradjanak a muzulmán világban. Teljes jogú állampolgárokként joguk van hitük szerint élni, és istentiszteleti helyeket fenntartani. Ezért szerinte el kell köteleződni egy olyan alkotmány mellett, amely minden ember méltóságát és szabadságát biztosítja.⁵⁰

A bombázások, a háború és az iszlám szélsőségesek jelentette fenyegetettség ellenére tizenegy ferences szerzetes maradt Szíriában, hogy lelkipásztori ellátást nyújtson néhány nagyobb szíriai városban, mint Aleppóban, Damaszkuszban vagy Latakiban.⁵¹

Érdemes megemlíteni az amerikai püspökök álláspontját Szíriával és egy esetleges katonai beavatkozással kapcsolatban. A 2003-as iraki katonai akció alkalmával az amerikai püspökök, illetve a püspöki konferencia – többek véleménye szerint – nem állt II. János Pál pápa háborúellenes törekvései mellé. Egy esetleges szíriai légitámadás kapcsán azonban úgy tűnt, az amerikai püspökök felsorakoztak Ferenc pápa mögé.⁵² Szeptember 5-én Timothy Dolan bíboros, New-York-i püspök, az amerikai püspöki konferencia- és a püspöki konferencia nemzetközi igazságosság és béke tanácsának elnöke, illetve Richard E. Pates Des Moines-i püspök a kongresszus össze tagjának levelet írtak, amelyben kifejtették, hogy a katonai támadás nemcsak hogy eredménytelen lenne, hanem súlyosbítaná a helyzetet. Nem egyértelmű ugyanis, hogy milyen erők nyomulnának be a megüresedett politikai térbe. A Muszlim Testvériség vagy az Al-Kaida szövetségesek?⁵³ Az iraki beavatkozásnak is a keresztények lettek a legnagyobb kárvallottjai. A Fehér Ház és több kommentátor azonban hangsúlyozza, hogy ez nem a Katolikus Egyház hivatalos álláspontja, és a katolikusok szabadok abban, hogy eldöntsék hogyan viszonyulnak a szíriai kérdéshez.⁵⁴ Az Amerikai Püspöki Konferencia három bizottságának vezetője figyelmeztette a kongresszust, hogy az amerikai kormány

⁴⁹ A jezsuiták felhívják a figyelmet a szíriai keresztények helyzetére. <http://www.magyarokurir.hu/hirek/jezsuitak-felhivjak-figyelmet-sziriai-keresztenyek-helyzeterre>, letöltés: 2013. 09. 17.

⁵⁰ Le direttive della Provincia per i gesuiti che vivono nel mondo arabo. <http://gesuitinews.it/2012/12/05/medio-oriente-le-direttive-della-provincia-per-i-gesuiti-che-vivono-nel-mondo-arabo>, letöltés: 2013. 09. 17.

⁵¹ For Franciscan friar, "some hope for the Syrians in the war" as the Custody of the Holy Land makes an appeal. <http://www.orientecristiano.com/notizie/english-version/some-hope-for-the-syrians-in-the-war.html>, letöltés: 2013. 09. 20.

⁵² I vescovi americani e i venti di guerra. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/papa-pope-el-papa-guerra-war-us-usa-27657/>, letöltés: 2013. 09. 10.

⁵³ BECK, Edward: The Catholic Case Against Strikes on Syria. http://www.huffingtonpost.com/fr-edward-l-beck/catholic-against-syria-war_b_3867624.html, letöltés: 2013. 09. 10.

⁵⁴ DESMOND, Joan Frawley: The Catholic Case Against a U.S. Military Strike on Syria <http://www.ncregister.com/daily-news/the-catholic-case-against-a-u.s.-military-strike-on-syria/>, letöltés: 2013. 09. 11.

oda kell figyelni azokra a kívülről érkező kihívásokra, amelyek az országban jelentkeznek. José H. Gomez Los Angeles-i érsek, a püspöki konferencia migrációs bizottságának, Stephen E. Blaire Stocktoni püspök, az igazságosság és emberi fejlődés és Richard E. Pates, Des Moines-i püspök, a nemzetközi igazságosság és béke tanácsának vezetője levélben fordult a szenátushoz. A levélben megjelölték a legsürgetőbb kérdéseket, amelyek között aggodalmukat fejezték ki a polgárháborús Szíriából elmenekültek miatt.⁵⁵

A Katolikus Egyház legutóbb európai szinten is reflektált a szíriai eseményekre. Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) felháborodását fejezte ki, és elítélte az olyan cselekményeket, mint a szíriai Deir Haferben végrehajtott keresztre feszítések.⁵⁶ Az esemény nem sokkal azelőtt történt, hogy kikiáltották az Iszlám Kalifátust az ISIS ellenőrzése alatt álló szír, illetve iraki területeken.⁵⁷ Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa az Emberi Jogok Szíriai Megfigyelő Központja által adott információkra reagált, mely beszámolt arról, hogy kivégeztek, azután nyilvánosan keresztre feszítettek nyolc felkelőt Szíria északi részén az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIS) nevű szélsőséges csoport harcosai.⁵⁸

A Katolikus Egyház emellett olyan karitatív és segélyszervezeteket is fenntart, amelyek kifejezetten a nehézségekkel küzdő területek keresztényeit segíti. Ilyen a már említett, német alapítású és több európai központtal rendelkező Kirche in Not szervezet, amely különböző módokon igyekszik támogatni a szíriai katolikus közösséget.

Úgy tűnik az egyik legerősebb vallási szereplő, amely a szíriai keresztények érdekében fellép az az Orosz Ortodox Egyház. A vallási közösség külön külügyi ügyekért felelős hivatalon keresztül szoros kapcsolatban áll az Orosz Külügyminisztériummal. Rendszeres találkozóik vannak, amelyeken megvitatják a határon túlra tervezett látogatásokat és eseményeket. Az Orosz Ortodox Egyház álláspontja egyértelmű: az Asszad rendszer bukásával olyan szélsőséges erők szabadulnának fel, amelyek beláthatatlan következményekkel bírnanak a helyi keresztény közösségekre. Az Orosz Ortodox Egyházat erős külkapcsolatai miatt szokták úgy is emlegetni, mint az egyetlen olyan oroszországi entitás, amelynek az államon belül külön külpolitikája van. Tény, hogy Kiril Pátriárka az elmúlt években nagy hangsúlyt helyezett a közel-keleti látogatásaira és az ottani ortodoxokkal való kapcsolat elmélyítésére. Minden alkalommal tudtára adta a vallási közösségeknek, hogy számíthatnak az Orosz Ortodox Egyház támogatására. Bár vannak olyan kérdések, amelyekben az orosz külpolitika és az ortodox egyház iránya nem teljesen

⁵⁵ PONTARA PEDERIVA, Maria Teresa: Obama “enormemente impressionato” dal Papa. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/obama-bergoglio-papa-el-papa-pope-28343/>, letöltés: 2013.10. 10.

⁵⁶ Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának közleménye a szíriai keresztre feszítések kapcsán: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=2075>, letöltés: 2014. 07. 02.

⁵⁷ Self-Proclaimed 'Caliph' Orders All Muslims to Move to New Islamic State http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/2014/iraq-140701-voa01.htm?_m=3n.002a.1152.ni0ao057b1.1201, letöltés: 2014. 07. 02.

⁵⁸ A szervezet független a felkelők más csoportjaitól. Sőt adott esetben döntéseit az Al-Nusra és az Al-Kaida vezetők elképzeléseivel szemben hozza meg. Profile: Islamic State in Iraq and the Levant (ISIS). <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084>. letöltés: 2014. 07. 02.

esik egybe, de a politikai erőnek, - mint az az orosz választási kampány egyes elemeiből is kiderült, - az egyház érdekeit és véleményeit figyelembe kell venni. Így mikor az Orosz Ortodox Egyház vezetői Putyin elnök tudtára adták, hogy Oroszországnak mindent meg kell tenni, hogy Szíriában a nyugati katonai beavatkozást megelőzzék, az elnök egyértelműen támogatta az egyház törekvését. Az ortodox vallási vezető fő érve az volt, hogy amennyiben a szélsőséges iszlám csoportok felerősödnek Szíriában, „elsöprik” a keresztény közösségeket, köztük az ortodox felekezeteket. Véleményüket igyekeztek azzal a kiállítással is megerősíteni, amelyet a szíriai kereszténységről rendeztek a Kreml közelében található katedrálisban, demonstrálva azt is, hogy mi történhet ezzel a kulturális örökséggel, ha Assadot eltávolítják a hatalomból. Így érthető, hogy a nyugati sajtóban időnként olyan tanulmányok is megjelennek, amelyek rámutatnak, hogy Oroszország nemcsak a fegyverexportból származó kintlévősége, a kereskedelmi kapcsolatok és Oroszország legnagyobb határain kívül található hadi kikötője, a tartuszi bázis, hanem az Orosz Ortodox Egyház nyomása miatt is ellenez minden nyugati katonai beavatkozást Szíriában.⁵⁹

Bár lényegesen csekélyebb nemzetközi befolyással bír a ciprusi Krizosztmosz érsek, mint az orosz ortodox pátriárka, de fellépése a szír keresztények védelmében figyelemreméltó. Az érsek több alkalommal felszólította az Egyesült Államokat, hogy ne Bassar al-Assad, hanem a szélsőségesek ellen indítson támadást. Az érsek szerint Assad lehet, hogy diktátor, mivel nem demokratikusan lett megválasztva, de semmiképpen sem szélsőséges.⁶⁰

Szent Tekla ünnepén, 2013. szeptember 22-én János Antióchiai Pátriárka intézett felhívást a Nemzetközi Vöröskereszthez, a Vörös Félholdhoz, a humanitárius segítséggel foglalkozó kormányzati és nem kormányzati szervekhez, hogy segítsenek a Szent Tekla monostor nővéreinek és a befogadott gyermekeknek – mintegy negyven gyermeket fogadtak be. A segítség legkézzelfoghatóbb formája a pátriárka szerint a humanitárius karavánok lennének, amelyek lehetővé tennék, hogy a nővérek és a gyermekek Maalulában maradjanak.

Carla Khijoyan, az Egyházak Világtanácsának közel-keleti megbízottja amellet, hogy felhívta a figyelmet a szíriai keresztények tragikus exodusára, elmarasztalta az Egyesült Nemzetek Szervezetét is. Véleménye szerint az ENSZ többszörösen is csődöt mondott. Szerinte a nemzetközi szervezet nem használta ki mindazokat a lehetőségeket, amelyek rendelkezésére álltak, és a konfliktus megoldását szolgálnák. Először is megakadályozhatta volna, hogy a szembenálló felek számára fegyvereket szállítsanak, másrészt a szervezetnek diplomáciai szinten is sokkal egyértelműbb eszközökkel kellett volna közbeavatkoznia. Ehhez még azt is hozzátette, hogy az EU-nak is határozottabb álláspontot kellene képviselni. Ez jelenti egyrészt a

⁵⁹ BARRY, Ellen: Russian Church is a Strong Voice Opposing Intervention in Syria. http://www.nytimes.com/2012/06/01/world/europe/russian-church-opposes-syrian-intervention.html?_r=3&, letöltés: 2013. 10. 07.

⁶⁰ Ciprusi Érsek: Az Usa a szélsőségesek ellen indítson támadást. In. Ortodox Szemle. <http://ortodoxszemle.wordpress.com/2013/09/09/ciprusi-ersek-az-usa-a-szelsosegesek-ellen-inditson-tamadast/>, letöltés: 2013. 10. 10.

humanitárius segítségnyújtást, másrészt hogy álláspontját nem a nagyhatalmi érdekekhez igazítja.⁶¹

Következtetések

A szíriai kereszténység teológiailag és egyházkormányzatilag rendkívül összetett közösség, amely magán viseli az első századok teológiai és filozófiai vitáinak, politikai harcainak és a birodalom érdekeinek, majd az iszlám vallással való együttélés nyomait.

A szír kereszténység és az ország jelenlegi határai nem fedik egymást. Szír keresztény hagyományhoz tartozó közösségek találhatóak Irakban, Libanonban, Törökországban, de a migráció okán Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban is.

Szíriát a vallási tolerancia és a közel-keleti béke szigetének nevezték egészen a polgárháború kitöréséig. A keresztények helyzetére meghatározó módon hatással lesz, hogy milyen erők kerülnek ki győztesen.

Bár az Assad rezsimnek kétségtelenül vannak diktatórikus vonásai, de a keresztények számára még mindig a legnagyobb biztonságot ezeknek az erőknek a megszilárdítása jelentené.

Ezzel szemben azok a szélsőséges iszlámista erők, amelyek nagyrészt külföldi indításra és támogatásra erősödtek meg, hatalomra kerülése az ősi keresztény központok és közösségek végét eredményezné.

A nagy vallási közösségek intézményes keretek között lépnek fel a helyi és a már migrációba kényszerült keresztények megsegítésére. Sok esetben célt tévesztettnek tekintik a jelentős nyugati, nemzetközi szereplők szíriai külpolitikai irányát és a felkelők támogatását.

Felhasznált irodalom:

- II. JÁNOS PÁL: Apostoli Konstitúció: Pastor Bonus. 1988. VI. 28. In. Acta Apostolicae Sedis. 1988. 80. évf. - pp. 841-930.
- XVI. BENEDEK: Az egyházatyák. Budapest: Szent István Társulat: 2009. ISBN: 978 963 277 111 3.
- AZIZ, Jean: New Information Indicates Kidnapped Syrian Bishops Still Alive: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/09/syria-bishops-kidnapped-alive-turkey-lebanon.html#ixzz2g5VJudNa>, letöltés: 2013. 09. 27.
- BARRY, Ellen: Russian Church Is a Strong Voice Opposing Intervention in Syria. http://www.nytimes.com/2012/06/01/world/europe/russian-church-opposes-syrian-intervention.html?_r=3&, letöltés: 2013. 10. 07.

⁶¹ Auslöschung des Christentums in Syrien befürchtet. "Zeuge eines Exodus". <http://www.domradio.de/themen/christenverfolgung/2013-08-24/ausloeschung-des-christentums-syrien-befuerchtet>, letöltés: 2014. 07. 04.

- BECK, Edward: The Catholic Case Against Strikes on Syria. http://www.huffingtonpost.com/fr-edward-l-beck/catholic-against-syria-war_b_3867624.html, letöltés: 2013. 09. 10.
- BERNARDELLI, Giorgio: La fame, il freddo e la fede nell'assedio di Homs. <http://vaticaninsider.lastampa.it/inchieste-ed-interviste/dettaglio-articolo/articolo/siria-syria-siria-chiesa-church-iglesia-28134/>, letöltés: 2013. 09. 26.
- CARRIE DANN: America's Christians mobilize against Syria strike ahead of Hill votes. http://nbcpolitics.nbcnews.com/_news/2013/09/08/20362786-americas-christians-mobilize-against-syria-strike-ahead-of-hill-votes?lite, letöltés: 2013. 09. 12.
- DEMECHELIS, Davide: Siria: c'era una volta la pace. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/siria-siria-siria-chiesa-church-iglesia-28107/>, letöltés: 2013. 09. 27.
- DESMOND, Joan Frawley: The Catholic Case Against a U.S. Military Strike on Syria <http://www.ncregister.com/daily-news/the-catholic-case-against-a-u.s.-military-strike-on-syria/>, letöltés: 2013. 09. 11.
- DIB, Kamal: Syria's Christians want democracy. In Ottawa Citizen. 2013. 08. 05. <http://www.ottawacitizen.com/opinion/op-ed/Syria+Christians+want+democracy/8750673/story.html>, letöltés: 2013. 09. 16.
- DRAGUET R: Syriac Language and Literature. In. New Catholic Encyclopedia. Washington. 1992, 13 vol. - p. 895. <http://www.cnewa.us/default.aspx?ID=65&IndexView&pagetypeID=9&sitecode=US&pageno=1>, letöltés: 2013. 09. 17.
- GRIFFIT, H. Sidney: Syria, Syriac. In. Ferguson, Everett (szerk.): Encyclopedia of Early Christianity. New-York, London: Garland Publishing. 1998. - p. 1100. ISBN: 0-8153-3319-6.
- HERRANZ, Julian: Introduzione alla lettura del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali. In. PINTO, Pio, Vito (szerk.): Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali. Città del Vaticano. Libreria Editrice Vaticana. 2001. - pp. LX-LXI.
- KASS, John: U.S. ignores Syria's Christians. <http://www.fresnobee.com/2013/09/12/3494746/us-ignores-syrias-christians.html>, letöltés: 2013. 09. 13.
- KOKKARAVLAYIL, Sunny: The Guidelines Riti e Chiese Particolari Implemented in CCEO. History and Appraisal. In. OKULIK, Luis (szerk.): Le Chiese Sui Iuris. Criteri di individuazione e delimitazione. Venezia: Studium Generale Marcianum, 2005. - pp. 27-41. ISBN: 88-89736-00-3.
- KONCZ Veronika: Meddig tart a keresztnység? In. Új ember. 2013. http://ujember.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=22718:meddig-tart-a-kereszt%C3%A9ny%C3%A9g?, letöltés: 2013. 09. 09.
- LAPPIN, Yaakov: Al Qaeda Quickly Constructing Main Mideast Base in Syria. <http://www.gatestoneinstitute.org/3996/al-qaeda-syria>, letöltés: 2013. 10. 11.
- LODE, Natale: Delimitazione territoriale della Chiesa sui iuris: ragioni e questioni attuali. In. OKULIK, Luis (szerk.): Le Chiese Sui Iuris. Criteri di individuazione e delimitazione. Venezia: Studium Generale Marcianum, 2005. - pp. 109-131. ISBN: 88-89736-00-3.
- MCDONNELL Faith: Acna leader issues call to prayer on Syria as legislators, others debate the wisdom of U.S involvement. <http://syriacchristianity.word>

press.com/2013/09/10/acna-leader-issues-call-to-prayer-on-syria-as-legislators-others-debate-the-wisdom-of-u-s-involvement/. letöltés: 2013. 09. 12.

- NASSER, Chararah: Syrian Islamist Rebels Threaten Maaloula, Christians. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/09/syria-islamists-maaloula-threat-religious-coexistence.html>, letöltés: 2013. 09. 26.

- PONTARA PEDERIVA, Maria Teresa: Obama “enormemente impressionato” dal Papa. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/obama-bergoglio-papa-el-papa-pope-28343/>, letöltés: 2013.10. 10.
- POSPISHIL Victor: The Code of Oriental Canon Law, Law of Persons. Philadelphia. 1960.
- ROSDY Pál: Szíria keresztútja. http://ujember.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=22248:sz%C3%ADria-kereszt%C3%BAtja.
- ROUWHORST, Gam: Jewish liturgical traditions in early Syriac christianity. In. *Vigiliae Christianae*. 1997. Vol. 51. No 1. - pp. 72-93.
- RUZSICZKY Éva: Szíria. In. Diós István (szerk.), *Katolikus Lexikon*. Budapest: SZIT, 2008. 13. Vol. - pp. 310-311.
- SALACHAS, Dimitrios: Congregazione per le Chiese Orientali. In. Pinto, Pio, Vinto (szerk): *Commento alla Pastor Bonuse alle norme sussidiare della Curia Romana*. Libreria Editrice Vaticana: Città del Vaticano. 2003. - pp. 81-82.
- SOHAIB, Enjrainy: Syrian Christian Village Besieged By Jihadists. <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2013/09/syria-christians-maaloula-jihadists-opposition-army.html>, letöltés: 2013. 09. 27.

- SPEIDL Bianka: A keresztény Szíria, Egyedülálló felekezeti sokszínűség a Közel-Kelet legbiztonságosabb országában. In. *Új ember* 2005. 113. évf. 44. sz. <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.10.30/1201.html>, letöltés: 2013. 09. 09.
- SZABÓ Péter: A keleti egyháza szentségjoga. Összehasonlító bemutatás, (Collectanea Athanasiana III/1), Nyíregyháza. 2012. ISBN: 978-615-5073-11-3.
- SZERDAHELYI Csongor: Szíriában vészesen fogynak a keresztények. In. *Új ember* 2005. 113. évf. 30. sz. <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.07.24/0501.html>, letöltés: 2013. 09. 09.
- VECSEY Aurél: Szíria. In. Bangha Béla (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest: SZIT. 1933. Vol. IV. - p. 278.
- Inside Jabhat al Nusra - the most extreme wing of Syria's struggle. In. *The Daily Telegraph*. 2012. december. 2. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9716545/Inside-Jabhat-al-Nusra-the-most-extreme-wing-of-Syrias-struggle.html>, letöltés: 2013. 09. 09.
- Profile: Syria's al-Nusra Front. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18048033>, letöltés: 2013. 09. 09.
- Syriac Orthodox Patriarchate of Antioch and All the East. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/579024/Syriac-Orthodox-Patriarchate-of-Antioch-and-All-the-East>, letöltés: 2013. 09. 17.
- Syriac Orthodox Church http://www.jacobitesyrianchurch.org/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=57, letöltés: 2013. 09. 09.
- Congregation for the Oriental Churches. Profile. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/orientchurch/profilo/rc_con

- _corient_pro_20030320_profile.html, letöltés: 2013.09. 21.
- <http://www.embassypages.com/missions/embassy20766/>.
 - Fears over possible kidnap of Jesuit Fr. Dall'Oglio. Damascus Nunciature in shock. <http://www.asianews.it/news-en/Fears-over-possible-kidnap-of-Jesuit-Fr.-Dall'Oglio.-Damascus-Nunciature-in-shock-28610.html>, letöltés: 2013. 10. 11.
 - The Syrian Catholic Church. <http://www.cnewa.us/default.aspx?ID=65&IndexView&pagetypeID=9&sitecode=US&pageno=1>, letöltés: 2013. 09. 17.
 - Halálos veszélyben van Maalulai Szent Tekla Monostor. In. ortodox Szemle. <http://ortodoxszemle.wordpress.com/2013/09/29/halalos-veszelyben-van-a-maalula-i-szent-tekla-monostor/>, letöltés: 2013. 10. 07.
-
- <http://sor.cua.edu/>, letöltés: 2013. 10. 14.
 - Syria's Grand mufti: Abducted bishops are in Turkey. <http://en.alalam.ir/news/1528584>, letöltés: 2013. 11. 01.
 - Sulla Siria l'attivismo di Francesco è necessario
 - <http://vaticaninsider.lastampa.it/inchieste-ed-interviste/dettaglio-articolo/articolo/siria-siria-diotallevi-settimane-sociali-dei-cattolici-27703/>.
 - A jezsuiták felhívják a figyelmet a szíriai keresztények helyzetére. <http://www.magyarokurir.hu/hirek/jezsuitak-felhivjak-figyelmet-sziriai-keresztenyek-helyzete>, letöltés: 2013. 09. 17., Le direttive della Provincia per i gesuiti che vivono nel mondo arabo. <http://gesuitinews.it/2012/12/05/medio-orientale-direttive-della-provincia-per-i-gesuiti-che-vivono-nel-mondo-arabo>, letöltés: 2013. 09. 17.
 - For Franciscan friar, "some hope for the Syrians in the war" as the Custody of the Holy Land makes an appeal. <http://www.orientecristiano.com/notizie/english-version/some-hope-for-the-syrians-in-the-war.html>, letöltés: 2013. 09. 20.
 - vescovi americani e i venti di guerra. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/papa-pope-el-papa-guerra-war-us-usa-27657/>, letöltés: 2013. 09. 10.
 - Ciprusi Érsek: Az Usa a szélsőségesek ellen indítson támadást. In. Ortodox Szemle. <http://ortodoxszemle.wordpress.com/2013/09/09/ciprusi-ersek-az-usa-a-szelsosegesek-ellen-inditson-tamadast/>, letöltés: 2013. 10. 10.
 - Self-Proclaimed 'Caliph' Orders All Muslims to Move to New Islamic State
 - http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/2014/iraq-140701-voa01.htm?_m=3n.002a.1152.ni0ao057b1.1201, letöltés: 2014. 07. 02.
 - Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának közleménye a szíriai keresztrefeszítések kapcsán: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=2075>. (2014. 07. 02.).
 - Syriens Christen harren aus. <http://www.kirche-in-not.de/aktuelle-meldungen/2014/04-02-syriens-christen-harren-aus-kirche-in-not-hilft-mehr-als-4000-familien>, letöltés: 2014. 07. 04.
 - Präsident Assad tritt als Beschützer der Christen auf. http://www.deutschlandfunk.de/syrien-praesident-assad-tritt-als-beschuetzer-der-christen.886.de.html?dram:article_id=285082, letöltés: 2014. 07. 11.

**KÉSZÜLŐDÉS A NAGYHATALMI STÁTUSZRA: AZ ÁTALAKULÓ
BRAZIL VÉDELMI SZEKTOR**

Absztrakt

A mintegy két évtizedes katonai diktatúrát majd az azt felváltó tizenöt éves átmeneti időszakot követően felálló kormányok nagy volumenű változásokat hoztak Brazília életébe. A nagy társadalmi ellátórendszerek reformja mellett, a nagyhatalmi státuszra törekvő latin-amerikai állam rendkívül jelentős változtatásokba kezdett bele nemzetközi kapcsolatrendszerének megerősítése érdekében. A nemzetközi közösség és a nagyhatalmak által is elfogadott pozíciónövekedéshez azonban elengedhetetlen az ország védelmi szektorának reformja, valamint a haderőreform. Az elemzés ennek a folyamatnak a megismeréséhez kíván segítséget nyújtani.

Kulcsszavak: Brazília, Latin-Amerika, védelmi szektor, hadsereg, katonai képességek

Abstract

After the two-decade long military dictatorship and the following fifteen-year long transitional period, the newly elected governments have introduced great changes in Brazil. Aspiring for a great power status, the Latin American country – besides the reforms of its social welfare system – has started to reinforce and enlarge its international relations. However, in order to achieve this status in the eyes of the international community and the other great powers, the reform of the country's defense sector is inevitable as well. The study aims to give an insight in this process.

Keywords: Brazil, Latin America, defense, military, military capabilities

Egy klasszikus értelemben vett nagyhatalom egyik szinte kötelező ismérve, ahogy ez a történelem kezdete óta mindig is volt, a hadsereg, a katonai erő, azaz, hogy politikai céljait a diplomáciai és egyéb békés eszközök kimerülése után képes legyen erő alkalmazásával elérni. A 18-19. század fordulóján élt német hadtudós, *Carl von Clausewitz* fő művében, „*A háborúról*” című könyvében megfogalmazottak alapján tudjuk, „*a háború a politika folytatása más eszközökkel,*”¹ a háború megvívásához pedig katonai erőre van szükség.

A gazdasági teljesítőképesség, valamint a külpolitikai eszközrendszer elemzése mellett tehát szükséges a katonai képességek vizsgálata. A hidegháborús korszakot követően a korábban jellemző titkolózások és dezinformációk az egyes országok katonai képességeit illetően nagyjából megszűntek. A legtöbb fejlett demokrácia nyilvánosan is elérhetővé teszi haderejének összetételét, technikai felszereltségét, a

¹ CLAUSEWITZ, Carl von: *A háborúról*, Veszprém, Göttinger Kiadó, 1999., p. 15.
156

védelmi kiadások mérőszámait, valamint nem utolsósorban a fejlesztésekre és a jövőbeni tervekkel kapcsolatos elképzeléseket tartalmazó úgynevezett *Fehér Könyvet*, valamint az egyéb stratégiai dokumentumokat. Ez utóbbiak közül a *Nemzeti Védelmi Stratégia* 2008-ban készült el. A Fehér Könyvet pedig – mely egyben a bizalom és a transzparencia jele is egy állam részéről, így fontos mérföldkőnek számít az első ilyen elkészítése – 2012 júliusában alkotta meg Brazília. Emellett számos mértékadó nemzetközi think-tank és kutatóközpont² folyamatosan frissülő adatbázisokat és tematikus elemzéseket tesz hozzáférhetővé a témában, mely rendkívül széles spektrumú tudományos szolgáltatást a további elemzésekhez.

1. A Nemzeti Védelmi Stratégia és a Fehér Könyv – doktrínák és transzparencia

Egy demokratikus, nyugati értékeket valló állam számára – kiváltképp, ha a méretéből és egyéb meghatározó adottságaiból kifolyólag, a megfelelő társadalmi támogatottság és politikai akarat birtokában, meghatározó világpolitikai tényezővé kíván válni – elengedhetetlenül szükséges megtenni bizonyos lépéseket, mellyel a megbízhatóság, a biztonság, valamint a felvilágosult, bölcs gondolkodás képét tudja sugallni magáról szűkebb régiója, valamint a nemzetközi közösség többi szereplője számára. Ilyen meghatározó tényezők az ország által vallott és képviselt érdekek és értékek megfogalmazása, melyek elsődleges meghatározói a fegyveres erők alkalmazásának, illetve emellett az ország haderejének felépítését, működését, valamint tervezését szabályozó stratégiai és doktrinális szintű dokumentumok. Hiszen egyrészt a haderő ismertett struktúrája és technikai feladatrendszere magában mit sem ér, ha nincs egy konzisztens elgondolás a politikai döntéshozók részéről, amit aztán a katonai vezetési szint doktrínákká, hadászati és hadművelési tervekbe tud konvertálni a szakszerű végrehajtása érdekében. Másrészt pedig a transzparencia hiánya, a feltételezéseken alapuló döntéshozatal és a bizalom meggyengülése, mind hozzájárulhatnak a fegyverkezési verseny esetleges megindulásához vagy rosszabb esetben akár fegyveres konfliktusok kialakulásához is.

1.1. Transzparencia

A transzparencia és a különböző országok védelmi tervezésének egyfajta összehangolásának biztosítása érdekében 2010 decemberében az UNASUL Védelmi Tanácsa egy egységes számolási metódus kidolgozását javasolta a tagországok számára, valamint felvetette a szóban forgó védelmi célú kiadásokat tartalmazó adatok megosztását. A 2012 januárjában elsőként társuló Argentína, Chile, Kolumbia, Ecuador, Paraguay és Uruguay után 2012 májusában Bolívia, Guyana, Peru, Suriname, Venezuela, valamint Brazília is csatlakozott. Mindazonáltal az ENSZ leszerelési főmegbízottja, a szintén brazil *Sergio de Queiroz Duarte*t váltó *Angela Kane* szerint „*példa nélküli*” kezdeményezés³ gyenge pontjainak ellenére sem feledkezhetünk meg az egyes államok által kötött bilaterális megállapodások,

² Többek között a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) vagy a londoni székhelyű Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (International Institute for Strategic Studies, IISS), illetve az Amerikai Egyesült Államok Központi Hírszerző Szolgálat (CIA).

³ ISHMAEL, Odeen: UNASUR Advances Defence Transparency and Energy Integration http://www.guyanajournal.com/UNASUR_Defense_Transparency_Odeen_Ishmael.html, letöltve: 2014-05-19

katonai segítségnyújtások, hitelek és védelmi célú pénzügyi alapok által biztosított extra források meglétéről. Az UNASUL *Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központja (Centro de Estudios Estratégicos)* által 2012 júniusában, az asuncióni védelmi miniszteri értekezleten bemutatott zárójelentés szerint Brazília gazdaságának lassulása ellenére is a régió védelmi kiadásainak több mint felét, 51,3 százalékát adja, ami azonban öt százalékkal alacsonyabb a 2010-es évhez képest.⁴

1.2. Nemzeti Védelmi Stratégia⁵ és a Nemzetvédelmi Törvény

2007 szeptemberében Lula elnök elrendelte az ország első Nemzeti Védelmi Stratégiájának (*Estratégia Nacional de Defesa, NVS*) elkészítését, melyet 2008 decemberében Nelson Jobim védelmi miniszter meg is küldött az elnöknek aláírásra.⁶ A dokumentum végrehajtásának kidolgozására végül 2010-ben adott utasítást az elnök,⁷ majd az elkészült honvédelmi törvényt (*Lei de defesa nacional*) az év decemberében fogadta el a törvényhozás. Szintén ennek az évnek végén öltött formát a már említett Védelmi koordinációs és felszerelési terv is. A fegyveres erők transzparenciája és a bizonytalanság, a biztonsági dilemma kialakulásának megakadályozása érdekében számos helyen közzétett NVS két nagyobb részből áll, az első egy leíró, a kialakítandó rendszert ismertető rész, melyet egy végrehajtásra vonatkozó rész követ. A stratégia a fogalmi magyarázatok és a dokumentum általános pozicionálását követően a brazil haderő, az egyes haderőnemek jelenét ismertetve a jövőbeni célkitűzéseket, valamint az azok eléréséhez szükséges utat írja le. Az elméleti elgondolások mellett a dokumentum konkrétumokat is megfogalmaz. Ambiciózus fejlesztési programot vázol fel, elsősorban három, stratégiaileg kiemelt fontossággal rendelkező területen: új technológiák, űrprogram és békés felhasználású nukleáris képességek.

Az NVS-ben foglalt stratégiai szintű elképzeléseket gyakorlati szintre bontó *Koordinációs és Védelmi Felszerelési Terv (Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa, PAED)* a stratégiák által megfogalmazott hosszú távú célkitűzések realizálása érdekében a konkrét megvalósítást típusbevezetés és típuscsere szintjén, az NVS-ben meghatározott prioritások szerinti időrendi sorrendben taglalja.⁸ Haderőnemtől függetlenül, általánosságban megállapítható, hogy mindhárom szegmens modernizációja rendkívül jelentős haditechnikai fejlesztéseket tartalmaz. Amennyiben a pénzügyi lehetőségek lehetővé teszik a megalkuvások nélküli, és az időbeli ütemezést betartó megvalósítást, akkor a brazil haderő a világ egyik legfejlettebb, legkorszerűbb generációs technikát alkalmazó fegyveres erejévé válhat a következő bő másfél évtized alatt.

⁴ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2013*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2013, p. 421.

⁵ National Strategy of Defense
http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf, letöltve: 2014-05-21

⁶ 6703. számú rendelet, 2008. december 18.

⁷ MANWARING, Max G. - FISHMAN, Andrew: *Brazil's Security Strategy and Defense Doctrine*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2011, p. 1. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1049>, letöltve: 2014-05-16

⁸ BRICK, Eduardo Siqueira: *Qual é o Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa (PAED) que o Brasil necessita?* http://www.defesa.uff.br/images/Textos/Artigos/Artigo_PAED.pdf, letöltve: 2014-08-14

A szárazföldi erőket érintő részben az alakulatok diszlokálását írja le a déli-délkeleti régióból az ország középső részébe, ahonnan könnyebben mozgósíthatóak a nyugati és északi területekre. A megvalósíthatóság érdekében pedig elsődleges, hogy az alakulatok rendkívül mobilisak és flexibilisek legyenek, hiszen egyfajta stratégiai tartalékként fognak funkcionálni. Ennek kivitelezése érdekében a haderő modernebb eszközre cseréli az M-60-as és M-41-es harckocsiparkját, valamint egy korábbi, 2008. decemberi szerződés alapján Németországgal korszerűsített Leopard 1A harckocsijait. A páncélos szállító harcjárművek területén pedig az előregedett M-1138 és EE-11 Urutu típusok cseréjét határozta meg a dokumentum az Ivecoval kötött, korábban már említett Guaraní típus kifejlesztésével és legyártásával. A hadsereg valamennyi beszerzésének értékét mintegy 29,23 milliárd USD-ban állapította meg tervezet.⁹

A haditengerészet új feladatként megerősített jelenlétet kell, hogy biztosítson az Amazonason, illetve a Paraguay-Parana folyóvölgyben, valamint a nemrég felfedezett partközeli kőolajlelőhelyek körzetében. Ennek érdekében a tervezet mintegy 65,5 milliárd USD költségvetést határoz meg modernizációra és haditechnikai eszközök beszerzésére. Köztük egyik legjelentősebbként, egy ütőképes, hagyományos és nukleáris meghajtású tengeralattjárókból álló flotta rendszerbe állítására, melyek közül négy darab *Scorpene*-osztályon alapuló tengeralattjárót saját maga épít, valamint kifejleszt egy – a korábbiakban már említett, francia együttműködésben készülő – később szintén hazai gyártású nukleáris meghajtású tengeralattjárót. Többfunkciós hajó megtervezését és gyártását is elrendelte a dokumentum, melyek képesek repülőgép-hordozóként is funkcionálni. A bejelentett fejlesztések között szerepel még az A-4 *Skyhawk* flotta modernizálása, korai előrejelző és légtérelőző rendszer vásárlása, S-70 *Seahawk* tengeralattjáró-elleni helikopterek beszerzése, a riói haditengerészeti kikötőhöz hasonló haditengerészeti bázis létesítése az Amazonas torkolatánál. Ezen a támaszponton fog szolgálni az a három, 1.800 tonna vízkiszorítású, minimum 6.000 tengeri mérföld hatótávolságú, helikopter fogadására is képes hajó, amit már megrendelt a haditengerészet, valamint a 12 darab NAPA 500-osztályú járőrhajó, melyek együttesen lesznek hivatottak biztosítani a hatékony partvédő képességet.¹⁰

A légierő a 2031-ig terjedő időszakra mintegy 38,8 milliárd USD fejlesztési keretet kap, amely biztosítja 10 darab P-3AM *Orion* típusú tengeralattjáró-elleni repülőgép beszerzését, az AMX/F-5BR/Mirage-2000 repülőgépek lecserélését, a már tárgyalt FX2 program keretében újgenerációs vadászrepülőgépek vásárlását (*Rafale*, *Gripen NGs* vagy *F/A-18E/F Super Hornet*), illetve 12 darab Mi-35 helikopter rendelését Oroszországtól. Ebből a forrásból kívánják megoldani az EC-715 típusú helikopter helyben történő építését mindhárom haderőnem számára a *Helibras-Eurocopter* cég megbízásával. A légierőnek emellett növelnie kell a légi szállítási és légi utántöltési képességét is, melyet a KC-390 típusú repülőgépek továbbfejlesztésével kell elérni. Döntést kell hozni a nehéz légi szállító képesség kialakítása kapcsán a beszerzendő géptípus kérdésében, ahol a *Boeing C-17*, az *Ilyushin-476*, illetve az *Antonov An-70* van versenyben a tenderért. Emellett a 2005-

⁹ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2011*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2011, p. 347.

¹⁰ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2011*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2011, p. 348.

ben már megrendelt 12 darab C-295 szállító-repülőgép mellé még nyolc (ebből négy kutató-mentő feladatokat ellátó) repülőgép beszerzését kell megkezdeni.¹¹

Annak ellenére, hogy Brazília világszínvonalú repülőgépgyártással rendelkezik az Embraer révén, az űrtechnológiai fejlesztések terén több nagyhatalomhoz képest lemaradásban van az ország. A brazil űrhajózás pedig már 1964-ben megkezdődött, mikor elkezdődött a Sondra-típusú rakéták kifejlesztése, 1982-ben pedig az alcántarai fellövési hely kiépítését is megkezdték. A munkálatok azonban elég lassan haladtak, így az első fellövésre csak 1990-ben került sor. Az Egyenlítőtől mindössze két fokkal délre lévő bázis elhelyezkedése miatt Alcântara rendkívül költséghatékonyan üzemeltethető. Ezt felismerve 2003-ban számos szerződés megkötésére került sor Oroszországgal, Izraellel és Kínával kereskedelmi űrhajózás folytatása céljából. Az űrprogram 1994 óta a *Brazil Űrügynökség (Agência Espacial Brasileira, AEB)* égisze alatt működik, míg az alcántarai bázis a fegyveres erők alá van rendelve, azonban már felmerült egy civil fellövési hely megépítése is.¹²

A fejlesztések során a kezdeti időszakban az Egyesült Államokkal, később a rakétatechnológia kereskedelmi kontrollja miatt végül Franciaországgal kezdett együttműködésbe Brazília, kihasználva, hogy 1995-ben csatlakozott a *Rakéta Technológiai Ellenőrzési Rendszerhez (Missile Technology Control Regime, MTCR)*.¹³ Az 1993-as első fellövést végül – egy 2003-as, 21 ember életét követelő balesetet leszámítva – számost sikeres kilövés követte. A brazil kormányzat azonban mind ez ideig messze nem használta ki sem a korábban felhalmozott know-howt, sem a földrajzi elhelyezkedéséből adódó előnyeit, jöllehet az elfogadott fejlesztési programok által meghatározott irányvonalak – köztük stratégiai fontosságú területként kiemelve az űrprogramot – új lendületet adhatnak a brazil űrhajózásnak.

A 2008. december 18-tól már érvényben lévő stratégia, véleményem szerint, több szempontból is igencsak elgondolkodtató, elsősorban az előrevetített fejlesztések kapcsán. Alapvetés, hogy Brazília földrajzi méreteinél fogva, elhelyezkedése, gazdasága és az ország lélekszáma miatt is a kontinens meghatározó állama, sőt, kijelenthető, hogy első számú regionális hatalom, még egy Mexikóval történő összehasonlítás esetén is. Amellett, hogy természetesen egy modern demokráciához méltóan a vitás kérdések békés, tárgyalásos úton való megoldását tekinti elsődlegesnek a regionális szövetségi rendszeréből fakadóan, szinte nincs is olyan ország a régióban, aminek a kormányával ne lenne két- vagy többoldalú együttműködési szerződése, vagy ne lennének ugyanannak a regionális csoportosulásnak tagjai legalább egyetlen szervezetben. Ismerve tehát Brazília krízismegoldó gyakorlatát és a regionális biztonsági környezetet, felmerül a kérdés, hogy először is, miért ez a hirtelennek mondható, jelentős pénzüsszegeket lekötő, nagyarányú modernizáció? Mi indokolja a számottevő képességbővítést a katonai

¹¹ HACKETT (2011): p. 347-348.

¹² LUTES, Charles D. - HAYS, Peter L. - MANZO, Vincent A. - YAMBRICK, Lisa M. - BUNN, M. Elaine [szerk.]: *Toward a Theory of Spacepower*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington DC, USA, 2011, p. 498-499.

¹³ Az 1987-es, önkéntességen alapuló szervezet jelenleg 34 taggal rendelkezik, a régióból Brazílián kívül kizárólag Argentína lépett be a szervezetbe, 1993-ban. Az MTCR létrehozásának célja az volt, hogy fellépjen a tömegpusztító fegyverek szállítására alkalmas pilóta nélküli repülő szerkezetek proliferációja ellen. <http://www.mtrc.info/english>, letöltve: 2014-08-22

potenciál területén? Hiszen a dokumentum deklarálja, hogy „a Nemzeti Védelmi Stratégia nem feltételezi egy világos és konkrét katonai fenyegetés létét egy potenciálisan ellenséges ország erőinek vagy más nem állami szereplők részéről.”¹⁴ Amennyiben pedig nincsen ellenségképe és hagyományos katonai fenyegetettség Brazíliának, akkor felmerül a kérdés, hogy mégis mi indokolja a fegyverkezést?

A választ hivatalos dokumentumokban és nyilatkozatokban találhatjuk, melyekben vezető politikusok, köztük Celso Amorim védelmi miniszter indokolta a latin-amerikai ország védelmi kiadásainak növeléséről valamint a haditechnikai modernizációról és képességbővítésről szóló döntéseit, kijelentve, hogy az ország elkötelezett az Amazonas régió megvédése mellett, így a Rousseff-kabinet folyamatosan növelni fogja a katonai jelenlétet a területen. Emellett azonban a védelmi miniszter számos alkalommal hangsúlyozta, hogy Brazíliának nincs ellenségképe, illetve az ország nem érzi magát veszélyeztetve egyetlen állam részéről sem a régióból. Mindazonáltal, ezzel párhuzamosan a fegyverkezés és a katonai alakulatok diszlokációjának indoklásaként Amorim minden a témát érintő alkalommal hozzáteszi, hogy a brazil vezetés nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egy régió kívüli hatalom az Amazonas erőforrásait – konkrétan a világ legnagyobb esőerdőjét vagy a Föld édesvízkészletének legjelentősebb lelőhelyét – meg akarja szerezni.¹⁵

A fejlesztések témakörét érintő kérdések kapcsán szintén nem elhanyagolható tényező, hogy Brazília nemzetközi kapcsolatrendszerén keresztül valamint a nemzetközi szervezetekben betöltött tagságai okán, regionális pozícióján és biztonsági környezetén túl is vállalásokat kell, hogy tegyen, valamint partnerországaihoz viszonyítottan megfelelő szintet kell hogy teljesítsen a védelmi szférában.¹⁶ Ebből kifolyólag szintén helyt kell állnia a BRICS tagállamokkal való összehasonlításban is, mely talán a legdinamikusabban fejlődő, régió kívüli közösség, melyben Brazília is aktív szerepet vállal. A brazil Külügyi és Honvédelmi Bizottság 2012. áprilisi nyilvános meghallgatásán tett nyilatkozatában Amorim kihangsúlyozta, hogy Brazíliának el kell érnie a BRICS alapító országok GDP arányában mért védelmi kiadásainak átlagát, ami nem lesz kis lépés, hiszen a nevezett államok között van a tradicionálisan magas védelmi költségvetéssel rendelkező Oroszország, valamint a regionális hatalmi státusza megtartása érdekében katonai célokra szintén sokat költő India. A 2012-es, a GDP 1,5 százalékát kitevő védelmi büdzsé tehát 0,8 százalékkal kell, hogy emelkedjen, hogy elérje a Dél-afrikai Köztársaság nélkül mért BRICS védelmi kiadásainak átlagát.¹⁷

¹⁴ National Strategy of Defense http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf, letöltve: 2014-05-21

¹⁵ “Gazdagok vagyunk az erőforrásokban, ami kísérletek célpontjává tehet minket.” Ilyen és ehhez hasonló nyilatkozatokkal indokolja Amorim Brazília biztonsági percepcióját. ”The Brazilian Minister of Defense: "We are going to increase our resources for national defense" <http://www.sldinfo.com/the-brazilian-minister-of-defense-%E2%80%9Cwe-are-going-to-increase-our-resources-for-national-defense%E2%80%9D>, letöltve: 2014-08-20

¹⁶ Brazília az elmúlt években egyre erősebb kapcsolatokat épített/épít ki az afrikai államokkal is, ahol egyre inkább a helyi politikák kialakításába is képes részt venni. Bővebben: Besenyő János: Növekvő brazil érdeklődés Afrikában, http://www.regiment.hu/hirek/kulfoldi_hirek/novekvo_brazil_erdeklodes_afrikaban

¹⁷ Brazil needs to invest in defense as other Brics, Amorim says <http://www12.senado.gov.br/internacional/en/2012/brazil-needs-to-invest-in-defense-like-other-brics-amorim-says>, letöltve: 2014-08-20

Érdekes adalék Brazília védelempolitikájának megértéséhez és jól érzékelteti az utóbbi két évtized változásait az Amorim által egy nyilatkozatában említett történet, melyben a 18 évvel korábbi amerikai védelmi miniszterrel, *William Perry*vel¹⁸ folytatott beszélgetésében a miniszter arról biztosította Amorimet, hogy Brazíliának nem kell komoly katonai képességfejlesztésbe fognia, hiszen a szomszédban van egy szuperhatalom, amely megvédi, így elégséges egy a drogkereskedelem és a nemzetközi szervezett bűnözés ellen hatékonyan fellépni képes haderő rendszerben tartása. Ezzel szemben 2012-ben az amerikai külügyminisztérium akkori vezetője, *Leon Panetta*,¹⁹ álláspontja szerint jelenleg minden államnak képesnek kell lennie szembenéznie a katonai kihívásokkal.²⁰

Bár William Perry közel két évtizedes kijelentésének nagy része úgy néz ki, hogy mára már érvényét veszítette, egy megállapítása azonban még ma is helytálló: Brazíliának olyan fegyveres erőkkel kell rendelkeznie, hogy az képes legyen hatékonyan fellépni a kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközi bűnözés ellen.

Ugyancsak adja magát a kérdés, hogy mi indokolja az erőketítő képesség ilyen mértékű növelésének szükségességét. Miért merült fel a stratégiát megalkotó döntéshozók szintjén, hogy a légierő kapcsán jelentős légi utántöltő képességet teremtsenek meg? Ugyancsak mi indokolja, hogy a világ jelenlegi élvonalához tartozó, a legnagyobb kapacitást képviselő nehéz légi szállító képesség kialakítását tűzték ki célul? Felmerül a kérdés, hogy hova tervez ilyen nehéz technikai eszközöket vagy ekkora létszámú alakulatot szállítani a brazil hadvezetés?

A légierő képességnövelése mellett a haditengerészeti fejlesztések is felvetnek néhány kérdést. Vajon mi lehet a szándék a nukleáris meghajtású tengeralattjárók rendszerbe állítása mögött? És miért kell saját magának megterveznie, kifejlesztenie és legyártania ezeket az eszközöket? A jelenleg öt tengeralattjáróból álló flotta – melynek fejlesztése szintén szerepel a dokumentumban – kapcsán mi indokolja a nukleáris fűtőanyaggal történő üzemeltetés létjogosultságát? Különösen flottaméreteken, ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy a világon mindössze hat államnak van nukleáris meghajtású tengeralattjárója (USA, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína és India).²¹ A nukleáris meghajtás egyik legnagyobb előnye, hogy szinte értelmetlenné teszi a hatótávolság fogalmát, hiszen az üzemanyagot nem kell utántölteni, ezért ideális esetben csak az élelmiszerkészletek végeessége szabhat határt az út hosszának. Ez természetesen rendkívül praktikussá teszi a dízel vagy az elektromos meghajtású tengeralattjárókkal szemben, amennyiben az adott állam kihasználja ezt az adottságot. A stratégiában azonban a nukleáris tengeralattjáró-flotta megépítésének indokaként a mélytengeri

¹⁸ William J. Perry 1994 februárja és 1997 januárja között az Egyesült Államok 19. védelmi minisztere. <http://www.hoover.org/fellows/9689>, letöltve: 2014-08-20

¹⁹ Leon E. Panetta 2011 júliusa és 2013 februárja között az Egyesült Államok 23. védelmi minisztere. Leon Panetta Fast Facts <http://edition.cnn.com/2013/02/25/us/leon-panetta-fast-facts>, letöltve: 2014-08-20

²⁰ Brazil needs to invest in defense as other Brics, Amorim says <http://www12.senado.gov.br/internacional/en/2012/brazil-needs-to-invest-in-defense-like-other-brics-amorim-says>, letöltve: 2014-08-20

²¹ PANDIT, Rajat: India becomes 6th nation to join elite nuclear submarine club http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-01-24/india/30658507_1_nuclear-submarine-extensive-sea-trials-ins-chakra, letöltve: 2014-05-23

kőolajlelőhelyek védelmezését nevezi meg, ami azonban a jelenleg feltárt lelőhelyek alapján mindössze 250-300 kilométer Rio de Janeirótól, mely távolság gond nélkül megtehető a jelenleg rendszerben lévő hagyományos meghajtású tengeralattjárókkal is, hiszen a Tupi-osztály hatótávolsága 12.070 kilométer.²²

Haditengerészeti erők vonatkozásában szintén érdekes – bár a Military Balance-től származó információk csak a stratégiában foglaltak pontosításának eredményei, így abban ilyen részletességgel nem szerepelnek –, hogy az Amazonas torkolatához telepítendő új bázis három, helikopter leszállására és szállítására alkalmas fedélzettel rendelkező hajója minimális hatótávolságának 6.000 tengeri mérföldnek kell lenni. A jelenleg valamivel éppen több mint ekkora távolságban, a libanoni partoknál szolgálatot teljesítő, *Niterói-osztályú* União fregatt maximális hatótávolsága is csak 5.300 tengeri mérföld,²³ mégis időben meg tudott érkezni és el tudja látni feladatát.

Az előzőekben feltett kérdések – bár különböző haderőnemek haditechnikai felszereléseire vonatkoztak – mind az erőketítő képesség témaköréhez tartoznak. A válasz pedig abban a számos történelmi példával is bizonyítható alapvetésben található meg, miszerint egy hatalom csak akkor képes nagyhatalmi státuszát elfogadtatni a többi állammal, ha befolyását – ide értve elsősorban a katonai erejének bevetettségét – az anyaországtól távol is hatékonyan és hatásosan tudja alkalmazni akarátának érvényesítése érdekében, legyen annak célja akár az elrettentés, az erődemonstráció, akár a konkrét fegyveres beavatkozás. Ma a világon több nagyhatalom és még több nagyhatalmi ambíciókat dédelgető regionális hatalom van, azonban csekély azoknak az államoknak a száma, melyek valós katonai erőketítő képességgel rendelkeznek, mellyel távoli régiókban is nyomást tudnak gyakorolni érdekeik elérése érdekében, vagy fel tudnak lépni esetleges érdeksérelmük kapcsán.

Végezetül pedig a Montecuccoli óta örök téma, a pénz kérdése. Miből tervezi finanszírozni a brazil kormány ezt a hatalmas fejlesztési tervet, ha 2009-ben mindössze 2,3 milliárd USD-t szántak beszerzésre, miközben 22,4 milliárd USD-t, a védelmi költségvetés 75 százalékát költötték személyi kiadásokra. Mindezt egy olyan időszakban, mikor a világ vezető tengeri hatalmai, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia – bár Kínával és Indiával ellentétben – csökkentik haditengerészeti arzenáljukat.²⁴

A várható finanszírozási nehézségek miatt, véleményem szerint, nem biztos, hogy tarthatóak a dokumentum végén az ütemezésre megszabott dátumok. Amit azonban mindenképpen elért Brazília ezzel a nagyratörő stratégiával, azaz, hogy bár nem túl feltűnő, de jól megtervezett kommunikációt kell folytatnia a terv kapcsán, egyrészt, hogy megnyugtassa a régió egyes országainak állami vezetőit, és nem utolsósorban lakosságukat arról, hogy szándékai mindenképpen békések, másodsorban pedig saját állampolgárai felé is kommunikálnia kell. A terv pénzügyi hátterének biztosításához ugyanis a központi költségvetésből kell előteremteni a fedezetet, azt pedig profán módon megfogalmazva „el kell adni” a választópolgárok-

²² Type 209 Diesel-Electric Attack Submarine (1971)
http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Type-209, letöltve: 2014-05-23

²³ <http://www.worldwarships.com/country/brazil>, letöltve: 2014-05-23

²⁴ HACKETT (2011): p. 345-349.

nak, hogy a hadseregbe fektetett milliárdok miért fontosabbak az ország számára, mint a korábban már említett alulfinanszírozott területek támogatása.

Mindezen terveket azonban nem lehet mindentől elvonatkoztatva, csak magában vizsgálni, a komplex értelmezéshez szükség van a regionális perspektívára, a szomszédos országok védelmi költségvetéseire, illetve a biztonsági dilemma elmélete kapcsán érdemes azt is megnézni, hogy milyen hatással volt a stratégia bejelentése a környező országok védelmi tervezésére. A Világbank SIPRI alapján összeállított GDP arányos védelmi költségvetéseinek alakulását elemezve a 2002-2011 közötti tízéves időszakban Latin-Amerika vonatkozásában azonban mindössze két ország esetében volt pozitív irányú eltérés, és csak egyetlen esetben volt szignifikánsnak mondható növekedés: Ecuador esetében 1,46 százalékos, míg Honduras esetében mindössze 0,25 százalékos volt a növekedés. Csak a rendelkezésre álló négy utolsó évet vizsgálva – tehát az NVS megjelenése utáni időszakban, 2008-2011 között – öt ország növelte védelmi költségvetését a GDP arányában, de közülük is csak egyetlen esetben nevezhető markánsabbnak a változás: Paraguay 0,33 százalékos mellett, Honduras mindössze 0,11 százalékos, Peru 0,09 százalékos, Mexikó 0,07 százalékos és Nicaragua 0,05 százalékos növekedést mondhat magáénak. A kontinentális szintű összegzés elvégzésével azonban azt látjuk, hogy a 2002-es 1,39 százalékos szintről 2011-re 1,33 százalékra csökkent a védelmi kiadások összege a GDP százalékában. A 12 ország változó nagyságban csökkentette katonai kiadásait: Chile 0,22 százalékos csökkenésétől (3,46 százalékról 3,23 százalékra) Uruguay 0,60 százalékos csökkenéséig (2,53 százalékról 1,93 százalékra) különböző szintű, de csökkenő tendenciák mentek végbe az évtized alatt.²⁵

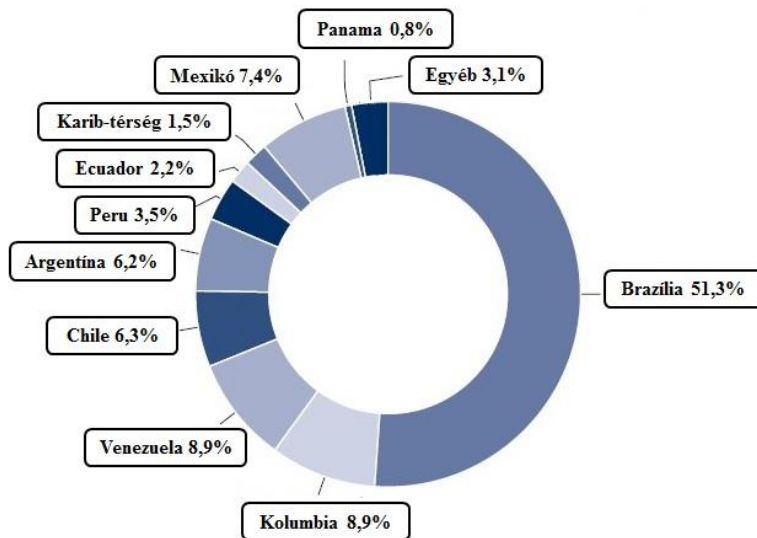
Megállapítható tehát, hogy az NVS-ben megfogalmazott erőteljes haderőreform és haditechnikai fejlesztések nem járultak hozzá az egyes régióbeli országok biztonsági percepciójának romlásához, a biztonsági dilemma tehát jelen esetben nem lépett működésbe. Ecuador esetében például valóban jelentős a növekedés a védelmi költségvetést tekintve, de a két állam között rendezett és baráti a viszony. Meg kell említeni azt is, hogy jelenleg mindkét államban baloldali kormány van hatalmon, az országok több regionális szervezetben tagtársak. Egy esetleges kiváltó ok abszolút hiányában, véleményem szerint, racionálisan gondolkodva Ecuador – amely Chile mellett az egyetlen ország, amellyel Brazília nem határos a kontinensen – nem feltételezheti Brazília részéről az ellenséges szándékot, tehát a quitói védelmi büdzsé növekedése nem hozható összefüggésbe a brazil NVS-ben megfogalmazott stratégiai célokkal. Fegyverkezésre esetlegesen okot adó területi vitája Brazíliának éppen a védelmi költségvetési csökkentést végrehajtó Uruguay-jal van a két ország 19. századi háborús szembenállása kapcsán, melynek eredményeként az 1851-es békeszerződés értelmében Brazília bármikor beavatkozhatott katonailag Uruguay belügyeibe, ha úgy látta jónak.²⁶ Tény, hogy Uruguay és szomszédja, Brazília, mintegy 1.068 kilométeres közös határvonalon osztozik egymással, de vitás kérdésként felmerülhet még a két vitatott hovatartozású terület, az *Isla Brasilera* és a mintegy 235 négyzetkilométernyi *Invernada* folyó vidékének kérdése is.²⁷ Azonban

²⁵ <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>, letöltve: 2014-05-24

²⁶ *The Struggle for Survival, 1852-75* <http://countrystudies.us/uruguay/7.htm>, letöltve: 2014-05-25

²⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html>, letöltve: 2014-05-25

úgy gondolom, hogy e területek jelentősége sem szolgálhat elégséges háborús indokként Brazília számára, így kizárható a két ország katonai konfliktusának valószínűsége. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük az 1991-es Asuncióni Szerződésben foglaltakat a politikai, gazdasági és diplomáciai kapcsolatok szorosabbra fűzéséről, illetve Uruguay 2005-ös bejelentését, miszerint támogatja Brazília állandó ENSZ BT tagságát.²⁸

1. számú ábra: Dél- és Közép-Amerika államainak védelmi kiadásai (2012)²⁹

1.3. Fehér Könyv³⁰

2012 júliusában Brazília nagy hiányosságát pótolta, mikor a Kongresszus elfogadta az ország Fehér Könyvét (*Livro Branco de Defesa Nacional*).³¹ A közel háromezred oldalas dokumentum hat tematikus fejezetben az érdekeket és értékeket, valamint az általános védelmi alapelveket fogalmazza meg. A Fehér Könyv ismerteti a brazil állam és a nemzetvédelem, a 21. századi stratégiai környezet és a katonai eszközök témakörét, valamint a védelmi szektor átalakítását, illetve bemutatja ezek gazdasági és a társadalmi szférához kötődő relációit.

Külön hangsúllyal szerepelnek a dokumentumban a fegyveres erők főbb beszerzései, a fejlesztés prioritásai, valamint Brazília szilárd elkötelezettségének

²⁸ Uruguay supports Brazilian aspiration for UN Security Council seat http://english.peopledaily.com.cn/200507/30/print20050730_199298.html, letöltve: 2014-05-25

²⁹ HACKETT (2013) alapján

³⁰ Livro Branco de Defesa Nacional p. 12.

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

³¹ Annak ellenére, hogy a regionális konkurens, Argentína már 1999-ben megalkotta első Fehér Könyvét, az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjai vegyes képet mutatnak a témában: Egyesült Államok – két dokumentum (2012), Franciaország (2013), Kína - csak stratégiai szintű dokumentumok, Nagy-Britannia (2012), Oroszország - csak stratégiai szintű dokumentumok.

deklarációja a be nem avatkozás politikája mellett. A tanulmány az ország közvetlen geopolitikai környezetét Dél-Amerika, az Atlanti-óceán déli része, illetve Afrika nyugati partvonala által alkotott térségben határozza meg.³²

Az elméleti és földrajzi pozicionálást követően a nemzetközi biztonság újfajta kihívásait nevezi meg a dokumentum, veszélyességük rangsorolása nélkül, így többek között a kábítószerrel kapcsolatos tevékenységeket, bio-kalózkodást,³³ a kibertámadásokat, nemzetközi terrorizmust, valamint a szűkösen rendelkezésre álló források birtoklása miatti feszültségeket.³⁴

Véleményem szerint azonban a potenciális veszélyforrások felsorolásánál fontosabb, hogy Brazília megkérdőjelezhetetlenül deklarálta ambícióit erőikvetítő képességének növelése vonatkozásában,³⁵ melynek célja, hogy a majdan rendelkezésére álló katonai eszközrendszerek támogatni tudják a nemzetközi rendszerben áhított nagyhatalmi státusz eléréséhez vezető úton. Ezt a képességet azonban Brazília nem egy terjeszkedési politika megindításához kívánja felhasználni,³⁶ és nem is tekinti eszközként a védelemhez való jog kiszélesítésében,³⁷ ugyanis a dokumentumban is utal a be nem avatkozás politikája melletti erős elkötelezettségre, a hidegháború utáni számos háborús konfliktus kialakulásának körülményeire. Ennek már az ENSZ Közgyűlés 2011. szeptemberi nyitó ülésén elmondott beszédében is hangot adott Rouseff.³⁸ Végül a biztonság- és védelempolitikát bemutató dokumentum egyértelműen hitet tesz Brazília feltétlen kiállására az Egyesült Nemzetek Szervezete, valamint az ENSZ BT határozatok által nyújtott legitimitáció szupremáciája mellett.

Mindenkor a békés rendezés mellett kiálló és a fegyveres konfliktusok eszközlődése ellen fellépő Brazília katonai stratégiai dokumentumainak bemutatása mellett röviden meg kell említeni azokat az egyéb, nemzetközi szabályozókat,

³² Livro Branco de Defesa Nacional p. 12.

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

³³ A bio-kalózkodás egy olyan újkeletű tevékenység, mely során egyes vállalatok jogtalanul állítanak elő különböző, általában gyógyászati és kozmetikai termékeket, melyek alapanyagát – vagy annak egy részét – különféle egzotikus – rosszabb esetben védett – növény- és állatfajok felhasználásából nyerik, már most jelentős környezetkárosítást és tetemes bevételkiesést eredményezve Brazília számára. Biokalózkodás Brazíliában <http://www.egeszsegkalauz.hu/friss-hirek/biokalozkodas-braziliaban-106589.html>, letöltve: 2014-05-21

³⁴ Livro Branco de Defesa Nacional p. 28.

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

³⁵ Livro Branco de Defesa Nacional p. 54., 260-261. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

³⁶ MANWARING, Max G. – FISHMAN, Andrew: Brazil's Security Strategy and Defense Doctrine, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2011, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1049>, letöltve: 2014-05-16

³⁷ Livro Branco de Defesa Nacional p. 33. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

³⁸ Statement by H. E. Dilma Rouseff, President of The Federative Republic of Brazil, at the Opening of the General Debate of the 66th Session of the United Nations General Assembly, New York, 2011. szeptember 21., p. 5. http://gdebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/BR_en_0.pdf, letöltve: 2014-05-21

melyek szintén arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a latin-amerikai állam felvilágosult és racionálisan gondolkodó hatalom. Brazília 1957-es megalakulása óta tagja a *Nemzetközi Atomenergia-ügynökségnek (International Atomic Energy Agency, IAEA)*,³⁹ a szintén a nukleáris fegyverek proliferációja ellen küzdő *Nukleáris Szállítók Csoportjának (Nuclear Supplier Group, NSG)*,⁴⁰ illetve a már említett Tlatelolcói Szerződés kapcsán az azt felügyelő *OPANAL-nak (Organismo para la Proscripción de las Armas Nucleares en la América Latina y el Caribe)*,⁴¹ valamint a vegyi fegyverek használatának felszámolásáért és megsemmisítéséért küzdő *Vegyifegyver-tilalmi Szervezetnek (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW)*.⁴²

Mi sem érzékeltethetné jobban Brazília ezt a megfontoltságot és érettséget, valamint a brazil politikai gondolkodás és a haderő kapcsolatát, mint Rousseff elnök 2011. április 5-én elmondott beszédének egy gondolata: „*Ha Brazília nyit a világra, a világ Brazília felé fordul. Ez a dinamizmus reményt ad, de egyben újfajta és nagyszabású felelősségtudatot is, melynek a fegyveres erők képesek lesznek megfelelni.*”⁴³

2. A Brazil Fegyveres Erők

A *Brazil Fegyveres Erők (Forças Armadas Brasileiras)* a klasszikus haderőnemi felosztás szerint három komponensből állnak:

- *Brazil szárazföldi erők (Exercito Brasileiro, EB)*,
- *Brazil légierő (Força Aerea Brasileira, FAB)* és
- *Brazil haditengerészet (Marinha do Brasil, MB)*, mely magában foglalja a haditengerészeti légierő és tengerészgyalogos egységeket is (*Corpo de Fuzileiros Navais*).

Bár jelenleg a témával foglalkozó források csak ezt a három klasszikus haderőnemet említik, véleményem szerint a mindössze kilencéves múltra visszatekintő, azaz 2004-ben, a Lula-kormányzat idején alapított, 395.000 fős⁴⁴ *Força Nacional de Segurança Pública (FNSP)*, azaz a *Nemzeti Közbiztonsági Erő* is haderőnemenként értelmezhető. Annak ellenére is, hogy – bár *BEPE (Batalhão Especial de Pronto Emprego)* néven gyorsreagálású elit alakulattal is rendelkezik – az Igazságügy Minisztérium alárendeltségébe tartozó *Nemzeti Közbiztonsági Titkárság (Secretaria Nacional de Segurança Pública, SENASP)* felügyelete alatt

³⁹ <http://www.iaea.org/About/Policy/MemberStates/> letöltve: 2014-05-31

⁴⁰ http://www.nuclearsuppliersgroup.org/A_test/01-eng/06-parti.php?%20button=6, letöltve: 2014-05-31

⁴¹ GAZDAG Ferenc [szerk.]: *Biztonságpolitika, Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal*, Budapest, 2001., p. 276. http://www.opanal.org/OPA_EM.html#.UaNU35xmN8A, letöltve: 2014-05-31

⁴² <http://www.opcw.org/about-opcw/member-states/>, letöltve: 2014-05-31

⁴³ *Livro Branco de Defesa Nacional* p. 27..

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

⁴⁴ Az FNSP tagjai a Katonai Rendőrség (Polícia Militar, PM) soraiból kerülnek ki, majd elméleti és gyakorlati képzésen vesznek részt, mielőtt szolgálatot vállalhatnak.

THAUMATURGO VERGUEIRO, Luiz Fabricio: *Brazilian Security Structure*, Federation of American Scientists, 2008 <http://www.fas.org/irp/world/brazil/fabrverg.pdf>, letöltve: 2014-08-23

működik, *Luiz Fernando Correa* Brazília szövetségi rendőrfőkapitányának alárendeltségében, azonban *Aurélio Ferreira Rodrigues* ezredes, a rio grande do sul-i katonai rendőrség parancsnokának műveleti irányítása alatt. Feladatkörét tekintve is úgy gondolom, hogy szinte teljes mértékben megegyezik többek között a szintén haderőnemként elfogadott, a Francia Fegyveres Erők részeként, de a Belügyminisztérium irányítása alatt álló, annak költségvetését terhelő *Francia Nemzeti Csendőrséggel (Gendarmerie nationale)*⁴⁵ vagy a szárazföldi erőktől 2001-ben függetlenné váló olasz *Carabinieri Erőkkel (Arma dei carabinieri)*.

A SIPRI évkönyvek adatai alapján dolgozó Világbank adatbázisának legfrissebb számai szerint Brazília 2011-ben bruttó hazai termékének mintegy 1,4 százalékát költötte katonai jellegű kiadásokra, mely nagyjából megegyezik az 1990-2011 közötti időszak GDP arányos költségeinek átlageredményével, azonban visszalépést jelent az 1995-ös és 2002-es költési csúcshoz (1,9 százalék) képest. Ezzel az értékkel a korábban már használt referencia-országok, Argentína 0,7 százalékos és Chile 3,2 százalékos védelmi ráfordításai között helyezkedik el. Fontos megjegyezni azonban, hogy Chile ezzel az aránnyal a 19. legnagyobb katonai költségvetéssel rendelkező ország a világon, valamint, hogy a haderejükre tradicionálisan sokat költő államok száma igen magas a régióban, így további négy ország⁴⁶ költ, Brazíliával legalább megegyező arányban – bár természetesen különböző nagyságú GDP-ből – védelmi célú kiadásainak fedezésére. Szintén érdemes megjegyezni, hogy a vizsgált évben a latin-amerikai ország védelmi költségvetése valamennyi jelenleg állandó ENSZ BT tagsággal rendelkező állam irányszámához képest kisebb értéket mutat.⁴⁷

Ez a szint azonban megfelelőnek értékelhető, ha figyelembe vesszük az ország bruttó hazai termékének nagyságát, hiszen ez a százalékarányosan kifejezve alacsonynak tűnő ráfordítás is több mint 33 milliárd USD védelmi célú büdzsét jelent.⁴⁸ Mindemellett tekintettel arra, hogy a kontinens biztonsági környezete, valamint az ország belbiztonsági helyzete nem igényel a készletléti szintnél nagyobb erőleketést, így a rendszerben tartás is alacsonyabb szintű ráfordítást igényel (az alakulatok, technikai eszközök diszlokációja nem számottevő, a kiképzési - és gyakorlatozási költségek nem haladják meg az általános szintet). Brazília katonai potenciáljának megtartása és fejlesztése érdekében tehát – ha lehet mondani – „új feladatokat” keres fegyveres erejének. Az egyik ilyen lehetőség a korábban ismertetett *nemzetközi szerepvállalásokban való részvétel növelése*, valamint

⁴⁵ <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000006540193&cidTexte=LEGITEXT000006071307>, letöltve: 2014-05-25

⁴⁶ A GDP százalékában: Ecuador 3,5; Kolumbia 3,3; Bolívia 1,5; Uruguay 1,9; az ENSZ BT tag Franciaország költésaránya 2,2 százalék.

<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>, letöltve: 2014-05-11

⁴⁷ Összesített rangsorban elfoglalt hely és GDP-arányos költségvetési ráfordítás az öt állandó ENSZ BT tag esetén: 6. USA 4,7 %, 12. Oroszország 3,9 %, 29. Egyesült Királyság 2,6 %, 36. Franciaország 2,2 %, 42. Kína 2,0 %.

http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc, letöltve: 2014-05-11

⁴⁸ A CIA Brazília 2 362 000 000 000 USD vásárlóerő-paritásos bruttó hazai termékével kalkulálva. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html>, letöltve: 2014-05-11

emellett a katonai jelenlét megerősítése az Amazonas-vidéken, az úgynevezett *Északi Folyosó (Calha Norte)* régióban.

Brazíliában általános hadkötelezettség van, a 21 és 45 közötti férfi lakosság részére kötelező a 9-12 hónapos sorkatonai szolgálat, mely azonban a rendszer gyengesége miatt nem igazán működik, így elsősorban az alacsonyabb társadalmi rétegek vannak felülreprezentálva a sorállomány tagjai között. A Global Firepower nevű think-tank a világ haderőit 40 tényező alapján összeállított rangsora alapján a világ 10. legerősebb haderejeként⁴⁹ szereplő Brazil Fegyveres Erők összlétszáma (sorállomány, altisztek, tisztek) jelenleg 318.500 fő, 190.000 fő a szárazföld, 59.000 fő a haditengerészet és 69.500 fő a légiere állományában.⁵⁰ Az ország hadra fogható korú férfi lakossága 53.350.703 fő, a rendszerben lévő tartalékosok száma 1.340.000 fő.⁵¹ A Latin-Amerika legnagyobb és legerősebb haderejének számító brazil hadsereg a kontinensen elsőként a nyolcvanas évek óta nőket is felvesz soraiba.⁵²

Eltekintve a két világháborúban történt epizódnyi részvételtől, valamint az 1966-os, rövid ideig tartó katonai művelettől a Dominikai Köztársaságban,⁵³ Brazília mindössze a 19. században vett részt katonai műveletekben más államokkal szemben, minden esetben a győztes oldalon. A 20. században azonban mindössze belföldi fegyveres konfliktusokban, valamint a már említett ENSZ felhatalmazás alapján zajló műveletekben használta haderejét. Klasszikus területvédő háborúra az 1865-ös paraguayi háború óta nem került sor. A katonai hagyományok azonban, ahogy a volt gyarmati országokra ez általában jellemző, erősen megmaradtak Brazíliában is, valamint a császárság megdöntésében játszott szerepe mellett a 20. században, a kirobantók szándékai szerint az ország érdekében véghezvitt, három másik államsíny (1930, 1945 és 1964) is hozzájárult a katonaság hivatástudatának és büszkeségének növeléséhez. Ismerve ezeket a tényezőket, nem okozhat nagy meglepetést, hogy a brazil katona ragaszkodik az uniformisához. Ezen azt értem, hogy az egyenruhások és természetesen azok vezetői ragaszkodtak – és ragaszkodnak a mai napig is – az elődeik és az általuk elért eredményekhez, juttatásokhoz, függetlenséghez, ezért a három haderőnem a történelem folyamán három külön minisztérium, valamint három külön, saját vezérkarral rendelkező haderőnem alá szerveződött. Napjainkra a legtöbb országban, számos okot találva a haderőnemi minisztériumok összevonására – gazdasági megfontolások, egységes vezetési-irányítási rendszer adoptálása, stb. – megszűntek az önálló szervezetek. Ez a változás a tradíciókhoz való ragaszkodás miatt, számos kudarcba fulladt kísérlet után Brazíliában csak 1999-ben történhetett meg. A helyzet a katonai vezetői vonalon is nagyban hasonló képet mutatott egészen 2010. szeptember 6-ig, mikor a haderőnemi vezérkarfőnökök ellenállását leküzdve Lula elnök *José Carlos De Nardi vezérezerdest* (EB)

⁴⁹ A nukleáris potenciálon kívül a lehető legkiterjedtebb szempontrendszert alapul vevő tanulmányban a tizedik helyen álló Brazília mellett a régióból Mexikó mindössze a 21., Argentína pedig a 35. helyen követi. Countries Ranked by Military Strength (2013) <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, letöltve: 2014-05-19

⁵⁰ HACKETT, James [szerk.]: The Military Balance 2013, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2013, p. 439.

⁵¹ HACKETT (2013): p. 439.

⁵² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html>, letöltve: 2014-05-19

⁵³ A Branco-kormány Egyesült Államokat támogató politikájának megnyilvánulásaként vett részt Brazília a békekontingensben. FAUSTO: p. 282.

kinevezte az ország első egyesített vezérkari főnökévé, nagy előrelépést téve, befejezve a haderő szervezeti reformjának legmeghatározóbb részét.⁵⁴

Az egyenruhás és a politikai elit közti feszültségek azonban a Rousseff-kabinetet sem kímélték, miután javaslatára 2011 szeptemberében a törvényhozás elfogadta a *Nemzeti Igazságtételi Bizottság (Comissão Nacional da Verdade)*⁵⁵ felállításáról szóló törvényjavaslatot.⁵⁶ Az eredeti változat szerint a Bizottság a katonai diktatúra éveire, az 1964–85. közötti időszakban vizsgálta volna az emberi jogok megsértését, a feltárandó intervallum azonban kibővült az 1946 és 1988 közötti évekre. A héttagú, tevékenységét mindössze két évig végző testület bármilyen kormányzati dokumentumhoz hozzáférhet, vizsgálódásai során bárkit beidézhet.⁵⁷ Mandátumuk lejártával a Bizottság zárójelentést készít, melyet saját belátása szerint állít össze és hoz nyilvánosságra vagy küld meg kizárólag az elnök, illetve a védelmi miniszter számára. A katonai diktatúra évei alatti bebörtönzést és kínzást személyesen is elszenvedő Rousseff konzekvensen napirenden tartotta a brazil közvéleményt is erősen foglalkoztató témát, mely már a kezdeti stádiumban kellemetlenül érintette a katonai vezetés már inaktív, de még élő, a diktatúrában esetlegesen kisebb-nagyobb szerepet betöltő nyugállományú tisztikar tagjait. 2012. február 16-án nyugalmazott katonatisztek egy csoportja egy kritikus hangvételű levelet publikált a témában. Az elnök ezt követően a védelmi minisztert, valamint a haderőnemi vezérkari főnököket arra utasította, hogy fegyveljék meg a csoport tagjait. A levelet végül visszavonták az írók, azonban a rio de janeirói Haditengerészeti Klub szervezésében egy árnyékbizottságot állítottak fel, melynek feladata a vizsgálóbizottság által nyilvánosságra hozandó jelentésben foglaltak tanulmányozása. A szervezkedés mögött álló vagy azt csak névtelenül támogató nagyszámú nyugállományú katonatiszt attól tart, hogy a bizottság a fegyveres erők valamennyi archívumában végezhet kutatásokat, valamint, hogy Rousseff elnök figyelmen kívül fogja hagyni a diktatúra utolsó éveiben elfogadott 1979-es amnesztiatörvényt – mely immáron az egyetlen hatályban lévő hasonló jogszabály a régióban⁵⁸ – és a diktatúra alatti tetteikért felelniük kell az elkövetőknek.

2.1. A brazil haditengerészet

A haderőnemek részletesebb bemutatását, bár sem technikailag, sem létszámában nem előzi meg a szárazföldi erőket, a 2008-as Nemzeti Védelmi Stratégiához hasonlóan a brazil haditengerészettel (*Marinha do Brasil, MB*) kezdem, hiszen ez az ország legrégebbi gyökerű haderőneme, és ahogy azt korábban

⁵⁴ GALANTE, Alexandre: Jobim dá posse ao primeiro Chefe do Estado-Maior Conjunto das Forças Armadas <http://www.forte.jor.br/tag/chefe-do-estado-maior-conjunto-das-forcas-armadas/>, letöltve: 2014-05-19

⁵⁵ A Bizottság hivatalos weblapja: <http://www.cnv.gov.br>

⁵⁶ SADI, Andréia – LEMOS, Iara: Câmara aprova criação da Comissão da Verdade <http://g1.globo.com/politica/noticia/2011/09/camara-aprova-criacao-da-comissao-da-verdade.html>, letöltve: 2014-05-20

⁵⁷ FELLETT, João: Câmara aprova Comissão da Verdade; entenda como órgão atuará http://www.bbc.co.uk/portuguese/noticias/2011/09/110921_comissao_verdade_qa_jf.shtml, letöltve: 2014-05-20

⁵⁸ Brazil only country that retains 1979 Amnesty law dictated by the military <http://en.mercopress.com/2011/03/28/brazil-only-country-that-retains-1979-amnesty-law-dictated-by-the-military>, letöltve: 2014-05-20

említettem, a hagyományoknak a mai napig még ilyen szinten is meghatározó szerepük van a mindennapokban. A történelmét a tengerparti fosztogatók ellen csónakokkal védekező katonák korszakáig visszavezető haditengerészet az évszázadok során hatalmas fejlődésen ment keresztül. Az általában a kiváltságos családok fiaiból álló, konzervatív és arisztokratikus tiszttikkal rendelkező haderőnem jelenleg, a haditengerészeti légierő (2.500 fős) és a tengerészgyalogság (15.000 fős) egységeit is beleszámítva, mintegy 59.000 főből áll. A kilenc körzetre⁵⁹ osztott haditengerészeti erők egyaránt felelnek az óceáni és folyami felségvizekért is.

Technikai felszereltsége között megtalálhatóak a brazil és a nagy nemzetközi hadiipari vállalatok fejlesztései is, a fontosabbakat említve:⁶⁰

- 4 darab *Tupi*, valamint 1 darab *Tikuana* osztályú tengeralattjáró;
- 1 darab *Clemenceau* osztályú repülőgép-hordozó (a Francia Haditengerészet *FNS Foch* repülőgép-hordozója, jelenleg *Sao Paulo* néven van rendszerben az MB zászlóshajójaként)⁶¹ melynek kapacitása: 15-18 darab *A-4 Skyhawk* harcászati vadászbombázó, 4-6 darab *SH-3D/SH-3A Sea King* tengeralattjáró-elhárító helikopter, 3 darab *AS-355F/AS-350BA Ecureuil* könnyű helikopter és 2 darab *AS-532 Cougar* többcélú helikopter,
- 3 darab romboló,
- 11 darab fregatt,
- 44 darab járőr és parti őrhajó;
- 6 darab aknaszedőhajó; valamint
- kételtű járművek és csapatszállító hajók.

A haditengerészeti légierő kilenc repülőszázadának haditechnikáját 68 darab helikopter és 12 darab repülőgép biztosítja. Az 1 zászlóaljnyi tengerészgyalogos egység a harc önálló megvívásához szükséges páncélos, tüzérségi és szállító (ideértve kételtű) technikával rendelkezik.⁶²

A haditengerészet erőteljes fejlesztésére a kilencvenes években került sor, a jelenlegi technika legnagyobb részét akkor szerezte be Brazília. Az ezredfordulóra lezajló technikai korszerűsítéssel párhuzamosan 2002-re megoldódott a haditengerészethez tartozó repülő technika működtetése is, mely Branco tábornok elnöksége ideje óta megoldatlan kérdés volt az üzemeltetési jogok kapcsán, s melyet közel négy évtizeden át megosztva – a forgószárnyas technikát a haditengerészet, a

⁵⁹ A parancsnokságok diszlokációja a következő: I. Rio de Janeiro, II. Salvador, III. Natal, IV. Belém, V. Rio Grande, VI. Ladario, VII. Brasilia, VIII. Sao Paulo, IX. Manaus. HACKETT (2013): p. 439.

⁶⁰ HACKETT (2013): p. 440-442.

⁶¹ A korábbi repülőgép-hordozót, a Colossus osztályú Minas Geraist (volt HMS Vengeance, Brit Haditengerészet) kivonták a rendszerből. A kezdeti Kínai érdeklődést követően, a nemzetközi szabályok ellenére még az eBay-t is megjáró hajó végül nem kelt el, így azt az indiai Alang hajóbontó üzemének értékesítették 2004-ben. São Paulo <http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/sao-paulo.htm>, <http://www.hms-vengeance.co.uk/general.htm>, letöltve: 2014-05-19

⁶² HACKETT (2013): p. 441.

merevszárnyasat a légierő pilótái – repülték. 2002 óta azonban valamennyi eszköz működtetését a haditengerészet vette át.⁶³

2.2. A brazil szárazföldi erők

A tradíciók fontosságát nem becs mérve, a legnagyobb és legjelentősebb, s egyben legbefolyásosabb haderőnek Brazíliában is a szárazföldi erők (*Exercito Brasileiro, EB*) számítanak. Ez tükröződött a katonai diktatúra alatt az egyenruhások által betöltött vezető beosztások haderőnemi megoszlásán is, és ma is tükröződik többek között az első egyesített vezérkar főnök haderőnemi hovatartozásán is.

A kilencvenes években a rendfokozati struktúra torzulása kapcsán túl sok tábornokkal és főtiszttel rendelkező, ezáltal belső szervezeti problémákkal küzdő szárazföldi haderőnem, mely mindeközben döntő többségében képzetlen altisztekre támaszkodott a végrehajtó munka során, mára már jelentős strukturális és személyi reformokon esett át. A jelenleg hét katonai parancsnokságból és tizenkét katonai körzetből álló szervezet a hatályos Nemzeti Védelmi Stratégia értelmében számos átdiszlokációt hajtott végre az ország geostratégiai súlypontjainak ártértekeldése miatt elsősorban a határvidékek, valamint az Amazonas térségében.⁶⁴

A dandár alapon szerveződő – 70.000 sorkötelest is foglalkoztató – 190.000 fős szárazföldi erők fontosabb haditechnikai eszközei:⁶⁵

- 439 darab közepes harckocsi (348 db *Leopard 1A*, 91 db *M-60A3*);
- 152 darab könnyű harckocsi (*M-418/C*);
- 408 darab páncélozott felderítő jármű (*Cascavel*);
- 807 darab páncélozott szállító jármű;
- 1.805 darab tüzérségi löveg önjáró és vontatott, 70-155 mm; valamint
- 78 darab (többfunkciós - és szállító -) helikopter (32 db *AS-565 Panther*, 17 db *AS-550U2 Fennec*, 2 db *EC-725 Super Cougar*, 8 db *AS-532 Cougar*, 4 db *S-70A-36 Black Hawk*, 15 db *AS-350 LI Ecureuil*).

2.3. A brazil légierő

A hét légi körzetre osztott brazil légierő (*Forca Aerea Brasileira, FAB*) jelenleg legfontosabb programja a *SIPAM (Sistema de Proteção da Amazônia)* név alatt futó „*Amazóniai Védelmi Rendszer*,” melynek célja a nevében is szereplő Amazonas-vidéken folyó illegális kábítószer-kereskedelem, valamint a szintén illegális fakitermelések és erdőégetések megakadályozása. A rendszer telepített és mobil földi radarokból, valamint *Embraer R-95B* és *Embraer R-99B* típusú légi megfigyelő egységekből áll, melyek a nap 24 órájában, folyamatosan monitorozzák a régiót.⁶⁶

⁶³ Brazilian Navy - Marinha do Brasil

<http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/navy.htm>, letöltve: 2014-05-19

⁶⁴ O'REILLY STERNBERG, Hilgard: „Manifest Destiny” and the Brazilian Amazon: A Backdrop to Contemporary Security and Development Issues

<http://sites.maxwell.syr.edu/CLAG/Yearbook1987/sternberg.pdf>, letöltve: 2014-05-19

⁶⁵ HACKETT (2013): p. 439.

⁶⁶ Sensoriamento Remoto <http://www.sipam.gov.br/content/view/40/53/>, letöltve: 2014-05-19

A 46 század állományában szolgáló 69 500 fős létszámú légierő az alábbi haditechnikával rendelkezik:⁶⁷

1) merevszárnyúak:

- 234 darab harci repülőgép (a meghatározó típusokat említve 12 db *F-2000 Mirage* vadászbombázó és 57 db *F-5E* ill. *F-5EM/FM Tiger II* harcászati vadászbombázó, 49 db *AMX* ill. *AMX-T* könnyű vadászbombázó),
- 199 darab (közepes - és könnyű -) szállító-repülőgép (a főbb típusok: 20 db *C-130E* ill. *C-130H Hercules*, 12 db *C-295M*, 53 db *EMB-110*, 20 db *EMB-120* ill. *EMB-120RT*),
- 270 darab felderítő- és megfigyelő repülőgép (a meghatározó típusok: 105 db *EMB-312 Tucano (T-27)* és 84 db *A-29A* ill. *A-29B Super Tucano*),
- 146 darab szállító- és légi üzemanyag-utántöltő repülőgép (22 db *KC-390*, 20 db *C-130 Hercules*);

2) forgószárnyúak:

- 9 darab harci helikopter (*Mi-35M Hind*),
- 82 darab szállító helikopter (a főbb típusok: 2 db *EC725 Super Cougar* nehéz szállító -, 10 db *AS332M Super Puma* és 16 db *UH-60L Black Hawk* közepes szállító -, 24 db *AS350B Ecureuil* és 24 db *Bell 205* könnyű szállító helikopter),

3. Kiberberbiztonság

A haderőnemek ismertetése mellett feltétlenül szót kell ejteni a 21. századi hadviselés egyik vitatott, de vitathatatlanul létező jelenségéről, a kibertérben elkövetett támadásokról. A 2008-as Nemzeti Védelmi Stratégiában, valamint a 2012-es Fehér Könyvben is kulcsfontosságú – és nem utolsósorban jelentős lemaradásokkal küzdő – terület a klasszikus védelmi képességektől eltérő, de a biztonsági és védelmi területtől, a honvédelemtől elválaszthatatlan szakterületet képvisel. A 2010-es években, Braziliában exponenciálisan megnőtt a hackertámadások száma a közigazgatás, az állami szektor, valamint egyes politikusok személyét érintően. A számítástechnikai eszközök (software és hardware) támadó szándékú felhasználása elleni védelem érdekében 2011-ben a brazil kormányzat *CDCiber* néven kibervédelmi központot hozott létre a haderőnemek szakirányú tevékenységének koordinálása érdekében. 2011 júniusában azonban a *LulzSec* nevű hacker csoport számos kormányzati és katonai oldalt támadott meg sikeresen, a *Fatal Error Crew* nevű formáció pedig szintén június folyamán több mint 1.000 katona személyes adatait tulajdonította el. Mindezek hatására a Rousseff-kabinet 2012 januárjában 3,3 millió USD-ért új anti-vírus rendszert, valamint új kibertámadás szimulátort vásárolt, mely 25 különböző támadási scenáriót tud kezelni párhuzamosan.⁶⁸

A fiaskót követően, 2012 februárjában *Antonio dos Santos Guerra Neto* dandártábornok, a *CDCiber* igazgatója megerősítette, hogy a meglévő és a jelenleg is fejlesztésben lévő képességek mind ez idáig elégtelennek bizonyultak, s a szervezet mindössze a „minimális” védelmi képességet tudja garantálni az

⁶⁷ HACKETT (2013): p. 441.

⁶⁸ HACKETT (2013): p. 426.

adatlopásokkal és a nagy volumenű kibertámadásokkal szemben.⁶⁹ 2011-ben, a központ fennállásának első évében az előző években regisztrált esetekhez képest háromszoros nagyságrendben, közel 400.000 támadást hajtottak végre a hackerek a *Computer Emergency Response Team* adatai szerint. A Rousseff-kormányzat – mely már felállásakor, Rousseff elnök beiktatásának napján elszenvedte első kibertámadását, mikor ismeretlenek leblokkolták az elnöki weboldalt – a 2012 júniusában megrendezett Rio+20 konferencia biztosítása érdekében, valamint már előre készülve a 2014-es FIFA Futball Világbajnokságra, majd a 2016-os Nyári Olimpiai Játékokra óriási erőfeszítéseket tett meg, így a Rio+20 problémamentesen tudott lezajlani.

Annak ellenére, hogy a megismert esetek alapján a brazil kormányzat és a szakértők egyhangú véleménye szerint az országnak nem kell más államok részéről érkező kibertámadásoktól vagy adatlopásoktól, illetve kémkedéstől tartania, a kritikus infrastruktúrák⁷⁰ – így elsősorban az óriás gátak és gátrendszerek, valamint az erőművek, az elektromos hálózat vagy a kőolaj és földgázvezetékek – kibervédelmet kiemelt feladatként kell, hogy szerepeljen Brazília védelmi prioritásai között.

4. Határvédelem: a „Zöld” és a „Kék Amazonas”

A korábban már említett feladatkeresés és a védelmi szférában megjelenő új területek fontos szereplői a kibertér mellett a Nemzeti Védelmi Stratégiában is előkelő helyen szereplő határvédelmi megfigyelő rendszerek. Ezek egyike az *Integrált Határmegfigyelő Rendszer*, a *SISFRON (Sistema Integrado de Monitoramento de Fronteiras)*, mely az ország nyugati – a dokumentumban „Zöld Amazonas” néven megjelenő – határvidékét, az Amazonas folyó körzetét hivatott védeni. A radarállomásokból, műholdakból, valamint földi egységekből és UAV-ekből álló rendszer üzemeltetési költségének fedezésére 10 évre mintegy 6,5 milliárd USD összeg került elkülönítésre. A tervek szerint a SISFRON összeköttetésben fog állni a jelenleg az Embraer ötven százalékos tulajdonában lévő *Atech*, védelmi és űrtechnológiai vállalat által tervezett másik megfigyelő rendszer, a Nemzeti Védelmi Stratégiában „Kék Amazonas” néven szereplő, az ország atlanti-partvidéki határszakaszának biztosításáért felelő *SisGAAz (Sistema de Gerenciamento da Amazônia Azul)* rendszerrel. E két rendszert teszi teljessé a *SISDABRA*, a *Brazil Légvédelmi Rendszer (Sistema de Defesa Aeroespacial Brasileiro)*,⁷¹ melyben a légvédelmi tűzérzési eszközök a legmodernebb érzékelőkkel felszerelve, integrált logisztikai támogatással megerősítve védik az ország légterét.

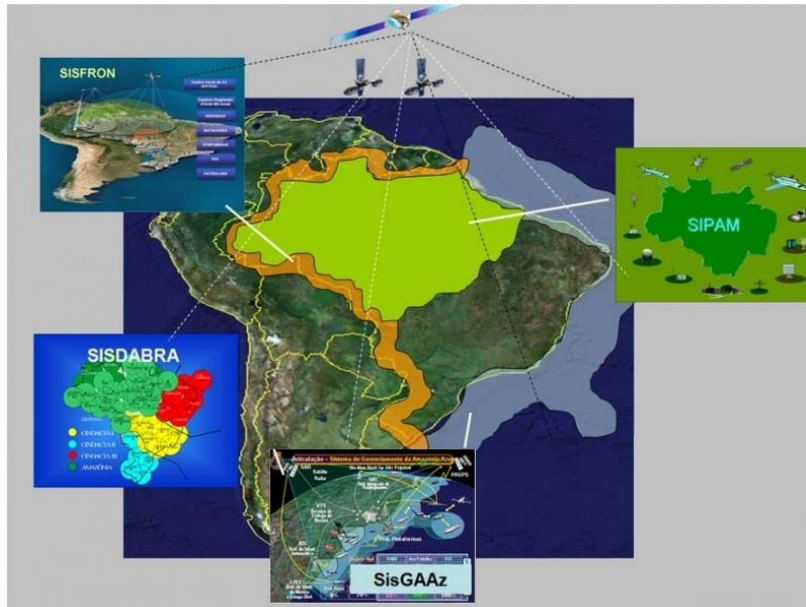
A három rendszer kiépülésével a brazil fegyveres erők képesek lesznek a biztonsági helyzet folyamatos kontrolljára, a begyűjtött információk alapján pedig – a szárazföldi és haditengerészeti alakulatok diszlokációjának köszönhetően – rendkívül gyorsan fel tudnak lépni az egyre nagyobb méreteket öltő fegyver- és

⁶⁹ DE SÁ, Nelson: CDCIBER - Centro de Defesa Cibernética Inicia em Junho <http://www.defesanet.com.br/cyberwar/noticia/5954/CDCiber---Centro-de-Defesa-Cibernetica-inicia-em-Junho->, letöltve: 2014-05-19

⁷⁰ SCHMITT, Michael N. [szerk.]: Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, Cambridge University Press, New York, USA, 2013, p.182-185.

⁷¹ http://export.gov/brazil/static/CC_BR_DoingBusiness_CCG_PDF_Chap4_Defense_Latest_eg_br_062845.pdf, letöltve: 2014-08-22

drogkereskedelem ellen.⁷² Ezt a célt szolgálja a 2011 augusztusában első alkalommal végrehajtott *Ágata-hadművelet* is, mely összhaderőnemi szinten lép fel elsősorban a drogsempészet ellen. A 2013. május 18-án megkezdődő, jelenleg hetedik alkalommal megindított művelet – mely egyben mind ez idáig Brazília legnagyobb mozgósítása is – 25.000 katona, valamint a szövetségi rendőrség, az autópálya-felügyelet és egyéb kormányzervek részvételével, Brazília teljes határszakaszát lefedi.⁷³ Az akció sikerességét bizonyítja, hogy az első három *Ágata-hadművelet* folyamán 115 tonna kokaint és marihuánát foglaltak le az alakulatok, tizennégyszer többet, mint 2011 első felében, a műveletek megkezdése előtt.⁷⁴

2. számú ábra: Brazília védelmi rendszerei⁷⁵

A fegyveres erők alkalmazásának szintere alapján szintén ezen alfejezethez tartozó témakör a hadsereg hazai alkalmazása. 2012 júniusában a szárazföldi erők befejezték Rio de Janeiro *Alemao* és *Penha* faveláinak megszállását, feladatukat átadták a rendőrség kötelékébe tartozó *Béketeremtő Rendőri Egységnek* (*Unidade de Polícia Pacificadora*). A 2010 novembere óta tartó műveletben a hadsereg *Força de Pacificação*, azaz „*Rendteremtő Erő*” nevű alakulata teljesített szolgálatot azzal a céllal, hogy felszámolja a szervezett bűnözés és a félkatonai szervezetek hálózatát.⁷⁶

⁷² HACKETT (2013): p. 426.

⁷³ <http://www.operacoes.defesa.mil.br/web/guest/agata7.jsessionid=98B3B2C367C6ED9C4BAC2BA6A0CB1D21.lr1>, letöltve: 2014-05-21

⁷⁴ HACKETT (2013): p. 426.

⁷⁵ Livro Branco de Defesa Nacional alapján <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf>, letöltve: 2014-05-21

⁷⁶ MONKEN, Mario Hugo: Exército divulga balanço final da ocupação no Alemão e na Penha <http://ultimosegundo.ig.com.br/brasil/rj/2012-07-10/exercito-divulga-balanco-final-sobre-ocupacao-no-alemao-e-na-penha.html>, letöltve: 2014-05-21

5. A brazil védelmi ipar: együttműködés és modernizáció

Egy adott ország katonai képességeinek teljes körű elemzéséhez nemcsak a haderő szervezeti felépítése, valamint a rendelkezésére álló technikai- és humán erőforrások ismertetése tartozik hozzá, hanem értékelni kell a haderőt ellátó védelmi ipar lehetőségeit is.

Annak ellenére, hogy a gazdasági világválság hatásai kevésbé voltak érezhetőek Latin-Amerikában (számottevő mértékben köszönhetően a régió országai pénzügyi megszorító intézkedéseinek), az államok védelmi célú költségvetéseinek összesített mértéke a GDP százalékában a 2011-es adatokat vizsgálva csökkenést jelentett a korábbi évekhez képest, 1,2 százalékos értékkel negatív rekordot állítva fel az utolsó tíz év adatait tekintve.⁷⁷ Az alacsony szintű védelmi költségvetés az 1990-es évek közepe óta nem tette lehetővé az elavult eszközök cseréjét vagy modernizációját, valamint akadályozta a védelmi ipar fejlesztését és bővítését is. A haditechnikai fejlesztések szükségessége, a regionális gazdasági befektetéseken rejlő lehetőségek, valamint az ipar diverzifikálásának követelménye azonban az ezredfordulót követő évtized végére egyfajta vérpezsdítő hatásként jelentős mértékű változásokat indukált. A brazil kormányzat deklarált politikájává tette a haditechnikai célú kutatások finanszírozásának kibővítését, valamint a nemzetközi együttműködésen és tudáscserén alapuló fejlesztések támogatásának növelését, egyértelműen favorizálva az ilyen forrásból származó vásárlásokat a külföldi cégek importtermékeinek beszerzésével szemben.

Felismerve a brazil védelmi fejlesztésekben – elsősorban azok volumenében és szofisztikáltságában – rejlő lehetőségeket, számos ország haditechnikai cége és maguk az adott államok is hathatós lobbizási tevékenységbe kezdtek egy-egy nagyobb volumenű projekt megszerzése érdekében, több esetben helyi fiókirodák, kutatóbázisok nyitásával, brazil haditechnikai cégek részvényakvizíciójával vagy részesedés vásárlásával. A külföldi cégek érdeklődését tovább erősítette, hogy Brazília titoktartási megállapodás aláírásával garantálta, hogy nem osztja meg az általa megismert technológiákat harmadik féllel.

A tudáscsere közbeiktatásával végrehajtott beszerzések egyik eklatáns példája a Franciaországgal kötött megállapodás a hagyományos és a nukleáris meghajtású tengeralattjárók építése terén. Nem hagyható figyelmen kívül a francia *Aérospatiale-Matra Missiles* (az *EADS* leányvállalata), az olasz *Alenia Marconi Systems* (a *Finmeccanica* leányvállalata) valamint a brit *Matra BAe Dynamics* (a *BAE Systems* leányvállalata) fúziója által 2001 decemberében létrejött, rakétarendszerekkel foglalkozó *MBDA*, illetve a brazil *Avibras Indústria Aeroespacial* és a *Mectron-Engenharia* cégek közötti 40 millió USD értékű *MM40 Block I Exocet* felújítási és karbantartási program.

A pilótanélküli repülőgépek piacán a brazil *AEL Sistemas* és a szintén hazai *Embraer Defesa e Segurança* által létrehozott *Harpia Sistemas* a *Hermes 450* kifejlesztésére, gyártására és támogatására nyert koncessziót. Szintén az *AEL Sistemas* lett a beszállítója az *Embraer Super Tucano* és *KC-390* programjainak az izraeli *Elisra Electronic Systems*-zel együttműködve a légiereő *AMX*

⁷⁷ HACKETT (2013): p. 419.

vadászbombázóinak 2013–2017 közötti modernizációja kapcsán. Emellett a projektben zavaró berendezések beszerelése kapcsán ugyancsak szerepet kapott a szintén izraeli *Rafael Advanced Defense Systems*, amely 2012 áprilisában 40 százalékos részesedést szerzett a brazil *Gespi Aeronautics*-ban.

A BRICS-hez csatlakozó Dél-afrikai Köztársaság a *Denel Dynamics* révén a brazil *Mectron-Engenharia*, *Avibras Indústria Aeroespacial* és az *Opto Electronics* cégekkel közösen egy 120 millió USD volumenű kutatási és fejlesztési projektben kapott szerepet 2007-től kezdődően az A-Darter ötödik generációs levegő-levegő rakéták gyártásában.

Mindezek mellett a védelmi miniszter 2012. évi látogatásai során Indiában a Scorpene tengeralattjárók gyártása, karbantartása és kiképzési feladatok kapcsán folytatott tárgyalásokat, Olaszországban pedig a PROSUPER haditengerészeti fejlesztő programban való együttműködésről egyeztetett *Giampaolo Di Paola* védelmi miniszterrel.

A nemzetközi haditechnikai együttműködések mellett Brazília különösen hangsúlyos figyelmet fordít a regionális kooperációkra, egyrészt a szövetségi rendszerben meglévő vezető szerepének biztosítása, erősítése érdekében, másrészt pedig, mert regionális piacot kíván teremteni haditechnikai termékei számára a gyártások hosszú távú rentábilissá tétele érdekében. 2012 januárjában Brazília és Kolumbia védelmi ipari és kiképzési megállapodást írt alá egy bizottság felállításával egybekötve, mely feladata feltérképezni az együttműködés potenciális lehetőségeit a páncélozott járművek, a kiberbiztonság és az UAV-k területén, valamint célul tűzték ki egy part menti őrhajó kifejlesztését 2015-ig, májusban pedig további négy PAF-L könnyű part menti őrhajó vásárlásáról írtak alá megállapodást. Szintén 2012 januárjában kezdődtek meg a tárgyalások Kuba és Brazília között a védelmi ipari és aviatikai tárgyalások, melyek első szakaszaként kiképzési csereprogramokat indított be a két ország.

A regionális piacszerző tevékenység sikerességének egyik példája Paraguay 2012 februárjában tett bejelentése, miszerint az Embraer EMB-314 Super Tucano könnyű támadó repülőgépekből álló flottát kíván beszerezni. A további szorosabb kooperáció érdekében pedig 2012 áprilisában Argentínával került aláírásra megállapodás a *Mechanizmus a Stratégiai Párbeszédért (MDPEVM)* nevet viselő együttműködési program beindításáról.

Két projekt azonban minden többet felülmúló jelentőséggel rendelkezik mind nemzeti, mind regionális, illetve szövetséges szinten is. Az egyik ilyen a KC-390,⁷⁸ illetve az EMB-314 Super Tucano⁷⁹ programok, melyek Brazília részére remek

⁷⁸ A tervek szerint 2014-ben elkészülő KC-390 repülőgépből előzetesen 60 darabra érkezett külföldi megrendelés Argentína, Chile, Csehország, Kolumbia, valamint Portugália részéről. TRIMBLE, Stephen: LAAD: Embraer expects first operational KC-390 buyer in 2014 <http://www.flightglobal.com/news/articles/laad-embraer-expects-first-operational-kc-390-buyer-in-2014-384442/>, letöltve: 2014-05-21

⁷⁹ Az EMB-314 Super Tucano típust tíz, jelentős részben afrikai ország rendelte meg mindeztáig: Angola, Burkina Faso, Chile, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Guatemala, Indonézia, Kolumbia, Mauritánia valamint Szenegál. Super Tucano Counter-Insurgency Plane Makes Inroads Into Africa <http://www.defenseindustrydaily.com/super-tucano->

alkalmat adnak a regionális felvevőpiac és kooperáció kialakítására, a régió kisebb védelmi iparral rendelkező államainak pedig lehetőséget biztosítanak a megmérettetésre a nemzetközi szinten, átlépve nemzeti kereteiken. Összességében véve pedig az együttes erőfeszítések által a régió erőteljesebben jelenhet meg és veheti ki részét a világ hadiiparának tevékenységéből. A KC-390 program például a környező országokat a gyártás különböző fázisaiba vonja be. Ennek érdekében 2011 áprilisában Brazília és Argentína szerződést kötött a repülőgép együttes gyártásáról, brazil vezetés mellett. Az argentin *FAdA* cég gyártósort épít és számos rész önálló gyártásába kezd, csakúgy, mint Chile és Kolumbia. Egy évvel az eredeti megállapodás megkötését követően a brazil és argentin vezetés az együttműködés kibővítéséről döntött, melynek keretében az izraeli Elbit Systems által kifejlesztett UAV-k közös gyártását fogják megkezdeni. Argentína emellett szintén kezdeményezte, hogy Brazília – a Dél-afrikai Köztársasággal közösen – modernizálja *MM-38* és *MM-40 Exocet* rakétáit, hogy azok tovább maradhassanak rendszerben, valamint lépéseket tett az olasz *Ivecóval* kooperációban gyártott *Guaraní* páncélozott szállító harcjárművek leszállításának felgyorsítása érdekében. A további és a korábbiaknál szélesebb körű együttműködésre ad lehetőséget az UNASUL I program, mely UAV-k közös gyártását, valamint a pilóták képzésének egységesítését tűzte ki célul a kontinensen.⁸⁰

A másik, s egyben talán legnagyobb volumenű program, mely már túllép a regionális határokon: az *FX2* program, ami Brazília vadászgépeinek modernizációját hivatott véghezvinni. Az eredetileg 36 vadászgép vásárlásáról szóló tervek az évek és a tárgyalások előre haladtával szakértők szerint a megrendelés véglegesítésekor akár a 100 gépet is elérhetik. A tender érthető módon több nagy nemzetközi repülőgépgyártó cég figyelmét is felkeltette, így versenyben van a francia *Dassault Rafale*, a svéd *Saab Gripen NG*, illetve az amerikai *Boeing F/A-18 E/F Super Hornet*. A nagy érdeklődés természetes, hiszen már az eredeti, „mindössze” 36 gépre szóló verzió is mintegy 4-9 milliárd USD nagyságrendet tesz ki, az összeg azonban duplán számítható, ha hozzávesszük a vételt követő alkatrészbeszerzéseket, a hosszú távú karbantartást, valamint az egyéb kiegészítő szerződéseket. A kezdetben sokak által favorizált Dassault érdekében az akkori francia elnök, *Nicolas Sarkozy* is erősen lobbizott, a leköszönő Lula-kormány azonban már nem írt alá megállapodást. A felálló Rouseff-kabinet pedig előről kezdte a tárgyalásokat mindhárom érdeklődővel, annak érdekében, hogy a tudástranszfer minél nagyobb szerepet kaphasson, és az ügylet ne csak technikai értelemben járuljon hozzá Brazília védelmi képességeinek növeléséhez, hanem tudományos-technológiai szinten is. Szintén a legmagasabb szinteken lobbizott a szerződés megkötéséért az Egyesült Államok: *Hillary Clinton* volt külügyminiszter és *Leon Panetta* volt védelmi miniszter mellett maga Barack Obama elnök is harcba szállt. A 2012 áprilisában Brazíliába látogató Panetta megerősítette, hogy az Egyesült Államok kész jelentős mértékű technológiai transzferre is az üzlet megkötése érdekében, melyet kizárólag a legszorosabb szövetségeseiknek tartanak fenn. A kormányzati lobbival együtt maga a Boeing cég is jelentős lépéseket tett: 2011 októberében irodát nyitott Sao Paulóban, majd következő év márciusában két megállapodást is kötött

counter-insurgency-plane-makes-inroads-into-africa-07348/ letöltve: 2014-05-21, Guatemala and Senegal order EMB-314 / A-29 Super Tucano aircraft from Brazil <http://defenseupdates.blogspot.hu/2013/04/guatemala-and-senegal-order-emb-314-29.html>, letöltve: 2014-05-21

⁸⁰ HACKETT (2013): p. 424.

aviatikai fejlesztésekről az Elbit Systems brazil leányvállalatával, az AEL Sistemasszal. Panetta áprilisi látogatásának alkalmával pedig bejelentette, hogy együttműködik az Embraerrel a légi biztonság, a hatékonyság és a működtetési költségek kutatása területén, melyek érdekében *Boeing Research and Technology – Brazil* kutatóközpontot létesít szintén Sao Paolóban. 2012 májusában a Boeing, az F/A-18E/F egyik beszállítójával, a *Northrop Grumman*nal közösen együttműködési megállapodást írt alá a brazil *RCS Precision Machining & Maintenance*-szel és a *GNS Industry & Trade*-del. Júniusban pedig az Embraerrel kötött megegyezést a meglévő tapasztalatok cseréjére a KC-390 szállító repülőgép fejlesztésének, marketingjének és árusításának tekintetében.⁸¹

Felismerve a technológia iránti felfokozott brazil érdeklődést, a svéd tulajdonú Saab *Swedish-Brazilian Centre of Research and Innovation* néven már 2011 májusában kutatóközpontot létesített Sao Bernardo de Campóban. 2012 márciusában pedig kibővítette már meglévő megállapodásait az AEL Sistemasszal a Gripen repülőgépek támogatásának területén, májusban pedig 15 százalékos tulajdonrészt szerzett az *Akaer* brazil tervező cégben, ötvenyi közös munkát követően a *Gripen NG* tervezésén.

Annak ellenére azonban, hogy Celso Amorim brazil védelmi miniszter 2011 szeptemberében bejelentette, hogy Brazíliának legfőbb érdekében áll a minél előbbi döntés, az előregedő vadászgépeinek cseréje, az ország gazdaságának már említett lelassulása miatt 2012 közepén Brazília újra a végső döntés elhalasztását jelentette be. A gazdasági megfontolások mellett ismételten külön is kiemelte, hogy a beruházás nemcsak egy modernizációs program, hanem egyben az ország légijármű iparának jövőjét is nagyban meghatározó lépés, melynek elengedhetetlen része a megfelelő szintű technológiai transzfer.

A korábban már részletesen is tárgyalt Nemzeti Védelmi Stratégiának másik fontos részét képező tengeralattjáró program a légi modernizációja mellett mind a pénzügyi, mind a haditechnikai megfontolások, mind pedig az erőkivetítő képesség növelésének tekintetében rendkívüli jelentőséggel bír. A stratégiában prioritásként szereplő nukleáris meghajtású tengeralattjárók építésére és üzemeltetésére vonatkozó célok, azaz a *PROSUB* program – a 2012. évre haditechnikai beszerzésekre biztosított költségvetés nagy részét, mintegy 1,3 milliárd USD-t emésztett fel. A Franciaországgal még 2008-ban kötött megállapodás egy darab nukleáris és négy darab hagyományos meghajtású tengeralattjáró megépítését tartalmazta a francia DCNS vállalattal közösen. 2012. július 6-án ünnepélyes keretek között végül megindult a nukleáris hajtású változat tervezése Sao Paolóban. A 80 százalékból brazil készítésű, a tervek szerint 2023-ban szolgálatba álló tengeralattjáró tervezési munkálataiba, valamint annak nem nukleáris részeinek elkészítésében vesz részt a DCNS. 2012 februárjában a brazil fél bejelentette, hogy kifejlesztette a nukleáris meghajtó berendezést (*Uranium Hexafluoride Production Unit, USEXA*). A program fontosságát jól szemlélteti, hogy a *PROSUB* volt azon kevés projektek egyike, melyek költségvetési fedezete kivételt képezett a bevezetett gazdasági megszorítások és a minisztériumok kötelező tartalékképzése alól.⁸² Azonban annak ellenére, hogy 2012-ben a védelmi tárcát mintegy 1,8 milliárd USD

⁸¹ HACKETT (2013): p. 422.

⁸² HACKETT (2013): p. 425.

zárolására kötelezték, az év júniusában a Növekedés Gyorsítási Program égisze alatt mintegy 0,83 milliárd USD keretösszeget kapott, hogy stimulálni tudja a gazdaság egyik motorjának tartott védelmi ipart. A közel 1 milliárd USD forrásként szolgált 4.170 szállító jármű (511 millió USD), valamint 40 kételtű Guarani (186 millió USD), és 30 Astros 2020 (134 millió USD) beszerzésére. A direkt pénzügyi allokáció mellett a törvényhozás további indirekt eszközökkel – különböző ösztönzőkkel és adókedvezményekkel – is segítette a hadiipar fellendülését: többek között a *Különleges Adózási Rendszer a Védelmi Ipar Számára (Regime Especial Tributário para a Indústria de Defesa)* nevet viselő kezdeményezéssel, mely a „stratégiai hadiipari vállalatok”⁸³ számára három meghatározó adónem megfizetése alól adott felmentést.⁸⁴ A védelmi költségvetés 2010 óta tartó zsugorodása azonban az adókedvezmények és az erőteljes nemzetközi összefogások ellenére is éreztetik hatásukat a védelmi tervezés haditechnikai szegmensében, így 2010 végén a védelmi minisztérium összeállította a *Védelmi koordinációs és felszerelési tervet (Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa)* mely 2031-ig szabályozza a beszerzések prioritásait.⁸⁵ A tervet kidolgozásának ötletét azt követően jelentette be a kormányzat, hogy Celso Amorim védelmi miniszter 2012 áprilisában a Szenátus előtt arról beszélt: az ország védelmi költségvetésének el kellene érnie a BRICS országok GDP arányában számított védelmi büdzséinek átlagát, ami jelenleg a brazil 1,4 százalékot több mint tíz százalékkal meghaladva 2,4 százalékon áll.⁸⁶

A fentiekben már részletesebben ismertetett beszerzési programok mellett a tervet több nagyszabású haditechnikai fejlesztést is tartalmaz, mint a 2012-ben jóváhagyott SisGAAZ és SISFRON megfigyelő rendszerek vagy a már említett PROSUPER program, melyben öt óceáni járőrhajó, öt fregatt és egy logisztikai támogató hajó hazai megépítése szerepelt. Ez utóbbi program azonban a pénzügyi források elégtelensége miatt már 2011 elején átmenetileg felfüggesztésre került, mindössze három óceáni járőrhajó került beszerzésre a *BAE Systemstől* 2012 második felében, mintegy 199 millió USD értékben.⁸⁷

A brazil hadiipar növekedése tehát csakúgy, mint bárhol máshol a világon, az ország gazdasági teljesítőképességén múlik, valamint azon, hogy a latin-amerikai állam politikai vezetése mennyire tartja fontosnak és nélkülözhetetlennek a legmodernebb védelmi technológiák és technikai eszközök beszerzését az ország nemzetközi hatalmi pozícióinak megtartása, illetve lehetőség szerinti növelése érdekében. A regionális biztonsági helyzet nyugodt és stabil volta, valamint a gazdaság lelassulása azonban mind ellene hatnak a brazil védelmi ipart prioritásként kezelni próbáló erőfeszítéseknek. Az egyfajta ördögi körként is értelmezhető jelenlegi felállásból való kitörésre, véleményem szerint abban az esetben fennállhat a lehetőség, amennyiben a brazil vezetés folytatja eddigi szövetséges kereső politikáját, nemcsak a kontinensen, hanem elsősorban a fejlődő országok és a

⁸³ A stratégiai fontosságú vállalatok további megkötése volt, hogy az adminisztratív vállalati elemeknek Braziliában kell lenniük, valamint a szavazati joggal rendelkező részvények több mint kétharmada brazil tulajdonban kell, hogy álljon. E kitételeknek jelenleg 186 vállalat felel meg. HACKETT (2013): p. 427.

⁸⁴ A gyártó által fizetett adónemek, a Pis/Pasep és a Cofins, valamint a terméket terhelő IPI alól felmentést. HACKETT (2013): p. 427.

⁸⁵ HACKETT (2013): p. 427-428.

⁸⁶ Oroszország: 3,9 %, India 2,5 %, Kína 2,0 %, Dél-afrikai Köztársaság 1,3 %.
<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>, letöltve: 2014-05-20

⁸⁷ HACKETT (2013): p. 429.

harmadik világ államai között, és fizetőképes keresletet tud teremteni hadiipari termékeinek, mellyel a védelmi ipari szektor már nem a brazil gazdaság lendületének kihasználója, hanem annak egyik katalizátora lehet.

A számok pedig éppen ezt a tendenciát támasztják alá: a brazil védelmi ipar egyik zászlóshajójának számító *Embraer* repülőgépgyár 2009-ről a rá következő évre 200 millió USD-s emelkedést elérve, 346 millió dolláros nyereség realizálása mellett, másfélszeresére növelte éves bevételét s ezzel a SIPRI a világ 100 legnagyobb forgalmú védelmi ipari cégeit összesítő listáján 2010-es debütálása után a 95. helyen állt, 2011-ben már a 81. helyre lépett előre.⁸⁸ Az *Embraer* mellett az országban az *Aerospace & Defense News* adatbázisa szerint még másik 70 cég – köztük legjelentősebbeként az *Avibrás*, a *Helibrás*, az *IMBEL*, a *Mectron*, a *Taurus*, az *Agrale*, a *CBC*, az *INACE* és az *EMGEPRON* – szállít a brazil haderő részére és külföldre egyaránt.⁸⁹ Mindemmellett a Brazil Honvédelmi Minisztérium több száz beszállítója között természetesen olyan államok is szerepelnek a hazai cégek mellett, mint az Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Olaszország, az Egyesült Királyság, Izrael valamint Oroszország.⁹⁰

6. Következtetések

A nemzetközi kapcsolatrendszer mellett egy állam hatalmi pozíciójának megítélésében kiemelt szerepe van az adott ország fegyveres erejének. A történelem folyamán egy állam súlyának meghatározásában mindig is kulcsszerepet játszott a rendelkezésére álló haderő milyensége, a hódítás és a szuverenitás védelmének képessége. Az alapvető önvédelmi szükséglet mellett azonban valódi hatalomként csak azokat az országokat ismerték el szomszédai, amelyek e képességen felül elégséges erőforrással rendelkeztek ahhoz, hogy egy támadásra is képes haderőt tartsanak fent. Ez a megállapítás különösen akkor volt igaz, ha a katonai erőt távoli területeken folytatott háborúk során is hatékonyan tudták alkalmazni. Az évszázadok során ez a fajta szemléletmód csak részben változott. A korszerűen felszerelt és sokoldalúan alkalmazható haditechnikai eszközökkel, valamint jól kiképzett és éles helyzetben is kipróbált katonákkal rendelkező hadsereg napjainkban is a hatalmi pozíció fokmérője.

A kormányzati dokumentumok alapján elemzett brazil védelmi szféra jelenére és jövőjére vonatkozó stratégiai elgondolások, valamint a haderónemek, a rendszeresített és a beszerzés illetve gyártás alatt álló haditechnikai eszközök, különösen a *brazil fegyveres erők erőketítő képességének növelését* célzó haditechnikai fejlesztések tovább erősítik Brazília nagyhatalmi ambícióinak elérését. A latin-amerikai ország a Nemzeti Védelmi Stratégiában deklarálta, hogy nem rendelkezik ellenségképpel, a régió országai közül egyikre se tekint ellenséges szándékkal. Emellett számos dokumentumban és nyilatkozatban állt ki a mindenkori

⁸⁸ A teljes képhez hozzátartozik azonban, hogy annak ellenére, hogy a 17.270 főt foglalkoztató cég 14 helyet javított, 860 millió USD-s 2010-es fegyverreladási bevétel után 2011-ben már csak 670 millió USD-t tudott realizálni, ami azonban teljes bevételének mindössze 15 százaléka. <http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100>, letöltve: 2014-05-25

⁸⁹ http://www.asdsources.com/source_advancesearch2.asp?Country=Brazil, letöltve: 2014-05-25

⁹⁰ <http://www.cebw.org/EN/5,Suppliers.aspx>, letöltve: 2014-05-31

brazil vezetés a lehetséges nézeteltérések békés rendezése mellett. Kormányzati szintről mindössze egy, azóta sokszor idézett nyilatkozat során történt utalás Celso Amorim védelmi miniszter részéről egy esetleges támadásról, feltételezhetően a régió kívülről. A mind a képességbővítés szintjén, mind pedig a befektetett források nagyságrendje alapján rendkívül jelentősnek mondható fejlesztések tehát nem háborús célokat szolgálnak, hanem *közvetett eszközei Brazília nagyhatalmi pozíciója kivívásának*. A békefenntartó műveletekben rendkívül széles körű tapasztalatokkal rendelkező ország a felvázolt és részben már be is indult képességbővítéssel az anyaországtól távolabb eső területeken, szélesebb spektrumot lefedő feladatok ellátására lesz alkalmas. Ez a képesség pedig csak limitált számú hatalomnak áll rendelkezésére, így amellet, hogy ezáltal Brazília a világ távolabbi szegleteiben is képpessé válik érdekeinek védelmére, illetve érvényesítésére, a fejlesztések *presztízs-növelő hatással* is rendelkeznek.

A korábban elemzett katonai fejlesztési programok alapján felálló haderő tehát a nemzetközi kapcsolatrendszert kiegészítve, azt erősítve olyan helyzetet tud teremteni, melyben egy erős gazdasággal és folyamatosan javuló körülmények között élő lakossággal rendelkező ország egy olyan stabil növekedési pályára tud lépni, mely megkérdőjelezhetetlenné teszi Brazília nagyhatalmi státuszának jogosságát.

Felhasznált irodalom

- BESENYŐ, János: Növekvő brazil érdeklődés Afrikában - Honvédelmi Minisztérium honlapján (2010.07.12.)
http://www.regiment.hu/hirek/kulfoldi_hirek/novekvo_brazil_erdeklodes_afrikaban
- BRICK, Eduardo Siqueira: Qual é o Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa (PAED) que o Brasil necessita?
http://www.defesa.uff.br/images/Textos/Artigos/Artigo_PAED.pdf
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról, Veszprém, Göttinger Kiadó, 1999
- DE SÁ, Nelson: CDCIBER - Centro de Defesa Cibernética Inicia em Junho
<http://www.defesanet.com.br/cyberwar/noticia/5954/CDCiber---Centro-de-Defesa-Cibernetica-inicia-em-Junho->
- FAUSTO, Boris: Brazília rövid története, Equinter, Budapest, 2011
- FELLET, João: Câmara aprova Comissão da Verdade; entenda como órgão atuará
http://www.bbc.co.uk/portuguese/noticias/2011/09/110921_comissao_verdade_qa_jf.shtml
- GALANTE, Alexandre: Jobim dá posse ao primeiro Chefe do Estado-Maior Conjunto das Forças Armadas <http://www.forte.jor.br/tag/chefe-do-estado-maior-conjunto-das-forcas-armadas>
- GAZDAG Ferenc [szerk.]: Biztonságpolitika, Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2001, http://www.opanal.org/OPA_EM.html#UaNU35xmN8A
- HACKETT, James [szerk.]: The Military Balance 2011, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2011
- HACKETT, James [szerk.]: The Military Balance 2013, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2013

- ISHMAEL, Odeen: UNASUR Advances Defence Transparency and Energy Integration http://www.guyanajournal.com/UNASUR_Defense_Transparency_Odeen_Ishmael.html
- LUTES, Charles D. - HAYS, Peter L. - MANZO, Vincent A. - YAMBRICK, Lisa M. - BUNN, M. Elaine [szerk.]: Toward a Theory of Spacepower, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington DC, USA, 2011
- MANWARING, Max G. - FISHMAN, Andrew: Brazil's Security Strategy and Defense Doctrine, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2011 <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1049>
- MONKEN, Mario Hugo: Exército divulga balanço final da ocupação no Alemão e na Penha <http://ultimosegundo.ig.com.br/brasil/rj/2012-07-10/exercito-divulga-balanco-final-sobre-ocupacao-no-alemao-e-na-penha.html>
- O'REILLY STERNBERG, Hilgard: „Manifest Destiny” and the Brazilian Amazon: A Backdrop to Contemporary Security and Development Issues <http://sites.maxwell.syr.edu/CLAG/Yearbook1987/sternberg.pdf>
- PANDIT, Rajat: India becomes 6th nation to join elite nuclear submarine club http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-01-24/india/30658507_1_nuclear-submarine-extensive-sea-trials-ins-chakra
- SADI, Andréia – LEMOS, Iara: Câmara aprova criação da Comissão da Verdade <http://g1.globo.com/politica/noticia/2011/09/camara-aprova-criacao-da-comissao-da-verdade.html>
- SCHMITT, Michael N. [szerk.]: Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, Cambridge University Press, New York, USA, 2013
- THAUMATURGO VERGUEIRO, Luiz Fabricio: Brazilian Security Structure, Federation of American Scientists, 2008 <http://www.fas.org/irp/world/brazil/fabrverg.pdf>
- TRIMBLE, Stephen: LAAD: Embraer expects first operational KC-390 buyer in 2014 <http://www.flightglobal.com/news/articles/laad-embraer-expects-first-operational-kc-390-buyer-in-2014-384442>
- Biokálózkodás Brazíliában <http://www.egeszsegkalauz.hu/friss-hirek/biokalozkodas-braziliaban-106589.html>
- Brazil needs to invest in defense as other Brics, Amorim says <http://www12.senado.gov.br/internacional/en/2012/brazil-needs-to-invest-in-defense-like-other-brics-amorim-says>
- Brazil only country that retains 1979 Amnesty law dictated by the military <http://en.mercopress.com/2011/03/28/brazil-only-country-that-retains-1979-amnesty-law-dictated-by-the-military>
- Brazilian Minister of Defense: "We are going to increase our resources for national defense" <http://www.sldinfo.com/the-brazilian-minister-of-defense-%E2%80%9Cwe-are-going-to-increase-our-resources-for-national-defense%E2%80%9D>
- Brazilian Navy - Marinha do Brasil <http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/navy.htm>
- Countries Ranked by Military Strength (2013) <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>

- Guatemala and Senegal order EMB-314 / A-29 Super Tucano aircraft from Brazil
<http://defenseupdates.blogspot.hu/2013/04/guatemala-and-senegal-order-emb-314-29.html>
- Leon Panetta Fast Facts <http://edition.cnn.com/2013/02/25/us/leon-panetta-fast-facts>
- Livro Branco de Defesa Nacional
<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>
- National Strategy of Defense
http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf
- São Paulo <http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/sao-paulo.htm>,
<http://www.hms-vengeance.co.uk/general.htm>
- Sensoriamento Remoto <http://www.sipam.gov.br/content/view/40/53>
- Statement by H. E. Dilma Rousseff, President of The Federative Republic of Brazil, at the Opening of the General Debate of the 66th Session of the United Nations General Assembly, New York, 2011. szeptember 21.
http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/BR_en_0.pdf
- Super Tucano Counter-Insurgency Plane Makes Inroads Into Africa
<http://www.defenseindustrydaily.com/super-tucano-counter-insurgency-plane-makes-inroads-into-africa-07348>
- The Struggle for Survival, 1852-75 <http://countrystudies.us/uruguay/7.htm>
- Type 209 Diesel-Electric Attack Submarine (1971)
http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Type-209
- Uruguay supports Brazilian aspiration for UN Security Council seat
http://english.peopledaily.com.cn/200507/30/print20050730_199298.html
- <http://data.worldbank.org>
- <http://export.gov>
- <http://www.asdsources.com>
- <http://www.cebaw.org>
- <http://www.cnv.gov.br>
- <http://www.defesa.gov.br>
- <http://www.hoover.org>
- <http://www.iaea.org>
- <http://www.legifrance.gouv.fr>
- <http://www.mtcr.info>
- <http://www.nuclearsuppliersgroup.org>
- <http://www.opcw.org>
- <http://www.operacoes.defesa.mil.br>
- <http://www.sipri.org>
- <http://www.worldwarships.com>
- <http://www12.senado.gov.br>
- <https://www.cia.gov>

DR. TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

**AZ UZBIN-I CSAPDA FRANCIA TAPASZTALATAI ÉS
KÖVETKEZMÉNYEI 6 ÉV TÁVLATÁBÓL**

Absztrakt

Afganisztánban 2008 augusztusában a francia egységek vették át az olasz egységektől Surobi térségének ellenőrzését, annak következményeként, hogy Nicolas Sarkozy francia elnök a francia erők afganisztáni szerepvállalásának kiterjesztéséről határozott. A korábban humanitárius tevékenységet folytató olaszokkal szemben a franciák fegyveres őrzőjáratokba kezdtek és céljuk a tálibok elvágása lett pakisztáni hátszáguktól. Az uzbin-völgyi rajtaütés akkor következett be, amikor tálib fegyveresek támadtak az ISAF francia egységeire Kelet-Afganisztánban 2008 augusztus 18-án. Jelen elemzés célja a francia hadsereg akkori állapotának objektív bemutatása.

Kulcsszavak: Afganisztán, Uzbini csapda, VAB, 8. RPIMa, Carmin-2, Gazelle

Abstract

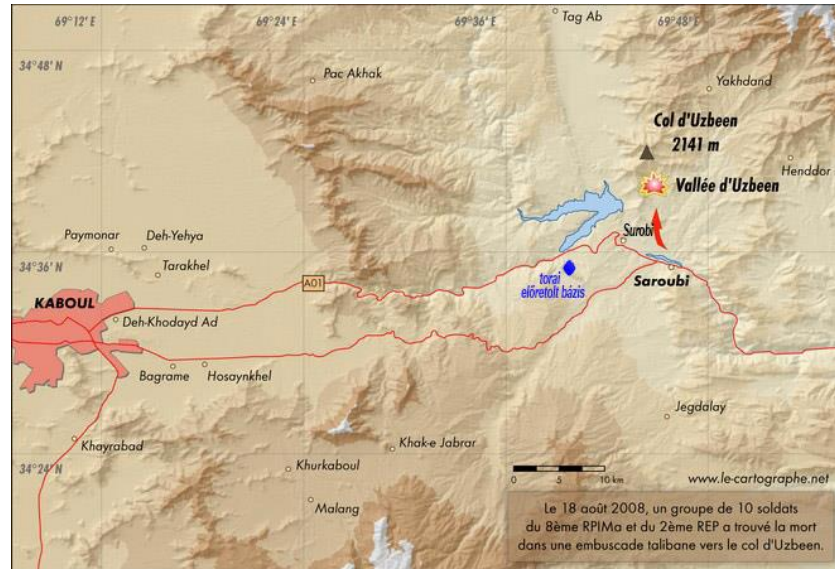
In August 2008, French troops took over the control from the Italian force in the sector of Surobi, after the French president Nicolas Sarkozy had decided to increase the commitment of the French forces in Afghanistan. In contrast to the purely humanitarian operations carried out earlier by the Italians, the French peacekeepers engaged in armed patrols, in an effort to cut off the guerrilla groups from their rear bases in Pakistan. The Uzbini Valley ambush occurred when the French troops of the ISAF were unexpectedly raided by Taliban militants in eastern Afghanistan, on 18 August 2008. The article tries to show objectively the situation of the French Army at that time.

Keywords: Afghanistan, Uzbini ambush, VAB, 8th RPIMa, Carmin-2, Gazelle

2014 március 25-én a France2 tévé levetített egy 50 perces dokumentumfilmet a francia hadsereg XXI. századi, eddigi legnagyobb fiaskójáról (André - François, 2014.). Alig több, mint hat éve Afganisztánban az ún. uzbin-i csapdában¹ (vagy más néven: surobi vagy sarubi ütközetben) tíz fiatal francia békefenntartó katona lelte halálát. A filmmel ugyan megkezdődött a nagyközönség felé is az esemény pontos feltérképezése, a hibákkal való szembenézés. Mégis – erényei ellenére – az összeállítás politikailag igencsak korrekt maradt. Ugyanakkor elismerésre méltó, és követendő példa, hogy egyáltalán levetíthettek a francia köztvényt egy ilyen, a konkrét felelősségeket is boncolgató filmet.

¹ franciául : embuscade d'Uzbin ; A szerző külön köszönettel tartozik Wagner Péternek a cikk megírásához adott tanácsaiért, megjegyzéseiért.

Jelen elemzés katonai forrásokat, elemzéseket, dokumentumfilmeket felhasználva, továbbá magukat megnevezni nem kívánó francia szakértők véleményeinek meghallgatásával készült. Igyekszik egyaránt megvonni mind a katonai, mind a politikai tanulságokat. Majd röviden áttekinti, mennyiben vonták le ezeket és milyen előrelépésekről beszélhetünk napjainkra, mekkora az esélye egy hasonló esemény bekövetkezésének a francia OPEX misszióknál.

1. ábra: A szűkebb helyszín

Forrás : <http://i62.servimg.com/u/f62/14/52/68/54/sorubi10.jpg>
(Letöltési ideje : 2014.09.20., a szerző által módosítva)

Az események rekonstrukciója

Először is vegyük szemügyre a tényeket, mi is történt percre pontosan 2008 augusztus 18-án. Aznap 13:15 perckor a Kabultól 60 km-re Észak-Keletre található torai előretolt bázisról indult járőrözni a Carmin-2 szakasz (30 fő a 8. RPIMa²-ből, egy fő a 2. REP³-es ejtőernyősei közül). A szakasz 15:45-től VAB⁴-jaiból kiszállva gyalog indult ellenőrizni egy 1750 m-es magaslattal az uzbini völgykatlanban.

² 8e RPIMa - régiment de parachutistes d'infanterie de marine (8. Tengerészgyalogos-ejtőernyős ezred) 1951 febr. 28-án hozták létre Indokínában. 1200 főből áll, központja Castres (Toulouse mellett). Forrás: «Dossier, Le 8e RPIMa: Régiment du Tarn», Revue du Tarn, n 227, automne 2012, pp. 393-552.

³ 2e REP - régiment étranger de parachutistes (A Francia idegenlégió 2. Ejtőernyős ezrede) 1948. nov. 9-én hozták létre, 1190 főből áll, központja Calviban (Korzikán) van.

⁴ VAB - Véhicule de l'avant blindé (Páncélozott harci jármű), elméletileg 4000 db, a Renault Trucks Défense által gyártott VAB-bal rendelkezik a francia hadsereg.

2. ábra A tágabb helyszín: A francia afganisztáni jelenlét 2008-ban
 Forrás : <http://www.20minutes.fr/monde/afghanistan/246006-il-impossible-gagner-militairement-afghanistan>

Eközben gyakorlatilag a tálibok (kb. 140 fő) előre felállított csapdájába estek, akik a környező magaslatokról, jól kiépített állásaikból tűz alá vették őket. Egyenlőtlen küzdelem alakult ki, a franciákra úgy lőttek, mint egy agyaggalamb-lövészeten.

A Carmin-2 felmentésére csak kb. 1 óra múlva érkezett meg a Carmin-3 egység, valamint amerikai repülők és helikopterek. A francia veszteségek mértéke (10 halott, 21 sebesült) a 38 évvel ezelőtti, 1970-es csádi (Bedo, 12 fő), illetve a még régebbi, 1956-os algériai (Grande Kabylie, 20 fő) eseményekre emlékeztetett.

Politikai hibák

A legkomolyabb hibát a legfelsőbb francia politikai vezető réteg, konkrétan a Nicolas Sarkozy francia elnök követte el, mert nem vette figyelembe a kockázatvállalás kiemelkedő mértékét, mely évtizedes mulasztások miatt a katonai képességek veszélyes mértékű hiánya és elégtelensége révén adódott.

Az elnök a katonai adminisztrációval nem egyeztetett. Sarkozy elnökségének teljes periódusát gyakorlatilag az jellemezte, hogy a katonai adminisztráció (az egyébként teljesen súlytalan Hervé Morin honvédelmi miniszterrel egyetemben) a legkevésbé volt beavatva az elnök és szűk tanácsadói körének (főként média- és kommunikációs szakértők) döntéseibe, illetve a döntések hátterébe (Türke, 2011.,

14-37.). Összességében elmondható, hogy a felelős politikai vezetés és a katonai adminisztráció között kialakult, ilyen nagy mértékű kommunikációs deficit komoly kockázati tényezőket jelent a mindenkori OPEX-ek számára és az uzbin-i katasztrófa bekövetkeztét lényegében "előre kódolta".

Az elnök pusztán politikai természetű döntése volt ugyanis, hogy a korábbi, a jobboldali Jacques Chirac elnök és a baloldali Lionel Jospin miniszterelnök által egyetértésben 2001-től megindított⁵ – a képességbeli realitásokat még figyelembe vevő, – inkább "reprezentatív", defenzívebb jellegű francia afganisztáni jelenlét megváltozzon. 2007-ig ugyanis ez lényegében csak kabuli jelenlétet jelentett és a Mirage-2000-es, valamint a Super Étendard Marine repülőgépek sem bombát nem hordozhattak, sem tűzparanccsal nem rendelkeztek (AWEU, 2010.).

Sarkozy döntése alapján mindezt egy aktívabb, kezdeményezőbb katonai jelenlét váltotta fel fokozatosan 2007 júniusától a Kapisa és Surobi régiók kapcsán, valamint Franciaország gyakorlatilag felvállalta Észak-Kelet Kabul – eddig amerikai feladatot jelentő – védelmét. A francia erők létszáma ennek megfelelően 1400 főről 2800 főre emelkedett.

Az elnök ugyanakkor bizonyíthatóan rendelkezett információkkal arról, hogy a francia egységeknek az új feladatot egyrészt a felderítő eszközök jelentős hiánya mellett, másrészt komolyabb támogató tüzező (CAESAR gépágyú⁶) nélkül kellene megoldania (Stefanovitch 2013, 188.). Ráadásul a franciák arról is tudtak, hogy a tálibok stratégiája 2008 elejétől megváltozott, déli, keleti és nyugati irányokból 50 km-re megközelítették Kabult, hogy bekerítsék a fővárost. Így jelentősen megnövelték erőiket a Surobi régióban is (Grégoire, 2008.). A terület korábban az olaszokhoz tartozott, akik ott állítólag kiegyeztek a tálibokkal (konkrétan : fizettek a békéért). Pusztán humanitárius tevékenységet folytattak, és szinte soha nem hagyták el a bázisukat, ezért mutatták azt a statisztikák, hogy ott nyugalom van (Wagner, 2014.). A franciák meg sem próbáltak tárgyalni a tálibokkal, céljuk az volt, hogy elvágják őket pakisztáni hátszáguktól.

Miért vállalt mégis ekkora kockázatot Sarkozy? Az elnöki döntést részben az Egyesült Államok felé tett közeledési gesztusként értékelhető, és része volt a NATO katonai szervezetébe való francia reintegrációs folyamatnak⁷. A döntés belpolitikai vetülete sem elhanyagolható, mely – francia vélemények szerint – lényegében PR szempontokból történt. A kemény fellépés politikájának eljátszása, Franciaország erejének demonstrálása a harcoló francia egységekkel való "tetszelgéssel" általában jelentős százalékban növeli a mindenkori elnök népszerűségét – a özvéleménykuta-

⁵ A NATO parancsnokság alatti ISAF műveletben és az amerikai parancsnokság alatt futó Enduring Freedom (OEF) műveletben a francia részvétel a Pamir (ISAF) a Héraclès (vízi és légi hadműveletek) Épidote (afgán hadsereg képzése, OEF) és Arès (speciális műveletek, OEF) néven futott. Forrás: Bulletin Officiel des Armées, Edition Chronologique n°21 du 11 mai 2012, pp. 1-10., www.defense.gouv.fr

⁶ CAMion Équipé d'un Système d'Artillerie (Teherautóra szerelt tüzérségi rendszer) a Nexter System által gyártott 155 mm-es, 52-es kaliberű ágyúval, a francia hadsereg számára 6x6-os vagy Renault Sherpa alapon. (Nexter, 2008)

⁷ Franciaország 17 tábornoki helyet kapott a szövetséges vezérkarban. Erről bővebben ld. (Türke, 2009, 65-87.)

tások adatai szerint –, már amennyiben a katonai fiaskókat sikerül elkerülni (AWEU, 2010.).

E politikai döntés tehát úgy született, hogy a francia elnök gyakorlatilag minden, a francia hadsereget érintő kérdéskörrel pontos tájékoztatást kapott, azaz teljesen tisztában volt azzal, hogy a modernizáció elmaradása exponenciális mértékben, rendkívül kockázatosá teszi a francia hadsereg külföldi missziói számára az ilyen fellépéseket: A légi és szárazföldi egységek páncélozottságának elégtelensége az egyre tökéletesebb és nagyobb tüzerőt képviselő helyi lázadókkal-terroristákkal szemben többé már nem, vagy alig-alig képes megvédeni a kiküldött francia erőket.

Történt ez a döntés annak ellenére is, hogy az elnök tisztában volt vele, a felderítés területén komoly nagyságrendi hiányosságokkal rendelkezik Franciaország, miközben a francia katonai büdzsén is komoly megszorításokat kellett eszközölni. Természetesen hiba lenne csak Sarkozy elnököt okolni, a fejlesztések elmaradása több évtizedes problémahalmazt érint és gyakorlatilag a 1990-es évektől valamennyi francia elnök politikai felelősségét felveti. A megszorítások leglátványosabb részét képezte a második repülőgéphordozóról való lemondás, mellyel szimbólikusan a "globális jelenét" lehetőségéről mondtak le. A helyzet azonban a 2000-es évek második felétől ennél jóval súlyosabbá vált, a folyamatos lefaragásokkal a napi folyamatos működés, karbantartás biztosítását is elégtelen mértékben, vagy alig-alig tudja biztosítani a francia hadsereg⁸.

A bekövetkezett katasztrófa utáni krízishelyzet kezelésében pedig megfigyelhető, hogy lényegében a Sarkozy-féle politikai adminisztráció a teljes felelősséget a katonai adminisztráció nyakába igyekezett varrni, melynek felelőssége szintén jelentős mértékű.

Stratégiai és taktikai hibák és a helikopter-kérdés

Afganisztánban már a kiindulási alapok is problémásnak tekinthetők. Először is a francia központi katonai tábor (Tora) – stratégiai szempontból nem túl szerencsésen megválasztott módon – egy völgy alján helyezkedett el⁹. Az 1954-es vietnámi Dien Bien Phu-i vereségre gondolva könnyen levonható a következtetés, miért kedvező pozíció egy olyan, ahol a talibok a környező magaslatokról pontosan nyomon tudták követni, hogy ki mikor és merre megy ki a táborból illetve be a táborba. A franciák ez ellen úgy próbáltak védekezni, hogy direkt véletlenszerű időpontokban kezdték meg az őráratozást (Armée de terre, 2009.).

A francia katonai vezetés vakon hitt abban (Vietnám, Algéria és még sorolhatnánk, hogy mely műveletek óta), hogy ugyan a felszerelés kissé elavult, de még mindig fényévekkel előzi meg a tálibokét, és e technikai fölény bőven

⁸ Ennek részleteit ld. bővebben: Türke (2014), pp. 64-70.

⁹ *"Ez a probléma a PRT kapcsán is mindig előjött, de a tapasztalat és a gyakorlat végül azt mutatta, néha jobb a helyi lakosok (vagy akár a helyi hadurak közelében) lakni lent, mint fent magányosan a hegy tetején. A magyar kontingens esetében gondot fordítottak a legfontosabb két csúcs ellenőrzése és soha nem volt berepülés. Úgy tudom a francia táborba sem, szóval ez önmagában szerintem nem súlyos hiba. Ha fent vagyunk a hegyen problémát jelent, hogy hogyan jövünk le járőrözni, akkor lent tesszük ki magunkat a támadásoknak".* Forrás: interjú Wagner Péter Afganisztán-szakértővel. (2014.04.03.)

kiegyenlíti a létszámbeli hátrányokat. Ráadásul a tragédia előtt három nappal már járt egy francia őrző a környéken, és épp az uzbin-i hágó előtt álltak meg. A helyiek figyelmeztették őket, hogy nem menjenek tovább, mert veszély leselkedik rájuk.

Ekkor további gyanús jelenségre is figyelmesek lettek, találkoztak egy angolul tökéletesen beszélő és velük hosszasan szóba elegyedő helyi egyénnel, aki a helyi rendőrség tagjaként mutatkozott be, folyamatosan mobilizott és rengeteg kérdést tett fel. Utólag gyanítható, hogy a tálibok kémjeként funkcionált (André - François, 2014 alapján.).

Augusztus 18-án a kapott parancs alapján a Carmin-2 egység mégis továbbment. Aznap sem kapott a francia zóna-ellenőrző őrző légi (helikopteres) támogatást. A kabuli francia FHQ komoly taktikai hibát követett el.

Felmerül a kérdés, hogy a rendelkezésre álló két Caracal helikoptert miért nem vetették be? A hivatalos magyarázat szerint azért, mert ezeknek fontosabb feladatuk is akadt: A Caracaloknak állandó készenlétben kellett állniuk az afgán elnök esetleges ellenőrző látogatása esetére.

Tudnunk kell, hogy az afganisztánban használt francia Gazelle helikopterek pedig eredetileg civil használatra készültek, bár idővel felderítésre és páncélosok elleni támadásokra is bevetették őket. A kabuli reptéren állomásozó *Task Force Mousquetaire*¹⁰ rendelkezésére álló öt darabból kettő semmisült meg Afganisztánban. A Gazelle-ek gyakorlatilag nem kaptak védő páncélzatot (az afganisztáni misszióra sem) mert a hidegháborús, klasszikus körülmények közötti hadviselésre tervezett *Tigre* helikopterek költségvetése innen is "elszívta" a forrásokat.

Mikor a Gazelle-ek Líbiában járőröztek, csak a föld közelében merték ezt megtenni - francia forrásaink szerint az amerikaiak legnagyobb döbbenetére - 10 méteres magasságban, 180 km/h-val és csak a vaksötét éjszaka leple alatt¹¹. Aki vezetett már helikoptert az tudja, hogy rendkívül veszélyes manőverről van szó, de ez a legbiztosabb módja annak, hogy a gépet minél kevesebb eséllyel vegyék észre, illetve tudják kilőni (Stefanovitch, 2013, 38-40.).

Más kérdés, hogy a Gazelle alulpáncélozottsága már évtizedek óta, az 1991-es első Öbölháború óta ismert probléma, amit francia szakértők felismertek és időben jeleztek is. A miniszteri autóállomány és egyebek újabbra cserélése, illetve a minisztérium által 1200 kommunikációs szakember alkalmazása például fontosabbnak bizonyult az évtizedek folyamán, mint a francia katonák alapvető biztonságáról gondoskodni, pedig ez katonai szakértők szerint ideiglenesen "fílléres költséggel", egy védő-páncéllap odahegesztése árán is megoldható lett volna.

¹⁰ vagy BATHHELICO, összhaderőnemi egység

¹¹ Az éjszakai járőrözést Afganisztánban is a Gazelle-ok ún. Viviane (SA 342M HOT) csomagja teszi lehetővé, mely a helikopter tetején egy hő- és egy optikai kamerából áll, kiegészítve egy lézeres távolságmérővel.

A 2008-as év ugyan az első év, amikor az első drónokat rendszeresítették a francia hadseregben, de erre is csak az uzbini tragédia után került sor. Az "új" HARPANG-ok, pedig inkább nem működnek, mint igen, 15 éve elavult 486-os PC alapokra épülnek, jó esetben egy Iphone teljesítményének felét nyújtva¹².

A Carmin-2 egység nem rendelkezett sem ilyen, sem esetleges amerikai kölcsön-drónokkal, de még a minimális légi fedezettel sem. Fennállt volna a lehetősége, hogy kérjenek drónokat az amerikai szövetségestől, de ilyesfajta lépésekhez általában a franciák túl büszkének bizonyulnak. Természetesen műholdfelvételek sem álltak rendelkezésre, se repülőgéppel történő elektromágneses lehallgatások eredményei. Az egység tapasztalatlan, fiatal katonái gyakorlatilag teljesen vakon mentek az ismeretlen felé... Mindezt súlyosbította még az a tény, hogy gyakorlatilag a helyiek és a tálibok ugyanúgy néznek ki és ugyanúgy öltözködnek, így a franciák képtelenek voltak megkülönböztetni a barátot az ellenségtől.

A VAB-kérdés

További kardinális problémát jelentett a Carmin egységek járműállománya, a VAB-ok és a VBC-k. Az 1976-tól szolgálatba állított VAB-ok - gyengén páncélozott csapat szállítók - a 2000-es évekre kezdtek menthetetlenül elavulttá válni, de a franciák mindenképpen saját fejlesztéssel akarják pótolni az állományt - "a bevett módon" - a piaci ár többszöröséért.

A VAB-bal például gyakorlatilag nem lehet tolatni, azaz nem vezethető hátramenetben - az ezt lehetővé tévő rendszert szintén költségcsökkentő okok miatt nem építették be. Így a jármű csak félkörívben tud megfordulni. Ez a manőver szűk úton, ellenséges tűz alatt komoly kihívást jelentett, és inkább nem sikerül megoldani, mint igen¹³. Ugyanakkor rendelkezésre állhatott volna az a bizonyított tény, hogy már az algériai háborúban ez a "felesleges" tolatási képesség katonák tucatjainak életét mentette meg.

Másrészt az ütközet alatt sokáig kérdéses maradt a szélesebb közvélemény előtt, hogy miért nem tüzeltek e páncélozott járművek (gyengén páncélozott toronyban elhelyezett) géppuskáikkal. Itt is az elmaradt modernizációban rejlik a válasz, mely 1995, a boszniai részvétel óta sürgető probléma. A VAB-oknak 2008-ban már évek (legalábbis 2001) óta meg kellett volna kapniuk egy norvég fejlesztésű, belülről távirányított célzórendszert. Enélkül ugyanis csak a járművön kívülről, az elégtelen páncélvédettségű toronyból lehet a géppuskákat kezelni (Stefanovitch, 2013, 188.). Továbbá az is problémát jelenthetett, hogy a géppuskák toronyszöge nem tette lehetővé a meredek hegyoldalra való tüzelést. A könnyű páncélozott járművek esetében örök dilemma, hogy magasabb építés révén vagy ellenállnak az aknáknak, de ezáltal borulékonyabbak is lesznek, vagy lapos és stabil építésűek, de akkor az IED komolyan károsítja őket. Az amerikai MRAP-ek pedig még borulékonyabbak francia megfelelőiknél (Wagner, 2014.).

A VAB-ok esetében a gyenge páncélozottság problémája korábban már szedett áldozatot: 2007 szeptember 21-én Kabulban egy francia katonát VAB-ja tornyában

¹² Ennek részleteit ld. bővebben : Türke (2010), pp. 64-70.

¹³ Egy ilyen jelenet az egyik dokumentumfilmben (André - François, 2014.) is látszik.

egy, a közelben felrobbantott jármű ölt meg (*Saint-Lô Maville.com*, 2007.) a szárazföldi erők vezérkari főnöke ekkor ismét felterjesztette a problémát - ismét hiába...

Mint az utóbbi évtizedekben primátust élvező francia védelmi ipari produktumok többsége, a VAB-ok is hidegháborús logika alapján készültek, illetve fejlesztették őket : partraszállásra is alkalmasok, valamint ellátták őket ABC fegyverek elleni védelemmel.

Ugyan a VAB magas építése miatt jobban ellenáll az aknáknak, mint mondjuk az amerikai Hummer, de éppen ezért igencsak borulékony is, főként, hogy 13 tonnás kezdeti súlya mára elérte a 18 tonnát. 2002-től merült fel először javaslatként a VAB-ok leváltása a svéd lánctalpas BVS10 Vikingre (francia neve: VHM vagy VAC¹⁴). Eredetileg utóbbiból 192 db-t rendelt volna a francia hadsereg, de minden áron le kellett faragni a büdzséből. A Viking darabja 1 millió euró, 2 és fél Rafale árából pedig 400 darabot vehettek volna a teljes VAB állomány lecserélésére, melyek már most igencsak elavultak (37 évesek). Mégis 2025-ig tervezik szolgálatban tartani őket, egy vagyont költve modernizációjukra, hála a Renault Trucks Defense kitűnő politikai kapcsolatainak...és jegyezzük meg, a Viking végre tolatni is tud (Stefanovitch, 2013, 191-193.).

A VAB-ok mellett a VBC-k (könnyű páncélozott jármű) - Panhard - páncélozottsága is elavult, egyeseket modernizáltak ugyan, ezzel a súlyukat jelentősen növelték, 3,5-ről 4 tonnára. A gond csak az, hogy a fékrendszert elfelejtették (pontosabban : erre sem volt keret) modernizálni, így életveszélyes-e járművekkel gyorsan haladni – mondjuk menekülni, mint Uzbín esetében – kanyargós, nehéz terepen.

Konklúziók

Összefoglalva elmondható, hogy az uzbin-i rajtaütés kapcsán a franciák három fő területen elkövetett hibájának együttese okozta a kudarcot: a felderítés elégtelen mértéke, a légi fedezet nélküli járőrözés és a felhasználható katonai eszközök hiánya, elavultsága, illetve elégtelen felszereltsége.

A politikai és katonai felelősök a fentebb bemutatott tények tudatában döntöttek úgy, ahogy. Felmerül a kérdés, mennyire vonták le a tapasztalatokat és tettek meg mindent, hogy hasonló eset lehetőleg nem fordulhasson újra elő?

Sokat mondó Nicolas Sarkozy elnök Uzbín kapcsán a francia misszió előtti kabuli beszéde, mely szerint a francia egységnek *"nem állt rendelkezésére minden szükséges felszerelés ahhoz, hogy elkerülje ezt a katasztrófát"* (Sarkozy, 2008.) szöveg ellentétben a sajtó részére tett – egyébként a katonai felsővezetés nyilatkozataival egybecsengő – állásfoglalásával : *"minden szükséges felszerelés rendelkezésére állt a csapatoknak"* (Stfanovich, 2013, 128.).

¹⁴ VHM - Véhicule de haute mobilité (magas mobilitású jármű), lánctalpas, páncélozott, kételtű, légi szállításra alkalmas harci jármű; (VAC - Véhicule de l'avant tracté)

A Sarkozy-beszéd, mely az események után elhangzott ("mindent meg fogunk tenni, hogy ne fordulhasson újra elő") (Le Point, 2008.) és a dokumentumfilmben elhangzottak a felelősök részéről ("a szabadságért estek el", illetve "minden háborúnak vannak áldozatai", Sarkozy, 2008.) némi politikai hipokritizmust takarnak.

Mint fentebb utaltunk rá, az afganisztáni részvétel politikai döntés volt, és éppen a Sarkozy rezsim erőltette a harcoló műveletekben való részvételt francia részről. A legszomorúbb tanulság az, hogy nem azért következtek be ezek az események, mert nem lett volna elég pénz a biztonság megteremtésére, hanem azért, mert ezek az összegek másra lettek elkölthetve.

A felhasználható pénzügyi keret ugyan tényleg egyre csökken, e mellett itt mutatkozik meg azoknak az összegeknek a hiánya, melyeket a Rafale-ra költöttek inkább, mely feladatának 90%-át a még koránt sem elavult Mirage-2000-esek is el tudják végezni. Vagy a Leclerc tankra, mely súlya miatt sehol nem bevethető, légi szállításra alkalmatlan volta és az asszimetrikus hadviselésre az ún. *AZUR csomag*¹⁵ hiányában szintén alkalmatlan volta miatt.

Ugyanez a helyzet a tankok elleni hadviselés céljából gyártott *Eurocopter EC665 Tigre* helikopterekkel vagy a *FREMM* fregattokkal, melyek a technológia csúcspontjai (egyszerre ASW és AAW fregatt) csak éppen a hidegháború igényeire, kihívásaira, tengeri ütközeteire tervezve, de a kalózkodás ellen (ld. EUFOR ATALANTA) használhatatlan. Az ukrán konfliktust figyelbe véve mindazonáltal jelenleg nem zárható ki teljes biztonsággal, hogy e hidegháborús igényekre készült arzenál valamikor az eredeti feljlesztési célok tekintetében is be kell esetleg bevetni...

Mely területeken történt előrelépés az uzbini események óta? Összességében elmondható, hogy igen rövid idő, azaz kb. 2-től 12 hónap leforgása alatt ha nem is átütő erejű, de szignifikáns változásokat tudtak elérni. Mindez további súlyosbító tényező a korábban elkövetett mulasztásokat illetően. 2008 végére megérkeztek Afganisztánba a 40 km-es hatótávolságú CAESAR űtegek. A Gazelle-eket ugyan tényleg elkezdtek felszerelni a vezető ülés alatti védőpajzzsal, csak éppen Mali-ba már nem ilyen egységeket küldtek, aminek eredménye az lett, hogy RPG-vel ott is ki tudtak egyet löni a tuaregek. Komolyan vehető drónokat (Reaper) is csak jóval 2008 és Sarkozy elnöksége után, 2013 második felére kezdte beszerezni a francia hadsereg.

2009 nyarára viszont a *Task Force Mousquetaire*-t megerősítették három Tigre HAP¹⁶ helikopterrel, melyek páncélvédettsége kétségtelenül jobb a Gazelle-okénál és nem csak felderítő funkciókat tölthetnek be. A TFM állománya ezzel 136 főre és

¹⁵ Kit AZUR - Action en zone urbaine (városi hadviselésre alkalmassá tévő csomag), részleteiben ld. (Le Kit Azur, 2014.)

¹⁶ HAP-hélicoptère d'appui protection (harctámogató-kísérő helikopter) 30 mm-es gépágyúval és Mistral levegő-levegő rakétákkal. Érdekessége, hogy könnyű páncélosok ellen bevethető, de tankelhárítóként (mely a Tigre eredeti célja) nem alkalmazható.

11 helikopterre¹⁷ emelkedett. A Gazelle-ok közül kettő, a Tigre-ek közül egy (2012 decemberében) semmisült meg. (Merchet, 2010.)

A 400 VAB-ból 63 (VAB-TOP néven) 2009-től megkapta a 300.000 euró/db-s norvég távirányított célzóberendezést. (*Nota bene*, egy VAB 500.000 euróba került.) De nehogy azt gondoljuk, hogy a Serval hadművelethez (2013. jan 11. - 2014. aug. 1.) Maliba ezeket a modernizált VAB-okat küldték le, azokban még légkondicionáló berendezés sem volt.

További kisebb szépséghiba – a teljes VAB állományra nézve –, hogyha kifogy a fedélzeti gépfegyver tára, akkor a tár cseréjéhez még mindig ki kell mászni a járműből... A svéd VAC-ot végül megrendelték, de csak 53-at a tervezett 192-ből azt is a hegyivadászok részére... (Stefanovitch, 2013, 193.).

Az ígéretek megvalósítása tehát késik és gyakorlatilag viszonylag kevés technikai előrelépés történt a célból, hogy – hasonló óvatlanság esetén – egy újabb uzbin-típusú katasztrófa bekövetkezését meg lehessen előzni a francia külországi misszióknál.

2009-ben a francia állampolgárok 64%-a, 2010-ben 70%-a, 2011-ben pedig 74%-a követelte az afganisztáni csapatkivonást (Stefanovitch, 2010, 123.). A francia jelenlét – 2011 és 2012-es elnöki határozatokat követően – a 3600 fős létszámról 2012 végére 1400 főre csökkent. A Pamir és Épidote missziókban 2014 elején kb. 500 katona szolgált¹⁸.

Felhasznált irodalom

- "Dix soldats français tués dans une "embuscade" en Afghanistan", Le Point, 2008.08.19., <http://www.lepoint.fr/actualites-monde/2008-08-19/dix-soldats-francais-tues-dans-une-embuscade-en-afghanistan/924/0/267670>
- Grégoire, Mathieu (2008) interjúja Karim Pakzaddal, az IRIS Afganisztán-szakértőjével : « Il est impossible de gagner militairement en Afghanistan », 2008.08.22., 20 Minutes, <http://www.20minutes.fr/monde/afghanistan/246006-il-impossible-gagner-militairement-afghanistan>
- Le Kit Azur (2014), <http://www.leclerc.fr/leclerc-azur.php> (Letöltés ideje: 2014.09.20.)
- Merchet, Jean-Dominique (2010), "En Afghanistan, les Tigres tirent (en moyenne) tous les dix jours", Secret Défense Blog, 2010.02.27. <http://secretdefense.blogs.liberation.fr/defense/2010/02/afghanistan-les-tigres-tirent-en-moyenne-tous-les-dix-jours.html>

¹⁷ 3 Gazelle Viviane-Hot (felderítési céllal) 3 Tigre HAP, 3 Caracal EC725 és 2 Cougar AS532 általános rendeltetésű helikopter, ezekből 6 db. mindig bevetésre kész. A bevetések párban történtek és 1-2 órás időtartamúak (Merchet, 2010.)

¹⁸ Le dispositif français pour l'Afghanistan, francia Védelmi Minisztérium honlapja, 2013.12.16. www.defense.gouv.fr/operations/afghanistan/dossier/le-dispositif-francais-pour-l-afghanistan

- NEXTER - Eurosatory 2008: Artillerie [http://www.nexter-group.fr/presse/dossier/ES/ES_artillerie_VF.pdf&title=« Description%20du%20Caesar%20sur%20le%20site%20de%20Nexter%20Systems »](http://www.nexter-group.fr/presse/dossier/ES/ES_artillerie_VF.pdf&title=«%20Description%20du%20Caesar%20sur%20le%20site%20de%20Nexter%20Systems%20») (Letöltés ideje: 2010.10.22.)
- "Les obsèques de l'adjudant-chef Pican célébrées aujourd'hui", *Saint-Lô Maville.com*, 2007.09.27., www.saint-lo.maville.com/actu/actudet_-les-obseques-de-l-adjudant-chef-pican-celebrees-aujourd-hui_10-447647_actu.Htm (Letöltés ideje : 2012. dec. 10.)
- Sarkozy, Nicolas (2008) - A francia elnök 2008. augusztus 20-án tartott kabuli beszéde. /Idézi: Damecourt, Jean, *Diplomatie en guerre à Kaboul*, Paris, Robert Laffone, 2013, p. 43./
- Türke A. I. (2009): "De Gaulle-től Sarkozy-ig: Franciaország és a NATO viszonya (1966-2009)", *Külügyi Szemle* 2009/2, pp. 65-87.
- Türke A. I. (2011): "Az elszalasztott lehetőségek diplomáciája? A francia külpolitika strukturális és tartalmi változásai", *Külügyi Szemle* 2011/2, pp. 14-37,
- Türke A. I. (2014): "Egységben kétség?" - A 2010-es francia-angol védelmi együttműködés három éves mérlege." *Nemzet és Biztonság* 2014/1, pp. 64-70.
- A szerző interjúja Wagner Péter Afganisztán-szakértővel (MKI), 2014.04.03.
- A szerző interjúja az AWEU Katonai Bizottságában, 2010.12.10.
- Yvan Stefanovitch (2010): *Défense française - Le devoir d'inventaire*, Paris, Editions du Moment, 2013.
- André, David - François, Emmanuel (2014) által rendezett "L'Embuscade" (Csapda) c. dokumentumfilm, Brothers Film, France 2, <https://www.youtube.com/watch?v=GdKQ9xBeYj4>
- Magazine de l'Armée de Terre n 32 sur le GTIA de Kapisa (Groupement Tactique Inter Armées) en Afghanistan, 2009. (CD melléklet, 50 perces dokumentumfilm a francia katonai jelenlétről) <http://www.youtube.com/watch?v=4WoI8521wTw>

Absztrakt

A síita zaidita vallást követő al-Huthi Mozgalom, illetve annak politikai és félkatonai csoportja, az as-Sabab al-Mu'min, viszonya 2001. szeptember 11. után megromlott a központi hatalommal az Egyesült Államok és Jemen szövetségének köszönhetően a terrorizmus ellen vívott háborúban. A növekvő állam- és Amerika-ellenes tömegtüntetések 2004-ben nyílt fegyveres összecsapásokká alakultak át. A mozgalom 2010 februárjáig hat kisebb háborút vívott a jemeni biztonsági erőkkel és a rendszer iránt lojális törzsekkel. Az arab tavasz során csatlakoztak a tüntetőkhez, akik követelték Száleh elnök távozását. Kihasználták ugyanekkor a központi hatalom gyengülését is és Észak-Jement fokozatosan ellenőrzésük alá vonták. Jelenleg úgy tűnik, hogy céljuk nagyobb hatalom birtoklása a szövetségi kormányban, valamint regionális autonómia szerzése a befolyásuk alatt álló területek felett.

Kulcsszavak: al-Huthi, Jemen, Szaúd-Arábia, Irán, Szanaa, Szadaa, Husszein Badreddin al-Huthi, Ali Abdullah asz-Száleh, Abd Rabbuh Manszúr al-Hádi, as-Sabab al-Mu'min, Iszláh Párt, zaidita vallás, szalafizmus, vahhabizmus, arab tavasz

Abstract

The tensions between the central authority and the al-Houthi Movement or more exactly its political and paramilitary group, called al-Shabab al-Mu'min – believing in Shiite Zaydism – significantly deteriorated after 11 September 2001, due to the alliance between the United States and Yemen in the war against terrorism. The growing anti-government and anti-American mass demonstrations turned into open armed clashes in 2004. The Movement has waged six small wars against the Yemeni security forces and loyalist tribes until February 2010. During the Arab Spring, they united their forces with the demonstrators, who demanded President Saleh's resignation. At the same time, they took advantages of the weakness showed by the central authority and expanded their control over North-Yemen step by step. Now, it seems that their aim is to gain a greater share of the power in the federal government and a regional autonomy over the areas that are under their influence.

Keywords: al-Houthi, Yemen, Saudi Arabia, Iran, Sanaa, Sadaa, Hussein Badreddin al-Houthi, Ali Abdullah Saleh, Abd Rabbuh Mansur al-Hadi, al-Shabaab al-Mu'minin, Islah Party, zaidism, salafism, wahhabism, Arab spring

2014. szeptember 9-én a jemeni rendőrség tüzet nyitott Szanaában a síita huthi tüntetőkre, amikor több száz demonstráló megpróbálta megrohanni a kormányzati központot. A vérontás, ami legkevesebb hét ember életét követelte és 50-et megsebesített, sajnos nem számít kirívó esetnek. A síita lázadók immáron 10 éve kisebb-rövidebb megszakításokkal ugyan, de gyakorlatilag folyamatos fegyveres harcot vívnak a kormányerőkkel hitük és jogaik védelméért. A központi hatalom stabilitására nézve az al-Huthi kérdés manapság az egyik legnagyobb veszélyforrássá nőtte ki magát. A tanulmány alapvetően arra a kérdésre keresi a választ, hogy ezt milyen körülmények tették lehetővé? A vallási meggyőződésbeli különbségek? Az ideológiai ellentétek? A kölcsönös erőszak politikája? És talán a legfontosabb mindközül: miért nem válhatott elfogadható alternatívává az új, nemzeti konzultációra épülő rendszer, ami a 2011-es arab tavasz következményeként jöhetett létre Jemenben?

A mozgalom ideológiája

Az al-Huthik elnevezésüket egykori vezetőjükről, a 2004 szeptemberében meggyilkolt Husszein Badreddin al-Huthiról kapták. Az ország északi, hegyvidéki részein élő felkelők a muszlim vallás egyik sajátos ágát, a szinte kizárólag Jemenben megtalálható, ötös síitaként is ismert zaidita hitet vallják. Ez a vallási meggyőződés, illetve a lokális érdekek azok, amelyek éles határvonalat húznak közöttük és az állam többi lakosa között. Az össznemzeti érdekeket ennek megfelelően másodrangúnak tartják, és csak akkor vannak rá tekintettel, ha nem sérti érdekeiket. Nézeteik főleg azoknak a törzseknek a körében népszerű, amelyek Mohamed prófétától eredeztetik származásukat. Ez a társadalom egy sajátos elemét alkotó réteg, a szajjidok, 1962 előtt kiváltságos helyzetben voltak és a monarchia elkötelezett támaszai voltak. A forradalom után azonban háttérbe szorultak és megítélésük szerint azóta nem kapták meg az őket megillető figyelmet, tiszteletet és juttatásokat, amiben a megbuktatott Hasemita-dinasztia uralma alatt részesültek. A növekvő vahhabita/szalafista befolyás visszaszorítása mellett emiatt meggyőződésük egyik alappillére az 1962-ben megbuktatott imamátus rendszerének visszaállítása. A jemeni kabinet utóbbi miatt több alkalommal is államellenes tevékenységgel és az Amerika-ellenes hangulat szításával vádolta meg őket. Hivatalos nyilatkozataikban a huthikat olyan lázadóknak írták le, akiknek legfőbb célja a köztársasági rendszer megdöntése és egy új, alapvetően a zaidita vallási előírásokon alapuló állam létrehozása. Válaszukban a huthik kormány-ellenes akcióikat és propagandájukat közösségük önvédelmével indokolták, mivel szerintük Szanaa széleskörűen és szisztematikusan diszkriminálta őket vallási, gazdasági és politikai téren, valamint számos alkalommal indokolatlan erőszakot alkalmazott velük szemben.¹

¹ A szanaai kabinet például 2005-től szalafista vallási vezetőket helyezett a zaidita mecsetekbe, betiltották a zaiditák egyik legnagyobb ünnepének, az al-Gadir nap megtartását, valamint tiltólistára helyeztek minden olyan nyomtatott terméket, ami a kedvező színben tüntette fel a vallásukat. (Novak, Jane: Comparative Counterinsurgency in Yemen. In: Middle East Review of International Affairs, Vol. XIV. No. 3. (September 2010) (<http://www.gloria-center.org/2010/09/novak-2010-09-02/>) Letöltés ideje: 2014. szeptember 13; Staff Writer: Deadly blast strikes Yemen mosque. In: BBC News, May 02, 2008.)

A mozgalmat kezdetben Husszein Badreddin al-Huthi irányította, aki korábban az al-Hakk (Igazság) Párt tagjaként politizált a jemeni parlamentben. A zaiditák radikalizálódását mutatta, hogy gondolataik népszerűsítésére és a hívek számának gyarapítására még 1992-ben Szaadában Mohammed Szalem Azzan és Abdul-Karim Dzsadban megalapította az as-Sabab al-Mu'mint (Hívő Fiatalok). A kormány eleinte támogatta a csoportot mindaddig, amíg a 2001. szeptember 11-es események következményeként Jemen csatlakozott a terrorizmus elleni háborúhoz. Ettől fogva az as-Sabab Mu'min mind kritikussabb hangvétellel kifogásolta a szorosabbá vált kapcsolatokat az Egyesült Államokkal, Irak 2003-as inváziója után pedig addigi retorikája éles Amerika- és Izrael-ellenes megnyilvánulásokba fordult át, valamint nyíltan megkérdőjelezte Száleh elnök hatalmát.² A kabinet ettől fogva egy, a libanoni Hezbollahra hasonlító csoportnak írta le, ami számos kormánytisztviselő és intézmény elleni támadással szerzett magának ismertséget, valamint a Nyugat-ellenes érzelmek felkorbácsolásában jeleskedett a mecsetekben. Husszein Badreddin al-Huthit emellett megvádolták azzal, hogy általa akadályozza a hagyományos iszlám adó, a zakat beszedését a lakosságtól, illetve meggyanúsították azzal is, hogy vele akarja önmagát imámmá megválasztatni.³

A többnyire az északi Bakíl törzsszövetség tagjai körében népszerű mozgalom nem rendelkezett sem kidolgozott politikai programmal, sem pedig kiforrott parancsnoki hálózattal. Tagságát alapvetően négy ok valamelyike készítette csatlakozásra: a.) Irán-barát és Nyugat-ellenes ideológiai elkötelezettség, b.) a zaidita vallással és Hasemita-dinasztiával való azonosulás, c.) anyagi érvényesülés és d.) a többséget alkotó törzsi harcosok, akik célja mindössze családjuk és lakóhelyük megvédelmezése az állami erőszaktól. Meglepő módon a támogatók ezen változatos indokai nehogy gyengítené, hanem pont inkább erősíti a mozgalom támogatottságát és az eltérő motivációs háttérnek köszönhetően a mozgalom a kezdeti pár száz főről több tízezerre tudta növelni követői számát az elmúlt évek során.⁴

Az al-Huthi lázadás

Az engedély nélkül működtetett vallási intézmények bezárása miatt hivatalosan 2004. június 18-án kirobbant síita felkelés kezdetben alapvetően az északnyugati

² Amerika- és Izrael-ellenes beállítottsága ellenére hangsúlyozni kell, hogy sem a csoport, sem pedig a Huthi mozgalom soha nem intézett támadást az Egyesült Államok állampolgárai vagy annak érdekeltségei ellen, sőt. Sok esetben ugyanazok az ellenfelek a térségben. (pl. a radikális vahhabiták vagy a tekintélyelvű rendszerek) (RAND Corporation: Conflict in Yemen Fueled by Tribalism, Religious Conflicts. In: News Release, May 3, 2010. – <http://www.rand.org/news/press/2010/05/03/>. Letöltés ideje: 2014. szeptember 13.)

³ A Hezbollah libanoni vezetője később kategorikusan tagadta, hogy bármilyen kapcsolatban állnának az as-Sabab al-Mu'minnal. Nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy szervezete nem kíván beavatkozni más országok belpolitikájába. (Sultan, Nabil: Rebels have Yemen on the hop. In: Asia Times Online, July 10, 2004.; Staff Writer: Yemen: The conflict in Saada Governorate – analysis. In: IRIN, Humanitarian News and Analysis, July 24, 2008.)

⁴ Hothi / Houthi / Huthi, al-Shabab al-Mum'en / Shabab al-Moumineen (Believing Youth) In: GlobalSecurity.org, February 05, 2008. (<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/shabab-al-moumineen.htm>) Letöltés ideje: 2014-09-10.

Szaada kormányzásában és közvetlen vonzáskörzetében összpontosult.⁵ Az eleinte csak rendőrségi rendfenntartó eljárásnak indult akció rövid idő alatt totális háborúvá nőtte ki magát és a jemeni fegyveres erők augusztusban nehéztüzérséget, valamint a légierőt is bevetették a Szaada város mellett elterülő Marran hegyvidéken kialakított huthik állások felszámolására, ami a hét hetes hadművelet végére legkevesebb 500 halálos áldozatot követelt. Gyors és határozott fellépésük ellenére azonban a fegyveres összetűzések azt követően is folytatódtak, hogy 2004. szeptember 10-én végeztek Husszein Badreddin al-Huthival. A vezető meggyilkolása után a mozgalom szellemi irányítása az akkor 86 éves családfő, Husszein Badreddin al-Huthi kezébe került, míg a csapatok irányítását az elesett parancsnok egyik öccse, Abd al-Malik al-Huthi vette át, aki híveivel eredményes gerillaharcot folytatott a gazdaságilag rendkívül elmaradott, földrajzi adottságai miatt nehezen megközelíthető régióban. A kölcsönös erőszak alkalmazása ettől fogva gyakorlatilag napi szinten mutatkozott meg: a Száleh elnök által 2008 júliusában egyoldalúan meghirdetett tűzszünetig öt kisebb háborút vívtak itt egymással a biztonsági erők és a felkelők (2004-ben, 2005-ben, 2007-ben egyet, 2008-ban pedig kettőt), a békésebb átmeneti periódusokban pedig mindennaposnak számítottak az orgyilkosságok és a tömeges letartóztatások.⁶ A 2008 márciusa–júliusa között vívott összecsapások különösen abban a tekintetben múlták fel a korábbiakat, hogy a harcok ekkor már nem kizárólag Szaada körzetében összpontosultak, hanem egészen a főváros külvárosáig terjedtek ki. Ugyancsak elgondolkodtató volt az áldozatok száma, noha pontos kormányadatok hiányában az elemzők csak becslésekre hagyatkozhattak. Szakértők még így is csak májusban kizárólag a kormányerők veszteségeit hozzávetőleg 1 000 halottban és 3 000 sebesültben állapították meg. A helyzet átláthatatlanságát jól bizonyította egyúttal az is, hogy a lázadók és a civil lakosság veszteségeire ugyanekkor nem kerültek nyilvánosságra megbízható adatok.⁷

Szaúdi és jemeni kormányzervek vádjai szerint a huthik sikere nem utolsó sorban a Líbiától, Irántól és a Hezbollahtól kapott támogatásnak volt köszönhető, amit azonban nem tudtak közvetlen bizonyítékokkal alátámasztani.⁸ Elmondásuk szerint Teherán a Vörös-tenger irányából titokban folyamatosan biztosította a szükséges fegyverutánpótlást a lázadók számára, amit egy 2009 októberében lefoglalt iráni hajó rakományával próbáltak igazolni. A jemeni sajtó emellett azt is

⁵ A felkelés kirobbanását ahhoz az időponthoz kötik, amikor egy 18 katonai járműből álló katonai konvoj megpróbálta elfogni a Marran körzetben élő Husszein Badreddin al-Huthit, miután nem volt hajlandó megbeszéléseket folytatni Száleh elnökkel. A síita vezetőnek ekkor még sikerült megmenekülnie, noha fegyveres híveinek száma ekkor alig 200 főre volt tehető. A rendőrség ugyanezen a napon ellenben mintegy 640 síita tüntetőt vett őrizetbe a Szanaai Nagy Mecset előtt, a menekülésben lévő vezető fejére pedig vérdíjat tűztek ki. (Staff Writer: Yemen kills cleric's followers, offers reward. In: The Sydney Morning Herald, July 11, 2004; Staff Writer: Yemen: The conflict in Saada Governorate – analysis. In: IRIN, Humanitarian News and Analysis, July 24, 2008.)

⁶ Sallam, Mohammed bin: Yemen: More displaced persons as Sa'ada's war intensifies. In: Yemen Times, December 12, 2007.

⁷ Hothi / Houthi / Huthi, al-Shabab al-Mum'en / Shabab al-Moumineen (Believing Youth) In: GlobalSecurity.org, February 05, 2008. (<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/shabab-al-moumineen.htm>) Letöltés ideje: 2014-09-10.

⁸ A jemeni kormány a vádak nyomtatékosítására 2007. május 12-én visszahívta Líbiában és Iránban akkreditált nagyköveteit a huthi lázadók támogatására hivatkozva. (Staff Writer: Yemen recalls envoys from Iran, Lybia over rebels. In: Reuters, May 12, 2007.)

állította, hogy a huthi önkénteseket egy Irán által finanszírozott táborban a Hezbollah milicistái képezik ki Eritreában.⁹

A mozgalmat nem tudta felszámolni a 13 hónapos viszonylagos nyugalom után 2009 augusztusában indított Felperzselt Föld Hadművelet sem, amivel a konfliktus immáron az addigi regionális keretek közül kilépve mondhatni nemzetközivé nőtte ki magát. Az összecsapásokba ugyanis ekkor már meg nem erősített hírek szerint részt vettek marokkói, pakisztáni, és jordániai különleges egységek, az amerikai légierő harci gépei, valamint a jemeniek mellett a szaúdi reguláris erők is. Rijád területi integritásának és a regionális stabilitás megóvása érdekében már korábban is támogatta a jemeni kormányerők küzdelmét. A síita lázadók siker esetén ugyanis követendő példát jelenthettek volna a sivatagi királyság területén – ott is különösen a Jemennel határos keleti régiókban – élő vallási kisebbségek számára.¹⁰ Több alkalommal is engedélyezte emiatt, hogy a jemeni fegyveres erők szaúdi területen átvonulva északi irányból intézzenek meglepetésszerű támadásokat a huthik ellen.¹¹ Ez természetesen tovább rontotta a vallási ellentétek miatt amúgy is feszült viszonyt a lázadók és a vahhabita állam között. 2009. november 5-én végül a szaúdi légierő és szárazföldi csapatok nyíltan is beavatkoztak a konfliktusba és az év végéig számos csapást mértek Dzsizan irányából a huthik jemeni állásaira, a szaúdi egységeket ért korábbi rajtaütések megtorlásaként. Haditengerészetük ugyanakkor blokád alá vette a partszakaszt, amivel gyakorlatilag elvágták a huthik utánpótlási vonalát a tenger irányából.

A szaúdi intervenció ekkor kétség kívül hatalmas segítséget jelentett a szorongatott helyzetben lévő jemeni fegyveres erőknek, a huthi-kérdést ellenben nem tudta végérvényesen megoldani. A felkelők, akiknek a számát ekkor 2.000 és 10.000 fő közé becsülték, érzékeny veszteségeket szenvedtek, de messze voltak még a vereségtől. Az elszennvedett áldozatok ellenére számos északi törzs sorakozott fel mögéjük annak ellenére, hogy nem osztották nézeteiket. Támogatásuk ezúttal is rendkívül szerteágazó okoknak volt a következménye. Egyesek pusztán kormányellenes beállítottságuk miatt csatlakoztak hozzájuk. Másokat a düh és a bosszú motivált, amit a kormányerők támadásai váltottak ki. A légierő ugyanis sokszor a huthik helyett akaratlanul is ártatlan civileket – többnyire nőket és gyerekeket – bombázott le, sőt nemegyszer előfordult az is, hogy az addig a hadsereg oldalán harcoló törzsekre mért csapást. A felesleges véráldozatok és az árulás felett érzett felháborodás mellett különösen nagy hangsúlyt kapott emiatt, hogy a huthik

⁹ Staff Writer: Yemen's war. Pity those caught in the middle. In: The Economist, November 19, 2009.

¹⁰ Rijád különösen attól tartott, hogy a huthi lázadás áttérjedhet az ország jelentős iszmailita lakossággal rendelkező déli Nadzsran és Dzsizan tartományaira. A síiták korábbi, kisebb monarchia-ellenes tüntetéseit figyelembe véve mindez még a legideálisabb esetben is a termelés visszaesésével fenyegetett az olajban gazdag keleti országrészben, legrosszabb esetben pedig akár annak elvesztésével is járhatott. (Bhalla, Reva: Islamist Militancy in a Pre- and Post-Saleh Yemen. In: Stratfor Global Intelligence – <http://www.stratfor.com/weekly/20110420-islamist-militancy-pre-and-post-saleh-yemen>. Letöltés ideje: 2014. szeptember 11.)

¹¹ Jahja al-Huthi, a lázadók vezetőjének egy testvére 2008. július elején arról nyilatkozott például, hogy Szaúd Arábia nyomására indította meg Száleh elnök ellenük azt a hadjáratot, amit Rijád 25 billió dollárral támogatott. (Staff Writer: Yemen: The conflict in Saada Governorate – analysis. In: IRIN, Humanitarian News and Analysis, July 24, 2008.)

vitathatatlanul nagy segítséget nyújtottak a törzsek közötti ellentétek megoldásában és a vérbosszú visszaszorításában.¹² A saría törvénykezés alkalmazásával bizonyos régiókban sikerült teljesen helyreállítaniuk a békét, miközben Száleh elnök közismert volt arról, hogy hatalmának megóvása érdekében pont az ellentétek elmélyítésére, az „oszd meg és uralkodj” elvének alkalmazására törekszik.¹³

Tovább folytathatták emiatt eltökélt küzdelmüket és a lerombolt alagutakat helyett újakat ástak a hegyekben, valamint rendszeresen helyeztek el az afganisztáni és iraki felkelők által alkalmazott pokolgépekhez hasonlatos kezdetleges robbanószerkezeteket a jemeni és szaúdi járőrök által használt a közlekedési útvonalak mentén.¹⁴ A küzdelem mindezek következtében már 2010 áprilisában kiújult és főleg július második felében került sor jelentősebb összecsapásokra a felkelők, valamint a kormányerők és a rendszerhez lojális szunnita törzsek között.

Az al-Huthi Mozgalom az arab tavasz után

A 2011. január 27-én kirobbant demonstrációk teljesen új helyzetet teremtettek nem csak az észak-afrikai országokban (Tunézia, Líbia, Egyiptom),¹⁵ hanem Jemenben is. Abd al-Malik al-Huthi február 27-én támogatásáról biztosította a rendszerellenes tüntetőket, ami után tömegesen csatlakoztak a huthik a demonstrálók oldalára országszerte.¹⁶ A központi hatalom meggyengülését kihasználva március 24-én visszafoglalták Szaadát, ahol tekintélyes mennyiségű, modern katonai felszerelés került a birtokukba. Két nappal később saját, Szanaától független közigazgatást hoztak létre egy volt fegyverkereskedő vezetésével.¹⁷

Az év második felében az országban eluralkodott anarchikus állapotokat a huthik hatalmuk kiterjesztésére használták fel és számos alkalommal halálos áldozatokat követelő összecsapásokra került sor az ultrakonzervatív szalafistákkal a térségben.¹⁸ Júliustól különösen a főváros mellett elterülő al-Dzsauf tartományban vált kritikussá a helyzet, ahol a helyi ellenzéki Iszlám Párt hívei és az őket támogató szunnita törzsek szabályos háborút vívtak a huthikkal. Ellenállásuk azonban hiábavalónak bizonyult és a tartomány négy hónapos véres küzdelem után a lázadók ellenőrzése alá került. November elején kiterjesztették befolyásukat a Vörös-tengerhez szabad kijutást biztosító Haddzsa kormányzóság tekintélyes részére is, ami immáron

¹² Ez a folyamat hasonlít arra, ami Szomáliában történt az Iszlám Bíróságokkal, akik eleinte stabilitást hoztak, védelmet biztosítottak a különböző hadurakkal, kalózcsoportokkal szemben, később azonban terrorizálták a polgári lakosságot. Bővebben: Besenyő János: A szomáliai kalózkérdés - Milyen érdekek mentén? – Mediterrán Világ, 43-79. oldal

¹³ Hothi / Houthi / Huthi, al-Shabab al-Mum'en / Shabab al-Moumineen (Believing Youth) In: GlobalSecurity.org, February 05, 2008. (<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/shabab-al-moumineen.htm>) Letöltés ideje: 2014-09-10.

¹⁴ Staff Writer: Yemen's war. Pity those caught in the middle. In: The Economist, November 19, 2009.

¹⁵ <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (letöltés ideje: 2014. 09.14)

¹⁶ Staff Writer: Houthis join protests in north Yemen. In: PressTv, February 22, 2011.

¹⁷ Staff Writer: Houthi Group Appoints Arms Dealer as Governor of Sa'ada province. In: Yemen Post, March 27, 2011.

¹⁸ Fahim, KAREEM: Yemeni Uprising Opens a Door to Besieged Rebels in the North. In: New York Times, December 16, 2011.

közvetlen fenyegetéssé nőtte ki magát a fővárosra nézve.¹⁹ Az aggodalmak csak növelte, hogy a huthik sok tüntetőhöz hasonlóan nem voltak hajlandók elfogadni az Öböl Együttműködési Tanács közvetítésével november 23-án létrejött egyezményt, aminek értelmében Száleh elnök a kilátásba helyezett büntetlenségért cserébe átadta a hatalmat addigi helyettesének, Abd Rabbuh Manszúr al-Hádinak.

Hadzsa tartományban, 2012 februárjában ismét kiújultak a fegyveres összetűzések és az ENSZ egyik szervezetének felmérése szerint 2011 novembere és 2012 áprilisa között legkevesebb 600 személy vesztette életét az összecsapásokban.²⁰ Gyors és látványos előretörésük tovább rontotta a kedélyeket Szanaában annak ellenére, hogy 2012. június elején szaadai találkozójukon a felkelők vezére együttműködéséről biztosította a nemzeti párbeszéd bizottságát a jemeni állam felépítésében.²¹

A helyzet kényességét jól mutatta az az amerikai-ellenes tüntetéssorozat is, ami a közel 14 perces Innocence of Muslims júliusi megjelenése miatt robbant ki. A huthik Mohamed próféta-ellenes film által keltett indulatokat népszerűségük növelésére használták fel.²² Szeptember és október folyamán tömegdemonstrációkat tartottak a fővárosban, amelyek során szunnita források szerint fegyvereket és harcosokat csempészték be a régi városrészbe.²³ Rendkívül aktívnak bizonyultak Szanaa közvetlen környékén is, ahol a tiltakozáshullám alatt több körzetet és várost is ellenőrzésük alá vontak.²⁴ A kormány a ránehezedő nyomás enyhítésére és a nemzeti párbeszéd fenntartására 2012. december 28-án átadta családjának a 2004-ben meggyilkolt Husszein Badreddin al-Huthi földi maradványait, aki addig a Szanaai Központi Börtön temetőjében nyugodott. 2013. június 5-ei újratemetésén a több tízezer síita muszlim mellett részt vett a jemeni elnök képviselője is.²⁵

A viszonylagos nyugalom ellenére a huthik a háttérben továbbra is intenzíven fegyverkeztek, amit a 2013. január 23-án lefoglalt, feltételezések szerint iráni eredetű fegyverszállítmány is bizonyított. Az al-Hádi kabinet és az al-Huthi felkelők közötti párbeszéd folytatását segítette ugyanakkor, hogy mindkettő legfőbb

¹⁹ A felkelők különösen Midi kikötőváros elfoglalását szerették volna elérni, amelynek birtokában jóval könnyebben és nagyobb mennyiségben tudtak volna hozzájutni a külföldről érkező utánpótlásnak és ellátmánynak. (Staff Writer: Houthis vs. Islah in al Jawf. In: Yemen Times, October 03, 2011; Staff Writer: Houthis Close to Control Hajjah Governorate, Amid Expectations of Expansion of Control over Large Parts of Northern Yemen. In: English Islam Times, November 09, 2011.)

²⁰ Integrated Regional Information Networks (IRIN): Yemen: Rising landmine death toll in Hajjah Governorate. In: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=topic&tocid=45a5199f2&toid=45dd59222&publisher=&type=&coi=&docid=4f9908df2&skip=0>. Letöltés ideje: 2014. szeptember 13.

²¹ Hozzá kell fűzni ehhez ugyanakkor azt is, hogy a békés gesztus ellenére a huthik következetesen elzárkóztak attól, hogy letegyék fegyvereiket. (Karimi, Khalid al: Houthis accept dialogue, won't put down arms. In: Yemen Times, June 04, 2012.)

²² Staff Writer: FEATURE-Houthi rebels seen gaining new influence in Yemen. In: Reuters, October 03, 2012.

²³ JUMAIH, Mohammed: Houthis in Sana'a. In: Yemen Fox, November 05, 2012.

²⁴ Staff Writer: Houthis seek to take control over Sana'a. In: Yemen Fox, October 22, 2012.

²⁵ National Yemen: Yemeni Regime Releases Body of the Shiite Leader of al Houthi Movement After 9 Years. In: ABNA, June 02, 2013; Khader, Abdel al-: Yemenis bury remains of founder of Houthi rebel group. In: Reuters, June 05, 2013.

célkitűzése a szalafista mozgalom jemeni elterjedésének megakadályozása. A szunnita al-Kaida a növekvő vallási feszültségre reagálva 2010. november 24-én gépjárműbe rejtett pokolgépet robbantott a síiták szent ünnepén Szaadában, ami mintegy 24 halálos áldozatot követelt. Két nappal később egy hasonló módszerrel végrehajtott akcióval az öngyilkos merénylő egy temetésre utazó menetbe csapott le és a gyászolók közül megölt két személyt, nyolc másikat pedig megsebesített. Az ellentétek a terrorszervezettel 2011 januárjában tetőztek, amikor Szaid Ali al-Sihri, az Al-Kaida az Arab-félszigeten helyettes vezetője egy interneten közzétett üzenetében szent háborút hirdetett ellenük.²⁶ Ahogyan azt a tanulmány korábbi részében említettük, az időközben eltelt hónapok során több összecsapásra került sor a szalafista csoportok és a „hitehagyott muszlimok”-nak bélyegzett huthik között azokban az észak-jemeni régiókban, amelyekben a kormányzati ellenőrzés meglehetősen gyenge volt vagy egyáltalán nem létezett. Az Al-Kaida az Arab-félszigeten ezalatt mindvégig arra törekedett, hogy a konfliktus elhúzódásából származó társadalmi elégedetlenségeket saját támogatottságának növelésére és hívei számának gyarapítására aknázza ki. Utóbbi érdekében nem riadt vissza attól sem, hogy újabb és újabb merényleteket kövessen el annak érdekében, hogy ellehetetlenítsen bármiféle esetleges megegyezést a szembenálló felek között.²⁷

Konklúzió

A kezdeti biztató jelek ellenére úgy tűnik, hogy nem sikerült megnyugtatóan feloldani a mozgalom és a központi hatalom között feszülő ellentéteket. Az elmúlt hetekben érezhető változás következett be a síiták politikájában, amit a legutóbbi időkhöz a békés polgári engedetlenséggel jellemezhetnénk talán a legtalálósabban. A kabinet 2014. július 13-án közzétett döntése az üzemanyagárak radikális emeléséről (a benzin ára 62,5%-kal, a dízelé pedig 51%-kal emelkedett!) általános elégedetlenséget váltott ki országszerte. A zavargásokat kihasználva több ezer huthi tüntető lepte el a fővárost, ahol mindennaposá váltak az útlezárások és a kormányellenes demonstrációk. Al-Hádi elnök a felkorbácsolt indulatok lecsillapítására hajlandónak mutatkozott a párbeszédre és felkérte a huthikat, hogy delegálják képviselőiket a nemzeti egységkormányba. Kormánybiztosok és tisztségviselők nyilatkozatai ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy az üzemanyagárak csökkentésére és a korrupció megfékezésére vonatkozó követelések csak a látszat. A lázadók valójában egy félig független államot akarnak létrehozni a jemeni államon belül és olyan jogokat akarnak, ami vétővel ruházza fel őket a nemzeti politikában. Mivel egyik alternatíva sem elfogadható a jemeni kabinet számára, ezért a növekvő erőszakhullám megtörésére ismét az erő politikáját alkalmazza. Ezt mutatják többek között az ország északi részében szeptember elején lezajlott összecsapások, amelyek több mint 70 halálos áldozatot és több tucatnyi sebesültet követeltek mindössze három nap alatt. A kormány újfent az oszd meg uralkodj elvét alkalmazva kiválóan kiaknázza a síiták és a szunniták között feszülő vallási ellentéteket a régióban és a törzsi harcosok a hadsereg, a légierő és az Iszláh

²⁶ Staff Writer: Al-Qaeda Announces Holy War against Houthis. In: Yemen Post, January 30, 2011.

²⁷ Ezt igazolta többek között az a 2011. augusztus 14-én végrehajtott öngyilkos merénylet is, amit alig egy nappal a huthik és az iszlamista Iszláh Párt között létrejött fegyverszünet után követtek el Szaadában. A 14 síita lázadó életét követelő robbantást az Iszláh Párt is elítélte és terrorista cselekedetnek minősítette. (Staff Writer: Suspected al-Qaida car bomb kills 14 Shi'ite Houthi rebels in Yemen: official. In: English.news.cn, August 15, 2011.)

Párt szövetségeseivel érzékeny veszteségeket mért a huthik állásaira Dzsauf tartomány északi részében. Nehezen elképzelhető ugyanakkor, hogy az immáron egy évtizede húzódó konfliktus végre végérvényes megoldást nyerne rövid időn belül, sőt. A kormány helyzetét nehezíti, hogy a törzsi–városi, regionális, vallási, politikai érdekkellentétek által végletekig megosztott országban a huthi-probléma csak egyike a központi hatalom stabilitását fenyegető veszélyforrásoknak. Az al-Kaida tevékenysége vagy a déli szeparatista törekvések további olyan krízishelyzeteket teremtenek, ami rövidtávon kétségessé teszi a nemzeti egységkormány törekvéseit a síita-kérdés megnyugtató rendezésére.

Felhasznált irodalom

- BHALLA, Reva: Islamist Militancy in a Pre- and Post-Saleh Yemen. In: Stratfor Global Intelligence (<http://www.stratfor.com/weekly/20110420-islamist-militancy-pre-and-post-saleh-yemen>) Letöltve: 2014. szeptember 11.
- BESENYŐ János: A szomáliai kalózkérdés - Milyen érdekek mentén? *Mediterrán Világ*, 2010/13. 43-79. oldal
- BESENYŐ János: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban, *Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*, VIII. évfolyam, 2011/4. – 51-75. oldal, <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyo.pdf>
- FAHIM, Kareem: Yemeni Uprising Opens a Door to Besieged Rebels in the North. In: *New York Times*, December 16, 2011.
- HORVÁTH András: Az al-Huthi lázadás Jemenben. In: *Kül-Világ, A Nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*. VI. évf. 2009/2. pp. 1–19.
- Hothi / Houthi / Huthi, al-Shabab al-Mum'en / Shabab al-Moumineen (Believing Youth) In: *GlobalSecurity.org*, February 05, 2008. (<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/shabab-al-moumineen.htm>) Letöltés ideje: 2014. szeptember 10.
- Integrated Regional Information Networks (IRIN): Yemen: Rising landmine death toll in Hajjah Governorate. In: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=topic&tocid=45a5199f2&toid=45dd59222&publisher=&type=&coi=&docid=4f9908df2&skip=0>. Letöltés ideje: 2014. szeptember 13.
- JUMAIH, Mohammed: Houthis in Sana'a. In: *Yemen Fox*, November 05, 2012.
- KARIMI, Khalid al: Houthis accept dialogue, won't put down arms. In: *Yemen Times*, June 04, 2012.
- KHADER, Abdel al-: Yemenis bury remains of founder of Houthi rebel group. In: *Reuters*, June 05, 2013.
- National Yemen: Yemeni Regime Releases Body of the Shiite Leader of al Houthi Movement After 9 Years. In: *ABNA*, June 02, 2013
- NOVAK, Jane: Comparative Counterinsurgency in Yemen. In: *Middle East Review of International Affairs*, Vol. XIV. No. 3. (September 2010) (<http://www.gloria-center.org/2010/09/novak-2010-09-02/>) Letöltés ideje: 2014. szeptember 13.

- RAND Corporation: Conflict in Yemen Fueled by Tribalism, Religious Conflicts. In: News Release, May 3, 2010. – <http://www.rand.org/news/press/2010/05/03/>. Letöltés ideje: 2014. szeptember 13.)
- SALLAM, Mohammed bin: Yemen: More displaced persons as Sa'ada's war intensifies. In: Yemen Times, December 12, 2007.
- Staff Writer: Yemen kills cleric's followers, offers reward. In: The Sydney Morning Herald, July 11, 2004.
- Staff Writer: Yemen recalls envoys from Iran, Lybia over rebels. In: Reuters, May 12, 2007.
- Staff Writer: Deadly blast strikes Yemen mosque. In: BBC News, May 02, 2008.
- Staff Writer: Yemen: The conflict in Saada Governorate – analysis. In: IRIN, Humanitarian News and Analysis, July 24, 2008.
- Staff Writer: Yemen's war. Pity those caught in the middle. In: The Economist, November 19, 2009.
- Staff Writer: Al-Qaeda Announces Holy War against Houthis. In: Yemen Post, January 30, 2011.
- Staff Writer: Houthis join protests in north Yemen. In: PressTv, February 22, 2011.
- Staff Writer: Houthi Group Appoints Arms Dealer as Governor of Sa'ada province. In: Yemen Post, March 27, 2011.
- Staff Writer: Suspected al-Qaida car bomb kills 14 Shi'ite Houthi rebels in Yemen: official. In: English.news.cn, August 15, 2011.
- Staff Writer: Houthis vs. Islah in al Jawf. In: Yemen Times, October 03, 2011.
- Staff Writer: Houthis Close to Control Hajjah Governorate, Amid Expectations of Expansion of Control over Large Parts of Northern Yemen. In: English Islam Times, November 09, 2011.
- Staff Writer: FEATURE-Houthi rebels seen gaining new influence in Yemen. In: Reuters, October 03, 2012.
- Staff Writer: Houthis seek to take control over Sana'a. In: Yemen Fox, October 22, 2012.
- Staff Writer: Yemen's Houthi rebels escalate Sanaa standoff. In: Al-Jazeera, September 07, 2014.
- Staff Writer: Yemen police fire on Houthi protesters. In: Al-Jazeera, September 09, 2014.
- Staff Writer: 1000s of Yemenis stage massive anti-government. In: PressTV, September 09, 2014.
- Sultan, NABIL: Rebels have Yemen on the hop. In: Asia Times Online, July 10, 2004.

VECSEY MARIANN

DE MI LETT MALIVAL?

Absztrakt

A Maliban immár kettő és fél éve tartó konfliktus a radikális iszlamista csoportok megjelenésekor került be a nemzetközi közösség látókörébe. A közvetlen veszély elmúltával és a világ más tájain fellángoló más konfliktusok megjelenésével azonban ez a figyelem elterelődött. De vajon mi történt ez idő alatt az országban? Ez az esszé ezt hivatott leírni.

A tanulmány a konfliktus kialakulásának leírásával kezdődik, de foglalkozik a francia intervenció korai szakaszaival is, a jelenlegi helyzet megértése érdekében. Végül megvizsgálja az Operation Barkhane létrejöttének okait, és eddigi működését.

Kulcsszavak: Mali, francia, Barkán, Szervál, iszlamista

Abstract

It was after the appearance of the radical Islamist groups that the conflict in Mali (started two and a half years ago) came into the focal point of the international community. However, the international attention has been diverted when the immediate threat disappeared and different conflicts broke out in other parts of the world. What happened during this period in the country? The essay is dedicated to find this out. It begins by showing the evolvement of the conflict, and deals also with the early period of the French intervention, to make the current situation more understandable. Finally, it examines the reasons for starting the Operation Barkhane, and its activity pursued until now.

Keywords: Mali, French, Barkhane, Serval, Islamist

A konfliktus névjegye

2012 januárjában, Maliban olyan eseményekre került sor, amelyek hosszú évek után a nemzetközi közösség figyelmét is felkeltették e szegény nyugat-afrikai állam iránt. Az ország északi részén élő tuareg népesség – immár sokadjára – felkelést indított, és önálló állam létrehozását tűzte ki célul.¹ A mali kormány elégtelen reakcióját látva a katonaság a maga kezébe vette a kezdeményezést, és 2012. március 22-én Amadou Haya Sanogo puccsal vette át a hatalmat Amound Toumani Touré elnöktől.² Az északi felkelést azonban a katonai rendszer sem tudta megállítani, sőt, saját hatalmát sem tudta megszilárdítani az országban. Az északi

¹ http://uni-nke.hu/uploads/media_items/aarms-vol-12_-issue-2_-2013.original.pdf
Letöltés: 2014.szeptember.16.

² BESENYŐ János: Háború Európa előterében- A Mali krízis, in: Seregszemle. p. 12.
206

felkelés ennek köszönhetően folytatódott, és felerősödött. Az ECOWAS³ nyomására 2012 augusztusában Diounounda Traoré elnökletével megalakult ideiglenes kormány sem volt sikeresebb. Ekkor már nem csak egy kisméretű északi felkelésről volt szó, a tuaregek ellenőrzése alatt volt a három nagy északi régió, Timbuktu, Gao, és Kidal is.⁴ A kezdetben tuareg felkelésre ekkorra azonban más szereplők is rácsatlakoztak, akiket a megalakult MNLA⁵ hívott segítségként. Ezek a szereplők az iszlamista csoportok voltak. Az Ansar Dine⁶, a MUJAO⁷ és az AQIM⁸ már áprilisban magukhoz ragadták a harcok tényleges irányítását.⁹

Habár a radikális iszlamista csoportok megjelenése magára vonta a nemzetközi szereplők figyelmét, még mindig nem érte el azt az ingerküszöböt, amely halaszthatatlan és gyors reakciót von maga után. Erre csak 2013 januárjában került sor, amikor a felkelés már Sevarét és ezzel közvetlenül magát a fővárost, Bamakót veszélyeztette.¹⁰

A Mali kormány 2013. január 10-én Franciaország meghívása mellett döntött és elnöki meghívólevélben kérte a volt gyarmattartó segítségét a felkelés leverésére. A válaszreakció meglepően gyors volt, hiszen a francia csapatok már másnap megkezdték a műveleteket Maliban és ezzel kezdetét vette az Operation Serval.¹¹

³ Economic Community Of West African States- Nyugat- Afrikai Államok Gazdasági Közössége. 1975-ben megalakult, 15 országot magába foglaló regionális csoport. Célja a nyugat-afrikai régió teljes gazdasági integrálásának elérése.

⁴ MARSÁI Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. http://hbk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_1.pdf. Letöltés: 2013. május 21. p. 1.

⁵ Nemzeti Mozgalom az Azawad Felszabadításáért-Mouvement National pour la Libération de l'Azawad.

⁶ Iyad Ag Ghali 2011-ben hozta létre az iszlamista terrorszervezetet. <http://www.dw.de/mali-islamist-group-ansar-dine-on-us-terror-list/a-16692076>. Letöltés: 2013. július 20.

⁷ MUJAO-Mouvement pour le Tawhíd et du Jihad en Afrique de l'Ouest-Movement for Oneness and Jihad in West Africa. A MUJAO az AQIM szervezetéből vált ki 2011-2012-ben. A szervezet tagjai alapvetően Lamhar és Songhai származású, fekete fegyveresek. Vezetőjük egy veterán harcos, Mokhtar Belmokhtar.

⁸ Al-Qaeda in Maghreb. Az AQIM egy algériai központú dzsihádisták csoportja. Már 2003-ban megkezdte működését Mali északi részén. 2007-ben, az Al-Kaidához való hivatalos csatlakozás után kapták meg jelenlegi nevüket. A csoport vezetője Abdelmalek Droukél. A csoport 2012-ben erősítette meg hatalmát Észak-Maliban, kihasználva az országban uralkodó rendezetlen viszonyokat. Az AQIM soraiban Afganisztánt, Irakot megjárt veteránokat vagy más műveleti területen tapasztalatot szerzett, jól kiképzett fegyvereseket találunk. NCTC: Counterterrorism 2013 Calendar, Al-Qa'ida in the Lands of the Islamic Maghreb (AQIM). <http://www.nctc.gov/site/groups/aqim.html>. Letöltés: 2013. szeptember 25.

⁹ MARSÁI Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere p.1.

¹⁰ MARSÁI Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p. 1-8.

¹¹ http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojaska/pdf/vojaski_izzivi/ svi_15_3.pdf. Letöltés: 2014. szeptember 16

A francia intervenció korai szakaszai

A francia beavatkozás gyorsasága igen szembetűnő volt, hiszen a meghívó levél után egy nappal már megkezdődtek a műveletek Maliban. Ez talán annak is köszönhető, hogy a francia vezetés már napokkal korábban döntést hozott egy esetleges katonai beavatkozás megindításáról a térségben, de kétségkívül hozzájárul a gyorsasághoz az is, hogy körülbelül 3.500 francia katona állomásozott a nyugat-afrikai régióban, ebben az időszakban.¹² Az Operation Serval így azt is bizonyította, hogy a mai Franciaország képes nagymértékű összhaderőnemi művelet indítására az ország határaitól távol, így mintegy bizonyítva nagyhatalmiságát.¹³ Az ország által indított művelet eredményeképpen indult meg a nemzetközi missziók felállítása is az országban. Januárban az AU által delegált, AFISMA erők kezdték meg az átcsoportosítást, áprilisban megkezdődött az EU misszió, az EUTM Mali felállítása, majd július 1-jével vált teljessé a kép, amikor is az ENSZ MINUSMA néven átvette a finansziális nehézségekkel küzdő AFISMA működtetését.¹⁴

Január 15-re már közel 2.000 francia katona került átcsoportosításra Maliba az Operation Serval keretien belül, habár január 26-ig jelentősebb műveletre nem került sor. Az ekkor megkezdett összhaderőnemi művelet azonban gyors sikereket hozott. Közel egy hét leforgása alatt visszafoglalták Timbuktu, Gao és Kidal repülőtereit.

A francia intervenció első szakaszának ez a január 30-ig tartó időszak tekinthető, amely alatt a franciák gyors, jelentős sikereket értek el a három északi régió központjainak visszafoglalásával. Ehhez szükséges volt az összhaderőnemi alkalmi harci kötelékek közötti szoros együttműködés. A gyors beavatkozáshoz hozzájárult a harcjárművek légi szállíthatósága, továbbá az, hogy sivatagos terepen is mozgékonyak bizonyultak, de nem elhanyagolható az általuk képviselt nagy tüzerő sem. A nyilvánvaló technikai fölény mellett is meg kell említeni, hogy művelet első két hete alatt az Operation Serval nagyobb veszteségeket nem szenvedett. Ez a szakasz így sikeresnek tekinthető, hiszen beváltotta a hozzá fűzött reményeket, gyors, jelentős sikereket hozott és megszüntette a közvetlen fenyegetést.¹⁵

A következő nagy művelet 2013. február 19-én kezdődött, egy hadműveleti szünet után. Az Operation Panther már 2.500 csádi katona bevonásával indult meg Kidal régióban, az Iforas hegységben. A hegység mintegy 250.000 km² kiterjedésű, 600 m-es átlagmagasságú, kevéssé ismert terület, amely az ország északkeleti határán helyezkedik el.¹⁶

¹² MARSAL Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p.8

¹³ http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_7.pdf. Letöltés: 2013. május 29. p. 3.

¹⁴ NYULÁSZ Viktória: A mali válság kezelésének nemzetközi dimenziója. XIV. Euroatlanti Nyári Egyetem, előadás, Szolnok, 2013. július 31.

¹⁵ MARSAL Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. p.3.

¹⁶ BESENYŐ János, Miletics Péter: Országismertető Mali. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_mali.pdf. Letöltés: 2013. október 15. p.12.

A közel három hét, amely alatt a francia erők újjászerveződtek és felkészültek a következő műveletre elég időt hagyott a szeparatista és radikális szervezetek számára is a felkészülésre. Így a harcok második szakaszában a francia intervenció erők már egy megváltozott harcmodorral küzdő ellenséggel találták szembe magukat.¹⁷

A művelet sikerének nem kedvezett a közeli, nyitott országhatár Algéria és Niger felé, valamint az Iforas hegység által nyújtott menedék a különböző radikális iszlamista csoportok számára. A francia erők az Operation Panther folyamán találkoztak először nagy tüzerőt képviselő csoportokkal. Azonban azzal is szembesülnie kellett a szövetséges erőknek, hogy a már elfoglalt városokban is támadásokat indítanak ellenük, illetve a helyi lakosság ellen.¹⁸

A művelet, habár jelentős veszteségeket okozott az iszlamista csoportoknak, több mint 100 fő fegyveres, több lőszer- és fegyverraktár, valamint jelentős mennyiségű jármű, mégsem nevezhető sikeresnek, hiszen jelentős volt az intervenció erők vesztesége is. A harcok második szakaszában 3 francia, és több mint 20 szövetséges katona vesztette életét, amely túl nagy árnak bizonyult. A művelet március 25-én fejeződött be Tessalit térségben azzal, hogy az intervenció erők kivonásra kerültek az Iforas hegység belsejéből. Ezzel azonban nem szűntek meg a műveletek Mali északi régiójában.¹⁹

Az Operation Panther azonban nem csak katonai művelet, hanem politikai célkitűzés is volt. A francia politikai vezetés az ekkorra 4.000 főre dagadt francia műveleti erő folyamatos csökkentését tervezte áprilistól, és a tervek szerint csak egy 1.000 fős gyorsreagálású erőt hagyott volna az országban 2013 végére. A nem várt nehézségek miatt azonban a kivonás lassabb ütemben zajlott.²⁰

A harcok harmadik szakaszában mindinkább azzal szembesültek a szövetséges erők, hogy a lakosságot az elmúlt hónapokban sikeresen radikalizálták a jelen lévő iszlamista csoportok.²¹ Ez a siker annak tudható be, hogy a sária bevezetése előtt különböző szolgáltatásokat nyújtottak, ezzel biztosítva az utánpótlást is. Fontos megjegyezni, hogy a külföldről érkezett kiképzők a korábbi NATO műveletek tapasztalatit felhasználva PSYOPS műveletet hajtottak végre a térségben a lakosság megnyerése érdekében.²²

A harcok harmadik szakaszára már teljes mértékben kialakultak egy elhúzódó gerillaháború feltételei. Ennek megfelelően nem volt tartható a kivonulás tervezett

¹⁷ MARSÁI Viktor: A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban. p. 3.

¹⁸ U.o.

¹⁹ Opération Serval : Point de situation du lundi 25 mars.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-lundi-25-mars>. 2013. október 21.

²⁰ MARSÁI Viktor: A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban. ps. 3-4.

²¹ Opération Serval: point de situation du 21 février 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-21-fevrier-2013>. Letöltés: 2013. október 21.

²² Michael LAMBERT, Jason WARNER: Who is Ansar Dine?
<http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/08/14/who-are-ansar-dine/>. Letöltés: 2013. szeptember 24.

üteme. Az év végére tervezett 1.000 fős kontingenshez képest az Operation Serval egészen 2014 júliusáig 1.600 fővel működött.²³

A március 26-tól 2014. július 31-ig tartó szakasz több kisebb műveletből tevődött össze, amelyeknek kis százaléka került csak közvetlen harcrintkezésbe az iszlamistákkal.²⁴ Ezek a műveletek főként a radikális csoportok által felhalmozott anyagi készleteinek felkutatását és megsemmisítését célozta meg²⁵, de végrehajtottak a választásokat biztosító műveleteket is²⁶, és több helyen megkezdték az újjáépítést is.²⁷

Október végétől ismét változott kissé az Operation Serval feladatrendszere. A hangsúly a terrorellenes, és CIMIC műveletekre tevődött át, amelyeket az északi országrészben hajtottak végre, de egyre többet működött együtt a misszió az EUTM Mali-val²⁸, a MINUSMA-val és a Mali haderővel is. Ebben az időszakban azonban nem indítottak olyan méretű műveleteket, mint a márciustól októberig tartó időszakban.²⁹

Júliusban megkezdték az Operation Epervier és az Operation Serval egybeolvasztását. Az Operation Serval utolsó műveleteként a 2014. július 24-én lezuhant algériai AH5017-es járat felkutatását aposztrofálták, amellyel egy másfél éve tartó korszak zárult le Maliban és adta át a helyét egy következőnek.³⁰

Az Operation Barkhane

Az öt országot érintő művelet 2014. augusztus 1-jén kezdődött meg. A G5-öknek is nevezett országok, Burkina Faso, Csád, Mali, Mauritánia és Niger már februárban megkezdték a tárgyalásokat egy olyan közösség létrehozásáról, amely a Száhel-szaharai régiót érintő biztonsági kockázatokkal és a fegyveres csoportokkal szemben folytatott küzdelmet stratégiai szinten fogja össze. Ebben az összefogásban a G5-ök

²³ Serval: situation update, 10 July. <http://www.defense.gouv.fr/english/content/view/full/288119>. Letöltés: 2014. szeptember 12.

²⁴ Opération Serval: opération Obiou dans l'Est de Gao. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-operation-obiou-dans-l-est-de-gao>. Letöltés: 2013. október 21.

²⁵ Serval: situation update, Thursday, 26 September 2013. <http://www.defense.gouv.fr/english/content/view/full/218282>. Letöltés: 2013. október 23.

²⁶ Opération Serval: point de situation du jeudi 22 août 2013. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-22-aout-2013>. Letöltés: 2013. október 23.

²⁷ Mali: point de situation du 23 mai. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-du-23-mai>. Letöltés: 2013. október 22.

²⁸ Bővebben a műveletről: Besenyő János: Magyar műveleti tapasztalatok Maliban, Honvédségi Szemle, 2014/2. szám, 78-92. o, <http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/42782/hsz20142.pdf> Letöltés: 2014. szeptember 12

²⁹ Actualité. [http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/archives-serval/actualite/\(offset\)/20](http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/archives-serval/actualite/(offset)/20). Letöltés: 2014. szeptember 17.

³⁰ Operation Serval's final mission. <http://www.economist.com/blogs/baobab/2014/07/algerias-missing-flight-ah5017>. Letöltés: 2014. szeptember 15.

Franciaországot, mint állandó stratégiai partnert és támogatót vonták be. Az Operation Barkhane két művelet helyét vette át, az 1986 óta Csádban működő Operation Epervierét és az Operation Servalét. Ez az egyesítés lehetővé teszi a más vállalatok miatt is igen leterhelt francia erők újjászervezését. A misszióban 3.000 katona, 20 helikopter, 200 páncélozott jármű, 200 gépjármű, 6 szállítórepülő, 6 vadászgép és UAV vesz részt. Az Operation Barkhane központja és egy ellátó pont N'Djaménában, Csádban települt, egy másik pedig Gaoban, Maliban. A két állandó bázis mellett mintegy váltópontként működő ideiglenes előretolt bázisok is létesültek, amelyeket a feladatoknak megfelelően összeállított csapatok a művelet végrehajtás erejéig használnak. A parancsnok ezeknek a pontoknak köszönhetően a fenyegetésekre reagálva állíthatja össze az alkalmi harci kötelékeket.³¹ Ezek mellett a pontok mellett az Operation Barkhane rendelkezik még egy különleges erők bázissal Burkina Fasóban, Ougadougouban, és egy felderítő, hírszerző központtal Nigériában, Niameyben.³²

A műveletek már a misszió hivatalos felállítása előtt megkezdődtek, hiszen az első már július 27-én megkezdődött. A franciák a mali és mauritániai haderővel közösen hajtottak végre terror ellenes műveletet a mauritániai határ közelében, augusztus 15-ig. A 800 főt magában foglaló műveletben közel 100 francia vett részt. Eközben a Gao régióban az állandó bázisról járőröket hajtottak végre, és augusztus 13-án feltártak egy kisebb lőszerlerakatot, amelyet meg is semmisítettek.³³

Az általános járőrök mellett augusztus 15-én Gaotól keletre indítottak felderítő műveletet, amely az Imenas körzetében tartózkodó fegyveres terrorista csoportokról való információgyűjtést célozta. A műveletben 120 katona és 30 jármű vett részt. A század a művelet során nehéz időjárási körülményekkel és terepviszonyokkal szembesült, több mocsáron is át kellett kelniük. A művelet augusztus 18-án ért véget.³⁴

A terrorellenes műveletek mellett azonban CIMIC műveletek is indultak Tessalit régióba a MINUSMA ellen elkövetett támadások miatt. A rendszeres járőrök mellett három ideiglenes előretolt bázisról indult hat járőr augusztus 21-ig. Tessalitinál felderítést hajtottak végre, Ansongonál a mali haderő egyik gyakorlatában vettek részt, majd egy MINUSMA érdekében végrehajtott feladat után Aguelhoknál a csádi erőkkel közös járőrben vettek részt.³⁵

³¹ Lancement de l'opération Barkhane.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/lancement-de-l-operation-barkhane>. Letöltés: 2014. szeptember 12.

³² Marcelle Balt: Operation Barkhane increases French influence in the Sahel.
<http://www.english.rfi.fr/africa/20140722-operation-barkhane-increases-french-influence-sahel>. Letöltés: 2014. szeptember 14.

³³ Barkhane: point de situation du jeudi 14 août.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-point-de-situation-du-jeudi-14-aout>. Letöltés: 2014. szeptember 12.

³⁴ Barkhane: mission de reconnaissance à l'Est de Gao.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-mission-de-reconnaissance-a-l-est-de-gao>. Letöltés: 2014. szeptember 12.

³⁵ Barkhane: point de situation du jeudi 21 août.
<http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-point-de-situation-du-jeudi-21-aout>. Letöltés: 2014. szeptember 12.

Augusztus 29-től újabb, a MINUSMA-t és a mali haderőt is magába foglaló hadművelet vette kezdetét, amelyben mintegy 400 katona vett részt. Az Aguelhok régióban végrehajtott művelet a fegyveres csoportok és terrorista szervezetek megzavarását, gyengítését célozta.³⁶

Az Operation Barkhane felépítése és működése jobban megfelel a mali helyzetnek, mint az Operation Serval nehézkesen mozgó szervezete. A Barkhane egyszerre jelen tud lenni az ország összes problémás területén. Az együttműködés folyamatos az Operation Barkhaneban résztvevő erők és a MINUSMA, az EUTM Mali és a mali haderő között az országban, de nagy előnyt jelent az is, hogy ezúttal a környező országok fegyveres erői is közvetlen partnerként jelennek meg, ami lehetővé teszi az esetleges határokon átvélő műveletek végrehajtását. Azt a tényezőt azonban, hogy miért van kevesebb katona és eszköz egy jelentősen megnövekedett műveleti területen meg kell vizsgálni. A francia haderőre nagy nyomás nehezedett az elmúlt évben, hiszen több, nagy létszámú missziót üzemeltet a világ számos pontján. Az elmúlt évben azonban kénytelen volt még egy önálló missziót indítani a Közép-afrikai Köztársaságban, majd az EU által indított misszióban is jelentős erőkkel kellett szerepet vállalnia. Ez indította arra a francia politikai vezetést, hogy újjászervezze misszióit. Az Operation Barkhane sikeressége még nem megállapítható ilyen rövid idő elteltével, de a misszió aktív, és együttműködik más nemzetközi vagy nemzeti erőkkel is. A katonai rendezés mellett azonban fontos az, hogy az ország politikailag és gazdaságilag is stabil legyen.

Felhasznált irodalom:

- Actualité. [http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/archives-serval/actualite/\(offset\)/20](http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/archives-serval/actualite/(offset)/20). Letöltés: 2014. szeptember 17.
- Barkhane: mission de reconnaissance à l'Est de Gao. <http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-mission-de-reconnaissance-a-l-est-de-gao>. Letöltés: 2014. szeptember 12.
- Barkhane: point de situation du jeudi 14 août. <http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-point-de-situation-du-jeudi-14-aout>. Letöltés: 2014. szeptember 12.
- BESENYŐ János, Miletics Péter: Országismertető Mali. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_mali.pdf. Letöltés: 2013. október 15.
- BESENYŐ János: Háború Európa előterében- A Mali krízis, in: Seregszemle, 2013/1. HU ISSN: 2060-3924.
- BESENYŐ János: War at the background of Europe: The crisis of Mali, AARMS, Volume 12, Issue 2, 2013, pp. 247-271. http://unike.hu/uploads/media_items/aarms-vol-12_-issue-2_-2013.original.pdf
- BESENYŐ János: The European Union mission in Mali - Hungary's involvement in the mission, Contemporary Military Challenges/Sodobni

³⁶ Barkhane : point de situation du 11 septembre. <http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-point-de-situation-du-11-septembre>. Letöltés: 2014. szeptember 12.

Vojaski Izzivi (ISSN: 1580-1993), November 2013: pp. 25-37
http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/svi_15_3.pdf

- BESENYŐ János: Magyar műveleti tapasztalatok Maliban, Honvédségi Szemle, 142. évfolyam, 2. szám, 2014/2. szám, 78-92. oldal,
<http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/42782/hsz20142.pdf>
- Lancement de l'opération Barkhane. <http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/lancement-de-l-operation-barkhane>.
- Mali: point de situation du 23 mai. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/mali-point-de-situation-du-23-mai>.
- Marcelle BALT: Operation Barkhane increases French influence in the Sahel. <http://www.english.rfi.fr/africa/20140722-operation-barkhane-increases-french-influence-sahel>.
- MARSAI Viktor: A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban. http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_7.pdf
- MARSAI Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban-Az Operation Serval és háttere. http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_1.pdf.
- Michael LAMBERT, Jason WARNER: Who is Ansar Dine? <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/08/14/who-are-ansar-dine/>.
- NYULÁSZ Viktória: A mali válság kezelésének nemzetközi dimenziója. XIV. Euroatlanti Nyári Egyetem, előadás, Szolnok, 2013. július 31.
- Opération Serval : opération Obiou dans l'Est de Gao. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-operation-obiou-dans-l-est-de-gao>.
- Opération Serval: point de situation du jeudi 22 août 2013. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-jeudi-22-aout-2013>.
- Opération Serval : Point de situation du lundi 25 mars. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-lundi-25-mars>. 2013. október 21.
- Opération Serval: point de situation du 21 février 2013. <http://www.defense.gouv.fr/operations/mali/actualite/operation-serval-point-de-situation-du-21-fevrier-2013>.
- Operation Serval's final mission. <http://www.economist.com/blogs/baobab/2014/07/algerias-missing-flight-ah5017>.
- Serval: situation update, 10 July. <http://www.defense.gouv.fr/english/content/view/full/288119>.
- Serval: situation update, Thursday, 26 September 2013.
- Barkhane: point de situation du 11 septembre. <http://www.defense.gouv.fr/operations/barkhane/actualite/barkhane-point-de-situation-du-11-septembre>.

ZSÁKAI RÓBERT – DR. MUHORAY ÁRPÁD

**A PSZICHÉS VISELKEDESEK SZEREPE
KATASZTRÓFAHELYZETEKBE**

Absztrakt

Bizonyítható, hogy az eredményes felkészülés csökkenti a katasztrófák során kialakult károk mértékét. A vizsgált témakör az utóbbi években igen nagy jelentőséggel bír, hiszen pontos képet kell adnia a lakosság felkészítéséhez, védelméhez bármilyen katasztrófáról is legyen szó. Minden katasztrófa sújtotta területen a sikeres együttműködés érdekében a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, más közreműködők együttes tevékenységet folytatnak a lakossággal, és a polgári szervezetekkel. A nemzetközi szakirodalom és a hazai gyakorlat tanulmányozása alátámasztja, hogy a humán beállítottság és a pszichológia alkalmazásának jelentősége a katasztrófák elleni védekezés során növekszik. Megállapítható, hogy az egyházak is fontos szerepet kaphatnak a segítségnyújtásban, katasztrófaveszély vagy veszélyhelyzet esetén a hitéleti szerep mellett fő feladatuk lehet a lelki segítségnyújtás.

Kulcsszavak: katasztrófa, pszichés viselkedés, egyház, hit, katasztrófavédelem

Abstract

There are numerous evidences proving that successful preparation for eventual disasters can reduce the damages they cause. The issue of preparation has gained a great importance in recent years, because it has to provide an accurate picture of how to prepare the inhabitants, and how to protect them, no matter what kind of disaster there should be. In all disaster-affected areas, professional disaster management bodies and other contributors are engaged in joint activities with the public and civil organizations in order to successfully prevent or manage disasters. Professional literature and the study of national practices confirm that human preferences and applications of psychology have been gaining importance in protecting people against disasters. It can be concluded that also the churches have a prominent role in giving help in the case of emergency or disaster situations. In addition, they can provide spiritual, psychological assistance as well.

Keywords: disaster, psychological behavior, church, faith, disaster management

Bevezető

A különböző hírforrások naponta ellátnak bennünket a társadalom, a politika, vagy a különböző katasztrófák híreivel, a média a lakásunkba hozza a legtávolabbi földrészen történt szerencsétlenségeket, veszélyhelyzeteket. A természeti

katasztrófák egy részének fontos jellemzője, hogy előfordulásukat általában nem, vagy pontatlanul lehet előre jelezni, így az elhárítási kísérletek a váratlan bekövetkezés miatt nehezebben oldhatóak meg. A legfontosabb jellemzőjük pedig, hogy alapvető változást hoznak létre az esemény előtti állapotban. A katasztrófák során a korábbi helyzetek negatív irányban változnak meg. Az értelmező szótárak szerint a görög eredetű katasztrófa szó eredeti jelentése fordulat, fordulópont, kimenetel. A mai használatunkban szerencsétlenség, tömegszerencsétlenség, válságos állapot. Napjainkban meghatározó a katasztrófa fogalmára nézve a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (továbbiakban: Kat. tv.) értelmező rendelkezése, melynek 3. § 5. pontja szerint a *Katasztrófa* a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyeztet, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.

A külföldi szakirodalom a krízis szót használja a döntő fordulatnál, súlyos átmeneti állapotnál. A magyar nyelv mégis különbséget tesz közöttük. A katasztrófa a már bekövetkezett állapotot mutatja be a tragikus eseménynél, míg a krízis a fordulópont előtti állapotot, amikor a dolgok akár még jóra is fordulhatnak. A biztonság megeremtése és fenntartása, a katasztrófákkal szembeni védelem kialakítása minden ember számára fontos. Annak érdekében, hogy az előre jelezhető veszélyhelyzetek hatásaira való felkészülésre kellő idő álljon rendelkezésre, az új katasztrófavédelmi törvény bevezeti a katasztrófaveszély időszakát. Ennek megfelelően a katasztrófaveszély közvetlenül egy adott eseményt megelőző időszak, amely során olyan intézkedések és döntések meghozatalára van lehetőség, amelyek révén a kialakuló helyzetek gyorsabban és eredményesebben kezelhetők.

A katasztrófák általános jellemzője, hogy veszélyeztetik az emberi életet és javakat, különleges módon lépnek fel, így különleges elhárítási módszerekre is van szükség. A katasztrófák, és ez ellenük való védekezés szükségessége minden korban megjelenik. A katasztrófák elleni védekezés miatt szükségszerűvé vált kialakítani a szabályozott védekezés és megelőzés rendszerét. A feladatok sokrétűsége miatt is 2012. január 1-jétől szükségessé vált a katasztrófavédelem jogi szabályozásának megújítása. Az új Kat. tv. átfogóan szabályozza a tevékenységi és felelősségi köröket. A katasztrófák bekövetkezése során bizonyítottá vált, hogy a védekezés nem csak egy szervezet feladatköre, hanem hatékonyságához szükséges az állam, az önkormányzatok és a társadalmi szervek, civil szervezetek együttműködése. Nemzetközi tekintetben az ENSZ, az Európai Unió, a NATO, mint katonai szövetség, hazai vonatkozásban a karitatív szervezetek stb. és az egyházak összefogása nélkül ma már nem lehet eredményesen védekezni. A különböző szervek saját szakfeladatainak, képességeinek részterületei összeadódnak, zálogát képezik a felkészülésnek, a védekezés során a következmények csökkentésének, az eredményes helyreállításnak, újjáépítésnek.

A katasztrófák pszichés hatásai

A katasztrófa sújtotta területek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy lényegesen kisebb veszteségeket szenved el a felkészített lakosság, hiszen a mértékadó magatartási szabályok, az önmentés lehetőségeinek ismerete, a mentőerőkkel történő együttműködés készsége döntő lehet a baj órájában. Hazánkban a hivatásos katasztrófavédelmi szervek állományán kívül bővíteni kellene a veszélyhelyzetek lélektani kérdéseivel foglalkozó szervezeteket. Mind a hazai és külföldi szakirodalom, mind az empirikus kutatások utalnak arra, hogy a megfelelő emberi és lélektani ismeretek könnyítik a feladat végrehajtását. Egyes esetekben egy spontán elhangzott szó, vagy kijelentés elősegíti a végrehajtás kimenetelét, más esetben viszont pánikot is kirobbanthat. Az emberséges hozzáállással, és a pszichológia alkalmazásának gyakorlattá tételével jelentős személyi és anyagi veszteségek lehetnek elkerülhetők. Hazánkban a Magyar Honvédségnél, de a rendvédelmi szervek, köztük a katasztrófavédelem országos és területi szerveinél létrehozták a Humán Szolgálatot. Az új szervezet életre hívásának célja az alap személyzeti, oktatásigazgatási, kiképzési, egészségügyi pszichológiai és munkabiztonsági feladatok megoldása mellett a továbblépés lehetőségeinek megszervezése is volt, így a meglévő állomány beilleszkedésének, kapcsolattartásának könnyítése, pszichikai felkészítése.

Általánosságban el lehet mondani, hogy napjainkban még eléggé szokatlan, hogy érzelmi, lelki illetve pszichológiai problémáinkat egy kívülálló személlyel osszuk meg. Ez a társadalom egy része szerint a gyengeség jele, valamint azt jelzi, hogy az egyén nem képes megbirkózni az őt körülvevő helyzettel.

A pszichoszociális segítségnyújtás eszközeit vizsgálva megállapítható, hogy a változatos módszerek lehetővé teszik az egyéni és közösségi igényeknek megfelelő segítségnyújtást. A katasztrófák feldolgozása, valamint annak pszichológiai és szociális hatásai minden emberben máshogy zajlanak le. A veszélyhelyzetekben sok minden átértékelődik. Az addig fontosnak tartott anyagi javak általában leértékelődnek, míg az érzelmi-lelki kötöttségek felértékelődnek. A szülő-gyermek kapcsolata, a család intézménye középpontba kerül, így a katasztrófák egyik pozitív hatása az, hogy tudatosítja az egyéneket az igazi emberi értékeket. A katasztrófák során a család erős érzelmi köteléket jelent tagjai között, a családi intimitás segít a sérelmek, kudarcok feldolgozásában, csökkenti a stresszhelyzetek súlyát és oldja a feszültséget [1]. A katasztrófák mindig a kárt, a szenvedést, sokszor a halált közvetítik, mégis pozitív hatásként megállapíthatjuk, hogy a megmenekülőkben felállít egy sorrendet az életben lévő dolgok fontosságáról. A veszély elmúltával, múlik a fájdalom is, és felszínre kerülhetnek azok a pozitív erények, melyek segítettek a túlélésben.

A magatartástudomány a kutatási eredményeivel elegendő ismeretet ad a hazai szabályozás lehetőségeinek megfogalmazásához is. A katasztrófák hatásai az egyénekre csak napokkal, hetekkel vagy hónapokkal az eseményt követően válnak láthatóvá és értékelhetővé [2]. A mentést végzőkre pedig lelki teherként a beleélés problémája nehezíthet. Több esettanulmány hangsúlyozza, hogy mennyire fontos a segítők kezdeményező szerepe. Minden tanulmány tanulsága azonos: nem szabad arra várni, hogy a katasztrófát elszenvedett emberek keresik meg a segítőt, hiszen az aktuális mentális állapotuk nem teszi lehetővé, hogy aktívan viselkedjenek [3]. A

lakosság-tájékoztatásnak nemcsak a veszélyeztetett lakosságra, hanem a veszélyhelyzettel kapcsolatba kerülőkre is ki kell terjednie. A tájékoztatás fontos módja a félelem keltette pánik leküzdésének. Válságos helyzetekben az emberek igénylik a folyamatos információkat, ezért a kríziskommunikáció célja, hogy a célközönség és a közvélemény a lehető legpontosabb képet kapja az eseményről, s ezzel megakadályozzák a hírtorzulást, a rémhír kialakulását és terjedését. A reális felderítés, a határozott irányítás, vezetés, a szakszerű beavatkozás, a mentéshez szükséges logisztika hozzárendelése, a hiteles kommunikáció döntően befolyásolhatja a belső munkatársak aktivitását, gyorsaságát és problémamegoldó készségeiket. A válságkommunikáció az a folyamat, melynek keretében a válság elhárítását szolgáló utasítások, hírek, üzenetek, információk továbbítása történik, mindez nélkülözhetetlen a hatékony válságkezeléshez. Válsághelyzetben tilos hallgatni, mégis világossá kell tenni a sajtószabadság és a tömegtájékoztatás felelősségének egymáshoz való viszonyát. A válsághelyzetben lévő emberrel célszerű tisztán és egyszerűen kommunikálni. A nyílt érzelem kinyilvánítás, a jelen, múlt és jövő idő használata oldja a beszűkülést, azt az állapotot, amikor csak az adott problémára tud koncentrálni a veszteséget átélt személy.¹ Eleget kell tenni a kríziskommunikáció során az átláthatóság követelményének, de adott esetben egy további pánik megelőzése érdekében minősített adatként is kívánatos bizonyos információkat kezelni.

Hazai és nemzetközi áttekintés

A katasztrófák általános vonása a nagymértékű pusztítás, ami jelentős veszteséget okoz. Többnyire váratlanul következnek be, s így még inkább erősítik a kiszolgáltatottság és védtelenség érzését. A katasztrófa - sújtotta területeken az emberi élet is veszélybe kerül. Az emberek megsérülnek, rosszabb esetben meghalnak. Emellett nem hanyagolható el az a tény sem, hogy a túlélőkre jelentős pszichés nyomás nehezedik, amelynek olyan súlyos korai vagy késői következményei lehetnek, mely az egész további életükre kihat [4].

Az ajkai szénbányában 1908-ban bekövetkezett bányaszerencsétlenségben 55 bányász halt meg, akik a túlzású, elakadt felvonóban füst- és gázmérgezést szenvedtek, míg 195 bányász mellékvágatokon és kerülőutakon kijutott a mélyből. Ezt a lehetőséget valamennyien ismerték, azonban a pániktól beszűkült tudatállapotban nem keresték az ésszerű megoldásokat, gyors és mindenáron való menekülésre törekedtek [5]. Váratlanul bekövetkező katasztrófa esetén a veszélyhelyzet átélése nem előzi meg az eseményt, ezért alakulhat ki az egyénben pánikreakció [6]. A pánikba esők közös jellemzői, hogy elveszítik ítélőképességüket, és gyakran megfigyelhetők az érintett embereknél szélsőséges érzelmi kitérések is. A felsorolt történelmi események is ezt a tapasztalatot támasztják alá.

A Titanic óceánjáró hajón a katasztrófa bekövetkezése után az alapvető erkölcsi elveket, a nők, gyerekek, idősek mentése elsőbbségének elvét is felrúgva férfiak női ruhában próbáltak helyet kapni a mentőcsónakokban, mások késsel fenyegetőzve szereztek maguknak mentőmellényt [7]. A pánik megelőzésében szerepet játszik a gyors áttekintőképesség, a helyzet felismerése. Megfigyelhető, hogy a pánik a

¹ Kovács Péter t. alezredes: BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezető pszichológusával folytatott személyes interjú 2014.04.16.

katasztrófa bekövetkezése után sokszerűen érintheti az egyént és kilátástalanság érzete ragadhatja el, a lecsengő hatása pedig beépül az érintettek élményvilágába és személyiségébe. Bizonyos esetekben, az egyéneknél a szorongás olyan fokot is elérhet, hogy nem bíznak a mentőegység szakértelmében és inkább öngyilkosságot követnek el. Pánikhelyzetben gyakori az erkölcsi kontroll kiesése, a közösségi normák figyelmen kívül hagyása. Más esetben, példaként említhetünk egy sok halálos áldozattal járó közlekedési balesetet, aminek következtében a mentőszemélyzet tagjainál depressziót, tehetetlenségérzést, büntudatot, kudarcuk miatti szorongást észleltek [8]. Kevés olyan pszichiátriai kórképet ismerünk, amelynek jellemzői évszázadokon keresztül nem változnak. A depresszió egy univerzális probléma, melyet katasztrófák után is átélhetnek akár a kárt szenvedettek, akár a segítők is. Rendszerint a depresszió egy átmeneti állapot, ami rövid időn belül továbbáll, feltéve, ha a személy rendezzi a szellemi életét, és megváltoztatja a gondolkodásmódját saját magáról, és az adott a problémáról [9]. Elgondolkodtató, hogy korunk orvostudománya sem képes hatékonyabban gyógyítani ezt a betegséget, mint a régi görögök és rómaiak.

Korunk kihívásai a természeti és a civilizációs katasztrófák, melyek megelőzéséhez, károsító hatásaik csökkentéséhez a cél a minél hatékonyabb védelmi rendszer kiépítése.

A veszélyhelyzet az Alaptörvény 53. Cikkében meghatározott olyan helyzet, melyet az új katasztrófavédelmi törvény 44. §-ában rögzítettek szerint különösen a következő események válhatnak ki:

- elemi csapások, természeti eredetű veszélyek,
- ipari szerencsétlenség, civilizációs eredetű veszélyek,
- egyéb eredetű veszélyek.

Ebben az időszakban, veszélyhelyzetben a Kormány a katasztrófa elhárításához elengedhetetlen mértékben és területen, rendeleti úton a Kat. tv. 47-48. §-ai szerinti rendkívüli intézkedéseket vezethet be, illetve a Kat. tv. 49-51. §-aiban foglaltaknak megfelelő rendkívüli intézkedések bevezetésével ezek végrehajtására adhat felhatalmazást.

A veszélyhelyzet kihirdetését igénylő eklatáns helyzet volt a kolontári vörösiszap katasztrófa. A 2010. október 4-én bekövetkezett iszapkatasztrófa hazánk újkori történelmének legnagyobb ipari szerencsétlensége volt. Halálos áldozatait, az elszennvedett emberi és anyagi károkat tekintve túltett a természeti csapások pusztításain is. A MAL Zrt. iszap-tározója sérülése által okozott katasztrófa a települések lakosságát és anyagi javait, de a folyóvizek és talaj-szennyezés kapcsán a természeti környezetet is károsította. Az események kezelésekor mindvégig kiemelkedő volt a minisztériumok, az ágazatok, országos hatáskörű szervek együttműködése, a tudomány részvétele. A katasztrófa igen jelentős társadalmi összefogást, segítő szándékot mozgósított [10]. A katasztrófa bekövetkezése után, a mentés, mentesítés időszakában, az újjáépítéskor a lakosság tájékoztatása folyamatos volt, többek között 1.740 alkalommal történt személyes konzultáció az ingatlan, 11.000 esetben az ingóságai kárenyhítés során, amelyek az egyéb felhívásokkal, tájékoztatásokkal, lakossági fórumokkal együtt mindösszesen mintegy 22.000 db lakosság főre vetített tájékoztatási egységet jelentettek.

A vörösiszap katasztrófánál a humanitárius szervezetekre a hivatásos és állami szervek mellett nagy szükség volt, jelentős adományokkal, pénzzel, szolgáltatással, lelki támogatással, albérletek biztosításával, az új házak udvarában garázsépítéssel segítették a bajba került lakosságot.

Más esetben a válság kezelésekor a hadsereg segítségét kell kérni ahhoz, hogy a segélyszervezetek biztonságban le tudják szállítani a segélyszállítmányokat a katasztrófa helyszínére. A polgári-katonai együttműködés fontos feladata, a polgári-katonai erőforrások kihasználása, a humanitárius feladatok támogatása, és a katonai műveletek sikerének biztosítása [11].

A nemzetközi- és hazai szervezetek célja lehet a veszélyeztetett országok Kormányainak kérése alapján a segítő ország Kormányának jóváhagyásával katasztrófasegély nyújtása, ahogy tette ezt hazánk a Szerb Kormány kérésére a 2014-es szerbiai szávai árvíz alkalmával, amikor Obrenovac térségébe a HUNOR mentőcsapatot a BM OKF útba indította. Összegzésként megállapítható, hogy a cél minden esetben az emberi életek, anyagi javak mentése, de adott esetben anyagi készletek, humanitárius szállítmányok útbaindítása is lehetséges, amire pedig a 2014. szeptemberi horvát árvizek alkalmával Kormányunk jóváhagyásával a BM OKF részéről Horvátország részére 5 órán belül biztosított 200 ezer homokzsák kiküldése volt a jó példa.

Az egyház szerepvállalása a katasztrófák során

A különböző civil szervezetek, egyesületek és egyházak befogadó szerepet töltenek be a katasztrófák által érintett emberek számára, gyakorlati elintéznivalókhoz segítséget nyújtanak, a szociális-, jogi segítségi igényeket kielégítik. Meghallgatják az érintetteket, pszichoszociális tanácsadást végeznek, valamint szükség esetén mentálhigiénés vagy pszichológus szakemberhez irányítják az érintetteket [12]. A már említett vörösiszap katasztrófánál a devecseri templomban helyi rádiót működtettek, ez része volt a lakosság tájékoztatás eszközeinek, illetve a plébánia helyt adott a karitatív adományok elosztásának is. A kolontári templom turistaszállása pedig a cikk egyik írójának vezetőtársaival együtt éjszakánként néhány órai alvási lehetőséget biztosított a mentés irányítás kezdeti időszakában.

A pszichés hatások kialakulásához, megértéséhez ismernünk kell, hogy mik azok a kísérő jelenségek, amelyek egy katasztrófánál a negatív pszichés hatást kiváltják. Minden katasztrófa más és más, de a katasztrófa-eseményeket vizsgálva, beazonosítható néhány kísérő jelenség, amivel mindig számolni kell ezeken a területeken [13]. Ha a szorongáshoz kapcsolódó tünetek a traumatikus eseménytől számított négy héten belül jelentkeznek, és 2-28 napig tartanak, akkor akut stressz-zavarról beszélünk [14]. Ezért is szükséges, hogy a katasztrófa sújtotta területeken pszichiáterek, pszichológusok, lelkészek és családsegítők csapata segítse a bajbajutottakat.

A veszélyhelyzeti gyors beavatkozási rendszerekre más normák vonatkoznak, itt az alapszükségletek azonnali kezelésére, a mentésre, mentesítésre, a sürgősségi ellátásra és a pánik megelőzésére kell a hangsúlyt fektetni. Ha a veszély előre jelzett,

akkor általában a katasztrófát megelőző szakaszban jelen van a lakosság körében a veszélytől való túlzott félelem. A félelem a szervezet védekezése szempontjából nagyon lényeges érzelmi állapot, mivel a veszély elkerülésére késztet, ösztönös, túlélő reakciókat indíthat be. Az egzisztenciális szorongás létezésünk korlátaiból, szabadságából és felelősségeiből fakadó, általános emberi félelem. Azért szorongunk, mert felismerjük az élet végességét, a halál elkerülhetetlenségét [15]. A félelem mindannyiunk életét végigkíséri, negatív és pozitív módon is befolyásolhatja. Ranschburg Jenő megkülönbözteti a megelőző (várt) félelmet az eseményt követő pánikszerű ijedtségtől, és kísérletekkel igazolta, hogy amennyiben a személyiségnek lehetősége van időben átélni a közelgő veszélyt, akkor gyorsabban sajátítja el a megelőző, elhárító tevékenységeket, illetve hatékonyabban hajtja végre azokat.

Az egyházak nem politikai közösségek, hanem elsősorban szellemi, erkölcsi szereplők. Kutatások alapján kijelenthető, hogy az emberekre nagy hatással van az adott ország kultúrája is. Ennek ismerete és megértése adja, hogy mindenkinek lehet és van szerepe a biztonság megteremtése és fenntartás érdekében, így az egyházaknak is [16]. Egy materialista kultúrában az embereknek nehezebben nyílik meg a szíve és gondolkodásmódja, míg a hívő embereknek a láthatatlan világ egy valóságos világ. Ez persze lehetetlennek tűnik azok szemében, akik például tagadják a teremtést. Egy katasztrófa bekövetkezésével a hívők a nehézségek ellenére is bizakodva, reménykedve élnek. Az ad nekik egy lelki stabilitást, hogy felnéznek a mindenhatóra. Egy olyan időben, veszélyhelyzetben, katasztrófa esetén, amikor sok ember elveszíti perspektíváját, különös jelentőséggel bír a természetfölötti reménység.

A stresszoldásnak, illetve a lelki egyensúly megnyerésének, visszaszerzésének számos bibliai módszere létezik. A teremtés rendje is magában foglalja az bölcsességet: hogy az emberi testnek és léleknek is szüksége van pihenésre és felfrissülésre, ahogy a Biblia szerint a Teremtő is tette ezt a hetedik napon. A bibliai értékrend ezáltal azt közvetíti, hogy ez is hozzájárulhat az ember egészséges életritmusához, azáltal, hogy a keresztény vallású embereknél ez a nap a Mindenhatóval való kapcsolat, a lélek ápolásának a napja.

Az ember szellemi-lelki-fizikai megújulásában közrejátszik tehát a hitélet minőségi gyakorlása. A leghatékonyabb stresszoldás egy hívő ember számára az imádkozás, a bűnök meggyónása, megbánása, a hálaadás. Ez örömet és reményt közvetít az ember részére, a megnyugvás érzése további energiákat szabadít fel egy adott veszélyhelyzetben.

Megfigyelhető, hogy a magyar állam egyre inkább kiterjeszti az egyházak számára is az átvállalható feladatköröket és ezekhez támogatást is nyújt, például az egyházi iskolák, szeretetotthonok fenntartásához. A főbb egyházak képviselői sok tekintetben hasonlóképpen gondolkodnak a társadalmi problémákról, a katasztrófákról, az azok elleni védekezés egyházak általi pozitív támogatásáról. Példa erre, hogy a 2012. január 2-án a Miniszterelnök Úr által a BM OKF részére adományozott csapatzászlót, illetve az újonnan átadott katasztrófavédelmi örsöket megszentelték a történelmi egyházak képviselői. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a hívő emberek általában lelkileg stabilabbak, kevésbé hajlamosak veszély idején a pánikra és jobban bevonhatóak a védekezésbe. A különféle egyházközösségek és

gyülekezetek továbbra is a helyi társadalmakban továbbra számos helyen közösségi alapstruktúrák maradtak, ez segít katasztrófák következményeinek enyhítésében is.

A legpusztítóbb civilizációs katasztrófák, emberi tevékenységek közé tartoztak a háborúk, melyek minden esetben hatalmas társadalmi és gazdasági károkat okoztak, a lelki fájdalmakról nem is beszélve. A hívő, holokauszt-túlélő Elie Wiesel szerint: „Legyen valaki politikai fogoly, éhező gyermek, hontalan menekült: ha nem reagálunk a szerencsétlenségére, ha nem enyhítjük magányát egy csöppnyi reménysugárral, akkor számúzzuk az emberi emlékezetből. A közöny veszélyes. Lehet valami különlegeset tenni az emberiségért, ha valakit feldühít az, aminek tanúja volt” [17]. Wiesel, aki az egyre inkább terjedő antiszemita és rasszista megnyilvánulások elleni bátor kiállásáért 1986-ban Nobel-békedíjat kapott, azt is vallja, hogy a holokauszt a világ legnagyobb és legfájdalmasabb katasztrófája. A történelem során, a legnagyobb veszélyek idején mindig ott voltak az egyházak, hogy segítők kezét nyújtsanak a bajbajutott embereknek, bármilyen katasztrófa, nehézség is érte őket. A segítségnyújtás sokszor nehezebb része korántsem anyagi természetű. A személyes odafigyelés, a közösség építő ereje, a tapintatos és személyes tanácsadás, a szociális gondoskodás, alappillérei az egyházi-gyülekezeti tevékenységeknek.

A témával foglalkozó hazai releváns irodalmak is alátámasztják azt a tényt, hogy a hitélet körébe tartozó munkálkodásuk mellett az egyházak kulturális, nevelési-oktatási, szociális-egészségügyi tevékenységükkel és a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be országuk életében. A közös felelősség az élet törvényévé teszi az összefogást: a közös cselekvést. [18].

Összegzés

A tudományokban elért új és újabb eredmények kiszélesítették az ember tapasztalatait a különböző természeti és társadalmi jelenségekről, a természeti és civilizációs katasztrófákról, az utóbbiak elleni védekezés pszichológiai, vallási ágazati összetevőiről. Az utóbbi évek tapasztalata egyre inkább azt mutatja, hogy a válságok, katasztrófák életünk szerves részeivé váltak, melyeket sokszor nem tudunk elkerülni, de kellő felkészültséggel csillapíthatunk. A katasztrófák teremtette válsághelyzetben megnő az információk szerepe. A gyorsan fejlődő technika növeli a felkészülési esélyeket, mégis érzékelhetővé válik a veszélyeztetettség érzete. Világossá vált, hogy a katasztrófavédelem nem egyszerűen műszaki vagy jogi kérdés, hanem komplex társadalmi problémakör, ahol különleges esetekkel és eljárásokkal kell számolni, mindezeket igazolták az elmúlt évek hazai és nemzetközi eseményei. Elég csak a 2001. szeptember 11-re gondolni, vagy az elmúlt évek hazai árvizeire, veszélyt okozó szélsőséges időjárási jelenségekre, az október 4.-i évforduló alkalmából a vörösiszap katasztrófára emlékezni. Az embereket nem szabad a védtelenség és bizonytalanság állapotában hagyni. A korábban említett katasztrófa-, és pánikfolyamatok illetve a nem megfelelő kommunikáció egymás okai és következményei is lehetnek. Ezért is vesznek egyre többen részt a hívatásos katasztrófavédelem koordinációja mellett a válságkezelés komplex folyamatában. Ma már az egyházak is egyre több fontosabb szerepet kapnak a segítségnyújtásban, hiszen a vallás és hit fontos szerepet kap sok ember életében. Az egyházak tehát szervezeti felépítésüket és feladatrendszerüket tekintve alkalmasak és egyben fontos szerepet játszanak a lakosság segítésében, így a katasztrófák elleni küzdelemben is [19].

A vallások sokat fejlődtek, de az értékek szinte mindvégig ugyanazok maradtak, védeni a legnagyobb értéket: az emberi életet. Hatékony lehet a katasztrófavédelemben is a különböző szolgálati területek együttműködési lehetőségeinek átgondolása, és az egyházak bevonásával egy közösen átgondolt kutatási program elindítása, alapozva arra is, hogy a katasztrófavédelem nemzeti ügy és a társadalom által elvárt szerepének betöltése – az alaptörvénnyel összhangban – megköveteli a különböző természeti és egyéb változásokhoz igazodó korrekciók elvégzését, az állami szerepvállalás növelését és az igényelt fejlesztések megvalósítását [20].

Felhasznált irodalom

- [1] ALBERT-FARKAS –LEVELEKI: Szociológia. Möbius Print, Nyíregyháza,2001.p.114.
- [2] Segítségnyújtás katasztrófa és terrortámadás esetén – Belga Vöröskereszt kiadványa, Eureste Handbook, Brüsszel, 2006. ISBN 2-930434-16.3
- [3] Internation of Red Cross. Enhancing psychological support. IFRC. Geneva, 2007.
- [4] KALÓ Zsuzsanna: A korai és késői pszichés jelenségek katasztrófák során, és a káros hatások elkerülésének lehetséges módjai. MŰSZAKI KATONAI KÖZLÖNY, XXI.évf.12. sz. különszám,2011.Budapest,NKE HHK MHTT Műszaki Szakosztály
<http://www.hhk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uni-nke.hu/eloadasokpdf/3.csop/Kalo%20Zsuzsanna.pdf>, Letöltés dátuma:2014.04.25.
- [5] BOLGÁR Judit - Mógor Judit: A lakossági tájékoztatás lélektani kérdései. VÉDELEM - KATASZTRÓFA- TŰZ- ÉS POLGÁRI VÉDELMI SZEMLE 1. 2010/3. <http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan257.pdf>, Letöltés dátuma: 2014.05.10.
- [6] Dr. ZELLEI Gábor: Katasztrófapszichológia. Cedit, Budapest,1997. pp.17-21.
- [7] KÉMÉNCZY Iván: Tömegkatasztrófák pszichológiai hatásai, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980, pp. 31-32.
- [8] Dr.BARLAI Róbert, Kővágó György: Válság-(katasztrófa) kommunikáció. Petit Real Könyvkiadó, Budapest,1996.p.31.
- [9] Tim LAHAYE: Győzelem a depresszió felett Budapest,1998.p.243.
- [10] MUHORAY Árpád-Papp Antal: A vörösiszap-katasztrófa elleni védekezés,a helyreállítás,újjaépítés tapasztalatai II. Belügyi Szemle,61.évf. 3.sz. 2013. pp.84-85.
- [11] PADÁNYI József: Polgári –katonai együttműködés a békefenntartó műveletek során ZMNE, Budapest, 2001.p.6.
- [12] By Raquel E. COHEN - Pan American Health Organization: Mental health services in disasters: manual for humanitarian workers. PAHO, 2000.

- [13] Dr. HORNYACSEK Júlia: A települési védelmi képességek a katasztrófa-kihívások tükrében pp. 40-42. Oktatási és Tanácsadó Tudományos Egyesület, 2011. Budapest. ISBN 978-963-08-2606-8
- [14] Ronald J. COMER: A lélek betegségei. Osiris kiadó, Budapest, 2000. p.205.
- [15] Ronald J. COMER: A lélek betegségei. Pszichopatológia. Osiris, Bp., 2005., 160.o.
- [16] BUKOVICS István: Gondolatok az egyházak szerepéről a katasztrófavédelemben. Wesley János Lelkészképző Főiskola kiadványa, Budapest, 2008. pp.1-5.
- [17] Világrengető beszédek, melyek megváltoztatták a világot, Geographia Kiadó, Budapest, 2011. pp.204-205. ISBN 978-615-5105-04-3
- [18] FISCHL Vilmos: A nemzetközi egyházi szervezetek szerepe az államközi valamint csoportok közötti konfliktusok és válságok kezelésében. Budapest, ZMNE Doktori (Phd) értekezés. 2006. pp.56-58.
- [19] ZORINÁ CZ Ádám: Egyházak a katasztrófavédelmi feladatrendszerben. (MŰSZAKI KATONAI KÖZLÖNY, XXI. évf. 12. különszám, 2011. Budapest, NKE HHK MHTT)
<http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uninke.hu/eloadasokpdf/3.csop/Zorinacz%20Adam.pdf>, Letöltés dátuma: 2014.06.25.
- [20] MUHORAY Árpád: A 2001-es beregi árvíz tizedik évfordulóján túl. Belügyi szemle, 60.évf. 2012/9.

Absztrakt

A tanulmány a hadakozásnak egy olyan szegmensére kívánja felhívni a figyelmet, amely mindig is jelen volt különböző formákban, de az elmúlt évtizedekben újraértékelődött. Különösképpen történt ez Afrikában, ahol a függetlenedési háborúkat és a Hidegháborút követően egy kaotikus nemzetközi rendszer alakult ki, gyenge központi államokkal és erős paramilitáris szervezetekkel. Az egyik válasz az ebben való navigálásra (akár magára a megmaradásra) a katonai magánvállalatok megjelenése volt. Ezek között is kiemelkedő az Executive Outcomes tevékenysége, ami lényegében egy olyan cég volt mely a többivel ellentétben tevélegesen is részt vett a konfliktusokban és így döntően tudta befolyásolni az események alakulását. Habár hadi szempontból sikeresek voltak beavatkozásai, magukban nem eredményeztek tartós megoldást. Ami viszont evidens, hogy csakúgy, mint a cégek az üzleti világban, az Executive Outcomes is át tudta menteni magát különböző formákban, amikor megpróbálták megszüntetni. A nemzetközi közösség inerciája tehát teret adott az ilyen megoldások kialakulásának, hisz ezek szinte azonnali és hatásos eredményeket mutattak fel. Viszont az is nyilvánvaló, hogy ezek a cégek nem szolgálhatnak hosszútávú megoldással és azóta hivatalosan be is fejezték tevékenységüket. Kérdéses azonban, hogy a jelenlegi konfliktusokban jelen vannak-e ilyen entitások azzal a különbséggel, hogy tanulva a tárgyalt cég hibáiból egyszerűen diszkrétebben végzik munkájukat.

Kulcsszavak: katonai magánvállalatok (PMCK), Polgárháború, Zsoldosok, Angola, Sierra-Leone

Abstract

This study wishes to demonstrate such an aspect of warfare that has always been present in various forms, but has been re-evaluated in recent decades. This is especially true for Africa, where after the end of the independence wars and the end of the Cold War, a rather chaotic international system developed, with weak central governments and strong paramilitary groups. An answer for navigating in this new, chaotic situation was the emergence of private military corporations. The Executive Outcomes was the most outstanding of these, since it directly engaged in conflicts and therefore affected their evolution and conclusion. Although these interventions were successful in military terms, they did not contribute to permanent solutions. However, it is clear that just as the corporations in the business world, the Executive Outcomes was also able to survive in some new form, when several governments or international organizations wanted to eliminate it from the scene (mainly via laws or other regulations). The inertia of the international community gave space for such solutions, because these corporations were able to produce immediate and effective results. Despite this, it is also clear that these solutions are not viable in the long term. For this reason, these companies – being discussed here

– were compelled to officially finish their activities. However, it is still a question whether such entities are present in the conflicts also today, with such a difference that they make their jobs unofficially, in a very discrete way.

Keywords: Executive Outcomes, Sandline, Angola, Sierra Leone, unofficial activity

Bevezető

Az alábbi tanulmány leginkább leíró jellegű és elsődleges célja bemutatni egy különleges katonai-félkatonai entitást, mely Afrikában tevékenykedett. Először egy rövid bevezetővel indul, ami általánosan foglalkozik a katonai magánvállalatokkal, ám ezt részletekbe menően nem tárgyalja, mivel önmagában is egy terjedelmes téma, amelyet már több írás, tanulmány és könyv is tárgyalt. E tanulmány ezért csak informatív jelleggel tárgyalja ezt az aspektust, amit annak érdekében tesz, hogy az olvasó könnyebben be tudja azonosítani ezeket a cégeket még akkor is, ha eddig nem hallott róluk. Már a bevezető részben is megemlítem a tanulmány főszereplőjét, az Executive Outcomest.

A bevezetőt követő rész az Executive Outcomes (EO) első komoly szerződését és bevetését tárgyalja, ami Angolában történt. Habár a nemzetközi irodalomban ez rendelkezik elégséges irodalommal, hazai viszonylatban ez nem mondható el.¹ Itt a tevékenység összefoglalása és a cég polgárháborúra gyakorolt hatása kerül elemzésre. Az angolai szerepvállalás az Executive Outcomes felemelkedését, vagyis inkább beérését jelentette, a cég itt tudta magát és tevékenységét megfelelően definiálni és azonnal átültetni a gyakorlatba is.

A harmadik rész az EO sierra-leonei tevékenységét tárgyalja, de ez lényegesen rövidebben fog megtörténni, mint az előző fejezetben az angolai esetről. Ennek egyik oka az, hogy a hazai irodalomban már foglalkoztak vele, de még fontosabb az, hogy e tanulmány inkább azt vizsgálja, hogy az EO miként tudta átörökíteni magát különböző módokon, miután távozásra kényszerült a térségből. Így e fejezet ezt a kérdést tárgyalja, illetve itt kerül elő a következő fontos szereplő, a Sandline cég. Mindkét cégről elmondható, hogy egy különleges attitűdöt valósítottak meg, melynek megítélése a mai napig vegyes. Ki lehetne akár azt is jelenteni, hogy ez a katonai magánvállalatok aranykora volt, de végül mégis botrányokba és a nemzetközi közösség által történő elítélésében kulminálódott.

¹ Erről a témáról két magyar katona írásait javasolt elolvasni. Besenyő János alezredes írt a polgári-katonai cégek tevékenységéről az afrikai-iraki műveletekben (Polgári cégek alkalmazása katonai műveletek logisztikai támogatása során, különös tekintettel a biztonság kérdésre), valamint a darfuri tapasztalatairól, ahol a Táborig Ellátó részleg parancsnokaként több hasonló céggel működött együtt (Logistic Experiences: The Case of Darfur, The first military operation between European Union and African Union. The European advisors role in Darfur). A másik tiszt Nényei Judit őrnagy (Békefenntartók Zrt.), aki jelenleg a NATO állományában szolgál.

A katonai magánvállalatokról röviden

Az alábbi írásban az úgynevezett katonai magánvállalatok, angol nevén Privatized Military Corporation-ök (PMC) lesznek tárgyalva. Ezek egy különleges részét képezik a hadászatnak a zsoldos alakulatok és a nemzeti haderők között. A PMC-ket azért nem lehet teljesen zsoldos hadseregeknek tekinteni, mert az egyszerű zsoldosokkal ellentétben őket kormányok szerződtetik.² Így habár anyagi haszonszerzés céljából teljesítik katonai tevékenységüket, ezt nem egyéneként összeverődve teszik, hanem mint szervezett kontingensek. Emellett általában tevékenységük leginkább nem operatív jellegű, sokkal inkább tanácsadásban vagy kiképzésben merül ki. Nagyon kevés olyan cég van, ami túllépi e mezsgyét, pont ezért a továbbiakban ezekről lesz szó.

Tehát a PMC-k olyan bejegyzett civil vállalatok, melyek különböző szolgáltatásokat nyújtanak legitim hazai és külföldi entitásoknak. Ez magába foglalja a katonák kiképzését, logisztikai tevékenységeket (üzemeltetés, szállítás, stb.) illetve a hírszerzést is.³ Ezen felül különböző szempontok alapján fel lehet őket osztani, ami lehetséges megvalósított tevékenységük alapján (tehát mondjuk tanácsadás, kiképzés vagy mindkettő egyszerre) vagy úgy is lehet tekinteni rájuk, mint gazdasági cégekre, vagy mint az outsourcing egyik módjára. Egyes cégek szeretik magukat céges hibaelhárítóknak tekinteni.⁴ A mai napig vitatott, hogy mi alapján lehet ezt a különleges csoportot elkülöníteni, de e kérdést a tanulmány nem tárgyalja. Ami fontos a jelenlegi munka szempontjából az az, hogy itt magánvállalatokról van szó melyek vagy kiegészítő jelleggel passzívan, vagy pedig aktívan részt vesznek egy konfliktusban. A legegyszerűbb példa talán az iraki háborúban előkerülő Blackwater cég lehet, mely az Egyesült Államok hadereje mellett bukkant fel.⁵ Általánosságban elmondható, hogy e katonai magánvállalatok biztonsági cégekből nőttek ki, legalábbis koncepciójukat tekintve. Először arra használták ezeket, hogy személyeket illetve fontos épületeket biztosítsanak, majd ebből egyes cégek továbbfejlődtek katonai jellegűvé.

A PMC-k igénybevételét a következő érvekkel lehetne alátámasztani: gyorsabban tudnak reagálni a releváns nemzetközi szervezetekhez, tehát az ENSZ-hez vagy az Afrikai Unióhoz viszonyítva, emellett költségvetési szempontból is optimálisak, mint ahogy az egyik esetben, Sierra-Leonében történt ahol az Executive Outcomes tevékenységének költségvetése 4%-a volt az ezt követő ENSZ missziójának. Továbbá azt is meg kell említeni, hogy olyan esetekben is hatásosak lehetnek e cégek, amikor a külföldi kormányok nem akarnak belekeveredni az ügyekbe, vagy nem akarnak rosszul járni és saját állampolgáraikat elveszíteni, mint ahogy az Szomália esetében történt az Egyesült Államokkal.⁶

² <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/pmc-article-a-faute.pdf> . Letöltés:2014.09.27.

³ KARÁCSONY Veronika: A biztonság politizálása. http://uninke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/karacsony_veronika.pdf, letöltve: 2014.09.27.

⁴ HARDING, Jeremy: The mercenary business: Executive Outcomes, in Review of African Political Economy NO.71, ROAPE Publications,p 87

⁵ <http://ccrjustice.org/learn-more/faqs/factsheet%3A-guns-hire-iraq>, letöltve: 2014.10.01.

⁶ Szerk.:Murithi, Tim: Handbook of Africa's International Relations.Routledge,2013. p 294

A PMC-k közül mindenféleképpen ki kell emelni az Executive Outcomes-ot, mivel e cég a kategóriájában hírességnek számít, jobban mondván inkább botrányhősnek. E hírnévre Sierra-Leonében és Angolában történő erőszakos és látványos fellépésével tett szert. Habár mindkét esetben katonai szempontból sikeres volt a közbelépése és az addig patthelyzetbe szorult eseteket kigördítette a kátyúból, mégis a katonai siker maga nem egyenlő a valódi sikerrel, a hosszú távú megoldással. Inkább szimptomakezelésnek lehetne tekinteni, amely ideiglenesen kezelte a betegeket, de a betegségből nem gyógyította ki őket.⁷ Az Executive Outcomes (EO) azért is különleges, mert egyedülként képes volt a hadászat szinte valamennyi aspektusát tevékenységével lefedni és ezáltal komoly katonai akciókat végrehajtani. Ennek következményeként az olyan léptékű szerződések, mint amilyeneket e cég kötött tudott páratlanok voltak már akkor is, és azóta is azok maradtak.⁸ Ennek okán fog e tanulmány az EO-val foglalkozni és megnézni tevékenysége hatásait két fontos konfliktusban is, illetve azt is, hogy miként tudta valamelyest átörökíteni tevékenységét.

Az Executive Outcomes

Az Executive Outcomes nevű céget 1989-ben alapította Eeben Barlow, egy dél-afrikai veterán katona. A céget egyébként fedő-céggé hozták létre az úgynevezett Civil Együttműködési Iroda (angolul: Civil Cooperation Bureau (CCB) számára, amely biztatóan hangzó nevével ellentétben egy halálosztag volt és amiben Barlow maga is szolgált, annak nyugat-európai szárnyában.⁹ Céljuk e fedő-cég alapításával az volt, hogy titkos módon tudjanak fegyvereket venni az embargó idején. A székhelye Pretoria volt, ahonnan irányítva létrehoztak egy ütőképességsereget a volt Dél-Afrikai Védelmi Erők (angolul: South African Defense Force) katonáiból. E haderő fontos szereplőnek bizonyult két afrikai polgárháborúban: először Angolában majd Sierra-Leonében is, ahol mérvadó volt fellépése.^{10,11} Az Executive Outcomes (EO) egy jól szervezett katonai egység. Egy bérelhető sereg mely kizárólag legitím kormányok számára ajánlja fel szolgáltatásait. Habár ez Afrikára értelmezve nem feltétlenül biztató, hisz pont a polgárháborúk esetében nehéz eldönteni, hogy a legitím kormányok a problémák megoldását képezik-e, vagy inkább maguk a problémák. Az viszont vitathatatlan tény, hogy az Executive Outcomes kizárólag kormányoknak dolgozott. Az EO elsősorban a dél-afrikai sereg 32. zászlóaljából alakult ki, de gyorsan túlnötte magát és az elején katonák kiképzésével foglalkozó cég nem sokkal később már hírszerzést is folytatott. Ennek bizonyítéka például, hogy Barlow 1991-re és '92-re is aláírt szerződéseket a DeBeers vállalattal felderítési küldetések elvégzése céljából.¹² Mindkét esetben, amikor az EO részt vett a konfliktusokban nem volt explicit ellenvetése a

⁷ Op.cit. Cheeseman, Anderson et Scheibler. p52

⁸ PECH, Khareen: Executive Outcomes – A corporate conquest.p97, www.issafrica.org/uploads/PEACECHAP5.PDF, letöltve: 2014.09.29.

⁹ Szerk.: Musah et Fayemi: Mercenaries – An African Security Dilemma. Pluto Press, 2000. p49

¹⁰ Cheeseman, Anderson et Scheibler: Routledge Handbook of African Politics. Routledge, 2013. p53

¹¹ Szerk.: Cornelissen, Cheru et Shaw: Africa and International Relations in the 21st Century, Palgrave Macmillan, 2011, p 23

¹² Op.cit. Musah et Fayemi. p50

nemzetközi közösségnek, sőt hallgatólagosan bele is egyeztek azokba. Mindkét szer a kiképzés végzése mellett az EO tevélegesen is részt vett a konfliktusokban.¹³

Az EO elsősorban nem hadászati jellegű, sokkal inkább gazdasági típusú agresszióknak lehetne tekinteni felépítése szempontjából. Inkább a céges tanácssteremben dőltek el a fontos kérdések, mint sem egy tiszt karnál vagy hasonló hierarchiában. A cég emberállományát a volt Dél-Afrikai Védelmi Erőkből, a rendőrségtől illetve az úgynevezett Koevootból (egy namíbiai felkelés-ellenes alakulatból) toborozta.¹⁴

Az angolai szereplés

A zsoldosok először 1992 végén jelentek meg Angolában, ahol polgárháború dúlt¹⁵. A káosz eleve vonzó közeg lehetett a zsoldosok és így a katonai magánvállalatok számára is, de ami ennél fontosabb a tény: az ország kőolajban gazdag. Ráadásul az előrejelzések szerint olajkitermelése egyre inkább emelkedni fog, amivel éveken belül megelőzheti a kontinens vezető olajhatalmát, Nigériát. Az elemzők mindezt arra alapozzák, hogy jelentős mélytengeri olajmezők állnak Angola rendelkezésére. Tehát egy talán Afrikára nézve klasszikusnak mondható „erőforrás átok” is övezi.¹⁶

A polgárháború már valójában közvetlenül a függetlenedés után megindult és különböző intenzitással 2002-ig zajlott. Lényegében két nagyobb tömb alakult ki, az egyik oldalról az MPLA (Movimento Popular de Libertação de Angola, magyarul: Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom), amellyel szemben az UNITA (Inião Nacional para a Independência Total de Angola, magyarul: Nemzeti Szövetség Angola Teljes Függetlenségéért) harcolt. A tanulmány szempontjából azonban csak az úgynevezett Bicesse-i békétől számított időszakot tárgyalom, amikor is megegyeztek egy demokratikus választás lebonyolításában, ergo a többpártrendszer bevezetésében. Minderre 1992-ben került sor, amikor is az MPLA jelöltje, Dos Santos meg is nyert. Az eredmény azonban vitatott volt és ez gyorsan a viszonyok elmérgesedéséhez vezetett,¹⁷ ami pedig igen hamar mindkét irányban történő komoly vérengzésekben kulminálódott és teljesen destabilizálta az országot. Ekkor az ott állomásozó ENSZ katonák egy részét is kivonták.¹⁸ Ebben a helyzetben a kormány, tehát az MPLA, a hazai fenyegetettség megoldását az Executive Outcomes igénybevételében látta. Az EO már jelen volt az országban, de akkor csak mint biztonsági cég egy kanadai olajvállalat alkalmazásában. Már ebben az időszakban is tetten érhető volt, hogy a kormányerők nem tudták megvédeni területeiket miközben az EO sikeresen tette ezt a gazdasági szempontból fontos területeken, ahol a

¹³ Op.cit. Cornelissen, Cheru et Shaw. p 59

¹⁴ Op.cit. Harding p 88

¹⁵ Op.cit. MusahetFayemi. p43

¹⁶ SPEARS, Ian S.: Angola's Elusive Peace: The Collapse of the Lusaka Accord Source, in International Journal, Vol. 54, No. 4 p564

¹⁷ CLEARY, Sean: Angola – A case study of private military involvement. p. 142 www.issafrika.org/uploads/PEACECHAP5.pdf, letöltve: 2014.09.30.

¹⁸ BESENYŐ – BÜR – HORVÁTH: Magyar katonák és rendőrök az ENSZ angolai békeműveletében, p. 59-60

munkaadók alkalmazták őket.¹⁹ 1993-ban az UNITA már nagy haderőkkel menetelt a főváros, Luanda felé és ekkor jutott el a kormány arra a szintre, hogy kész volt külső segítséget kérni, főleg olyanoktól, akik már rendelkeztek tapasztalattal a térségben.²⁰ Ezt kiegészítendő, az akkori egyesült-államokbeli vezetőség, tehát a Clinton kormány is látta, hogy szükség lesz katonai magánvállalatokra, mivel azok döntően tudnak hatni az események alakulására. Ráadásul sokkal költséghatékonyabban teszik ezt, mint amivel egy katonai segélyezés járna.²¹ Így az EO „meghívásának” indoka az volt, hogy visszafoglalja az UNITA által megszerzett területeket. Az EO erre 550 katonát tervezett és végül megközelítőleg ennyit is állított hadrendbe.

Bár az EO mellett egyébként számos egyéb katonai profilú magánvállalat is jelen volt (pld.: Defence Systems Limited (DSL), *Alpha 5 Lda*, Gray Security Limited, és a *Tele Service Sociedade de Telecomunicações, Segurança e Serviços*), de az EO kapacitásával nem is tudtak versenyezni. Tudniillik, másokkal ellentétben az EO nem egy magán biztonsági cég volt (habár kezdetben úgy jelent meg), hanem egy valódi katonai magánvállalat mely képes volt speciális ütőképes haderőt felsorakoztatni, amihez ráadásul még engedéllyel is rendelkezett.²² Az EO alkalmazottjainak beszámolóí alapján, illetve a helyzettel foglalkozó szakértők véleménye szerint is evidens volt, hogy az alkalmazottak nem pusztán tanácsadók és kiképzők voltak, hanem aktívan részt vettek a harcokban és ezért célzatosan lettek oda kihelyezve.²³ Az EO hivatalosan 1993 szeptemberében kötötte meg szerződését az angolai kormánnyal, egy kisebb csapata már valószínűleg jelen volt fél évvel e dátum előtt, de ekkor még pusztán biztonsági céggként a már említett eset okán egy kanadai olajvállalat szolgálatában.²⁴ Az EO elsődleges feladata az volt, hogy az UNITA által 1993 januárja és augusztusa közötti időszakban elfoglalt területeket visszaszerezze a kormány számára.²⁵ Így az EO operatív területe először az ország északi része volt, ahol bizonytalan információkra alapozva helikopterekkel egy UNITA gyakorlat kellős közepére sikerült elhelyezniük katonáikat (természetesen véletlenül történt ez meg). Ezáltal egy igen súlyos helyzetben találták magukat ahol azonban minden negatív körülmény ellenére és a helyzeti hátrányba kerülve is kitarítottak egy héten keresztül, amikor is a lázadók visszavonultak.²⁶ Az EO segédkezett az UNITA elleni hadjáratok tervezésénél, továbbá pilótái az angolai légierő pilótáival karöltve felderítő küldetésekből részt vettek, sőt az UNITA által uralt városok közvetlen bombázásában is. Emellett az EO végzett önálló hadműveleteket is, például az UNITA egyik logisztikai bázisa ellen. Természetesen mindemellett az EO szakemberei folyamatosan képezték az angolai katonákat és tanították nekik a különböző taktikákat. Ironikus módon pont ezeket korábban még az UNITA fegyvereseinek tanították akkor, mint a dél-afrikai sereg kötelékében szolgáló tanácsadók.²⁷

¹⁹ RENO, William: The Clinton Administration and Africa: Private Corporate Dimension, in A Journal of Opinion, Vol. 26, No. 2. p24

²⁰ Op.cit. Pech. p 86

²¹ Op.cit. Reno p 25

²² Op.cit. Cleary. p 148

²³ ibid. p 151

²⁴ ibid. p156

²⁵ ibid. p 147

²⁶ Op.cit. Harding p89

²⁷ Op.cit. Cleary.152

Mindemellett a konfliktus egy pontján, 1994-ben, az EO egy fontosnak nevezhető lépésbe fogott bele. Publicitást teremtett angolai tevékenysége számára és meghívta a hazai illetve nemzetközi médiumok tudósítóit, olyanokat is, mint például a CNN, a Sky és a BBC. Az újságíróknak egyébként nem volt szükségük vízumra ahhoz, hogy bemenjenek a térségbe, és Johannesburgból biztosítani tudták beutazásukat. Megérkezésüket követően maga Barlow és más vezetők nyújtottak tájékoztatást, majd ezt követően az újságírók betekintést nyerhettek az EO és az angolai hadsereg közösen tartott gyakorlataiba is.²⁸ Ez azért is volt fontos, mert el akarták kerülni azt, hogy az EO tevékenységét egyszerű zsoldosmunkaként ítélje meg a külvilág. Egy amolyan PR tevékenység volt ez, ami valójában tisztes távolságra volt magától a hadakozástól mégis azt a látszatot keltette, hogy az EO-nak nincs rejtegetnivalója és ez által beengedhet tudósítókat a műveleti területeire is.

Szerződése lejártáig az EO hatékonyan kiképezett egy teljes zászlóalj és több sikeres bombázásokat hajtott végre az UNITA bázisai ellen. Állítólag az UNITA vezetője, Jonas Malheiro Savimbi is sérüléseket szenvedett egy ilyen akció alkalmával.²⁹ Az EO is veszített embereket, habár ezek meg sem közelítették a polgárháborúban résztvevő felek veszteségeit.³⁰ Az EO által bevetett alakulat nagymértékben befolyásolta a polgárháború eseményeit. Továbbá segített az angolai hadseregnek a katonai felszerelések és fegyverek beszerzésében is. Ez egyben azt is jelentette, hogy maguknak is, tehát az EO beosztottjainak is lehetővé tették, hogy a legkorszerűbb fegyverekkel vonuljanak a hadszíntérre.³¹ Az EO közbelépése kényszerítette végleg tárgyalóasztalhoz Savimbit is amit több egymástól független forrás is megerősít.³² Nem vitatható tehát, hogy az EO-nak döntő szerepe volt a béke kiharcolásában. Az angolai kormány megközelítőleg 40 millió dollárt fizetett az EO-nak ezért a kétéves munkájáért.³³ Mások szerint a végösszeg valójában 60 millió dollár lett, amennyiben a fegyvervásárlás költségeit is hozzáadjuk.³⁴ Egyébként e béke korábban is megszülethetett volna, ám a kormány teljesen meg akarta semmisíteni az UNITA-t, ami tökéletesen megfelelt az EO-nak is. Így habár az UNITA egyoldalúan letette a fegyvert 1994-ben (közben már béketárgyalások folytak Lusakában 1993 novembere óta),³⁵ a harcok mégis folytatódtak, ami további 200 ezer ember életébe került.³⁶ Egyesek szerint afelől egyértelmű, hogy az EO-nak volt szerepe a polgárháború elnyújtásában, de ami még inkább fontos, sikeresen elterelte a figyelmet a problémák valódi forrásairól és ezeket nem kezelte. Így segített létrehozni egy ütőképes haderőt Angolának, ám ezt azóta sem használták megfelelően a régióban és nem járult hozzá annak stabilitásához.³⁷

A polgárháború végjátékában már az addig hallgatólagosan beleegyező nyugat, azon belül is az Egyesült Államok elkezdett azzal fenyegetőzni, hogy megvonja az

²⁸ Op.cit. Pech. p 88

²⁹ Op.cit. Harding. p89

³⁰ Op.cit. Harding. p90

³¹ Op.cit. Cleary. p161

³² Op.cit. Haring. p 88

³³ Ibid. p 89

³⁴ Rodban, Milena: On demand armies: private military company involvement in internal conflicts.p22. <http://hdl.handle.net/10822/553572>, letöltve: 2014.09.30.

³⁵ Op.cit. Cleary. p 161

³⁶ Ibid. p 164

³⁷ Ibid. p165

ország segélyezését amennyiben kormánya továbbra is szerződte az EO-t.³⁸ Ráadásul az ENSZ is rossz szemmel nézte a cég helyi tevékenységét így az EO 1996-ra elhagyta Angolát. Emberállományának jelentős része azonban ezek után sem hagyta el az országot, hanem más cégeknek dolgozott tovább. Ezek már nem katonai magánvállalatok voltak, hanem olyanok, mint a Saracen és Alpha 5 elnevezésű biztonsági cégek illetve az Ibis légitársaság és a Branch Energy cég.³⁹

Angolai szerepvállalása igen jövedelmező volt az EO számára, aminek köszönhetően egy megerősödött katonai magánvállalattá vált és képes volt a további tevékenységeinek fedezésére is. Olyan szolgáltatásokat, amelyeket az EO ezután ajánlani tudott semmilyen más cég nem kínált, és az óta sem sikerült senkinek. Emellett az EO létrehozott egy szerteágazó céghálózatot, amellyel már más aspektusokat is le tudott fedni és nyithatott egyéb ágazatokba is.⁴⁰

Az EO megjelenése Sierra Leonében

Az angolai akciót követően az EO következő fontos állomása Sierra Leone lett. Tudniillik a többi tevékenységgel ellentétben melyek az angolai szerepvállalást követték, Sierra Leone volt az első hely ahol ismét beléptek a konfliktusba és tevételesen részt is vettek benne. Ráadásul itt is hasonló jellegű rendrakást vártak tőlük, mint Angolában. Állítólag maga az angolai kormány ajánlotta a Sierra-Leonei vezetésnek a céget.⁴¹

Sierra Leone szempontjából, mármint a kormányéból egy igen kényes helyzet állt elő és az ország egyre mélyebben csúszott bele a polgárháborúba. 1995-ben a kormány igény bevette a Gurkha Security Services szolgáltatását. Az volt a feladatuk, hogy biztosítsák az amerikai-ausztráliai tulajdonú Sierra Rutile bányát, és közben képezzék ki a helyi erőket is. Ám a cég kudarcot vallott, sőt több emberét és a cég vezetőjét is elveszítette.⁴² Ezt követően alkalmazta a kormányzat az EO-t, amely már az év áprilisában több száz embert mozgósított a térségben.⁴³ Érdekes módon ebben az esetben is a nemzetközi közösség beleegyezett, sőt támogatta is a megoldást. Ez annak tudható be, hogy a szomszédos Libériában a regionális szereplők csúfosan kudarcot vallottak (mint a Libériai Békefenntartó Erők) és közben az Egyesült Államok sem akart közvetlenül beavatkozni horvátországi rossz tapasztalatai miatt.⁴⁴

Az EO 1996 elején érkezett meg az országba és azonnal számba vette a károkat. A pusztítás súlyos volt, mivel amit nem vittek el a fosztogatások során azt igyekeztek megsemmisíteni.⁴⁵ Az EO interveniálásának első évében 180 alkalmazottat mozgósított, de ezt növelték miután meghosszabbították szerződésüket. A cég a szolgáltatásainak árát (a RUF⁴⁶ visszaverését) 15 millió

³⁸ Op.cit. Francis. p 333

³⁹ Op.cit. Reno p93

⁴⁰ Op.cit. Pech 86

⁴¹ Op.cit. Harding. p 94

⁴² Natural 139

⁴³ Naturla 139

⁴⁴ Op.cit. Rodban. p28

⁴⁵ Op.cit. Harding. p 95

⁴⁶ Revolutionary United Front, magyarul: Egységes Forradalmi Front

dollárban határozta meg, de miután tovább maradt (összesen 21 hónapig) ez végül elérte a 35 milliót. Az összeg egyébként Sierra Leone teljes egyéves védelmi költségvetésének egyharmada volt.⁴⁷ Ezért az EO visszafoglalta és stabilizálta az ország gazdaságilag jelentősebb területeit. Habár az EO két ízben is tárgyalóasztalhoz tudta kényszeríteni a lázadókat, tartós békét nem sikerült elérnie. 1997-ben kivonult az országból és habár katonai szempontból jelentős sikereket könyvelhetett el a hagyatékáról ugyanez nem mondható el. Egyesek szerint annak ellenére, hogy az EO nem követett el közvetlen visszaéléseket, úgy tartják, hogy csak elnyújtotta, majd pedig fokozta a konfliktust.⁴⁸

A már bevett módszert, a tudósítók informálását és szafari jellegű körbevezetést itt is alkalmazták, mint ahogy azt Angolában tették. Ebben az esetben ez mégsem volt elégséges, mivel a szerteágazó céges vonatkozások itt már szembeötlőek voltak. Továbbá volt egy másik fontos tényező is, mégpedig az hogy az EO otthonában, a Dél-Afrikai Köztársaságban is egyre inkább az EO ellen fordult a közvélemény. Az EO-nak tehát mennie kellett és utána jöhetett a vízözön; ám az tény, hogy jelenlétével és felkészült, fegyelmezett emberállományával rendet tudott teremteni. Legalább is addig, amíg a helyszínen tartózkodott. A polgárháború ezután még 2002-ig húzódott, de itt már egy új fontos szereplő lépett színre, amely már korábban is jelen volt, de igazán főszerephez csak az EO kivonulását követően jutott.

Az EO tevékenységének átalakulása

Az 1997-ben kötött Abidjani béke hivatalosította az EO kivonulását, de ez nem jelentette azt, hogy a katonai és biztonsági magáncégek szükségtelenné váltak volna. Mivel számos természeti kincs van Sierra-Leonében az azok kitermelésével (főleg a bányászattal) foglalkozó cégek továbbra is igényt tartottak a védelemre. Két lényegében zsoldosként funkcionáló cég volt a legaktívabb ebben az időszakban: a Defence System Limited és a Sandline International. Mindkettő cég fontos szerepet játszott a hatalmon lévő junta elleni legfőbb offenzívákban.^{49 50}

Barlow és az EO tehát elhagyták Sierra-Leonét, de számos kapcsolattal és összeköttetéssel rendelkeztek a Sandline Internationallel. Ennek közvetlen bizonyítékai, tehát az összefüggések, több cégen keresztül manifesztálódtak, aminek legegyszerűbb példái a Heritage Oil and Gas és a Plaza 107 nevű cégek voltak.⁵¹ Ezen felül több esetben is egyeztek e cégek címei a Sandline-éval, és például a utóbbi cég neve, tehát a Plaza 107 valójában a Plaza 107, Kings Road címet jelölte

⁴⁷ KOVÁCS Gergely: Az Executive Outcomes tevékenysége Sierra Leonében. In Hadtudományi Szemle 5. Évf. No.2, 2012. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00013/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_3-4_158-165.pdf

⁴⁸ Op.cit. Rodban. p 30

⁴⁹ MCGREGOR, Andrew: Quagmire in West Africa: Nigerian Peacekeeping in Sierra Leone (1997-98) in International Journal, Vol. 54, No. 3 (Summer, 1999), p 488

⁵⁰ Op.cit. Musah et Fayemi. p 60

⁵¹ http://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone, Letöltés: 2014.09.30.

(ami London Chelsea negyedében található), ahol a Sandline magával az EO-val osztotta irodáját.⁵²

Egyesek szerint ki lehet jelteni, hogy a Sandline nem más, mint az EO brit megfelelője, mivel ugyanazokat a katonai szolgáltatásokat ajánlotta, annyi különbséggel, hogy nem volt rossz hírneve és apartheidhez köthető múltja.⁵³ Az EO és a Sandline hasonlítottak tevékenységeik egyéb aspektusában is mivel számos afrikai ország kormányának biztosítottak hírszerzői szolgáltatásokat. Mindkét cégről elmondható az is, hogy fegyvervásárlásoknál is fontos tanácsot adtak, sőt még közvetítő szerepet is vállaltak bennük. Tehát Sandline-nak nem jelentett nagyobb gondot az EO műveleteinek fokozatosan átvétele.⁵⁴ A Sandline emberállomány nagyjából ugyanaz volt, mint az Executive Outcomes-é, így nagyon törekednie kellett, hogy ne csússzon bele ugyanabba a negatív imázsába, mint ami elődjének volt.⁵⁵

A Sandline már 1995-től kezdődően jelen volt Sierra-Leonében, de ekkor még tevékenysége csak a helyi katonák kiképzésére korlátozódott.⁵⁶ Amikor azonban 1997 májusában Johnny Paul Koroma egy sikeres puccsot hajtott végre, az elűzött elnök komolyabb feladattal bízta meg a céget. Így 1998-ban az elzavart elnökhöz hű katonákat már logisztikailag és hírszerzésileg is támogatta a cég, ráadásul egy katonai helikopterrel közvetlenül be is avatkozott a harcokba. Emellett 10 millió dollár értékben szerzett fegyvereket és muníciót is a kormányhű katonáknak. Mindezt a Sandline állítása szerint a brit kormány hallgatóságos beleegyezésével tette.⁵⁷

Azóta már bebizonyosodott, hogy a Kabbah kormány helyreállítása egy jól kitervezett folyamat volt, amiben részt vettek vezető nigériai tisztek és velük együtt a Sandline is.⁵⁸ A Sandline számára a gondok akkor kezdődtek, amikor megvádolták őket azzal, hogy az embargó ellenére fegyvert juttattak a térségbe. Ebből robbant ki az úgynevezett „fegyvert Afrikának”-ügy.⁵⁹ Habár más cégek megtagadták a fegyverek bejuttatását az országba (morális alapokra hivatkozva), Tim Spicer a Sandline igazgatója hajlandó volt ezt megtenni. Az ügy másik fontos szereplője Rakesh Saxena, egy indiai üzletember, aki jelentős érdekekkel rendelkezett a gyémántüzletben. Az üzletember hajlandó volt komoly pénzeket befektetni abba, hogy az ország helyzete stabilizálódjon.⁶⁰ A közös ügyből hatalmas botrány lett, ami a Tony Blair által vezetett brit kormányzatot is megtépázta.⁶¹ A Sandline ugyanis azt állította, hogy a Kabbah kormánnyal való kapcsolatát maga a Brit Védelmi Minisztérium támogatta, sőt az amerikai külügyminisztérium is tudott a tevékenységükről. A Sandline szóvivője azt is kiemelte, hogy az egész valójában

⁵² <http://www.wnd.com/2004/10/27068/#0BHvgsICtCJwaAJt.99>, Letöltés: 2014.10.01.

⁵³ Op.cit. Pech. p 93

⁵⁴ Op.cit. Pech. p 101

⁵⁵ Op.cit. MusahetFayemi. p 61

⁵⁶ <http://www.wnd.com/2004/10/27068/#0BHvgsICtCJwaAJt.99>, Letöltés: 2014.10.01.

⁵⁷ Op.cit. Francis. p 328

⁵⁸ Op.cit. McGregor.p 448

⁵⁹ Op.cit. Murithi. p296

⁶⁰ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/90526.stm, Letöltés: 2014.10.03.

⁶¹ Op.cit. Francis. p 329

egy demokratikusan megválasztott kormány helyreállításáért történt, így tevékenységük semmilyen módon nem támadható.⁶²

Egyes elemzők szerint a Sandline sierra-leonei fellépésének megítélése valójában összefüggött egy másik botrányal, és az lett rá kivetítve⁶³. A Sandline által beszerzett fegyverek nem voltak döntőek a harcokban, sőt amikor a nigériai és ECOMOG csapatokat helikopterekkel támogatták azt nem saját eszközeikkel tették, hanem bérelték a járműveket.⁶⁴ Ettől függetlenül a brit hatóságok eljárást kezdeményeztek az ügyben és házkutatást tartottak a Sandline londoni központjában és Spicer két lakásán is 1998-ban. Emellett a vámhatóság vizsgálatot kérvényezett a Sandline adminisztratív és pénzügyeit lebonyolító Hansard Managementnél is. A „fegyvert Afrikának” botrányt végül is a Sandline át tudta vészélni, de az ügy a brit belpolitikában komolyabb visszhangot keltett. A Sandline ezután még szerepet vállalt Libériában, sőt Irakban is megjelent, tehát tevékenységét tudta folytatni annak ellenére, hogy nem tudta megőrizni az EO-nál pozitívabb megítélését.

Következtetések

A tanulmány be kívánta mutatni, hogy bizonyos afrikai tendenciák miként szolgálhatnak tanulságokkal az egész világ számára. Evidens, hogy amennyiben a nemzetközi közösség és a regionális erők nem tudnak időben és kellőképpen közbelépni a durvuló konfliktusokban, akkor a szereplők más fajta eszközökhöz nyúlnak.

Mivel Afrika szinte kizárólag olyan területekből áll melyek előzőleg gyarmatok voltak, a volt gyarmatosítók valamilyen szinten mindig is be szerettek avatkozni ügyeikbe. Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy a Hidegháborúnak itt is komoly hagyatéka volt. Mindkét oldal nagy pénzekkel és egyéb módon támogatta a számára kedvező országot, kormányt vagy sokszor paramilitáris alakulatot. Így amikor a bipoláris világrend felbomlott ez Afrikában nem feltétlenül úgy manifesztálódott, mint ahogy a világ másik részein és a feszültségek ugyanúgy megmaradtak. Viszont ezáltal bekerülhetett egy szintén fontos tényező, mégpedig a kapitalizmus és általa a privatizált gazdaság is.

A paramilitáris alakulatoknak már volt hagyománya, ami már sok esetben a függetlenedésért vívott harcokban gyökerezett. Legtöbbször a hadakozó felek különböző frakciókra, csoportokra bomlottak és úgy folytatták a hadakozást. Azonban a függetlenedés után előállt az a helyzet, hogy már nem csak a gyarmattartók állhatnak a másik oldalon, hanem saját honfitársaik is. Így, amint az egyik hadviselő féllé az ország legitim, függetlenedés utáni kormánya válik akkor rögtön kényesebbé a helyzet. Amikor erről van szó, a lázadók milíciákká alakulnak és általában gerillaháborút folytatnak, azonban a kormányok nem tehetik meg ezt. Azzal is számolni kell, hogy Afrikában nincs erős nemzeti öntudat és az állami seregek sokszor fegyelmetlen és képzetlen katonákból állnak. Talán így már

⁶² Op.cit. Reno. p 26

⁶³ A cég pápua-új-guineai beavatkozásáról van szó, ahol igen komoly mértékben beavatkoztak a konfliktusba, ami erős ellenérzetet és tüntetéseket váltott ki a helyiekből

⁶⁴ Op.cit. Harding. p 331

érthetőbb, hogy miért választják egyes afrikai kormányok a katonai magánvállalatok igénybevételét.

A teljes képhez még hozzátartozik az is, hogy a fentebb említettek mellett az instabil kormányok nem teheték meg azt, hogy a volt gyarmatosítóktól kérnek segítséget, mivel ez nyilvánvalóan még negatívabb és bizonytalanabb színben tüntette volna fel őket. Másrészt pedig Afrikában a 90-es évek elején rengeteg katona volt, aki elveszítette munkahelyét, így egyik oldalról létrejött egy vákuum, a másik oldalról viszont egyre inkább gyűltek azok a személyek, akik tökéletesen be is tudták tölteni ezt az űrt. Talán ebből érthetővé válik, hogy miért és miként jöttek létre az olyan cégek, mint az EO.

Az viszont sokkal fontosabb kérdés, hogy amellett, hogy betöltik az űrt, lehet-e ezekre a cégekre valódi megoldásként tekinteni. Egyik oldalról az olyan PMCK mint az EO és a Sandline olyan entitások melyek gyorsan hadba állíthatók és szerveztségükkel, illetve tapasztalatukkal szinte azonnal meg tudják változtatni az erőviszonyokat. Ez mindkét tárgyalat esetnél így volt, az EO és a Sandline is gyorsan át tudták billenteni a mérleg nyelvét még a vesztesnek tűnő helyzetekben is. Hatásfokukat nézve gyorsan tudtak elérni jelentős változásokat. Ugyanez egy nemzetközi vagy regionális szervezetnél szinte elképzelhetetlen. A hosszú egyeztetési procedúrák, melyeket egy ilyen helyzet megkövetel szinte beláthatatlan időt vesznek igénybe, miközben az események nagyon gyorsan zajlanak a hadszíntéren. Sőt itt azt is hozzá kell tenni, hogy még ha nem is tart sokáig az ilyen jellegű mozgósítás, nincs garantálva annak valódi hatása, pusztán azért mert egy nemzetközi vagy regionális haderő jár el. Ez történt Sierra-Leonében az ECOMOG csapatokkal ahol jelenlétük mellett is behívták az EO-t, mivel azok nem tudtak eredményesek lenni az ország stabilizálásában. Ennek függvényében ki lehet jelenteni, hogy az olyan katonai magánvállalatok, mint az EO sokkal gyorsabb és határozottabb válaszokat tudnak adni a konfliktusokban. Itt még talán meg lehet említeni, hogy opció lehet még a szomszédos országok vagy regionális szereplők közbelépése is, de Afrikában ez jellemzően a káosz fokozását eredményezi, amint ezt a kongói háború eseményei is bizonyították.⁶⁵

A másrésztől azonban egy nagyon fontos tényező szól az efféle megoldások ellen. Mindkét katonai magánvállalat alapvetően cég, és emiatt sokkal elasztikusabban tudnak viszonyulni a szabályokhoz. Egy olyan hadsereg, mint az EO könnyedén át tudta menteni magát a Sandlineba vagy más cégekbe, így hiába hoztak még törvényt is működése ellen Dél-Afrikában ez valamelyest lelassította tevékenységét, de nem toppantotta meg. Ami viszont ennél is fontosabb, hogy amennyiben emberi jogi vagy egyéb visszaélések történnének egy ilyen katonai magánvállalat akció során, az sokkal könnyebben tudna védekezni és át tudják hárítani a felelősséget személyi szintre, tehát alkalmazottaikra. Sőt, ha ennél is szorultabb helyzetbe kerülnének, nemes egyszerűséggel megszüntetnék magukat. Tehát itt nem léteznek megfelelő nemzetközi jogi eszközök az elszámoltathatóságra, és ha léteznének is, sokkal könnyebb kijátszani őket. Végére is miként kellene elszámoltatni egy gazdasági céget hadászati vonatkozásban?

⁶⁵ BESENYŐ János, GYARMATI Ádám, HETÉNYI Soma Ambrus, PETŐ Gergő, SZIJJ Dóra, RESPERGER István: Országismertető-Kongói Demokratikus Köztársaság, p. 97-99

Azonban a felelősség egyáltalán nem a két katonai magánvállalatot illeti meg, vagy legalábbis csak részben őket. Tudniillik az EO színre lépését a nemzetközi közösség legalább hallgatólagosan, de sokszor explicit módon támogatta. Mindenkinek megfelelt az a megoldás, hogy bemennek ezek a magánvállalatok és szinte azonnal rendet tesznek, mint amolyan igazi „kapitalista harcászati takarítók”. Bementek és rendet raktak azokban a szemétdombokban ahol senki más nem tudott, vagy nem akart. A botrányok azonban – melyek mindkét akciót követték – nagyon jól mutatják, hogy ezek a takarítók nem a jófiúk. Szemrebbenés nélkül kijátszották az embargókat annak érdekében, hogy hatásosak legyenek. Gazdasági jellegükből fakadóan őket csak a megoldás és a profit érdekelte. De ez nem csak a fegyverek beszerzésénél manifesztálódott, hanem Angolában a harcok tudatos elhúzásában is. Csak ezek után léptek színre a nemzetközi aréna szereplői, és akik előzőleg támogatták a „takarítók” igénybevételét hirtelen komoly szankciók kilátása mellett követelték a kormányoktól, hogy szakítsák meg kapcsolataikat a katonai magánvállalatokkal.

Ebből evidens lehet, hogy az operatívan megjelenő katonai magánvállalatok nagyon gyorsan tudják orvosolni a hirtelen elharapózó konfliktusokat. Távozásuk után azonban az országok könnyen visszasüllyednek ugyanabba a káoszba, ha nem még rosszabba is. Többször gyors beavatkozásukkal tovább súlyosbítják a helyzetet, még ha ez nem is kerül azonnal felszínre. Emellett az is egy fontos szempont, hogy mivel profitorientáltak ezért a nemzetközi jog szabályait is hajlandóak e célból mellőzni. Lényegében amorálisak. Ettől még azonban lehetnének a problémák megoldásának jelentős szereplői, de akkor nem lehetnek az egyedüli szereplői. Talán létrejöhetne egy olyan megoldás, amelynél a nemzetközi közösség szintetizálhatná a katonai magánvállalatok akcióit és sajátjukat. Így, amíg nem születik meg a döntés vagy határozat a nemzetközi szervezetnél, ezek a cégek bemehetnének rendet tenni, ám ezt minél hamarabb követni kellene valódi, hosszú távú békét fenntartani képes nemzetközi csapatokra. Mindkét részben megvan a problémák megoldásának potenciálja, de külön-külön egyik sem elégi a tartós eredmény eléréséhez.

Felhasznált irodalom:

- BESENYŐ János: Polgári cégek alkalmazása katonai műveletek logisztikai támogatása során, különös tekintettel a biztonság kérdésre; *Katonai Logisztika*, 15. évf. 2007. 2. szám, 93-115. o, http://www.honvedelem.hu/files/9/8723/a_polgari_cegek_alkalmazasa_katonai_muv_log_besenyo_j.pdf
- BESENYŐ János: The first military operation between European Union and African Union. The European advisors role in Darfur, *AARMS*, Volume 6, Issue 4. 2007, 771-784. oldal <http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume6/Issue4/pdf/18bese.pdf>
- BESENYŐ János: Logistic Experiences: The Case of Darfur -Promoting Peace and Security in Africa, *Finnish Department of Strategic and Defence Studies* (2006 – Series 2 No 35), pp. 41-59. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77169/StratL2_35.pdf?sequence=1
- BESENYŐ János, Búr Gábor, Horváth Sándor: Magyar katonák és rendőrök az ENSZ angolai békeműveletében, *Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat kiadványa*, Budapest, 188 oldal

- BESENYŐ János, GYARMATI Ádám, HETÉNYI Soma Ambrus, PETŐ Gergő, SZIJ Dóra, RESPERGER István: Országismertető-Kongói Demokratikus Köztársaság, „Sereg Szemle” kiadvány, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság tudományos kiadványa, Székesfehérvár, 2010, 138 oldal
- CHEESEMAN, Anderson et Scheibler: Routledge Handbook of African Politics. Routledge, 2013.
- CLEARY, Sean: Angola – A case study of private military involvement
- www.issafrica.org/uploads/PEACECHAP5.pdf, Letöltve: 2014.09.30.
- Szerk.: Cornelissen, Cheru et Shaw: Africa and International Relations in the 21st Century, Palgrave Macmillan, 2011.
- HARDING, Jeremy: The mercenary business: Executive Outcomes, in Review of African Political Economy NO.71, ROAPE Publications, p 87
- KARÁCSONY Veronika: A biztonság politizálása. http://uninke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/karacsony_veronika.pdf Letöltve: 2014.09.27.
- KOVÁCS Gergely: Az Executive Outcomes tevékenysége Sierra Leonében. In Hadtudományi Szemle 5.Évf. No.2, 2012.
- http://epa.oszk.hu/02400/02463/00013/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_3-4_158-165.pdf, Letöltés: 2014.09.30.
- MCGREGOR, Andrew: Quagmire in West Africa: Nigerian Peacekeeping in Sierra Leone (1997-98) in International Journal, Vol. 54, No. 3 (Summer, 1999)
- MURITHI, Tim: Handbook of Africa's International Relations Routledge, 2013.
- MUSAH et Fayemi: Mercenaries – An African Security Dilemma. Pluto Press, 2000.
- NÉNYEI Judit: Békefenntartók Zrt.? – Külvilág, VI. évfolyam, 2009/4, 15-36, <http://www.kul-vilag.hu/2009/04/nenyei.pdf>
- PECH, Khareen: Executive Outcomes – A corporate conquest. www.issafrica.org/uploads/PEACECHAP5.pdf, Letöltve: 2014.09.29.
- RENO, William: The Clinton Administration and Africa: Private Corporate Dimension, in A Journal of Opinion, Vol. 26, No. 2.
- RODBAN, Milena: On demand armies: private military company involvement in internal conflicts.p22. <http://hdl.handle.net/10822/553572>, Letöltve: 2014.09.30.
- SPEARS, Ian S.: Angola's Elusive Peace: The Collapse of the Lusaka Accord Source, in International Journal, Vol. 54, No. 4

Weboldalak:

- <http://ccrjustice.org/learn-more/faqs/factsheet%3A-guns-hire-iraq>, Letöltés ideje: 2014.10.01.
- http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/90526.stm, Letöltés: 2014.10.03.
- <http://www.wnd.com/2004/10/27068/#0BHvgsICtCJwaAJt.99>, Letöltés: 2014.10.01.
- http://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone, Letöltés: 2014.09.30.
- <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/pmc-article-a-faute.pdf>, Letöltés: 2014.09.27.

PROF. DR. SANDRA SÁNDOR – HORVÁTH ATTILA –
DR. CSONKA ILDIKÓ – DELI MÁRIA

**A LŐÁLLÓ MELLÉNY HASZNÁLATÁNAK TAPASZTALATA
A HONVÉDSÉGI ÉS BELÜGYI EGYSÉGEKNÉL**

Absztrakt

Ma is irreális elvárás, hogy minden létező fegyver ellen védő egyéni eszközöket használjunk. Napjainkban valamennyi lövedékálló mellényt már speciális, nagy szakítószilárdságú szövetből készítenek és ezek a mellények más és más védelmi szintet szavatolnak. A védelmi szint növelése szövetrétegek számával, a speciális műszálak szövetek kombinációjával, illetve a mellénybe varrt protektorok felhasználásával oldható meg.

A védőmellények ing alatti hordásra, felsőruházat alatti hordásra és nyílt viseletre készülnek. A mellények szavatossági idejére mindig oda kell figyelni és az előírásokat és a tárolási utasításokat velük kapcsolatban be kell tartani.

A sajátos súlyterhelés amúgy is megnöveli az egészségügyi kockázatokat. Minden, aminek a tömege tartósan terheli a testet, egy idő után károsan hat az ízületekre és a gerincoszlopra. A váll, illetve a medence szolgáltatja a legalkalmasabb helyet az eszközök rögzítésére, támasztására, ezek a területek is kimagasló terhelést kapnak. A terhelés folyamán sérülhetnek az izmok csontos tapadásai és eredései, ezek úgynevezett periostitises tünetek, fájdalmak jelentkezhetnek a medence-csontokon, a csigolyák arcusain és nyúlványain.

A mellények és a szolgálati feladatok extrém fizikai igénybevételnek teszik ki a csont- és ízületi rendszer mellett a keringési rendszert is. Emiatt nagyon fontos a megfelelő profilaktika és a kialakult elváltozások esetén a megfelelő terápia.

Kulcsszavak: golyóálló mellény, lövedékálló mellény, védőmellények felépítése, egészség, ízületek terhelhetősége, mozgásterápia, profilaktika, gyógyszeres terápia, fizioterápia

Abstract

It is an unreal and impossible expectation from us also today to use personal protecting gears against all existing weapons. Nowadays, all the bulletproof vests are made of special fabrics of high tensile strength, and these vests guarantee a high level protecting capability. In order to improve this capability, the number of fabric layers is increased, and they are combined with special synthetic fibers, and in addition, there are protectors sewed in the vests.

The bulletproof vests can be worn under the shirts, under the clothes or outside. The guarantee deadline, the storage instructions and the directions for use of the vests have to be rigorously observed.

Wearing the overweight (caused by the vest) increases the health risks. Everything that permanently burdens the human body may have a detrimental effect on the joints and the spine. For fixing the protecting gear, the most appropriate part

of our body is the shoulder and the pelvis, but also these parts have to bring a significant excess weight. Thus, the risk for the muscles sticking on the bones can be harmed, and the symptoms of periostitis may appear. In addition, there may be some pains on the pelvis bones and the vertebrae.

The vests, during the difficult military missions, may expose – besides the bones and the joints– also the circulatory system to extreme physical strains. Therefore, it is important to have appropriate medical controls to this effect, and in the case of some deformity to have suitable therapy.

Keywords: bulletproof vests, structure of the vests, health, burden on the joints on the bones, therapy, physiotherapy

A speciális védőruházat és felszerelés okozta egészségügyi szövődmények megelőzése és terápiája a rendvédelmi dolgozók körében

A vilárendszer felbomlása után eltelt időszakban a rendvédelem szerepe jelentősen megváltozott, átalakult, a korábbi – klasszikusnak tekinthető – rendőri tevékenység köre kibővült. Számos más összetevő mellett, a világ közvéleménye előtt zajló konfliktusok, a nyilvánosság kikerülhetetlensége, vagy a technika megállíthatatlan fejlődése által folyamatosan megújuló alkalmazott technológiák sokfélesége az ezredfordulót megelőző évekre egyre inkább megnövelte a drágán kiképzett rendvédelmi dolgozók társadalmi szinten jelentkező eszméit, de akár költségvetési szinten számszerűsíthető értékét is. Mindezzel a korábban jobbra csak a munkájuk eredményét fontosnak tartó társadalmi értékrendben a rendvédelmi munkatárs személyéből, kiképzettségéből, felkészültségéből fakadó egyéb értékekre is ráirányult a figyelem. Talán éppen ezen aspektusból egyre fontosabbá vált, hogy a mind drágább és drágább felszereléssel, kiképzettséggel „felruházott”, és ezzel párhuzamosan egyre professzionálisabb munkaerővel szembeeső rendvédelmi dolgozók egészségüket megőrizve, időben is hosszabb pályáivét befutva álljanak a társadalom rendelkezésére.

Egy teljesen közhelyszerűnek ható, de történelmi távlatokra visszatekintő alapigazság, hogy a társadalom, a nemzetállam érdekében (fegyveres) szolgálatot vállaló védelme a parancsnoka kötelezettségei közül a legfontosabb. Ez a felelősségvállalás persze nem kizárólag az előjáró személyével összefüggő általános magatartásában kell csak megjelenjen, hanem felöleli az alárendeltekre történő gondoskodás egyéb területeit, így a feladatellátáshoz szükséges eszközök, felszerelések biztosítását, a róluk való gondoskodás egyéb formáit, területeit is. Ennek következtében – az egészségügyi háttértámogatás szükségszerű humán és eszközoldali biztosítása, fejlesztése mellett – egyre korszerűbb és egyre nagyobb egyéni biztonságot nyújtó védőeszközök kerültek és kerülnek kifejlesztésre. Ezen eszközök életet védő hatásának taglalása mellett az irodalom, vagy a leírások alig szólnak a védőeszközök használatából származó esetleges egészségkárosodásokról, a védőeszközök által, mintegy járulékos következményként előidézett nem kívánt mellékhatásokról.

Általánosságban is elmondható, hogy a rendvédelmi szolgálatot teljesítők, illetve az aktív periódusukat már lezárt személyeknél – elsősorban a hektikusan jelentkező fizikai megterhelésből, a klimatikus viszonyok változásából – az egyénre ható

magasabb igénybevétel miatt az átlagosnál nagyobb fenyegetést jelent a különböző mozgásszervi, degeneratív betegségek kialakulása. Az idősebb korú rendvédelmi dolgozók körében elvégzett szűrővizsgálatokon az eltérések 30%-a a mozgásszervi betegségek csoportjába sorolható.

Cikkünkben mindezeket a tényezőket figyelembe véve a megelőzés érdekében próbáljuk javasolni és ajánlani, az akár önállóan is elvégezhető mozgásterápiát, valamint a magneto- és lézertérápiát, esetleg a gyógyszeres kezelést.

A lövedékálló védőmellény (lágú ballisztikai testpáncél)

A személyvédelem testpáncéllal történő megóvása a tűzfegyverek megjelenésével elveszítette jelentőségét. A technikai fejlődés következtében azonban az I. világháború alatt és főként azt követően ismételtelen megjelent a „testpáncél” egy speciális, a korábbi logikától és felfogástól jelentősen eltérő evolúciója, a (lövedékálló) védőmellény. Ezek a mellények váltak hivatottá megvédeni viselőjüket a kézi fegyverekkel okozott támadásoktól, és az elmúlt időkben egyre szélesedő személyi kör részére egyre nagyobb biztonságot szavatolva kerültek kifejlesztésre a hatékonyabbnál hatékonyabb testvédő eszközök.

Az persze még ma is irreális elvárás, hogy minden létező fegyver ellen védő egyéni eszközöket használjunk. Leginkább – az egyre jobban elterjedt és a sértett fél oldaláról a legnagyobb kockázatot hordozó – maroklőfegyverekből kilőtt lövedékek ellen kell védekezni.

Napjainkban valamennyi lövedékálló mellényt speciális, nagy szakítószilárdságú szövetből készítenek. Ugyanakkor ezek a mellények ma már más és más védelmi szintet szavatolnak, nem lehet csak általában – minden kézi lőfegyver lövedékétől megvédő –mellényről beszélni.

A legelterjedtebbnek tekinthető amerikai szabvány például hat plusz egy védelmi szintet állapít meg, a német szabvány ötöt, az orosz pedig hetet. A védelmi szint növelése (egy bizonyos határig) a szövetrétegek számával, a speciális műszálas szövetek kombinációjával, illetve a mellénybe varrt protektorok felhasználásával, valamint az alkalmazott gyártási technológiák kifinomultságával oldható meg.

Fontos azonban azzal is tisztában lennünk, hogy a lövedékálló mellények – legyenek azok akár a legkorszerűbbek és a legnagyobb védelmet nyújtó fokozatba besoroltak is – nem nyújtanak minden esetben és minden lövedékkel szemben teljes körű védelmet.

A lövedékálló mellényeket ma használó személyek – és így különösen a rendvédelmi dolgozók, katonák is – gyakorta esnek abba a tévedésbe, hogy védőmellényük komplex védőképességet eredményez. Ez a csalóka állapot, felelőtlen illúzió pedig sokszor a taktikai előírások, szabályok megszegéséhez, a fegyveres szituációk gondatlan kezeléséhez, és így súlyos sérülések bekövetkeztéhez, vagy – szélsőséges esetben – a túlzottan magabiztos, elbizakodott felhasználó halálához vezethet.

Tisztában kell lenni azzal is, hogy – kevés kivételtől eltekintve – a lövedékálló mellények nem védenek a repeszekről és a szúrásoktól sem. A repeszekhez és a szűrő tárgyak elleni védelemhez nem elegendő a rétegszámot növelni, ezért a gyártók egészen másfajta szövési módot és egyéb technológiai eljárásokat alkalmaznak a repeszek, illetve a szűrő eszközök elleni védelemhez, mint a sokkal egyszerűbben kezelhető lövedékállósághoz. A szűrő-vágó hatásoknak is ellenálló mellények többek, másabbak, mint a lövedékálló mellények. A hidegfegyverek támadásának (is) ellenállni képes védőmellények további speciális kialakítást igényelnek. Ennek jegyében az ilyen védelmet szavatoló mellényeknél úgynevezett Dyneema szálerősítésű, rétegelt kompozit anyagból készült paneleket helyeznek el, vagy a feltételezett szúrás felőli oldalon növelik az ARAMID-szövet rétegszámát, amelyet miniatűr fémkarikákból font réteggel erősítenek meg. Létezik még olyan szúrásálló mellénycsalád is, ahol – hasonlóan a magasabb védőképességet biztosító mellényekhez – önálló fém- vagy kerámiabetéteket helyeznek el a leginkább veszélyeztetett részen. A leginkább modernnek tekinthető szúrásálló mellényeken a különböző rétegszámú ARAMID szövetből összeállított pannelen a fém- vagy kerámiabetéteket – természetesen itt is a feltételezett szúrás felőli oldalon – szilícium-karbid (SiC) réteggel, vagy STF (Shear Thickening Fluid) kevlár nanokompozit védőanyaggal helyettesítik.

1. ábra. Traumabetétek katonai védőmellényekhez (NATO)

A védőmellények alapvetően három viselési módra készülnek: ing alatti hordásra (testmellények), felsőruházat alatti hordásra és nyílt viseletre. Mindhárom viselési mód esetén a maximális fedettségre kell törekedni.

Minél magasabb fokú egy mellény védelmi képessége, annál nehezebb és kevésbé kényelmes a viselése. Emiatt a legkisebb védelmet nyújtó mellények azok, amelyeket a ruha alatt akár egész nap is lehet viselni, amíg a komolyabb védőképességű mellények csak külső (értsd a ruházaton kívüli) hordmódban és csak korlátozott ideig alkalmazhatóak. Az ing alattiban is, és a rejtett viselésűben is

létezik olyan, ami oldalt is véd, illetve a védőpanelek a vállat is beborítják. Előnyös, ha az átfedéseknél a mellső rész fekszik rá a hátsó panelre, mert így a szemből, szög alatt érkező lövedéket nem vezeti be a mellső panel a mellény alá.

A felhasználóknak minden esetben olyan méretet kell választaniuk, ami szorosan a testre simul. Nem szabad, hogy a mellény „lötyögjön” a viselőjén, mert nagymértékben rontja a védőképesség hatásfokát. Könnyebben átlóható a mellény, ha az nem feszül rá a testre. Ki kell próbálni a mellényt mindenféle (különösen ülő) testhelyzetben ahhoz, hogy a megfelelő hosszúságot ki tudjuk választani. Ülő testhelyzetben történő próba esetén feltétlenül ellenőrizni kell, hogy nem keletkezett-e kétoldalt, a deréknál rés a védőpanelek között. Olyan mellényt kell választani, aminek a rögzítő pántjai gumírozottak és nagy az átfedés oldalt a mellső és hátsó paneleknél. A gumiszalag biztosítja, hogy mindig a testre feszüljön a mellény.

A lövedékálló védőmellény használata során ügyelni kell arra, hogy maradjunk szembe fordulva a várt támadás irányával, ugyanis mint már fent kiderült, a mellény elsősorban szemből nyújt védelmet, bár meg kell jegyezni, hogy a korszerű mellények „hátrésze” is a frontális részhez hasonló védőképességet szavatol. Oldalt a karok mozgatása miatt – illetve a mellények rögzítését biztosító, jobbára tépőzáras kivitelű hevederek okán – nagyobb hézag található, vagyis a mellények ezen részei a legsebezhetőbbek. Mellény nélkül is úgy érdemes a maroklőfegyver kezelést gyakorolni, hogy a fegyverünket két kézzel testünk előtt tartva, összezárt fegyvert fogó kezeink a testünkkel „háromszöget” alkossanak. Ennek oka – a nagyobb találati pontosság és a gyorsabb taktikai mozgás biztosítása mellett – páros, létfontosságú szerveink védelme. Az oldalról behatoló lövedék több szervet is sérthet.

Ezen a ponton indokolt megjegyezni, hogy a mellények szavatossági idejét és meghatározott védelmi fokozatát negatívan befolyásolja a szabálytalan, előírástól eltérő tárolás, az extrém szélsőséges hőingadozások, illetve a páratartalom-változás, a relatív légnedvesség túlzott mértéke. Ugyanakkor megállapítható az is, hogy a védőmellények gyakori használata jelentősen növeli az egyén egészségét terhelő rizikófaktorok kedvezőtlen hatását.

2. ábra. Korszerű lövedékálló mellény rejtett viseletre

A magyar rendőrség az 1980-as évek közepétől kezdte el felszerelni különböző egységeit lövedékálló védőmellénnyel. Az elsősorban hadászati célra készült orosz mellények sokkal inkább repeszálló képességükkel jeleskedtek, mintsem a kézi lőfegyverek lövedékei elleni védelemmel. A később általánosan, rendvédelmi célokra kiosztott – és még ma is használatban lévő – 95M lövedék- és repeszálló mellénycsalád harci védőmellény-változata speciális, felsőruházat jellegű egyéni védőeszköz a felsőtest, a nyak, a vállak és az ágyék védelmére. Az ilyen mellény megakadályozza meghatározott energiájú és szerkezetű lövedékek és repeszek áthatolását védőanyagán, ezáltal biztosítja a védendő testfelület megővését egy meghatározott mértéken túli sérüléstől. A 95M hazai gyártású, ARAMID-ból készült védőmellény jellegzetessége, hogy a védett testfelület nagysága fajlagos tömege arányában a világon használatos védőmellények között is kiemelkedő volt megszületése idején.

A korszerű testpáncélok általában polietilén (PE) alapúak, vagy úgynevezett aromás poliamidok (ARAMID), tartósan vízlepergetős felülettel (DWR) bevontak. Amint arra már utaltunk, léteznek ugyanakkor olyan lövedékálló mellények is, amelyek a fenti alapanyagok kombinált felhasználásával érik el a jobb védőképességet. Manapság gyakori, hogy a mellények külső borításaként a lánghatásoknak is ellenálló – az ARAMID anyagok körébe sorolható – NOMEX-et is igyekeznek felhasználni.

A legmagasabb védelmi fokozatot szavatoló lövedékálló mellények minden esetben feltételeznek a mellény szövetszerkezetétől eltérő anyagból – napjainkban úgynevezett ballisztikai kerámiából (alumínium-oxid, szilícium-karbid vagy bór-karbid), illetve alumínium-oxidból (Al₂O₃) – előállított betéteket is. Ezek a traumabetétek a legfontosabb szervek közvetlen védelmét igyekeznek biztosítani. A betétek súlya miatt azonban a mellények kialakítása feltételezi, hogy az alkalmazott ARAMID és/vagy PE szálak közé, nagy szakítószilárdságú polietilént (HPPE) is keverjenek, ami amellet, hogy garantálja a mellény épségét (vagyis nem szakadnak ki a mellény szövetéből a betétek), egyben jelentősen merevebbé is teszik azt. Mindennek az eredményeként a védőmellény nemcsak sokkal nehezebb lesz, de lényegesen kevesebb viselési komfortot is jelent a viselője számára.

Figyelemmel arra, hogy ezek a mellények csak a felsőruházaton viselhetőek, még fontosabb a külső borítás vízlepergető hatásának biztosítása, amely ezáltal 100% nylon alkalmazását követeli meg. Mindez azonban tovább rontja a szellőzés lehetőségét.

3. ábra. Korszerű, rendvédelmi célú, általános lövedékálló védőmellény (Gyártó: MEHLER)

A védőmellények átlagos tömege (méretállástól és a borítóhuzat alapanyagától függően) 5,5-7,5 kg, amíg a későbbi fejlesztések során a nagy szilárdságú polietilénből készített változat tömege 4,2-5,1 kg-ra csökkent. A kiegészítő védőbetétek tömege a kezdeti 3,8 kg tömegről – az idők folyamán végbement műszaki fejlődés következtében – 3,02 kg tömegűre csökkent. A kor műszaki színvonalának megfelelő korszerű védőeszköz viselőjének alapterhelése – egy átlagos testméret mellett – hozzávetőlegesen 10-14 kg terheléssel megnőtt. Az alapanyagok és a technológia fejlődése következtében ez napjainkra 8-11 kg-ra csökkent, de még mindig jelentős.

4. ábra. Korszerű (katonai) lövedékálló mellény külső viselésre. (Gyártó: Blackwater)

5. ábra. Korszerű, rendészeti célú, speciális (taktikai) lövedékálló védőmellény.
(Gyártó: PointBlank)

A mellényeken túl több fajta lövedékálló védőfelszerelés is megtalálható az ilyen termékeket forgalmazó cégek kínálatában, így például a hazánkban is használatos, rendvédelmi célra rendszeresített személyvédelmi, lövedékálló táska, mely egyesíti a diszkréciót és a biztonságot. A táskát egy mozdulattal kihajtva kb. 40x90 cm-es védőfelületet kapunk. A zárt táska mérete kb. 46x35x11 cm, súlya kb. 6,4 kg.

6. ábra. Lövedékálló táska nyitva

Egyéb, egyéni védőfelszerelések

Az európai országok rendőrségeinek a militárisabb jellegét hordozó, katonailag szervezett és speciálisan kiképzett rendőri egységeit nevezik készenléti rendőrségnek, illetve némely országban ennek megfelelője a csendőrség. Speciálisan képzett csapaterőbe szervezett egységekkel a világ majd minden rendőrsége rendelkezik.

Magyarországon tömegrendezvények, demonstrációk, kiemelt sportmérkőzések, nagy tömegeket vonzó kulturális események biztosítására – vagyis „gyűjtőnévén” a csapaterőben végrehajtott feladatokhoz – és más rendőri egységek megerősítésére veszik igénybe a Készenléti Rendőrséget.

A csapaterő alkalmazása az egyik legkomplexebb rendőri tevékenység, amely, összehangolt és szorosan egymásra épülő együttműködést követel meg. A csapaterő a közrendvédelmi szolgálati ágon belül külön szakmai ágazat, amely önálló szervezeti kultúrával rendelkezik. A csapaterőbe szervezett egységek tagjai általában speciális testvédő öltözettel és felszereléssel vannak ellátva.

A csapatszolgálati feladatok során alkalmazott testpáncélok, testvédők vonatkozásában hangsúlyozni kell, hogy ezek az eszközök alapvetően nem lövedék, vagy hidegfegyverrel indított követlen támadások elhárítására szolgálnak, bár a korszerű kivitelűek az ilyen támadások elleni védelemre is átalakíthatóak. Ezek az eszközök jobbra a nagyobb terjedésű tárgyakkal, eszközökkel, vagy azok nélkül, pusztán kézzel (esetleg kézben tartott ütőeszközzel) végrehajtott támadásoktól védik a viselőt. A csapatszolgálati tevékenységben részt vevő rendőrök komplett védőfelszerelése ma már nem korlátozódik a felsőtestet védő mellényre. A testpáncél részét képezi a sisak, a mellkasvédő, a nyakvédő, a combvédő, az ágyékvédő, a könyök- és alkarvédő, a rüsztyt is takaró lábszárvédő és a (tömegoszlató) pajzs. Ezeket egészíti ki a protektor alatt hordott bevetési ruha, amely a hajlatok mentén kipárnázott, és kialakítása révén nagyobb mozgásszabadságot biztosít a viselőnek, mint a hagyományos egyenruha.

7. ábra. Teljes testvédő felszerelés tömegkezelési feladathoz. (Gyártó: C.P.E.)
(fotó: cpe-production.fi)

A 2007. évben megkezdett – egyébként elkerülhetetlenül szükséges – nagyarányú modernizáció jegyében a kor követelményeinek is megfelelő, komplett testvédő-garnitúrák beszerzését kezdte meg a rendőrség hazánkban is.

8. ábra. Tömegkezelési feladathoz rendszeresített, korszerű védőfelszerelés. (Gyártó: C.P. E.)
(fotó: police.hu)

Sajnálatos azonban, hogy valószínűleg a régi beidegződések maradványaként e korszerű technikai háttérhez nem párosult a tudatos és átgondolt alkalmazhatósági szisztéma felépítése. Ennek lehetett az eredménye, hogy senki nem tartotta szükségesnek a testvédő felszerelések felvételi szintidejének meghatározását; triviális volt, hogy azokat az állomány ne csak a tényleges tömegkezelési feladat megkezdése előtt, hanem egy-egy biztosítás teljes időszakában is viselje. Ennek az lett a gyakorlatban megvalósult hozadéka, hogy a csapatszolgálati feladatot például 06.00 órakor megkezdő állomány a testvédő felszerelésekbe beöltözve került telepítésre a rendezvények helyszínein tartalékba csakúgy, mint a kordonok mellé letelepítve. Így aztán egész álló nap – télen és nyáron egyaránt – ezt az akár 40 kg-os többletterhet magán cipelve látta el egyébként sem kíméletes szolgálatát. Aztán este, amikor a tömeggel szembeni fellépés ezt esetenként indokoltá tette, megkezdte azt a feladati elemet, amiért reggel beöltöztették.

Gondoljunk bele, hogy mennyire fáradt, elgyötört lesz a csapatrendőr addigra, mikorra a leginkább fittnek, gyorsnak és hatékonyak kell (kellene) lennie. Nem beszélve arról, hogy az addigra sokszor rájuk fülledt, izzadságuktól húrukba maró késként végtagjaikat vágó – a védőfelszerelés testen történő rögzítését biztosító – pántok milyen fizikai fájdalommal és morálromboló hatással lehetnek, nem beszélve a súlyterhelés miatt amúgy is megnövekedett egészségügyi kockázatokról.

9. ábra. Tömegkezelési feladatot ellátó rendőrök munka közben, védőfelszerelésben
(fotó: vasnepe.hu)

Ez télen is megterhelő, nemhogy nyáron. Nagy hőségben intenzív terheléskor vagy kimerítő testi aktivitáskor jelentkező nagyfokú folyadék- és magnéziumvesztések izomgörcsök jelentkezésével járnak. A fokozott verejtékvesztés esetén egyértelműen emelkedik a napi folyadékszükséglet, mivel a verejtéknek a vérnél magasabb magnéziumkoncentrációja miatt jelentős mennyiségű magnézium veszhet el, de a vizelet és széklet útján történő kiválasztás is szerepet játszik. A vér magnéziumszintje nem tükrözi a teljes magnéziumszintet, mivel az összes magnéziumnak csak szerény hányada található meg a vérben. A magnéziumhiány ideg- és izomfunkció zavarhoz, különösen az izomrostok membránjának túlingerléséhez vezet.

10. ábra. Tömegkezelési feladatot ellátó rendőrök munka közben, védőfelszerelésben.
(fotó: cpe-production.fi)

A hideg, a megfázás és a hirtelen lehülés is okozhat izomfájdalmakat, és itt alapvető szerepet játszik az egyén érzékenysége a klímafaktorokkal szemben. A szolgálat közbeni erős izzadást követő lehülés, a hirtelen támadt szél okozhat deréktáji panaszokat. A nagyobb nedvességű területeken, a tengeren, a tengerparton több a myalgias panasz, mint a szárazföld belsejében élőkénél. A 40-50 Celsius fokos hőségben a szolgálatot teljesítőktől nem várható el, hogy a felszerelés viselése közben, esetleg a feladat végzése során megbirkózzanak a szervezetük felől jövő zavaró tényezőkkel (görcsölés, fájdalmak, mozgáskorlátozottság).

A speciális védőfelszerelések megléte és használata a rendőrség tűzserészeti feladatainak ellátása során is szembetűnő, de épp annyira jellemző a terrorelhárítási feladatok vagy a katonai tűzserész tevékenység körében is. Ezek a védőfelszerelések – felhasználásukhoz igazodó – kialakításuk miatt egyrészt jelentős súlyterhelést jelentenek a viselő számára, másfelől nem elhanyagolható extrém fizikai igénybevételnek teszik ki a csont- és ízületi rendszer mellett a keringési rendszert is.

11. ábra. Korszerű, katonai célokra gyártott „Bomb Suit” tűzserész védőöltözet.
(fotó: dunatv.hu)

12. ábra. Rendőrségi tűzszerész, speciális védőöltözetben. (Bomb Suit)
(fotó: Készenléti Rendőrség Tűzszerész Szolgálat)

13. ábra. Rendőrségi tűzszerészek munka közben, védőruhában.
(fotó: Készenléti Rendőrség Tűzszerész Szolgálat)

14. ábra. Egy repülőgép átvizsgálása – Tűzserész munka közben, védőfelszerelésben.
(fotó: Készenléti Rendőrség Tűzserész Szolgálat)

Mindezek mellett természetesen számos más olyan speciális feladat is igényel különleges védőfelszerelést, mint például a Készenléti Rendőrséghez telepített víz alatti kutató mentő feladatok, vagy a katonáink és rendőreink által egyaránt ellátott külszolgálati missziók békefenntartói tevékenysége.

15. ábra. Speciális, rendészeti célú kutató-mentő bűvár védőruházatban.
(fotó: Készenléti Rendőrség Tűzserész Szolgálat)

16. ábra. Speciális, rendészeti célú kutató-mentő búvár védőruházatban.
(fotó: Készenléti Rendőrség Tűzszersz Szolgálat)

17. ábra. KFOR misszióban részt vevő magyar egységek védőfelszerelésben.
(fotó: honvedelem.hu)

A rendvédelmi erők állományában – mintegy a társadalom ez irányú elvárásának manifesztuma – alapkövetelmény a megfelelő szintű szellemi és fizikai rátermettség. A fizikai teljesítőképességhez azonban bizonyos biológiai előfeltételek is szükségesek, amelyek részben az életkortól, a fejlettségtől és a biológiai nemtől, illetve mindezeket túl a hivatását gyakorló számára biztosított munkafeltételek minőségétől és a részükre rendelkezésre álló egészségügyi háttértámogatástól is függenek.

Egyértelműen kijelenthetőnek tartjuk, hogy a rendvédelmi, katonai területen dolgozókat a személyi (védő) felszerelésük – amellet, hogy kritikus helyzetekben nagymértékben javítja életben maradási esélyeiket, csökkenti a sérülések veszélyét, de egyben – fokozott terhelést eredményeznek. Éppen ezen okból nem megkerülhető, hogy miként csökkenthetjük e terhelés okozta nem kívánt hatásokat.

18. ábra. Vegyi támadás ellen védekező, védőfelszerelést viselő NATO katona
A gerincoszlop felépítése és működése

Az emberi gerincoszlop a maga nemében csodálatos alkotás, a súlypontja a lehető legmagasabban helyezkedik el, és a lehető legkisebb energiafordítás mellett a lehető legnagyobb mértékű mozgékonyt biztosítja, és ez biztosítja a járást is.

A gerinc egy egységes szervnek tekinthető, amelynek állapota kulcsszerepet játszik az egészség megőrzésében. A gerincoszlopon és annak mentén minden szervünk lenyomata megtalálható akár csak a talponton, vagy a tenyerünkön. Amikor itt valamilyen elváltozás keletkezik, az előbb-utóbb károsíthatja a belső szerveket is. Bárhol, bármilyen hatás éri a gerinc egyik régióját, az a test többi részén is megjelenik.

Csontvázunk legfontosabb funkciója, hogy szilárd vázrendszerként védelmet biztosít létfontosságú szerveinknek, eredési és tapadási pontot jelent az izmok számára, valamint benne található a csontvelő.

A gerincvelő a test központja. Alsóbbrendű idegközpontokat tartalmaz, megközelítőleg 45 cm hosszú és 1,25 cm átmérőjű, a koponyaaltól az első ágyékcsigolyáig nyúlik. A gerincvelő teljes mértékben idegszövetből áll, a közepén levő szürkeállományt a fehérállomány veszi körül. A gerincből harmincegy pár gerincideg nyúlik ki, szabályos közönként. Az idegek valamennyi testrészünkbe a gerincvelőből indulnak ki. A szervezetben felgyülemelő feszültség hatására a gerincoszlophoz tapadó izmok megfeszülnek, nyomást gyakorolnak az idegekre, és ez fájdalommal jár. A feszültség oldódásakor az izmok is ellazulnak és emiatt a mikrocirkuláció fokozódik, javulnak a rheológiai tényezők és elegendő oxigénhez, tápanyaghoz juttatja a szöveteket és a szerveket, valamint elszállítja, és ezáltal megszabadítja a szervezetet a mérgező salakanyagoktól. A gerincoszlop 24 valódi és 9-11 álcsigolyából áll.

A mozgásszervi problémák többsége a központi idegrendszerrel, azaz az aggyal és a gerincvelővel kapcsolatosak, amelyek a test mindenre kiterjedő irányítási rendszerét képezik.

A testi terhelhetőség és teljesítőképesség szempontjából különösen fontos a vázrendszer. A mozgásszervek az emberi test tömegének kétharmadát teszik ki és már emiatt is alapvető szerepet játszanak az egész szervezet mindenkori működésében.

A gerincoszlop alapvető funkciója a test stabilitásának és egyensúlyának biztosítása. Alul a keresztcsont révén a medenceövhöz illeszkedik és a háti részén a bordákkal és a szegycsonttal együtt a mellkast képezi. A gerincgörcsűlet elosztják – az evolúció folyamán – a felegyenesedett testtartásból adódó nyomást, és ez a sinusgörbe-lefutású görcsűlet emberi sajátosság, egy csodálatos mérnöki remekmű, amely rendkívül szilárd és meglehetősen rugalmas is [1,2]. A sagittális síkban kétszeres S alakban görcsűlt vázrész, amelynek alapfeladata abban is áll, hogy a test tömegét optimálisan viselje, valamint a kompresszió és hajlítórókat megfelelő módon helyezze át a medencére és az alsó végtagokra, hogy az emberi test alapvető funkciója az állás, a járás és a munkavégzés folyamán megfelelő legyen. Ez a görcsűlet felfogja a járás közben keletkező rázkódásokat és lökéseket, melyek hiányában a koponyát minden lépéskor akkora ütés érné, hogy agyrázkódást szenvedne. A gerinc frontális síkban is kismértékű görcsűletet mutat, a háti szakaszon enyhén jobbra, a nyaki és ágyéki szakaszon kissé balra görcsűl. A női gerincoszlopon általában fokozottabb az ágyéki lordózis, valamint ezt kompenzálva a mellkasi tájékon a kyphosis. A Delmas az alábbi gerinc típusokat határoz meg: dinamikus típus: a gerincgörcsűletek fokozottak, és statikus típus: a gerincgörcsűletek csökkentek.

A gerinc viseli a törzs súlyát, a megterhelés nagy részét, emiatt a felső és alsó csigolyákat ért túlterhelési ártalmak a gerincen is manifesztálódnak. Lumbalis gerincszakaszunk testünknek egyik legjobban igénybe vett területe [3,4,5].

A stabilitás biztosításában alapvető szerepet játszik az elemi mozgásszegment. Junghans alkotta meg a gerinc „mozgásszegment”-jének a fogalmát, amely a csigolyatestből, az intervertebrális discusból, az elülső és hátsó hosszanti szalagból, az ide tartozó ízületi felszínekből és a ligamentum flavumból, továbbá a gerinc-satorna ide tartozó szakaszán, a csigolyatestek egymás felé tekintő felszíneiből áll. A szalagok és az izmok is szerves részei a szegmentumnak (lásd 19. ábra).

A gerinc mozgási szegmentumát akkor tekintjük stabilnak, ha fiziológiás terhelési viszonyok között úgy őrzi meg fiziológiás mozgásterjedelmét, hogy közben a benne futó gerinc-satorna és intervertebrális foramen területén a neurológiai funkció nem szenved zavart. Instabilitás a nem megfelelő terhelés hatására a gerinc valamennyi mozgástengelye mentén kialakulhat. A szalagrendszer feladata, hogy az izmok által beállított helyzetben tartsa az ízületeket. Az elülső gerincszalagok elöl úgymond sínben vezetnek, koordinálják és szabályozzák a mozgást. A csigolyatestek hátsó felszínén húzó szalag a gerinc-satornában helyezkedik el. A gerincben négyféle alapmozgás valósulhat meg (flexio, extensio, lateralflexio, rotatio). A gyakorlatban minden esetben ezek kombinációja jöhet létre.

A csigolyák legfontosabb összeköttetéseit a csigolyaközi porckorongok jelentik. A porckorong normálállapotban egy hidrogéllal telt tömlőcskének fogható fel, és ez az intervertebrális zóna puffer zónaként viselkedik. A porckorong hidraulikus biomechanikai funkciója biztosítja, hogy a nucleus pulposus (a nucleus pulposus egy

golyóhoz hasonlít) passzív nyújtóerővel hassen az axialis kompressziók ellen. Az anulus fibrosus rostszerkezete geometriájának köszönhetően a fellépő nyíró- és az (axialis és paraaxialis) rotációs erőket neutralizálja. Az anulus fibrosus a perifériás rész, amelyet koncentrikusan elrendezett rostok építenek fel és ferde lefutásúak, továbbá a térben keresztezik egymást. A rostok a periférián közel függőleges állásúak és a centrális rész felé közeledve ferde lefutásúvá válnak. A nucleusszal érintkező rostok majdnem teljesen horizontálisak. A rostgyűrűk a két csigolyaplató között ellipszis alakúak.

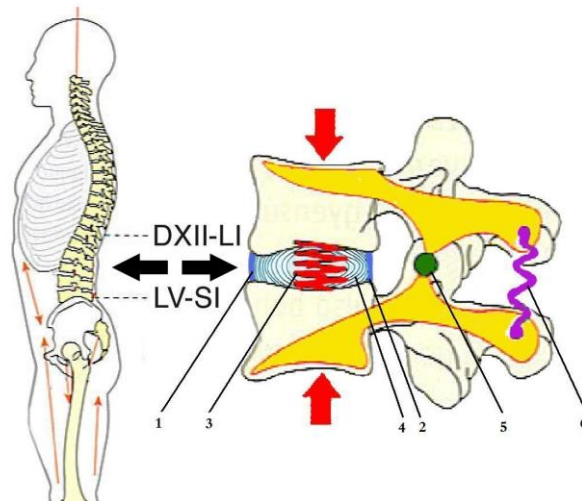
A nucleust a csigolyaplatók és az anulus fibrosus egy nyújthatatlan tokba zárják. Az anulus rostjainak hálózatos elrendezése fiatal korban megakadályozza a nucleus prolapsusát. A kor előrehaladtával azonban ebben a tokban uralkodó tartós nyomás hatására, a discus (az anulus rostjai) elnyíródik, és annak zselészerű tartalma, és a nucleus, láthatóan kitüremkedik a szakadáson.

Amikor nyomás éri a porckorongot, akkor ez minden irányban egyenletesen terjed (Pascal törvénye). A nucleus pulposus a porckorong tömegének 40-60%-a, centrálisan helyezkedik el és az embrionális gerinchúrból származik, amely áttetsző zselé, erősen hydrofil. Kémiaileg mukopoliszacharid mátrixból épül fel, fehérjéhez kötött chondroitinszulfátot, hyaluronsavat és keratinszulfátot tartalmaz. A nucleus kollagén rostokat, a chondrocytákhöz hasonló sejteket, kötőszöveti sejteket, és csak nagyon kevés érett porcsejtet tartalmaz. A nucleusnak nincs vérellátása és beidegzése. A nucleust a rostos állomány szorosan körülfogja. Alkalmazkodik a mozgáshoz, terheléshez miközben a külső gyűrű védelmezi. A porckorongnak nincs saját vérellátása, az ízületi folyadék áramlása látja el tápanyagokkal. A discus intervertebralis magassága 1-2 mm-el is csökkenhet és szétterül, ilyenkor az átmérője 1 mm-rel megnőhet. A porckorong szerepet játszik abban, hogy a gerinc fordulni, csavarodni és hajolni tudjon. Szöveti szerkezete biztosítja a gerinc hajlékonyságát és rugalmasságát, mivel a kocsonyás nucleus pulposus víztartalma 88% és emiatt összenyomhatatlan. Amikor az intervertebralis discusok folyadéktartalma lecsökken (vagy megszűnik), a nucleus pulposusok rugalmatlanná válnak és felrostozódnak, az anulus fibrosus rostjai ennek következtében alapvető funkciójukat már nem tudják teljesíteni. Az anulus fibrosus, amely lemezes felépítésű kollagénrostokból áll, rugószerűen öleli körül a nucleus pulposust. Az itt ható nyomás teljes egészében csökkenés nélkül tevődik át a károsodott discus alatti zárólemezre, ekkor jelentős fájdalom jelentkezik, és a funkció csökkenése miatt fokozott terhelés hárul az izmokra is. Az így létrejött izomdiszbalansz túlterheléshez, fájdalomhoz és funkciókárosodáshoz, súlyosabb esetben antalgias testtartáshoz vezet. A testmagasság a csigolyák közti porckorongok vízvesztése miatt mindennap változik. Álló helyzetben (a testtartás és a talpboltozat fáradásának következtében) a testmagasság a nap végére csökken, ingadozása akár 5 cm is lehet. A magasságunk éjszaka regenerálódik. A nagyfokú fizikai terhelés és a fokozott nyomás következtében tovább fokozódik a porckorong vízvesztése. Éjszaka a nucleus visszaszívja a vizet a csigolyatestből, és a discus visszanyeri eredeti vastagságát. Ezért van az, hogy az ember reggel mindig magasabb, mint este. Mivel az előterhelt állapot is sokkal kifejezettebb reggel, a gerinc rugalmassága is nagyobb ebben az időben.

A kisízületekben az ízületi porc normális, és az ízületi rés egyenes és szabályos. Lapos discus esetén ezek az ízületek rendellenes állásúak, az ízületi rés hátul

kiszélesedik. A kisízületek ilyen eltorzulása hosszú távon osteoarthrosis kialakulásához vezet.

A discus magassága eltérő a gerinc különböző szakaszain. Legvastagabb a lumbális szakaszon, körülbelül 9 mm; a háti szakaszon 5 mm, és a nyaki szakaszon 3 mm. A discus tényleges magasságánál fontosabb, hogy hogyan aránylik a csigolyatest magasságához. Ez az arány összefügg az adott szegment mozgékonyásával. Ha nagyobb az arány, nagyobb a mobilitás. A nyaki szakasz a legmobilisabb, mivel a discus/csigolyatest aránya itt 2/5; a lumbális szak kevésbé mobilis, itt az arány 1/3. A legkevésbé mozgékony a háti gerinc, itt az arány 1/5.

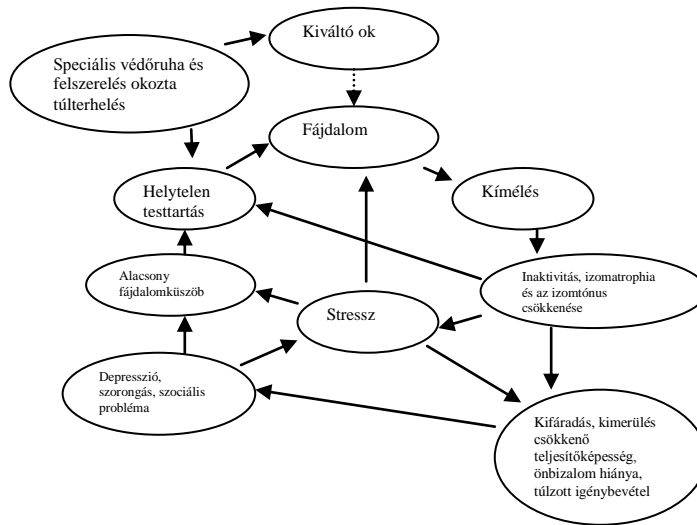
19. ábra. A gerinc biomechanikája

1. Lig. longitudinale anterior; 2. Lig. longitudinale posterior; 3. Nucleus pulposus (rugóként viselkedik); 4. Anulus fibrosus; 5. Intervertebralis kisízületek szerepelnek forgóként; 6. Az izomzat végzi és szabályozza a mozgást

Minden, aminek a tömege tartósan terheli a testet, egy idő után károsan hat az ízületekre és a gerincoszlopra. A gerincre különböző erők hatnak: a fizikai és pszichés terhelés, a testtömeg, az izmok és szalagok feszülése, a hasüregi nyomás, valamint a külső erők, mint a ruházat, a felszerelés, a védőeszközök. A terhelés folyamán sérülhetnek az izmok csontos tapadásai és eredései, ezek úgynevezett periostitises tünetek, amikor is körülírt fájdalmak jelentkezhetnek a medencecsontokon, a csigolyák arcusain és nyúlványain. Az izom tónusa, kötöttsége csökkentheti, illetve fokozhatja a gerincfájdalmat. A csigolyák, a porckorong, a kisízületek, a szalag és izomrendszer bármelyik képletének megváltozása az összes többi képlet változását idézi elő, ami a szegmentum, és ezen keresztül a gerinc stabilitását rontja.

Valamennyi izom csupán egyféle tevékenységre determinálódott, az összehúzódásra. A test izomkörzetében az időben elhúzódó fizikai terhelés fájdalmat

okoz az izmokban, amelyet merev, görcsös, elhúzódó izomállapot jellemez és funkciókiesés kísérhet. A hosszú időn keresztül ható stressz is létrehozhat tartós izomfeszülést és fokozott összehúzódást a paravertebralis izomzatban. Az izomzat kifáradása tartós derékfájást okozhat.

20. ábra. A hátfájdalom kialakulása

A derékfájást befolyásoló foglalkozási faktorok:

- kifejezett nehéz fizikai munka,
- gyakori előrehajlás és forgás,
- emelés, nyomás, húzás,
- monoton fizikai megterhelés,
- statikus helyzet,
- vibráció,
- jelentős stressz.

Súlyosbíthatja az izomzat állapotát, ha az izomzat kapillárisai kontrahálódnak. Az erekben lokális ischaemia lép föl. A fokozott izommunka hatására szöveti hypoxia keletkezik, a glükózaminoglikánok felszaporodnak a működő izmokban, és duzzanat, izomfájdalom, izomláz lép föl. A glükózaminoglikánok (hialuronsav, chondroitin, chondroitin szulfát, keratonszulfát stb.) a kötőszövet 0,5-5%-át adják. Nagy molekulatömegűek és igen erős Ca^{++} -kötő képességük révén jelentős mennyiségű vizet kötnék meg. A csont tömegének mintegy 20%-a víz. Az izmokban fájdalom és kontrakció keletkezik, amely az idegvégződésekre is pressziót gyakorol, sőt az izomelemekben bevérzések is felléphetnek. Amikor a testtartás görnyedt vagy oldalra elhajlik, ez a finom egyensúly megbomlik. Gyakori tünet a mély hátizmok nagyfokú spasmusa, különösen a csigolyatest vagy a harántnyúlvány törése esetén. A tövisnyúlványok törése túlzott izomerő hatására rendszerint fiatalokon fordul elő. A csigolyatest csontos nyúlványai stabilitást biztosítanak és csak passzív módon vesznek részt a gerinc mozgásában. A csigolyákból kiinduló fájdalom lehet a

csigolyatest és az elülső szalag tájéka, amely fájdalom kisebb intenzitású, mivel ez a terület érzőidegekkel gyengén ellátott. Amikor a fájdalom a csigolyatest hátsó részén az ívek, az intervertebrális foramenek területét érinti, akkor az ízületek már heves, kínzó fájdalmat okoznak. A ligamentum flavum fokozott megvastagodása térszűkítőleg hathat és radiculitises tüneteket okozhat [6,7,8,9].

A gerinc eleve sérülékeny és érzékeny a terhelésre, emiatt kell odafigyelni a testtartásunkra, hogy ezzel is csökkentsük a gerincünkre eső terhelést. Miután négy helyett két láb tartja a testet, a test súlypontja áthelyeződött. A test súlypontjának nevezzük azt a pontot, amelyen alátámasztva nyugalomban marad a homogén gravitációs térben. A gerincünk karbantartása része az általános erőnlétünknek és kondíciónk megőrzésének. A testtartás az egész test tartása, beleértve a törzs és a végtagok tartását. Gyakorlatilag a testtartás a gerinc helyzetét jelenti, amelyet külső és belső térerők befolyásolnak. A helyes tartás esetén egyensúlyi helyzet van a test saját erői és a testre ható nehézségi erő között. Ebben az esetben az ízületi tokok és szalagok feszülése az élettani állapotnak megfelelő, és a tartásért felelős izmok harmonikusan, szimmetrikusan együtt működnek, és az izomzat erő kifejtése, valamint energiafelhasználása minimális, és ennek köszönhetően a porckorongok és az ízületi felszín terhelése egyenletes. Minél inkább eltér a test súlyvonala a fiziológiai súlyvonalától, annál nagyobb teher hárul a kisízületekre és porckorongokra. Ez az érzékeny egyensúly különösen érvényes az ágyéki szakaszra, mivel a törzs függőleges helyzetben tartása érdekében itt hatnak a legnagyobb erők, és itt kapcsolódik a mozgékony gerinc a stabil medencéhez. A lumbosacralis ízület a gerinc leggyengébb összeköttetése. Az S₁-es csigolya felső felszínének lejtése, az L₅-ös csigolyát előre és lefelé csúszásra készíti. A hosszabb ideig fennálló diszharmónia az izomzat és a szalagok kifáradásához vezet, ezáltal a gerincszakasz előre vagy hátraesik. A csigolyaoszlopot támogató izmok minden terhelésre görcsbe rándulnak, és így áthárítják a feladatot a többi izomzatra [10]. Mindennemű súlyszaporulat megváltoztatja a test egyensúlyi helyzetét. A kimerítő testgyakorlatok és fizikai terhelés – különösen, ha abban csavaró mozdulatok is előfordulnak, gyakori okai a gerincfájdalmaknak. (Lépés közben a hetedik és nyolcadik háti csigolya között forgó mozgás történik. Ez a régió az, ahonnan a test felső része az egyik, az alsó része pedig az ellenkező irányba fordul) [11,12,13].

Az izomzat végzi az aktív mozgást és a törzs aktív stabilizálását minden testhelyzetben. A tökéletes mozgás alapja ugyanúgy, mint a végtagoknál is, az ellentétesen működő izomcsoportok (pl. hasizmok és hátizmok) harmonikus együttműködése. Az izmok párban dolgoznak (agonisták, antagonisták). Amikor egy izom összehúzódik, akkor az ellentétes (proprioceptív működés) párja elernyed. Bármelyik izomcsoport működésének megváltozása – legyen az legyengülés, megrövidülés, görcsös állapot – az izomegyensúly felbomlásához vezet, különböző mozgásszervi panaszokat okozva. Ha belegondolunk abba, hogy milyen nehéz munkát végeznek izmaink ahhoz, hogy a gravitációs erővel szemben testünket különböző helyzetben megtartsák, illetve mozgassák, érthető, hogy a különböző testtartási rendellenességek, vagy a tartós egyirányú terhelés izomgörcsöt, izomfájdalmat okoz.

Amikor a gerinc görbületei fiziológiás mértékűek, a terhet a csigolyatestek viselik, de ha a külső erők túlsúlyba kerülnek, a test egyensúlyi helyzete felborul és az erő hatásának irányába eső izmok, szalagok és csontrészek fokozott terhelésnek

lesznek kitéve. A helyes testtartás esetén az izmok csak azt a minimális erőt fejtik ki, amivel megtartják a helyes pózt. Álló helyzetben a gerincnek tartó és stabilizáló szerepe van. Ilyenkor a törzs tömege a vállövre a mellkas és a hasüreg rendszerén keresztül a medencére tevődik át. A rossz tartás, különösen az ágyéki görbület fokozódása, (amely mindig a hasizmok elégtelen működésével jár együtt) rontja a rendszer működését. Ennek következménye a különböző gerincszakaszok túlterhelése. A helytelen testtartás minden esetben fokozza a porckorongok és a szalagok terhelését. A gerincoszlop kisebb-nagyobb eltérései is szerepet játszanak a fájdalmak kialakulásában. Az izmok stabilizáló hatása más mozgáskor (pl. hirtelen mozdulatnál vagy súlyemeléskor), mint álló helyzetben. A gerinc valamennyi alkotórészének elváltozása okozhat gerincfájdalmat. A porckorongok kopása esetén magasságuk csökken, így a csigolyák egymástól való távolsága is csökken, ez minden esetben befolyásolja a hátul elhelyezkedő, csigolyák közötti kisízületek működését. A gerinc hosszában végigfutó hátsó szalag megnyúlhat, vagy rajta a porckorong kiboltosulása okozhat nyomást és ezzel fájdalmat. Az idegekben a porckorong elbolytosulása, vagyis a gerincserv, vagy más lágyszövetek okozta nyomás következtében jelentkezhet a fájdalom [14,15,16].

A testtartásban megkülönböztethetünk statikus testtartást, ami az a pozíció, amelyből a mozgás indul és végződik. Ezért, ha ez nem megfelelő, az egész mozgásfolyamatban hibásan működnek az izmok, és ez nagyban befolyásolja a mozgást és az egyensúlyozást. Természetesen, ebből következően kihat a dinamikus testtartásra is. A dinamikus testtartást olyan képességként definiálhatjuk, amely mindig egy optimális forgástengelyt tart fent bármely mozgássíkon történő mozgáskombinációban.

A speciális védőfelszerelések, vagy egyéb, a testet terhelő felszerelés nemcsak a gerincoszlopot érintően okozhat problémát. Mivel általában a váll, illetve a medence szolgáltatja a legalkalmasabb helyet az eszközök rögzítésére, támasztására, ezek a területek is kimagasló terhelést kapnak. Fontos tehát a váll-vállöv, medence-medenceöv szabad mozgásainak, illetve általános állapotának megfigyelése is. A nyak és a váll régiói hajlamosak az izomspazmusra, ilyenkor ezek a területek kötötté és fájdalmassá válnak, ezt a rossz testtartás és az izmok helytelen igénybevétele okozza, és a fájdalom többnyire tovább sugárzik a nyak, a fej, a vállak irányába. A védőruházat és a felszerelés okozta egészségkárosodások megfelelő felkészítéssel megelőzhetők, és ebben komoly szerepet kap a prevenció, a rehabilitáció és az egészségközpontú gondolkodásmód. A felszerelés tömege kritikussá teszi a drága technikai felszerelés kihasználását, megakadályozza alkalmazójának a gyors helyzetváltoztatást és a mozgékonyt. Az elvégzett továbbfejlesztések a rendvédelmi dolgozó speciális ruházat és a személyi felszerelések területén növelik a katoná (rendvédelmi dolgozó) hatékonyságát és ezáltal a képességét arra, hogy megnyerje az adott harcot, illetve végre tudja hajtani az adott speciális feladatot. Ez nemcsak erejének megsokszorozásában segít, de a drága fegyverrendszerek maximális hatékonyságának kihasználásában is. Az egészség és biztonság iránti követelmények a törvényhozás szintjén is fokozódtak, ami számos új anyag kifejlesztését eredményezte a személyi védelem céljára az iparban is. A tüzerő hatásos növelése (pl. a lézerrel vagy számítógéppel vezérelt gránátvető) és a vezetés-irányítási berendezések (pl. GPS) megnövelték a speciális védelmi felszerelés tömegét. Az egészségügyi szolgálat is tehet annak érdekében, hogy a káros hatások csökkenjenek.

Ahhoz, hogy ez a fizikai terhelés ne okozzon tartós testi elváltozást, speciális védőfelszereléseket hordók erőnléti felkészítése mellett javasolt olyan gyakorlatokat beépíteni a képzési programba, amelyek a helyes testtartást hivatottak kialakítani.

A kiképzés szakaszában a vázrendszer fokozatos terhelését szakmailag jól képzett kiképzőcsoport biztosítja. A jó eredmény elérésének alapja a minden irányban teljes mozgáspályán működő gerincoszlop, illetve ízületek és a helyes testtartást biztosítani képes izomzat. A gyakorlatban ez tulajdonképpen két – látszólag egymásnak ellentmondó – feladatot jelent: a stabilitás és a dinamizmus biztosítását a mozgások során.

A stabilitás tulajdonképpen azon izmok tréningjével érhető el, amelyek a helyes testtartás fenntartásában játszanak szerepet. Gyakorlati szerepük abban figyelhető meg, hogy a tartási rendellenességből, egyszerű fáradásos állapotokból eredő fájdalomtól vagy akár a nem rendeltetésszerű használat miatt kialakuló kórképektől megkíméli az egyént. A dinamizmus, mint másik szükséglet az erejükben megnövelt, aktívan és változékonyan dolgozó izmoknak ad lehetőséget arra, hogy a gerinc teljes mozgástartományában létrejöhessen a hatékony munka.

Amikor az akut problémákat nem kezeljük megfelelően, akkor azok krónikussá válnak. A gerincoszlop megterheléséből eredő problémák a testtartás javításával, a rendszeres izomerősítő úszással, mozgásterápiával, elektroterápiával, kondroprotektív szerekkel mérsékelhetők, illetve megszüntethetők.

A kontraktúras izmok nyújtása, a beteg helyes tartását elősegítő gyakorlatok alkalmazása és a légzőtorna is segít a test általános erősítésében. A nyújtó lazító gyakorlatok kitűnően alkalmasak az izmok görcsös feszességének oldására és a mikrocirkuláció fokozására. A gyógytorna azonban önmagában nem elég.

A teljes körű kezelésbe beletartozik az átmenti ágynyugalom, a fájdalommentesség határain belüli korai gyógytorna, a lumbális stabilizációs gyakorlatok, a törzsizomzat és a mozgás erősítése, a biomechanikai zavarok korrekciója és a fájdalomcsillapítás és a gyulladáscsökkentés is.

Ma már korszerű gyógyszerek állnak a gyógyítók rendelkezésére, de ennek ellenére világszerte túl sok az olyan mozgásszervi beteg, akinek nincs megfelelő hatásos terápiája.

A mozgásszervi vizsgálat a következő elemekből állt: antagiás tartás, LS gerincmozgások, paravertebralis spazmus, nyújtási tünetek (Lasegue, femoralis), érzőkör-, izomerő-, reflexvizsgálat (patella, Achilles).

Mozgásterápia

A mozgásszervi betegségek kezelésének fontos része a célzott, egyénre szabott mozgásprogram. A tornagyakorlatok egymásra épülnek, egymást támogatják. A gyakorlatok összeállítása során figyelembe kell venni, ismerni kell az adott kórképre jellemző patológiás elváltozásokat, a porckárosodás mértékét, a statikus és dinamikus stabilizátorok (tok, szalag, izmok) állapotát.

Az ízület biomechanikáját módosítja a fizikai megterhelések mértéke, a társbetegségek és a beteg aktuális kondíciója (akut, krónikus szak). Ha nem kellő odafigyeléssel, kevésbé gazdaságosan, görcsösen végezzük a szükséges mozgást, ez a mozgás intenzitásának, frekvenciájának fokozása nélkül is túlterheléshez vezet. Az automatikus, tudatos tervezést már nem igénylő dinamikus sztereotip mozgások sokkal gazdaságosabbak.

Amikor a gazdaságos izommunka feltételei nincsenek megteremtve, az csökkent terhelhetőséget, sérülésveszélyt jelent, és ilyenkor az általános értelemben vett ellenálló képesség és a mindennapi stressz-tűrőhatár is csökken. Ezeket a tényezőket figyelembe véve eldönthető a gyógytorna elsődleges célja: stabilitás vagy mobilitás növelése, a megelőzés, a gyógyítás és a helyreállítás feladatai. Ha egy gyakorlat fájdalmat okoz, vagy a meglévő fájdalmat fokozza, a gyakorlatot szakítsuk meg.

A mozgásterápia célja az ízületvédelem, a mozgáspálya, az izomerő, a manipuláció, a funkcionális kapacitás és a fájdalom csökkentése. Az ízületvédelem az ízületet körülvevő izmok erejének gazdaságos felhasználását jelenti a különböző munkafolyamatok végrehajtása közben, figyelembe véve a beteg aktuális állapotát (akut vagy krónikus szakasz), az érintett ízület(ek) felépítését, mechanikáját, stabilizáló rendszerét, különösen az ízületi porc teherbíró képességét.

Az izmoknak és az inaknak szükségük van, hogy egymáson akadálytalanul el tudjanak csúszni. Ez biztosítja, hogy az izmok képesek legyenek a váratlan és hirtelen mozdulatokra anélkül, hogy elszakadjanak, illetve megsérüljenek. Azok az ízületek és csontok, amelyeket ilyen típusú izmok ölelnek körül, optimális állapotban vannak és a legtökéletesebben működnek. Az izmoknak szerepe van abban, hogy a csontok és ízületek ne érintkezzenek túl szorosan és ezáltal fokozottabb legyen fájdalommentes terhelhetőségük. Az erős és rugalmas izmok elősegítik a csont- és izomsérülések elkerülését.

Tartáskorrekció és izomerősítés

A helyes testtartásnál rendkívül fontos a medence és a keresztcsont optimális dőlésszöge a lumbosacralis szög és a gerinc fiziológiai görbületei. A medence megfelelő állása a helyes testtartás kulcsa. A test tömege a medenceöv boltozatos szerkezetén keresztül, a csípőízületeken át egyenletesen eloszolva tevődik át az alsó végtagok és a lábak boltozati szerkezetére. A gerincet mozgó izmok munkája egy hajó árbocát rögzítő kötélhez hasonlítható, melyben a hajó teste a medence, melynek élettani dőlésszöge 60 fok. Ez egyrészt meghatározza a csípőízület helyzetét, másrészt a fölötte elhelyezkedő gerinc nyílirányú görbületeinek élettani mértékét.

Célszerű tartáskorrekciót a medence helyzetének beállításával kezdeni, valamint az ágyéki gerincszakaszt és a medencét mozgó izmok lazításával. Azok az izmok, melyek hossza eltér a fiziológiástól, nem tudnak teljes erővel dolgozni. A merev vagy a gyenge izmok ismeretében lehet csak megtervezni a megfelelő mozgásterápiát. A megnyújtandó izmok mobilizálása és nyújtása után kell az erősítendő izmokkal foglalkozni, és ez után lehet az egyensúlyba hozott izomzat koordinációját fejleszteni. Céltudatosan, tervszerűen végzett terápiával lehet

eredményt elérni. A mozgásterápiát alapos mozgásvizsgálat előzi meg, mely alapján kiderül, hogy mely izmokat kell erősíteni, illetve nyújtani.

A következő feladatsor kivitelezését minden esetben szakembernek kell figyelnie és koordinálnia, hiszen a kiinduló és véghelyzetek pontos beállításán múlik a gyakorlatok hatékonysága. Ezekben a mozgásokban aktív főszereplő a paravertebralis izomzat, hasizmok, a m. iliopsoas, valamint a far- és combizomzat. Amikor a hasizmok megfelelőek (akkor a hasüreg tartalmát közel tartják a gerinchez), így a test súlyának egy részét is viselik. Ennek köszönhetően részben mentesül a nyomástól a gerincoszlop és a medence.

Gerincoszlop állandó terhelése esetén javasolt:

- a fiziológiás görbületek legmegfelelőbb funkcionális helyzetének kialakítása,
- a kialakuló deformitások megakadályozása, ha már kialakult ennek korrekciója,
- a medence központi helyzetének megéreztetése, annak stabilitása, mivel a medence helyes testtartása biztosítja a megfelelő terhelési lehetőséget,
- hasizmok, csípőflexor-, a hátizmok és csípőextenzor, és a csípőabductor-adductor szinergista működésének kialakítása, izomegyensúly létrehozása,
- a lapockakontroll kialakítása (depresszor- és adduktorerősítés, elevátor dozírozott nyújtás),
- a fej-nyak optimális helyzetének kialakítása, mivel a nyaki gerincszakasz kifejezetten sérülékeny

Bemelegítő gyakorlatok:

- Kezdje a bemelegítést két mély beléggzéssel és kifújással, ezt kiegészítheti tudatos légzésirányítással, melyet a kéz hasra vagy mellkasra, vagy clavicula ívére való helyezésével érhet el az egyén.
- Húzza fel mindkét vállát, majd engedje le, körözzön a vállakkal hátrafelé, aztán előre felé.
- A feje tetejét nyomja felfelé, mintha egy könyvet tartana, és így tartva a fejét lassan hajlítsa a fejét egyik oldalra, középre, a másik oldalra, vegyen pár mély lélegzetet, és végül fordítsa a fejét jobbra-középre, balra, majd fel és le.
- Lendítse a karokat először kissé, majd egyre nagyobb körökben előre.
- Hajlítsa be a karokat a mellkas előtt egymást keresztezve. Lendítse oldalra vállmagasságban a karokat és vissza elöl keresztkben.
- Egészítse ki az előző gyakorlatot enyhe térdrugóval - keresztezett karnál hajlít a térd, nyújtott karnál nyújt a térd - tehát hajlít és nyújt.
- Körözzön a csípővel úgy, mintha hulahoppkarikázna.
- Hajoljon előre, csúsztassa a kezeit lefelé a lábán a térdéig, vagy ha tudja, még tovább. Egyenesedjen fel, és kissé hajoljon hátra.
- Helyben járva húzza fel a térdét egyre magasabbra, mintha menetelne. Ezután egyperces könnyű helyben járás következik.
- Fejezze be a bemelegítést két mély beléggzéssel és kifújással, hogy a tüdő teljesen kiürüljön.

A hajlító és erősítő gyakorlatok növelik az izmokban tárolt energia mennyiségét, és ezáltal csökken a hirtelen mozdulatból eredő sérülés veszélye. A gyakorlatok révén fokozódik a mozgástér az ízületnél és a porcnál, valamint fokozódik az inak húzószilárdsága és az ízületi nedv termelése. A gyakorlatok felszabadítják az ízületeket, így az izmok és inak visszatérnek eredeti egyensúlyi állapotukba.

Térdelő gyakorlatok

- Álljon térdelőtámaszba, a csípője és a vállai legyenek derékszögben.
- Közelítse a fejét hátra a térdei felé, a tenyere és a térdei maradjanak a talajon, és görbítse be a hátát, majd gördüljön vissza.
- Görbítse fel a hátát, mint ahogyan egy macska domborít.
- Eressze le a hátát úgy, hogy a fenéke és a feje felfelé mutat, a törzse pedig ív alakban meghajlik, homorít.
- Tartsa egyenesen a hátát, nyújtsa ki vízszintesen az ellentétes oldali karját és lábát. Ismétlje meg a másik karjával és lábával. Figyeljen az egyensúly megtartására!
- Fordítsa az ujjait egymás felé a mellkas vonala alatt és így vállszélességnél nagyobb tenyértámasz mellett végezzen karhajlításokat.
- Az előző gyakorlatot folytatva tartsa meg a karhajlítást – mellkas 20-30 cm-re a talajtól – és innen nyújtózzon a talajon egyik, majd másik kezével.
- Térdelésben könyököljön le a padlóra úgy, hogy a comb és a felkar derékszöget zárjon be a talajjal, az alkarok legyenek párhuzamosan, és így domborítsa és homorítsa a hátát néhányszor.
- Térdeljen le, üljön a sarkára. A karjával egyensúlyozva lendítse a fenekét jobbra úgy, hogy a jobb csípője a talajhoz érjen, a karjai balra lendülnek. Ezután emelje fel a fenekét, és üljön át a másik oldalra, a karjait tartsa balra. Hatszor ismétlje a gyakorlatot, mindkét irányba háromszor.
- Álljon fel, és nyújtózzon egy vízszintes rúd vagy egy ajtófélfá mentén. Ragadja meg, és lógjon rajta, hogy a teste egész súlyát átvegye. A függeszkedés eléréséhez, ha szükséges rogyassza be a térdét, hogy érezze, ahogy megnyúlik a gerince. Maradjon így számoljon magában csukott szemmel 15-30 másodpercig, majd lazítson. Engedje el a rudat, és álljon alapállásba.

Törzserősítés

A gerinc hátrahajlítása:

- Feküdjön a hasára, tegyen a hasa alá egy párnát, a karjai pihenjenek a test mellett tenyéren. Emelje fel a fejét a talajról, tartsa a magasba egy pillanatilag, majd engedje vissza, közben a szem csukva.
- Engedje le a vállát, és emelje fel először az egyik, majd a másik lábát mindkét lábát 5x, körülbelül 15 centiméterre a földtől és szorítsa össze a farpofákat, majd a láb letevése után engedje ki az erőt.
- Ahogy erősödik, próbálja meg egyszerre felemelni a földről a fejét, a vállait és a lábait – de mindig csak néhány centiméterre.

A gerinc előrehajlítása:

- Feküdjön hanyatt, húzza fel a lábait talpra a padlón – térd hajlít –, és hajoljon előre úgy, hogy a tenyerével a combjain felfelé csúszva elérje a térdét – fej emel.
- Ismétlje meg a gyakorlatot úgy, hogy az egyik könyökét közelítse az ellentétes térdéhez. Váltogassa a két könyökét.
- Ahogy erősödik, emelje fel az ellentétes térdét – lábfelhúzás hashoz –, hogy elérje a könyökét. Felváltva dolgozzon a test két oldalán.

Lábemelés:

- Feküdjön hasra egy asztalon vagy fekvő padon, a csípője legyen az asztal szélén. Kapaszkodjon az asztalba, hogy támasztékot adjon.
- Emelje fel mindkét lábát úgy, hogy egy szintben legyenek az asztallal. Vigyázzon, hogy ne hajoljon meg a háta. Maradjon így, míg, háromig számol, majd lassan, óvatosan engedje vissza a lábait.
- Utána fekvődjön az oldalára, az alul fekvő karjával támassza meg a fejét, a másikkal pedig támassza meg magát a mellkas előtt. Az alul fekvő lábát hajlítsa be, a felül lévő alsó végtagot pedig kinyújtva emelje fel. A lábfejét inkább derékszögben pipálja be, ne feszítse piccbe.
- Tegye a felül lévő lábát előre a padlóra. Emelje meg egy kicsit az alul fekvő lábát.
- Forduljon meg, és a másik oldalán fekvve ismétlje meg a gyakorlatokat.

Felülés-mély hasizom tréning:

- Üljön le a padlóra, a térdéit húzza fel úgy, hogy derékszögben álljanak a mellkasához képest. Nyújtsa a karjait előre, hogy egyensúlyozni tudjon.
- Gördüljön hátra olyan messzire, amíg kényelmes (a mellkas távolodik a térdtől, a hát gömbölyűen közelít a talajhoz, de nem teszi le), a mozdulatot a hasizmával tartsa, számoljon a véghelyzet megtartásánál magában ötöt.
- Továbbra is hasizma segítségével húzza magát vissza egyenesbe.

Nyújtás

Hátnyújtás:

- Hason fekvő tenyér a vállak alatt támasztanak, lábak kis terpeszben, medenceöv lazít, míg a mellkast feltoljuk a feszüléshatárig, a fejet tartjuk, 3-szor, 5-ször ismétljük.
- Feküdjön az oldalára, és gömbölyödjön össze, amennyire csak tud. Érezze, ahogy húzódik a gerince.
- Lassan, finoman nyújtsa ki a gerincét, nyújtsa karjait a feje fölé, egyenesítse ki a lábait, és feszítse le a lábfejét, hasát húzza be, farpofák összeszorítanak és így nyújtózkodik.

Medencebillentés:

- Üljön le egy székre, homorítson a derekával elhúzódv a széktámlától.

- Most gördítse vissza annyira, hogy nekinyomódjon a széktámlának. Őt ismétlés után úgy fejezze be, hogy az ágyéki gerincszakasz a két véghelyzet között félúton maradjon. Tegye a kezét csípőre, és homorítsa a hátát úgy, hogy a medencét előrebillenti, mintha kitolná a fenekét hátra.
- Ezután húzza vissza a medencéjét, és húzza be a fenekét maga alá. A gyakorlat végén a háta legyen a két véghelyzet között félúton.

Térdnyújtás oldalra:

- Feküdjön a hátára, a térdait húzza fel a mellkasához, kulcsolja át a kezeivel, majd tegye a lábait talpra, a karjait pedig nyújtsa ki oldalra.
- Gördítse át a térdait egyik oldalról a másikra.

A szervezetünknek létszükséglete a mozgás, mivel ennek köszönhetően az életfolyamataink felpeszűlnek és szervezetünk endorfinok – fájdalomcsillapító és közérzetjavító hormonok – termelésével válaszol. Törekedni kell mindig arra, hogy a testmozgás egyéni előnyökkel járjon, például a hát és hasizmok erősödésével.

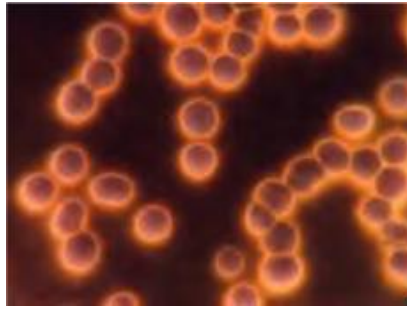
Magnetoterápia

A hagyományos mágneses térerő terápián alapuló kezelések a statikus (permanens mágnesek), illetve pulzáló erőterek, amelyek szinusz-, négyszög-, trapéz- és fűrészfog formájú jelek alkalmazására támaszkodnak. A mágneses tereket lényegében három paraméterrel lehet meghatározni: a pulzus formájával (jelalak, hullámként jelölhető), a frekvenciával (mértékegysége a Hertz) és a fluxussűrűséggel (a tér nagysága Teslában kifejezve). Ezen három paraméterből végtelenül sok, egymástól eltérő mágneses tér hozható létre.

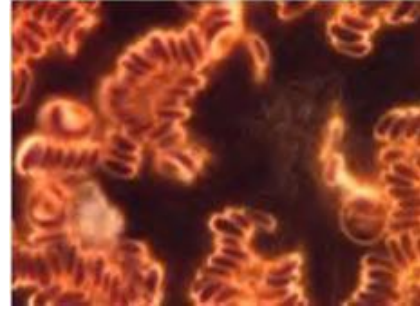
A speciális elektromágneses térerő terápia több mint 100 éves kutatómunka eredménye. A terápia hatására egyedülállóan javul a mikrokeringés ($d_{\text{kapilláris}} < 200 \mu\text{m}$). A javulás mértéke 10-25% a néhány perces alkalmazást követően (lásd 21. és 22. ábra). A különböző forgalomban létező pulzáló magnetoterápiás készülékek a széles spektrumú impulzushullámok révén hatnak. Az új generációs eszközök néhány perces alkalmazás után megközelítőleg 16-25%-kal javítják a vasomotiót.

A berlini Klopp professzor vizsgálatai egyértelműen rámutatnak arra, hogy a terápia hatására a fehérvérsejtek aktivitása nő, „lassabban” haladnak az érfal mentén, fokozottabb védelmet nyújtva az esetleges kórokozók ellen. A szervezet saját immunreakcióját erősíti a terápia, így nem jelentkeznek a gyógyszerekre jellemző mellékhatások. A terápia során az alkalmazott mágneses tér nagysága az applikátorok felszínén mérve nem lépi túl a $100 \mu\text{T}$ -t (1 G). Ebből következik, hogy alkalmazható fémbeültetés, pacemaker, sőt terhesség esetén is.

A kezelések során először az egész test kezelése történik, majd a lokális applikáció. A terápiás eszközök rendkívül széles választékának köszönhetően lehetséges az ízületek célirányos, körkörös kezelése, vagy akár mobil készülék segítségével a fekvő és/vagy járásképtelen betegek kórtermeikben való terápiája.

21. ábra. Kezelés előtt

22. ábra. Kezelés után

A kezelés előnye, hogy könnyen hozzáférhető (viszonylag kedvező áron megvásárolható a hordozható verzió), nem fájdalmas, betanítást követően nem igényel egészségügyi személyzetet (a beteg maga is tudja működtetni otthonában).

Lézerterápia

A mesterségesen előállított lézersugárzás, amely az ultraibolya és infravörös sugárzás között foglal helyet, igen eredményesen használható a gyógyító munkában. A lézersugárzásra jellemző, hogy monokrom, koherens, a hullámok és a nagy teljesítményű koncentrált fénynyalábok majdnem párhuzamosan haladnak.

Igen jól irányítható és emiatt kis felületre fókuszálható. A rendkívül nagy fényintenzitás sűrűsége miatt egy kis felületen is igen nagy energiakonzentráció érhető el.

A **manuálterápia** a fizioterápiás eljárások közé tartozik, hiszen megszünteti a kóros izomfeszültségeket, amelyek nyugalmi állapotban vannak.

Gyógyszeres terápia

A porcszövet a kötő- és támasztószövet közé tartozó speciális összetételű szövet, amelyet a porcsejtek és a sejtközötti állomány alkot. A szövet nagyobb részét teszi ki a mátrix. A porcszövet típusai: a rostos porc a rugalmas vagy elasztikus porc, valamint az üvegporc (hialinporc). Az ízületi porc épsége biztosítja az akadálytalan, fájdalommentes mozgást és csillapítja az ízület mozgásai során keletkező összenyomó terhelést.

A porcszövet különleges szövet, mivel nem tartalmaz ereket. A sejtek diffúzióval táplálkoznak és veszik fel az oxigént a synoviális folyadékból, amely ízületi „kenőanyagként” is szolgál. A diffúzió miatt a porcsejtek anyagcseréje lassú és oxigénellátásuk gyengébb, mint a többi testi sejté. A porcsejtek osztódása a növekedés befejeződésekor leáll és felnőttkorban nem képes regenerálódni.

A csontvégek egymáshoz illeszkedését szolgáló hialinporc ellenáll a nyomó- és nyíróerővel szemben, és megfelelő rugalmasságot biztosít a porcszövet jellegzetes felépítése révén. A porcsejtek biztosítják az ízületi porc integritását és megújulását a

mátrixkomponensek szintézise révén. A sejt közötti állomány fibrilláris komponense 90-95%-ban II-es típusú kollagénből áll. A kollagénrost-szerkezet proteoglikán makromolekulákból (hialuronsav-aggregán komplexum) álló alapállományba ágyazódik. A hialuronsav aggregán részét képező glükózaminoglikán- (GAG) molekulák igen nagy vízkötő képességgel rendelkeznek, a mátrix 80%-a víz. Ez a nagy víztartalom a kollagénszerkezetet szinte túlfeszített állapotban tartja, s ez hozzájárul az ízületi porc rugalmas ellenállásához. A glükózamin (glükózból és a glutamin nevű aminosavból épül fel) a porcszöveti mátrix vízmegkötő glükózaminoglikánjának előanyaga. A glükózamin az ízületi nedv és a porc extracelluláris mátrixának fiziológiás komponense. A beszedett glükózamin-szulfát, amely a szisztémás keringésbe kerülve eljut hatásának célpontjához, az ízületbe, és itt a porcba jutva a chondrocyták beépítik a porcszövet glükózaminoglikán láncainak összetevőibe, ugyanakkor a végbemenő kedvező szerkezeti változások révén a glükózamin-szulfát enyhíti az osteoarthritis tüneteit. Szakirodalmi adatok igazolják, hogy terápiás céllal osteoarthritisben napi 1200 mg glükózamin bevitele ajánlott. Csökken a fájdalom és a terhelés okozta porckárosodás is. Az izomgörcsök csökkentésére javasolt a kiegészítő magnézium adása is.

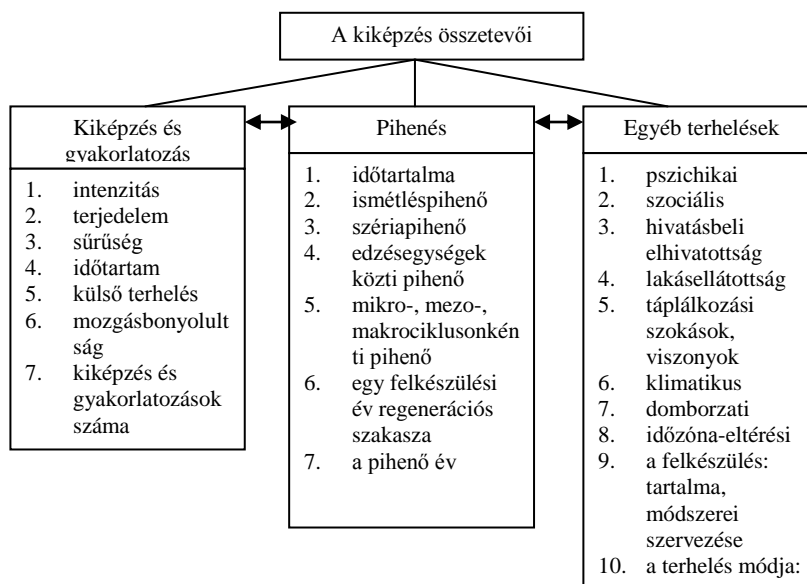
A glükózamint több kettős vak, placebokontrollált, hosszú távú vizsgálatban is kedvező hatásának találták, jelentősen csökkentette a térdarthrosisban szenvedő betegek fájdalmát, az ízület merevségét, javította a fizikai teljesítményt. A tünetenyhítő hatáson túl azonban szövettényezetekben, állatkísérletekben és véletlen besorolásos humán vizsgálatokban igazolták, hogy a glükózamin pozitívan hat a porc anyagcseréjére. A porcvédő hatás abban nyilvánul meg, hogy a glükózamin modulálja az arthrosisos beteg ízületi porcállományában a terhelésre adott válaszreakciót, csökkentve a további destrukciót. Az anabolizmus-katabolizmus egyensúlyának megváltoztatásával a porc destrukciója ellen hat. A károsodott ízület folyadékának viszkozitása kedvezőbbé válik. Ez a fájdalom enyhítésén és a funkció javításán túl hozzájárul a porc regenerációjához, tehát a tüneti kezelés mellett oki terápiát is jelent. Az újabb kutatások szerint biztonságos, kevés mellékhatással rendelkezik, ahhoz azonban, hogy valóban megállítsa a kezdeti porcpusztulást hosszú ideig, akár évekig kell adni. A fájdalomcsillapító hatás azonban hamar, általában 2 hetes terápiás dózissal (azaz 1200 mg glükózamin/nap) adás után már jelentkezik. A chondroitin-szulfát nagy vízfelvevő képességű szulfatált glükózaminoglikán, ami folyadékkötő képessége miatt, vizsgálati eredmények szerint enyhítheti az arthrosisos panaszokat, lassíthatja a destruáló ízületben a porcállomány vesztesét. Az ízületi porc szerves alkotórészeit (glükózamin, chondroitin-szulfát, hialuronsav), kúraszerűen vagy folyamatosan adagolva struktúramegőrző hatás érhető el.

Az arthrosis, mint sok más betegség, olcsóbban és hatékonyabban előzhető meg, mint kezelhető. A normális testsúly megőrzése és a testmozgás a legfontosabb a megelőzésben, de már kialakult arthrosis esetén is sokat segíthet az egészséges életmód és a normális testsúly visszaszerzése.

A terápia első lépését jelenti az acetaminophen fájdalomcsillapító és a porcvédő szerek szedése. A glükózamin-szulfát és a chondroitin-szulfát adható porcvédőként enyhe arthrosisban szenvedő betegeknek, de súlyosabb állapotban is segítheti a terápiát, amikor már NSAID-ekre szorul a beteg. Ilyenkor csökkenti a gyógyszerigényt, és ezzel a mellékhatások előfordulását.

A kiképzések jelentősége

A fegyveres erőknél a felkészülésen belül terheléssel és alkalmazkodással elérhető teljesítménynövelés érdekében a szervezetet érő azon ingereket értjük, amelyek elsősorban a rendszeres gyakorlattal és annak terjedelmével, intenzitásával, tartalmával, módszereivel és szervezésével a fizikai, pszichikai és mentális igénybevételt jelentik.

23. ábra. A kiképzés összetevői

A kiképzés meghatározó szerepet játszik a katona (rendészeti dolgozó) viselkedésében, mivel megtanulja a különböző terepen és feladatoknál szükséges mozgásokat. Az erőnléti kiképzést úgy kell előkészíteni, hogy növelje az izomerőt, az energiaszolgáltatást valamint a kardiorespiratórikus állóképességet. A fizikai kiképzések idején a legismertebb izomfunkció zavar az izomláz, amely a fokozott fizikai terhelés után 24-36 órával jelentkezik, mivel mikroszakadások és sérülések keletkeznek az izomsejteken. Izomhúzódás, izomszakadás, gyakori kiképzési sérülés, amely gyakran a helytelen bemelegítés következménye. Hiszen a nagy terhelés és váratlan, hirtelen mozdulatok hatására az izomrostok szakadása (túlnyújtása) fordulhat elő (izomhúzódás). A sarcolemma sérülései folyamán kalciumbeáramlás történik, melynek hatására az adott izomsejtek hiperkontrakcióval válaszolnak. A mikrosérülések keletkezésekor az izomsejtvjavító mechanizmusok között a kontraktilis elemek szintézise is fokozódik. Ekkor a fájdalomérző receptorok is ingerlékenyebbé válnak, részben a nagy mennyiségű laktát (tejsav), részben a lokális immunfolyamatok miatt. A sérülés helyén hisztamin prosztaglandin felszabadulás észlelhető. A kialakuló izomanyagcsere-zavarok következményeként izomgyengeség alakul ki. A glikolitikus enzimek nem megfelelő működése energiahányt okoz, melynek következtében az izomgörcsök tovább fokozódnak. A görcsök kialakulásáért többnyire a szervezet magnéziumhiánya a felelős. Időnként éjszakánként lábikragörcsök is jelentkeznek

(főleg idősebb emberekben). Az izom ellenirányú nyújtása többségében hatékony az izomgörcsök ellen. Meleg vizes borogatás enyhíti a fájdalmat, csökkentheti a görcskésztséget.

A kiképzés folyamán az ütközések, ütések hatására izomzúzódások keletkeznek. A sérülés helyén néhány órával később vérömleny (haematoma) alakul ki. A kék folt általában csak akkor fájdalmas, ha az adott területre nyomást gyakorolnak. A haematoma kialakulási veszélye fokozódik véralvadásgátló gyógyszerek szedése esetén. Ha a vérömleny kialakult, hideg vizes borogatással csökkenthető a duzzanat.

A rendszeres kiképzési gyakorlatok az izomcsoportok erősítésével bizonyítják a mozgástanulás általános fizikai feltételeinek megszerzését. A legnagyobb igénybevétel a mozgékony és merev részek találkozási pontjainál van, itt igen gyakoriak a sérülések, elváltozások.

A járások és futások között kifejezetten erősítő hatású gyakorlatok is léteznek, például a járás lábujjon, sarkon, guggoló állásban, futás térdemeléssel, láblengetéssel, illetve járás és futás hajlított, nyújtott térddel, lépcsőn fel, illetve le stb.

A küzdőgyakorlatok fokozottan erősítik a test valamennyi izomcsoportját, erőfejlesztésre kiválóan alkalmas edzésszerek. Az erőfejlesztés mellett nő a katonák erőnléte, helyzetfelismerő képessége. Ken Cooper természetes nyugtatószernek tartotta a rendszeres testedzést.

A gyakorlatokat minden esetben izomnyújtó gyakorlatokkal és az izomerősítéssel kell kezdeni, és ezeket szintén nyújtó gyakorlatokkal kell zárni.

Egyénre szabott, differenciált, megfelelő tartalmú terhelés, speciális hatások kiváltása miatt az edzés segédeszközökkel szemben támasztott néhány fontosabb követelmény az alábbiakban foglalható össze:

- A terhelést a kiválasztott izomcsoportra lehessen irányítani.
- Adott izomcsoportot izoláltan, akár maximális mértékben is lehessen foglalkoztatni.
- A flexióval járó mozgásokat lehetőleg ne a reggeli órákban végezzük, ekkor a legnagyobb a nyomás a discusban, sérült discus esetén ilyenkor érző a beteg a legerősebben a fájdalmat.
- Az izomcsoportokra eső terhelés mértéke változtatható és mérhető legyen; a céloknak leginkább megfelelő, általában a sportági technikákhoz vagy azok valamely részletéhez hasonló mozgásszerkezetű gyakorlatokat is végre lehessen hajtani.
- Az edzéssegédeszközök könnyen kezelhetők, hosszú élettartamúak legyenek.

Valamennyi gyakorlat egészen más egyensúlyi helyzetek (állások, fekvések, kéz- és lábtámaszok stb.), illetve különböző helyzetváltoztatások (testrészemelések, -leengedések, egész testtel végzett emelkedések, ereszkedések, szökdelések, ugrások stb.) kombinációiból épül fel. Az összetettebb, bonyolultabb feladatok gyakran helyváltoztatásokat (haladással végzett szökdelések, ugrások stb.) is tartalmaznak.

Felhasznált irodalom:

- [1] Szentágothai János – Réthy Miklós: Funkcionális anatómia, Medicina kiadó, 1996, 318-320. p.
- [2] Bender György: Gerincbetegségekről, Goden Book kiadó kft. 1999
- [3] Balogh Ildikó: Mozgás ABC, Budapest 1999, 99-141. p.
- [4] Gömör Béla: Klinikai reumatológiai, Medicina 2005, 54-74. p.
- [5] Dr. Ángyán Lajos: Az emberi test mozgástana, Motio kiadó Pécs 2005
- [6] Poór Gyula: A reumatológia tankönyve, Medicina Könyvkiadó ZRT, Budapest, 2008, 355-377. p.
- [7] Rene Cailliet M.D. Soft Tissue pain and Disability, F.A. DavisCompany Philadelphia, 41-105. p.
- [8] Gömör Béla, Bálint Géza: Reumatológia, Medicina Budapest, 1989, 281-287. p.
- [9] Csoknya Mária – Wilhelm Márta: A sportmozgások biológiai alapjai I., Dialog Campus, Budapes – Pécs, 2006, 187-194. p.
- [10] Hill S, E.C.: Mechanical Low back pain. 2006,
<http://www.emedicine.com/pmr/topic>
- [11] Zeidler, K. Borenstein, D.: Spinal disorders: Advances in diagnosis and comprehensive management. Best clin. Rheumatol., 2002,16:1-166
- [12] Gömör Béla: Reumatológia, Medicina könyvkiadó, Budapest, 2001,240-246. p.
- [13] Kellegis TestBook of Rheumatology 2001
- [14] Thomas Hanna: Izomkontroll, Nyíregyháza, 1998, MiPrint Kft.
- [15] D. Deyo, R.A., Weinstein, J.V.: Low back pain. N. Eng. J. Med., 2001, 344:363-370
- [16] A Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről szóló 329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet,
- [17] A tűzszerészeti mentesítési feladatok ellátásáról szóló 142/1999. (IX. 8.) Korm. rendelet
- [18] A védett személyek és a kijelölt létesítmények védelméről szóló 160/1996. (XI. 5.) Korm. rendelet,
- [19] 232/2010. (VIII. 19.) Korm. rendelet a Terrorelhárítási Központról
- [20] Farkas Csaba – Kaló József – Tóth Attila – Varga Gábor: Biztonságtechnika, Tankönyv a Biztonsági szakirány hallgatói számára, RTF, Budapest, 2008.
- [21] Klabacsek Gyula: A lövedékálló mellény I., Kaliber, 1998/3. szám
- [22] Klabacsek Gyula: A lövedékálló mellény III., Kaliber, 1998/4. szám
- [23] Thomas Hanna: Izomkontroll, Nyíregyháza, 1994, 79. p.

CONTENTS

FOR THE 100th ANNIVERSARY OF THE FIRST WORLD WAR

JÓZSEF NAGY – KATALIN TURCSÁNNÉ SEIDNER
**„ENTENTE” POWERS’ SECRET SERVICES AT THE BEGINNING OF
THE FIRST WORLD WAR**

KÁROLY SZABÓ
**HOW THE SPIES ARE OPERATING? COUNTER INTELLIGENCE
PREPARATION OF THE ARMED FORCES**

JÁNOS SUBA DR.
**LAW ENFORCEMENT AGENCES IN THE SERVICE OF AUSTRIA
AND HUNGARY**

LÁSZLÓ BÉKÉSI DR.
**SHOW YOUR HELMET AND I WILL TELL WHO ARE YOU (WITH)! A
SYMBOL, AS A SIGN OF GEOPOLITICAL DYNAMICS**

ZOLTÁN HAJDÚ DR.
**GEOPOLITICS FOR HIGHSCHOOL STUDENTS (POCKET MAP 1913-
1919)**

ANITA SZÚCS DR.
**THE DILEMMA OF THE FRENCH FOREIGN POLICY BEFORE THE
GREAT WAR**

ÉVA KÖVÁRINÉ IGNÁTH DR.
BELGIUM IN THE FIRST WORLD WAR

JENŐ HORVÁTH DR.
**ELEMENTS OF GEOPOLITICAL THINKING OF THE ITALIAN
FOREIGN AND SECURITY POLICY, PRIOR TO THE FIRST WORLD
WAR**

EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES

ZSOLT SPINDLER DR.
**CONNECTIONS AMONG RUSSIA AND THE CENTRAL ASIAN
STATES IN THE MIRROR OF THE UKRAINIAN EVENTS**

JÁNOS TOMOLYA DR.
TERRORIST ORGANIZATIONS IN GAZA

LÓRÁND UJHÁZI DR.
SITUATION OF THE CHRISTIANS IN SYRIA

DÁVID VOGEL DR.

**PREPARATIONS FOR THE GREAT POWER STATUS: REFORMING
THE BRAZILIAN DEFENCE SECT**

ANDRÁS ISTVÁN TÜRKE DR.

**FRENCH EXPERIENCES AND CONSEQUENCES OF THE UZBIN
WALLEY AMBUSH AFTER 6 YEARS**

ZOLTÁN PRANTNER DR.

THE AL-HOUSHI REBELLION IN YEMEN

MARIANN VECSEY

WHAT HAPPENED WITH MALI?

FORUM of PhD CANDIDATES

RÓBERT ZSÁKAI – ÁRPÁD MUHORAY DR.

THE ROL OF PSICHICAL BEHAVIOIRS IN DISASTER SITUATIONS

DÁVID GOTTESMAN

**CORPORATE CLEANUP SERVICES, DIRTY JOBS IN PRIVATE
HANDS**

SCIENTIFIC RESEARCH AND DEVELOPMENT

SÁNDOR SANDRA PROF. DR. – ATTILA HORVÁTH –

ILDIKÓ CSONKA DR. – MÁRIA DELI

**EFFECTS OF THE PERSONAL PROTECTION GEARS FOR THE LAW
ENFORCMENT MEMBERS**

SZERZŐINK

NAGY JÓZSEF dandártábornok
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

TURCSÁNNÉ SEIDNER KATALIN őrnagy
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

SZABÓ KÁROLY ezredes
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

DR. SUBA JÁNOS alezredes, PhD
Hadtörténeti Intézet és Múzeum

DR. BÉKÉSI LÁSZLÓ PhD, adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem

DR. HAJDÚ ZOLTÁN PhD, egyetemi tanár
Szent István Egyetem

DR. SZŰCS ANITA PhD, adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem

KŐVÁRINÉ DR. IGNÁTH ÉVA PhD, adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem

DR. HORVÁTH JENŐ PhD, egyetemi magántanár
Budapesti Corvinus Egyetem

DR. SPINDLER ZSOLT PhD, hallgató
Széchenyi István Egyetem

DR. TOMOLYA JÁNOS ezredes, PhD, katonai tanácsadó
EU SEC Kongó

DR. UJHÁZI LÓRÁND PhD, tudományos munkatárs
Nemzeti Közszerológiai Egyetem

DR. VOGEL DÁVID főhadnagy, PhD, hadműveleti tiszt
MH Kiképzési és Doktrinális Központ

DR. TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN PhD, megbízott előadó
Pannon Egyetem

VECSEY MARIANN hadnagy
25. Klapka György Lövészdandár

DR. PRANTNER ZOLTÁN PhD, tudományos segédmunkatárs
Szegedi Tudományegyetem

ZSÁKAI RÓBERT főtörzsőrmester, PhD hallgató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

DR. MUHORAY ÁRPÁD ny. pv. vezérőrnagy, PhD, egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet

GOTTESMAN DÁVID PhD. hallgató
Szegedi Tudományegyetem

PROF. DR. SANDRA SÁNDOR ny. o. ezredes
MH Egészségügyi Központ

HORVÁTH ATTILA r. ezredes
Országos Rendőr-főkapitányság

DR. CSONKA ILDIKÓ o. r. ezredes
Országos Rendőr-főkapitányság, vezető főorvos

DELI MÁRIA őrnagy
MH Egészségügyi Központ

Tisztelt Olvasó!

A SZAKMAI SZEMLE a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat által kiadott, negyedévenként megjelenő tudományos-szakmai folyóirat.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéke*”-ben szerepel.

A Szakmai Szemle köteles példányai rendelkezésre állnak és tanulmányozhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Nemzeti Közszerzési Egyetem Tudományos Könyvtárában, a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtudományi Könyvtárában. A periodika példányai megtalálhatók a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok szakkönyvtáraiban, továbbá más, tudományos munkával foglalkozó szervezeteknél és egyesületeknél.

A SZAKMAI SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

SZAKMAI SZEMLÉBEN ÉS A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű máshol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területek témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

***Formai követelmények* (és a kapcsolódó információk):**

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszerkeszto@gmail.com és a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címeken. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a publikációk a szerző(k) saját véleményét is tükrözhetik, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat álláspontjával. A tartalomért polgári- és szerzői jogi szempontból is a szerző felel;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) www. globalsecurity.org/army/iraq (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www. globalsecurity.org/army/iraq (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18. 278

Elérhetőségeink

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: szakmai.szemle@knbsz.gov.hu
felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Kobilka István ezredes,
06(1) 386-9576, HM 61-300
e-mail: kobilka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István ezredes,
06(30) 231-6141, HM 65-050
e-mail: drresi@gmail.com

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG